

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

15. (125.) évfolyam, 3. szám

Megjelent: 2020. június

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Pomázi Gyula

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5567

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2020.009/3

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Girmann Zsuzsanna, Gyetvainé Virág Dóra,
dr. Lábod Péter, dr. Legeza Dénes, dr. Mikló Katalin,
dr. Tóth Márta, dr. Zábori Zoltán*

15. (125.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

15. (125.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2020. június

Harkai István

Új üzleti modellek az audiovizuális művek nyilvánossághoz
közvetítésében – II. rész

Dr. Tenyér Barbara Nóra

A szerzői jog joggazdaságtana, különös tekintettel a felhasználás
engedélyezésére – II. rész

Kiss Zoltán Károly PhD

Kizökkent világ – szemelvények a szerzői jogi törvénykezés elmúlt két évtizedéből

Dr. Vida Sándor – dr. Kovács Borbála

Árjelzők az ókorban

Dr. Tószegi Zsuzsanna

Jámor Lajos és Bálint Zoltán műépítész munkássága – IV. rész
„Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz!” – a megvalósult tervek

Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala nemzetközi együttműködési
tevékenységének főbb jellemzői 2019 második felében

Dr. Palágyi Tivadar

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, anna.manyoki@hipo.gov.hu), tel.: 06 1 474 5567.

TARTALOM

Új üzleti modellek az audiovizuális művek nyilvánossághoz közvetítésében – II. rész	
HARKAI ISTVÁN	7
A szerzői jog joggazdaságtana, különös tekintettel a felhasználás engedélyezésére – II. rész	
DR. TENYÉR BARBARA NÓRA	36
Kizökkent világ – szemelvények a szerzői jogi törvénykezés elmúlt két évtizedéből	
KISS ZOLTÁN KÁROLY PHD	54
Árujelzők az ókorban	
DR. VIDA SÁNDOR – DR. KOVÁTS BORBÁLA	78
Jámbor Lajos és Bálint Zoltán műépítész munkássága – IV. rész. „Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz!” – a megvalósult tervek	
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA	86
A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala nemzetközi együttműködési tevékenységének főbb jellemzői 2019 második felében	
DR. BATICZ CSABA – PÉTERI ATTILA	127
Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	
DR. PALÁGYI TIVADAR	156
Könyv- és folyóiratszemle	198
– Döntés az EP 18 275 163 sz. európai szabadalmi bejelentés ügyében (dr. Palágyi Tivadar)	
– Joaã Pereira Cabral, Inês Monteiro Alves: Az ARIPO és hozzájárulása az ipari tulajdon fejlődéséhez Afrikában (dr. Palágyi Tivadar)	
– Mosóczi András: A gondolkodás forradalma. Hogyan alakítja a matematika a világot? (dr. Osman Péter)	
– Russell A. Poldrack: Az új gondolatolvasók. Mit árul el gondolatainkról az agyi képalkotás (és mi az, amit nem)? (dr. Osman Péter)	
Summaries	228

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

New business models in making available audiovisual works to the public – Part II	
ISTVÁN HARKAI	7
Economic analysis of copyright law, with special regard to the authorisation of use – Part II	
DR BARBARA NÓRA TENYÉR	36
Life out of balance - extracts from the past two decades of the copyright legislation	
ZOLTÁN KÁROLY KISS PhD	54
Geographical indications in the Antiquity	
DR SÁNDOR VIDA – DR BORBÁLA KOVÁTS	78
The works of architects Lajos Jám bor and Zoltán Bálint – Part IV. „Hungarian design language is not of the past, it is of the future” – designs realized	
DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	86
Main features of the international cooperation activities of the HIPO in the second half of 2019	
DR CSABA BATICZ – ATTILA PÉTERI	127
News in the field of industrial property protection abroad	
DR TIVADAR PALÁGYI	156
Review of books and periodicals	198
Summaries	228

CONTENT

Des nouveaux modèles commerciaux dans la transmission des oeuvres audiovisuelles au public – Partie II	
ISTVÁN HARKAI	7
La science économique du droit d’auteur particulièrement en ce qui concerne l’autorisation de l’utilisation – Partie II	
DR BARBARA NÓRA TENYÉR	36
Le monde désarticulé – des extraits des deux décennies de la législation du droit d’auteur	
ZOLTÁN KÁROLY KISS PhD	54
Indications de produits dans l’antiquité	
DR SÁNDOR VIDA – DR BORBÁLA KOVÁTS	78
Les oeuvres des architectes Lajos Jám bor and Zoltán Bálint – Partie IV. „Il n’y avait pas de la language hongroise des formes, mais il y en aura!” – les projets réalisés	
DR ZSUZSANNA TÓSZEGI	86
Les caractéristiques principales de l’activité sur la coopération internationale de l’Office hongrois de la propriété intellectuelle dans la deuxième moitié de 2019	
DR CSABA BATICZ – ATTILA PÉTERI	127
Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l’étranger	
DR TIVADAR PALÁGYI	156
Revue des livres et périodiques	198
Summaries	228

INHALT

Neue Geschäftsmodelle in der Übertragung der audiovisuellen Werke zur Öffentlichkeit – Teil II	
ISTVÁN HARKAI	7
Wirtschaftswissenschaft des Urheberrechts unter besonderer Berücksichtigung der Zulassung der Benutzung – Teil II	
DR. BARBARA NÓRA TENYÉR	36
Die ausgereinkte Welt – Extrakte aus den zwei Dekaden der Gesetzgebung des Urheberrechts	
ZOLTÁN KÁROLY KISS PhD	54
Anzeigen im Altertum	
DR. SÁNDOR VIDA – DR. BORBÁLA KOVÁTS	78
Die Werke der Architekten Lajos Jám bor and Zoltán Bálint – Teil IV. „Es gab keine ungarische Formensprache, aber es wird sein!“ – die verwirklichten Pläne	
DR. ZSUZSANNA TÓSZEGI	86
Kooperationsaktivität des Ungarischen Amtes für Geistiges Eigentum in der zweiten Hälfte von 2019	
DR. CSABA BATICZ – ATTILA PÉTERI	127
Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	
DR. PALÁGYI TIVADAR	156
Übersicht von Büchern und Zeitschriften	198
Summaries	228

ÚJ ÜZLETI MODELLEK AZ AUDIOVIZUÁLIS MŰVEK NYILVÁNOSSÁGHOZ KÖZVETÍTÉSÉBEN** – II. RÉSZ

4. AZ ONLINE AUDIOVIZUÁLIS TARTALOMSZOLGÁLTATÁSOK

A digitális tartalmak nyilvánosságához juttatása új piacteret teremtett. Ha ezen a piacon valami nem vagy csak aránytalan költséggel volt megvásárolható, a fogyasztók továbbálltak olyan szolgáltatóhoz, amelyik a lehető legkisebb ellenértékért vagy akár ingyen kínálta a keresett tartalmat. Vagyis, egyetértve Jessica Wanggal, mind a fájlcsere, mind pedig az új online disztribúciós platformok megjelenése valójában piaci, közgazdaságtani, nem pedig szerzői jogi kérdés. Ennek megfelelően nem is lehet pusztán a szerzői jog megszorító értelmezésével, szigorításával kezelni azt, hanem a szerzői jog által védett művek és más teljesítmények kínálatát kell a kereslethez igazítani.¹⁷⁵

A televíziós műsorgyártók, úgy látszik, ezt időben felismerték. Hogy miért ők, és miért nem a zeneipar dolgozott ki olyan streamingszolgáltatásokat filmek nyilvánosságához juttatására, amelyek hatékony alternatívát jelenthetnek a torrentdalakkal és illegális streamingszolgáltatásokkal szemben, az minden bizonnyal azzal magyarázható, hogy a televíziószervezetek mint tartalomkészítők üzleti modellje eleve a művek és más teljesítmények nyilvánosságához közvetítésére épült,¹⁷⁶ ami a rádiós, illetve televíziós zenei csatornák tekintetében igaz a zeneiparra is.

Igaz ugyanakkor, hogy a különbségek a két rendszer között szintén jelentősek. Az internet végpontból végpontba (*end-to-end*) kommunikációt tesz lehetővé, amely megköveteli, hogy a végponton lévő, a kommunikációt vevő és érzékelhetővé tevő alkalmazások technológiásan legeslegesen legyenek.¹⁷⁷ Ez megmagyarázza, hogy a végfelhasználók miért nem tesz-

* Tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet.

** A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-IV kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

¹⁷⁵ Jessica Wang: A Brave New Step: Why the Music Industry Should Follow the Hulu Model. IDEA – The Intellectual Property Law Review, 51. évf. 3. sz., 2011, p. 514.

¹⁷⁶ A televíziószervezetek hagyományosan mindig is tartalom-előállítók voltak. Az általuk készített tartalmakat vagy ők, vagy az általuk arra feljogosított, sugárzást végző szervezetek (broadcast affiliates) és kábeltársaságok (cable companies) juttatták el a nyilvánossághoz vezeték nélküli sugárzással vagy vezetékes továbbközvetítéssel, illetve műholddal. Lásd: Henry Pruitt: Hulu's Impact on Television and Copyright Law. Virginia Sports and Entertainment Law Journal, 10. évf. 1. sz., 2010, p. 222.

¹⁷⁷ Pruitt: i. m. (176), p. 225.

nek különbséget a fogyasztott tartalmak beszerzési útja között. Pedig szignifikáns az eltérés a Spotify, a Netflix és a Steam platformok között. A végpontban lévő szempontjából ezek a különbségek azonban nem relevánsak, mert mindegyik tartalom az interneten keresztül érkezik, néhány kattintásnyira van. A televíziós közvetítés ugyan hasonlóan immateriális, a közönséget célzó felhasználási forma, mégis szignifikáns a különbség az internethez képest, ezt pedig a végfelhasználó pozíciójában lévő fogyasztók is érzékelik. Pruitt szerint a televíziós rendszerek eredendően zártak. A sugárzást végző, illetve kábeltársaságok birtokolják azt a hálózatot, amelyen keresztül a tartalmat eljuttatják a végpontba, a cselekményhez pedig engedélyt kérnek a jogosultaktól. A hálózat ugyan hasonlít az internethez, amelynek szintén jól behatárolható csomópontjai vannak, már ha az internethozzáférés-szolgáltatókra gondolunk. Viszont az internet alapvetően decentralizált struktúra, amely sokkal rugalmasabban képes változni, mint egy kiépített kábeltelevízió-hálózat.¹⁷⁸

További különbség a hagyományos közvetítési láncokhoz¹⁷⁹ képest maga a hirdetés, amely mindkét üzleti modellben szignifikáns szeletét adta a bevételeknek. Az online térben a hirdetések funkciója megváltozott. Korábban a hirdetőknél „adták el” a nyilvánosságot, az interneten viszont a hirdetés az eladott tartalomhoz kapcsolódik, ráadásul célzott, ami azt jelenti, hogy reagál a fogyasztói szokásokra, azokat méri. Vagyis valóban megfordult a hirdetések funkciója. Továbbra is a nyilvánosság a célközönség, viszont a nyilvánosság

¹⁷⁸ Pruitt: i. m. (176), p. 226.

¹⁷⁹ A televíziózás hagyományosan kétféle modellt követ az Egyesült Államokban. A kábeles továbbközvetítést megelőzően a tartalmat a televíziószervezetek a helyi leányvállalatokon keresztül közvetítették a nyilvánossághoz. A leányvállalatok hálózata (network) volt lényegében a közvetítő (intermediary) a nyilvánosság és a televíziószervezet között, amely felhasználási engedélyt kapott a műsorok továbbközvetítésére. A rendszer 1980-ig jól működött, ám akkor néhány tőkeerős vállalkozás (pl. a Group W., Gannet, Cox) elkezdte felvásárolni a helyi fiókállalatokat, hogy saját hálózatot hozzon létre, amely versenytársa lett a nagy televíziószervezeteknek. Az új hálózatok mellőzni kezdték a korábbi tartalmak sugárzását, helyette független tartalomgyártók showműsorait sugározták. A második korszak a televíziózás történetében a kábeltévével köszöntött be, amely a korábbi üzleti modellt is kihívás elé állította. Sőt, bizonyos idő elteltével maga is tartalom-előállítóvá vált. A kábeles továbbközvetítés lehetővé tette a besugárzott terület megnövelését. Mivel ez a felhasználási mód a sugárzás potenciális versenytársa volt, a jogosultak küzdöttek eleinte ellene. Meglátásuk szerint a kábeltársaságok egyáltalán nem járultak hozzá a kreatív alkotás folyamatához, ellenben hasznot húztak a kreatív tartalmak nyilvánossághoz közvetítéséből. A Fortnightly v. Teleprompter-ügy (a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a kábelszolgáltatók nem felelnek a szerzői jogok megsértéséért, mivel nem végeznek engedély nélküli nyilvános előadási tevékenységet; lásd: Fortnightly Corp. v. United Artists Television, Inc. 392 U.S., 1968) folyamánként a Kongresszus 1976-ban törvényi kényszerengedélyt vezetett be a sugárzott jelek kábeles továbbközvetítésére, amelyért a kábeltársaságoknak törvény által meghatározott jogdíjat kellett fizetniük. Ez az intézkedés egy oldalra állította Pruitt szerint a televíziószervezeteket és a kábeltársaságokat, sőt, az előbbieket gyakran részesedést is szereztek bizonyos kábeltársaságokban. Már csak azért is, mert végre megoldódott a költségek nyilvánosságra való áthárítása, hiszen a kábeltévé lehetővé tette a nyilvánosság tagjainak konkrét előfizetővé konvertálását. Lásd: Pruitt: i. m. (176), p. 232–233, 236–238. Vö: Daniela Cassorla: Copyright Cowboys: Bringing Online Television to the Digital Frontier. Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal, 24. évf. 3. sz., 2015, p. 792–796.

fogyasztási szokásai sokkal inkább befolyásolják a hirdetések formáját, mint korábban, amikor a hirdetőik maguk határozták meg, hogy milyen reklámokat láthatnak a nyilvánosság tagjai.¹⁸⁰ És mire kellettek a hirdetések? A korai rádió- és televíziószervezetek, illetve kábeltársaságok azért fogadtak be hirdetéseket, hogy fedezzék a hálózat fenntartásának veszteségeit. Ezeket a költségeket nem lehetett ugyanis hatékonyan áthárítani a nyilvánosságra. Hirdetési időt, felületet viszont annál egyszerűbb és jövedelmezőbb volt értékesíteni. Ezzel látszólag mindenki jól járt. A hirdető potenciális vevőköréhez juthatott, a rádió- és televíziószervezetek befektetőket találtak, a fogyasztók pedig ingyen férhettek hozzá a tartalmakhoz.¹⁸¹ Ez az ingyenesség mára relativizálódott, hiszen a legtöbb háztartás valamilyen kábeles vagy műholdas hálózaton keresztül fogja a televíziós műsorok adásait, miközben a reklámok egyre hosszabb és sűrűbben elhelyezett blokkjai teljesen lerombolják a fogyasztói élményt, nézhetetlenné téve a kereskedelmi tévék műsorait.

Az egyik első, legális, internetes streamingszolgáltatás is a televíziós iparágból indult. A Hulut 2007-ben a négy legnagyobb amerikai televíziós társaság közül három, az ABC,¹⁸² az NBC¹⁸³ és a Fox¹⁸⁴ indította. A CBS¹⁸⁵ nem vett részt a közös vállalkozásban. A cél egy olyan online streamingszolgáltatás felépítése volt, amely ingyenes hozzáférést nyújt bizonyos audiovizuális tartalmakhoz, amelyek főként a három részt vevő társaság repertoárjába tartoznak. Az üzleti modellben ezúttal is nagy szerepet szántak a reklámok által történő finanszírozásnak.¹⁸⁶ A Hulu modellje kínálta az első igazi lehetőséget arra, hogy a tartalmat kizárólag olyan platformon juttassák el a nyilvánossághoz, amelyet a tartalomgyártó maga hozott létre,¹⁸⁷ vagyis platform lényegében az azt létrehozó és működtető televíziószervezetek harmadik csatornája, amelyen a nyilvánosságot elérhetik.¹⁸⁸ Pruitt szerint a Hulu a televíziós tartalomipar egyébként egymás versenytársainak számító szereplőinek azon közös vállalkozása, amely igyekezett tanulni a zeneipar hányattatott sorsából.¹⁸⁹

Ez fontos megállapítás, hiszen egyértelműen jelzi, hogy a szerzői jogra támaszkodva a tartalomkészítők a legtöbb technológiát és üzleti modellt, amely a művek nyilvánossághoz juttatására tőlük függetlenül jött létre, a szerzői jogra támaszkodva sikerrel támadták, vagy

¹⁸⁰ Pruitt: i. m. (176), p. 226.

¹⁸¹ Pruitt: i. m. (176), p. 230.

¹⁸² American Broadcasting Company.

¹⁸³ National Broadcasting Company.

¹⁸⁴ Fox Broadcasting Company.

¹⁸⁵ Columbia Broadcasting Systems.

¹⁸⁶ Wang: i. m. (175), p. 514–515. Vö. Pruitt: i. m. (176), p. 222.

¹⁸⁷ Pruitt: i. m. (176), p. 222.

¹⁸⁸ Pruitt: i. m. (176), p. 242.

¹⁸⁹ Pruitt: i. m. (176), p. 242–243.

legalább sikerült a maguk részére valamiféle kompenzációt kikötni,¹⁹⁰ ahogy történt az a kábeles továbbközvetítésre megállapított kényszerengedély és jogdíj esetében. Az internetes tartalomszolgáltatás esetében szintén elindult ez a tendencia. A jogellenesen működő torrent- és streamingoldalak üzleti modelljei a szerzői jogra támaszkodva sikerrel támadhatók, a jogszerűen működő, eredetileg a jogosultaktól függetlenül létrejött szolgáltatások pedig szépen lassan a tartalomipar befolyása alá kerülhetnek. Ezt bizonyítja a Spotify esete a részvényeivel, erre bizonyíték a Hulu is, valamint ezt jelzi az alább tárgyalt, videojátékok nyilvánosságához juttatására létrejött online tartalomszolgáltatások modellje is.

További példa arra, hogy a televíziós tartalomipar hogyan tudja hatékonyan kezében tartani az online disztribúció gyepelőjét, az HBO¹⁹¹ online platformja, az HBO Go. A WarnerMedia által kontrollált HBO a világ egyik, ha nem a legsikeresebb fizetős kábeltelevízió-szolgáltatása, egyben az egyik legsikeresebb tartalomgyártó. Olyan kasszasikerek fűződnek a nevéhez, mint a Trónok harca, a Maffiózók, az Elit alakulat, a Csernobil vagy magyarországi leányvállalatának a sikerei, az Aranyélet, a Terápia és még sorolhatnánk. Tartalmiért csak 2017-ben például huszonkilenc Emmy-díjat söpört be. A szolgáltatás elérhető Észak- és Latin-Amerikában, Ázsiában, Európában és a karibi térségben.¹⁹² Az HBO Go 2010-ben indult.¹⁹³ A szolgáltatás magát online videotárként definiálja, amely tartalmazza

¹⁹⁰ A teljesség igénye nélkül az alábbi ügyekben léptek fel a jogosultak a tőlük függetlenül létrejött és működő üzleti modellekkel és technológiákkal szemben: Európa: C-5/08. Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening ECLI:EU:C:2009:465.; C-403/08. és C-429/08. sz. egyesített ügyek. Football Association Premier League Ltd, NetMed Hellas SA, Multichoice Hellas SA v QC Leisure, David Richardson, AV Station plc, Malcolm Chamberlain, Michael Madden, SR Leisure Ltd, Philip George Charles Houghton, Derek Owen (C-403/08), valamint Karen Murphy, Media Protection Services Ltd. (C-429/08) ECLI:EU:C:2011:631.; C-70/10. Scarlet Extended SA vs Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) ECLI:EU:C:2011:771.; C-302/10. Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening ECLI:EU:C:2012:16.; C-360/10. Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) vs Netlog NV, ECLI:EU:C:2012:85.; C-607/11. ITV Broadcasting Ltd, ITV 2 Ltd, ITV Digital Channels Ltd, Channel 4 Television Corporation, 4 Ventures Ltd, Channel 5 Broadcasting Ltd, ITV Studios Ltd v. TVCatchup Ltd. ECLI:EU:C:2013:147.; C-314/12. UPC Telekabel Wien GmbH vs Constantin Film Verleih GmbH, Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH ECLI:EU:C:2014:192.; C-610/15. Stichting Brein v. Ziggo BV, XS4ALL Internet BV. ECLI:EU:C:2017:456. Egyesült Államok: White Smith Music Publishing Co. v. Apollo Co., 209 U.S. 1 (1908).; Sony Corporation of America, et al. v. Universal City Studios, Inc., et al., 464 U.S. 417 (1984); A&M v. Napster, 239 F.3d 1004 (9th Cir. 2001).; Twentieth Century Fox Film Corp. v. Cablevision Systems Corporation, 478 F. Supp. 2d 607 (S.D.N.Y. 2007); Cartoon Network LP v. CSC Holdings, Inc., 536 F.3d 121 (2d Cir. 2008); Authors Guild, Inc. v. Google, Inc., 954 F. Supp. 2d 282 (S.D.N.Y.2013); Capitol Records v. ReDigi 934 F.Supp.2d 640 (2013); WNET, Thirteen v. Aereo, Inc., 712 F.3d (2nd Cir. 2013); Associated Press v. Meltwater U.S. Holdings, Inc. 931 F. Supp. 2d (S.D.N.Y. 2013); American Broadcasting Cos. v. Aereo, Inc., 134 S.Ct. 2498 (2014); Authors Guild, Inc., et al. v. Google Inc. 804 F.3d 202 (2nd Circuit 2015).

¹⁹¹ Home Box Office.

¹⁹² WarnerMedia: Home Boks Office (<https://www.warnermediagroup.com/home-box-office?q=our-content/home-box-office/> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).

¹⁹³ Erik Gregersen: HBO – American Company (<https://www.britannica.com/topic/HBO> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).

a csatorna saját gyártású tartalmait, azonkívül pedig más gyártók filmjeit, dokumentumfilmeket, sorozatokat.¹⁹⁴

Ha a Huluról és az HBO Go-ról azt állítottuk, hogy a tartalomipar saját „gyermeke”, egy új pillér, amelynek segítségével az eddig sugárzott, illetve vezetéken tovább közvetített műsorokat a nyilvánossághoz lehet juttatni, akkor a Netflixről sokkal inkább a független tartalomszolgáltatás juthat eszünkbe.¹⁹⁵ A Netflix DVD-kölcsönzőként kezdte pályafutását 1998-ban. A DVD-k kölcsönzése iránti piaci igényt jól mutatja, hogy 2002-ben még csak 700 ezer ember kölcsönzött filmeket a Netflixtől, 2005-ben már 3,6 millió. Két évvel később, 2007-ben elindult az online „kölcsönző”, az on-demand streamingszolgáltatás. A korábbi internetes indulást késleltette a megfelelő sáv szélesség kifejlesztése, amely a filmek jó minőségben történő nyilvánosságához közvetítéséhez elengedhetetlen. 2020-ban a Netflix elérhető bármilyen eszközön, legyen az okostelefon, számítógép, laptop, tablet, játékkonzol, amely képes az internethez csatlakozni. A szolgáltatás először 2010-ben lépte át az Egyesült Államok határait, amikor megkezdte tevékenységét Kanadában, majd Latin-Amerikában és a karibi országokban. Ugyanebben az időszakban kezdett bele a saját tartalomgyártásba, a House of Cards-ba.¹⁹⁶ 2017-ben a The White Helmetsért begyűjtötte az első Oscar-díjat a legjobb rövid dokumentumfilm kategóriában.¹⁹⁷ 2018-ban már több mint ezer film volt elérhető a szolgáltatásban.¹⁹⁸

A Netflix-féle független tartalomszolgáltató és egyben -gyártó internetes platformok konkurenciát jelentenek a régi nagy szereplőknek, mindenekelőtt a Disneynek. Az óriás már régóta próbálkozik azzal, hogy betörjön a streamingpiacra, amely az utóbbi években tényleg olyan volt, mint egy erdő aljnövényzete eső után; gombamód szaporodtak az audiovizuális és zenei tartalmakat kínáló szolgáltatások. 2016-ban meg is vásárolták a BamTech streamingtechnológiával foglalkozó cég részvényeinek 33%-át.¹⁹⁹ 2019 tavaszán lezárult

¹⁹⁴ „Fizess elő közvetlenül nálunk az HBO Go-ra” (<https://www.hbo.hu/subscribe> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).

¹⁹⁵ Dekom a tartalomipartól független szolgáltatásokat „OTT – Over-the-top content”-szolgáltatásnak nevezi. A terminus arra utal, hogy az audio- és videotartalmak, valamint más médiumok az interneten keresztül jutnak el a végfelhasználókhoz. Ebben a folyamatban nincs szükség a vezetékes továbbközvetítést, műholdas sugárzást végző közvetítőszervezetekre. Fentebb már utaltunk rá, hogy az internethozzáférés-szolgáltatók, akiknek a hálózatát használva jut el a tartalom a végfelhasználókhoz, hasonlíthatók egy kábeltelevíziós hálózathoz, viszont lényegi különbség, hogy az internethozzáférés-szolgáltató maga nem kezdeményezi az adatátvitelt, és a hálózaton zajló adatáramlás esetleges jogsértő jellege miatt is csak másodlagos felelősség terheli. Lásd: Peter J. Dekom: The Television Wars (the first installment of many parts... too many, we fear). Entertainment and Sports Lawyer, 31. évf. 4. sz., 2015, p. 9.

¹⁹⁶ Netflix's history: From DVD rentals to streaming success (<http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/42787047/netflixs-history-from-dvd-rentals-to-streaming-success> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).

¹⁹⁷ About Netflix (<https://media.netflix.com/en/about-netflix> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).

¹⁹⁸ William L. Hosch: Netflix – American Company (<https://www.britannica.com/topic/Netflix-Inc> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).

¹⁹⁹ Mezei Péter: Big and hot: robbanás előtt a streaming piac? Médiaipiac, 2017. 11–12.sz., p. 44–45.

a 21st Century Fox megvásárlása is. Ennek jelentőségét a 71,3 milliárd dolláros vételár önmagában is szemlélteti. A Disney így már valóban a streamingpiac megkerülhetetlen szereplője, a Netflix legnagyobb vetélytársa lehet.²⁰⁰ 2019. november 12-én el is indult a Disney+ online szolgáltatás, amely a Disney saját és a 20th Century Fox tartalmait fedi le. Ezzel egy időben a Netflixről kivonta a saját tartalmakat. Ez Mezei adatai szerint legalább 500 millió dollár jogdíjtól fosztotta meg egyidejűleg a Disneyt. Vagyis, egyelőre még csak az Egyesült Államokban, megindult a valódi verseny a streamingszolgáltatók között, ami újabb lökést ad a már egyébként is tartó jelenségnek, amely a tartalomgyártást a kábeltársaságoktól áthelyezi az online platformok területére.²⁰¹ Mezei a streamingpiacon történő változásoktól többek között azt várja, hogy a kínálat fragmentálttá válik, a fogyasztóknak nem lesz lehetőségük *à-la-carte* élvezni a filmeket és sorozatokat, mert a tartalmak más és más szolgáltatónál lesznek elérhetők. Ha pedig mégis szeretnének jogszerűen fogyasztani, akkor elő kell fizetniük egyszerre több szolgáltatásra is, ami összességében azért drága mulatság. Ennek következménye lehet a fájlcseré és jogellenes streamingszolgáltatások újabb virágkora, esetleg újabb jogellenes csatornák és technológiák megjelenése.²⁰² Vagyis a kör bezárulhat, és visszajuthatunk oda, ahonnan a streaming hajnalán elindultunk: a tartalomipar dominálja a tartalomfogyasztást és annak csatornáit, elfojtva vagy éppen költséges versenyre kényszerítve vetélytársait.

5. „OFF-THE-SHELF”²⁰³ – VIDEOJÁTÉKOK ONLINE DISZTRIBÚCIÓJA

Az online tartalomszolgáltatás a szórakoztatóipar harmadik, egyben legtöbb bevételt termelő szegmensében is megjelent. A szolgáltatások két csoportba sorolhatók. Az egyikben azok találhatók, amelyek nem teszik lehetővé a teljes játék személyi számítógépre való másolását, csak annak streamelését (Google Stadia), a másikban pedig azok, amelyek letöltésre kínálják a videojátékokat (Steam, Ubisoft Club, EA Origin).

A *Stadia* multiplatformnak ígérkezik, vagyis elérhető lesz PC-n, tableten, televízión és telefonon. Működését tekintve felhőalapú tárhelyről közvetíti a játékokat a Chrome böngészőre, a Chromecastrára és a Pixelre. A szolgáltatás arra is lehetőséget biztosít, hogy az adott játék YouTube-ra feltöltött videóján keresztül, egy gombot lenyomva lehessen a játékot valóban elindítani, anélkül, hogy a szoftvert a felhasználó a saját számítógépére töltené le, majd telepítené. A Google továbbá külön kontrollert is fejleszt a szolgáltatáshoz, amely wi-fi

²⁰⁰ Mezei Péter: A streaming háború kapujában? (<http://copy21.com/2019/03/a-streaming-haboru-kapujaban/>) – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²⁰¹ Mezei Péter: Streaming háború: 1. nap (<http://copy21.com/2019/11/streaming-haboru-1-nap/>) – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²⁰² Mezei: i. m. (201).

²⁰³ Sven Jöckel, Andreas Will, Florian Schwarzer: Participation Media Culture and Digital Online Distribution – Reconfiguring the Value Chain in the Computer Game Industry. *The International Journal on Media Management*, 2008. 10. sz., p. 102–111. p. 104.

hálózaton keresztül lesz az adott platformhoz kapcsolható, amelyen a műélvezet történik. A játékok streameléséhez 30 Mbps sebességű internetkapcsolat szükséges. A Stadia segítségével arra is lehetőség nyílt, hogy a játékok interneten zajló többjátékos módjainak közönségét kiszélesítse a különféle platformok összekapcsolásával. A Stadiában rejlő potenciális lehetőségeket a Google úgy is igyekszik kiaknázni, hogy saját játékfejlesztő stúdiót hoz létre, amely kifejezetten a Stadiára fejleszt majd játékokat.²⁰⁴

A videojátékokat streamingelő piac tortája olyan tekintélyesnek ígérkezik, hogy az Amazon is megkezdte a fejlesztését egy olyan streamingszolgáltatásnak, amely képes lehet majd konkurálni a Microsofttal és a Google-lal, főleg mivel ma az Amazon a világ legnagyobb felhőalapú számítástechnikai szolgáltatója, amelyben történetesen megelőzi az imént említett két óriást. A játékok felhőalapú nyilvánosságához közvetítése újabb szöveget fog minden bizonnyal ütni a hagyományos, dobozos értékesítési modell koporsójába.²⁰⁵

Nem a Microsoft, a Google és az Amazon volt az első, amely felismerte az internet előnyeit a szórakoztató szoftverek nyilvánosságához juttatásában. A gyártók, a fejlesztők és a kiadók olyan új értékesítési modelleket munkáltak ki, amelyek segítségével a tartalmakat teljes egészében digitális formában juttatják el a végfelhasználóknak, kizárva ezzel az értékesítési láncból a viszonteladókat és más közvetítőket.²⁰⁶

A hagyományos értékesítési láncban a konzol- és hardvergyártók, játékfejlesztők, kiadók, viszonteladók szolgálják ki a vevőközönséget. A digitális átállás jelen esetben az első szereplőket nem érinti, hiszen a játékot futtató platform fizikai léte szükségessé teszi a viszonteladók közreműködését. Bár a streamingről fent elmondottak itt is könnyűszerrel változást hozhatnak, mivel a felhőalapú játékelmény immár nem teszi szükségessé, hogy a felhasználók költséges hardvereket vásároljanak. A videojátékok esetében ez a lánc a kiadóval kezdődik, amely ún. „platformjogdíjat” (*platform royalty*) fizet a konzol- és hardvergyártóknak, a fejlesztők pedig részesedést kapnak a nettó árbevételből. A viszonteladó a játékokat vagy a kiadótól, vagy egy másik, közbeékelődő közvetítőtől szerzi be. A kiadó a kiskereskedelmi vételár meghatározott részét kapja meg, amely elérheti akár a 80%-ot is, de általában ennél jóval kevesebb. A végfelhasználók a terméket viszonteladóknál vásárolhatják meg (576 Kbyte, CD Galaxis, Mediamarkt).²⁰⁷

²⁰⁴ TomWarren: Google unveils Stadia cloud gaming service, launches in 2019 (<https://www.theverge.com/2019/3/19/18271702/google-stadia-cloud-gaming-service-announcement-gdc-2019> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²⁰⁵ Abhimanyu Ghoshal: Amazon is reportedly building a game streaming service to rival Google and Microsoft (<https://thenextweb.com/gaming/2019/01/11/amazon-is-reportedly-building-a-game-streaming-service-to-rival-google-and-microsoft/> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²⁰⁶ Michael Berman-Grutzky, Alexej Cederholm: The Obstacles and Opportunities for Digital Distribution in the Video Game Industry, Today and Tomorrow. KTH Computer Science and Communication. Master of Science Thesis, Stockholm, 2010, p. 2. (Elektronikus változat elérhető: https://www.nada.kth.se/utbildning/grukth/exjobb/rapportlistor/2010/rapporter10/berman-grutzky_michael_OCH_cederholm_alexej_10124.pdf – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²⁰⁷ Berman-Grutzky, Cederholm: i. m. (2006), p. 9.

A hagyományos módszer hátránya, hogy a fizikai megjelenés jelentős többletköltséget igényel, a kiskereskedelmi üzletek pedig csak a nyitvatartási időben látogathatók, többnyire belvárosi ingatlant bérelnek. Ezzel szemben a digitális piac állandóan nyitva tart, nem kell költséget fordítani az üzlet bérletére – bár kétségtelen, hogy a szerverpark üzemeltetése jelentős költségeket igényel –, az eladók bérére, és bárki számára könnyen elérhető. További jelentős különbség, hogy a hordozók és a csomagolás költségeinek kiiktatásával nemcsak az előállítási költségek csökkenthetők, hanem a termék is olcsóbban kerülhet piacra. Ez az érv főként a kelet-európai országokban releváns, ahol a játékok az első megjelenéskor az átlagkeresethez viszonyítva meglehetősen drágák.²⁰⁸

Az új modell nemcsak a hagyományos terjesztést reformálja meg, hanem új szintre emeli a közösségi játékelményt is (*social gaming*). A felhasználókat – akik az egyes játékokba épített multiplayer módokkal eddig is interakcióba léptek egymással – ugyanis beilleszti az értékesítési láncba. A részvételi médianak (*participator media*) köszönhetően a játékosokból tartalomkészítők (modderek) válnak, akik új pályákat, karaktereket, egységeket, zenéket stb. készítenek a játékokhoz, amelyeket aztán a közösségi oldalakon megoszthatnak egymással.²⁰⁹

A videojátékipar több digitális disztribúciós csatornát kiépített. A Valve tartalomplatformja és letöltőszolgáltatása, a Steam, napjaink egyik legsikeresebb online disztribúciós csatornája.²¹⁰ A 2002-es indulást követő korai időkben arra használták, hogy rajta keresztül juttassák el a felhasználóknak a játékokhoz készített javításokat (*patch*) és modokat.²¹¹ Ezt a tulajdonságát máig megőrizte. A Valve és a Steam nemcsak a fejlesztők világában, hanem az értékesítési lánc több pontján is érdekeltté vált. A kínálatban a saját készítésű játékokon kívül számos más fejlesztő és kiadó terméke megtalálható.²¹² A digitális tartalmak mellett integrált számlázási és fizetési rendszert, szerverparkot is üzemeltet, amelyeket különféle biztonsági mechanizmusokkal igyekszik még vonzóbbá tenni.²¹³ Az idegen kiadók steam-es eladásaiából a Valve nagyjából 30%-nyi részesedést kér.²¹⁴ A Steamen nemcsak digitális tartalmakat vásárolhatunk, hanem dobozos játékainkat is aktiválhatjuk.

A Steam sikerét látva a világ egyik legnagyobb játékfejlesztő és -kiadó cége, az EA 2011-ben elindította saját digitális disztribúciós rendszerét és kliensszoftverét, amelyen főként

²⁰⁸ A hagyományos értékesítési lánc reformjának szükségességét más iparágak, például az IKEA is felismerte. A költséghatékonyság és a termékek árának csökkentése érdekében az összeszerelést egyszerűen rábízták a vásárlókra. Lásd: *Berman-Grutzky, Cederholm*: i. m. (206), p. 7.

²⁰⁹ *Jöckel, Will, Schwarzer*: i. m. (203), p. 104.

²¹⁰ *Jöckel, Will, Schwarzer*: i. m. (203), p. 106.

²¹¹ *Andrew W. Eichner*: Game over, insert coin to continue: Entertaining a new era of video game intellectual property enforcement, *IDEA – The Intellectual Property Law Review*, 53. évf. 1. sz., 2013, p. 122.

²¹² *Jöckel, Will, Schwarzer*: i. m. (203), p. 108.

²¹³ *Jöckel, Will, Schwarzer*: i. m. (203), p. 109.

²¹⁴ *Chris Dixon*: Lessons from the PC video game industry (<https://medium.com/software-is-eating-the-world/lessons-from-the-pc-video-game-industry-3350bb7713de#.50quhmk6> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

saját készítésű és kiadású játékokat (FIFA, Battlefield, Star Wars Battlefront, Sims, Sim City, Need for Speed) kínál.²¹⁵ A repertoárban megtalálhatók a Ubisoft és más kiadók szoftverei is.²¹⁶ Az Origin nem a semmiből indult útjára. Az EA már 2005-ben a birtokában volt egy online letöltőszolgáltatásnak, amelyen a Battlefield 2: Special Forces-t kínálták letöltésre.²¹⁷

A Ubisoft szintén elindította a saját maga digitális szolgáltatását, amelyhez a felhasználók rendelkezésére bocsátotta a UPlay kliensszoftvert. Az online áruházban elsősorban a kiadó saját játécai – Assassain's Creed, Watch Dog, Rainbow Six, Tom Clancy's Ghost Recon –, illetve más szoftverek kaphatók.²¹⁸

A közvetítők kizárása a fejlesztők és a kiadók szempontjából mindenképpen előnyös, a felhasználók pedig egyelőre úgy tűnik, hogy értékelik az olcsóbbá váló tartalmak gyors és egyszerű beszerzését. A változás ellen a kizárni kívánt viszonteladók és a használt játékokat értékesítők a kiadókra való nyomásgyakorlással próbálnak védekezni. Megpróbálják elérni, hogy a digitális tartalmak is ugyanannyi pénzért kerüljenek forgalomba, mint a csomagolt változatuk.²¹⁹ A fizikai hordozók kizárásával ugyanakkor a használt szoftverek forgalma, a jó minőségű digitális tartalmak szolgáltatásával pedig az illegális fájlcserélés szorítható ellenőrizhető határok közé.

6. FELEMÁS FELHASZNÁLÓBARÁTSÁG

Az információhoz és tartalmakhoz való gyors hozzáférés lehetősége a felhasználók részéről mára elvárassá vált.²²⁰ Ezt Európában maga a 2019/789-es irányelv²²¹ is elismeri, rögtön a

²¹⁵ *Andy Katkin*: Electronic Arts launches Origin (<http://www.ea.com/news/electronic-arts-launches-origin> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²¹⁶ Az Electronic Arts Origin nevű szolgáltatását továbbfejlesztve 2018-ban havi vagy éves előfizetési díjért (14,99, illetve 99,99 dollár) kínál korlátlan hozzáférést játékokhoz, köztük olyan franchise-okhoz, mint a FIFA vagy az NFL, amelyek minden évben új epizóddal jelentkeznek. Lásd: *Sam Byford*: EA's unlimited PC games subscription service launches next week (<https://www.theverge.com/2018/7/27/17620808/ea-origin-access-premier-launch-date-price> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²¹⁷ *Nich Maragos*: EA Launches PC Digital Delivery Service (http://www.gamasutra.com/php-bin/news_index.php?story=7163 – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²¹⁸ *Kate Cox*: Ubisoft Launches Their Own PC Gaming Client, and Is Selling Some Games For 1\$ to Get You To Try It (<http://kotaku.com/5935427/ubisoft-launches-their-own-pc-gaming-client-and-is-selling-some-games-for-1-to-get-you-to-try-it> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²¹⁹ *Eric Kain*: Why Digital Distribution Is The Future And GameStop is Not: Taking The Long View On Used Games (<http://www.forbes.com/sites/erikkain/2013/05/30/why-digital-distribution-is-the-future-and-gamestop-is-not-taking-the-long-view-on-used-games> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

²²⁰ *Sabrina Earle*: The battle against geo-blocking: The consumer strikes back. Richmond Journal of Global Law & Business, 15. évf. 1. sz., 2016, p. 1.

²²¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2019/789 irányelve a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról. Vö: Az Európai Parlament és a Tanács 2017/1128 rendelete az online tartalomszolgáltatásoknak a belső piacon való, határokon átnyúló hordozhatóságáról (a továbbiakban hordozhatósági rendelet), (2) preambulumbekzdés.

(2) preambulumbekkezdésben²²² és az 1. cikkben.²²³ Az irányelvet 2019-ben fogadták el az a célkitűzéssel, hogy a belső piac működéséhez hozzájáruljanak.²²⁴ Ahogy a zeneművek esetében láthattuk, az uniós piac töredezettsége a televízió- és rádióműsorok tekintetében is hátrányos. Az online szolgáltatások határokon átnyúló hozzáférhetővé tételéhez valamilyen területre engedélyt kell szerezni a szükséges jogok gyakorlásához.²²⁵ Ennek megkönnyítése érdekében szükséges a származási ország elvének megállapításáról rendelkezni,²²⁶ amelynek ki kell terjednie minden szükséges jog engedélyeztetésére. Ezt az elvet csak a jogosultak vagy a jogosultakat képviselő szervezetek és a műsorszolgáltató szervezetek közötti jogviszonyra kell alkalmazni, kizárólag a kiegészítő online szolgáltatások²²⁷ tekintetében. Nem alkalmazható bármilyen későbbi nyilvánossághoz közvetítésre vagy nyilvánosság számára interaktív hozzáférhetővé tételre, sem pedig többszörözésre.²²⁸

A végfelhasználókat, ha gyorsan és költséghatékonyan hozzá tudnak férni a digitális tartalmakhoz, kevésbé érdekli, hogy a háttérben milyen jogosítási mechanizmusok zajlanak, és azok hogyan befolyásolják a digitális egységes piac működését. Az ingerküszöböt viszont biztosan átlépi, ha előfizetésüket nem tudják ugyanazokkal a feltételekkel használni egy másik uniós tagállamban, mint amilyen feltételekkel azt a lakóhelyük szerinti tagállamban igénybe vették. A jogosultak pedig előszeretettel használnak olyan technikai megoldásokat saját szellemi tulajdon-jogaik hatékony érvényesítése érdekében, amelyek akadályozhatják az információhoz való gyors hozzáférést.²²⁹ A *geoblokkolásként* (*geo-blocking*) ismert jelen-

²²² „A digitális technológiák és az internet fejlődése átalakította a televízió- és rádióműsorok terjesztését és az azokhoz való hozzáférést. A felhasználók egyre inkább elvárják, hogy a televízió- és rádióműsorokhoz mind a hagyományos csatornákon, úgymint a műholdas és vezetékes szolgáltatásokon, mind az online szolgáltatásokon keresztül élőben és lehívás útján is hozzáférhessenek. A műsorszolgáltató szervezetek ezért saját televízió- és rádióműsoraik sugárzásán túl egyre inkább kínálnak a műsorszolgáltatásukat kiegészítő online szolgáltatásokat, például párhuzamos közvetítést (simulcasting) és utólagos megtekintési szolgáltatást (catch-up szolgáltatás). ... A felhasználók részéről növekszik az igény a nem csupán a saját tagállamukból, hanem más tagállamokból származó televízió- és rádióműsorokhoz való hozzáférés iránt. Ilyen felhasználók például az Európai Unió nyelvi kisebbségeinek tagjai, valamint a származási tagállamtól eltérő tagállamban élő személyek.”

²²³ „Ez az irányelv olyan szabályokat állapít meg, amelyek célja, hogy nagyobb számú televízió- és rádióműsorhoz lehessen határokon átnyúló módon hozzáférni, azáltal, hogy megkönnyíti a szükséges jogok engedélyezését a televízió- és rádióműsorok egyes típusainak közvetítéseit kiegészítő online szolgáltatások nyújtására, valamint a televízió- és rádióműsorok továbbközvetítésére vonatkozóan. ...”

²²⁴ 2019/789-es irányelv, (1) preambulumbekkezdés.

²²⁵ 2019/789-es irányelv, (3) preambulumbekkezdés.

²²⁶ 2019/789-es irányelv, 3. cikk.

²²⁷ A 2. cikk 1. pontja a kiegészítő online szolgáltatást ekként definiálja: olyan online szolgáltatás, amely a műsorszolgáltató szervezet által vagy annak ellenőrzése és felelőssége mellett a nyilvánosság számára televízió- vagy rádióműsornak a műsorszolgáltató szervezet általi közvetítéssel egyidejűleg vagy azt követően meghatározott ideig történő hozzáférhetővé tételéből, valamint bármilyen, az említett közvetítést kiegészítő anyagnak a hozzáférhetővé tételéből áll.

²²⁸ 2019/789-es irányelv, (9) preambulumbekkezdés.

²²⁹ Earle: i. m. (220), p. 1.

ség csak egy azon hatásos műszaki intézkedések sorában, amelyek negatívan befolyásolják az európai egységes piac működését is, hiszen akadályt gördítenek az áruk és szolgáltatások szabad áramlásának útjába. A tartalmakhoz való hozzáférés korlátozása nemcsak itt, Európában, hanem a tengerentúlon is jelen van. A geoblokkolás azt jelenti, hogy amennyiben a végfelhasználó tartózkodási helye IP-címe alapján nem a kijelölt földrajzi egységen belül található, a tartalmat nem tudja megtekinteni. A földrajzi jellegű korlátozás nem új, már a DVD-k esetében is megfigyelhető volt, most pedig az online tartalomszolgáltatások tekintetében okoznak nehéz pillanatokat a végfelhasználóknak.²³⁰

A nemzetközi, az amerikai és az uniós szerzői jogi rezsim a hatásos műszaki intézkedések tekintetében a lehető legnagyobb védelmet biztosítja a jogosultak részére. A WCT 11. cikke a műszaki intézkedésekkel kapcsolatban kimondja, hogy a szerződő feleknek az intézkedések megkerülésével szemben megfelelő jogi védelmet és hatékony jogorvoslatot kell biztosítaniuk. Ugyanilyen kötelezettséget ír elő a WPPT 18. cikke is. Az Egyesült Államokban a DMCA²³¹ vezetett be előírásokat a hatásos műszaki intézkedések és megkerülésük tekintetében. A USCA 102. § részletesen rendelkezik arról, hogy mit kell a műszaki intézkedések és azok megkerülése alatt érteni.²³² Az (a) (1) (A) bekezdés meghatározza azokat a tevékenységeket, amelyek kimerítik a megkerülés fogalmát. Eszerint *„senki sem kerülheti meg azokat a technológiai intézkedéseket, amelyek hatékonyan korlátozzák a műhöz való hozzáférést”* A (a)(2) bekezdés eltilt mindenkit attól, hogy *„... előállítson, az országba behozzon, a nyilvánosságnak felajánljon, szolgáltatson vagy egyéb módon forgalmazzon olyan megkerülésre alkalmas technológiai eszközt, amelyet elsődlegesen arra terveztek, hogy technológiai záratat kerüljön meg; vagy amelynek a kereskedelmi jelentősége abban áll, hogy ilyen technológiai intézkedéseket kerüljön meg; vagy amelyet a célból hoztak forgalomba, hogy technikai intézkedések megkerüléséhez használják.”*

Európában a szoftverirányelv 7. cikk (1) bekezdés a)–c) pontja előírja a tagállamok számára, hogy rendelkezzenek a megfelelő intézkedésekről az olyan cselekmények elkövetőivel szemben, akiknek tevékenysége a) a számítógépi program olyan példányának forgalomba hozatalára irányul, amelyről az érintett személy tudta, vagy kellő gondosság mellett tudnia kellett volna, hogy jogsértő; b) a számítógépi program olyan példányát birtokolja kereskedelmi célból, amelyről az érintett személy tudta vagy a kellő gondosság mellett tudnia kellett volna, hogy jogsértő; c) bármely olyan eszközt hoz forgalomba vagy birtokol kereskedelmi célból, amelynek kizárólagos szándékolt célja a számítógépi program védelmére alkalmazott műszaki intézkedések eltávolítása vagy megkerülése.

²³⁰ Earle: i. m. (220), p. 3. Vö: *Alain Strowel*: From content portability to data portability: when regulation overlaps with competition law and restrictions can be justified by intellectual property. *Competition Law & Policy Debate*, 2. évf. 2. sz., 2016, p. 63.

²³¹ Digital Millennium Copyright Act 17 USC 1001 112 Stat. 2860 (1998).

²³² 17 U.S. Code § 1201 – Circumvention of copyright protection systems.

Az Infosoc-irányelv 6. cikk (1) bekezdése kötelezettségként rója a tagállamokra olyan jogvédelem kialakítását, amely a hatásos műszaki intézkedések megkerülése ellen véd, amennyiben az ilyen cselekményt elkövető személy *„tudja, vagy kellő gondosság mellett tudnia kellene, hogy cselekményének célja a műszaki intézkedés megkerülése.”*

A 6. cikk (2) bekezdés a)–c) pontja alapján ugyancsak tilos olyan eszközök, termékek vagy alkatrészek, illetve ilyen tartalmú szolgáltatások *„előállítás, behozatala, terjesztése, eladása, bérbeadása, értékesítési vagy bérbeadási célú reklámozása, valamint kereskedelmi célú birtoklása”*, amelyek hatásos műszaki intézkedés megkerülésére vagy az elkövetés megkönnyítésére irányulnak. Vagyis a (2) bekezdés igyekszik megakadályozni bizonyos jövőbeni, jogsértőnek vélt cselekményeket.

A nemzetközi és partikuláris szerzői jogi rezsimek tehát teret engednek a különféle hatásos műszaki intézkedések alkalmazása előtt, és széles körű védelmet biztosítanak azok kijátszása ellen. Ami a témánk szempontjából fontos online tartalomszolgáltatásokat illeti, a felhasználók tartózkodási helye szerinti földrajzi korlátozások²³³ különösen fontosak. Akik a geoblokkolás mellett érvelnek, azok hangsúlyozzák, hogy a jogosultak így eldönthetik, hogy melyik területen melyik közvetítővel juttatják el a tartalmakat a végfelhasználókhoz, és mekkora ellenszolgáltatásért cserébe, vagyis teret kap az árdiszkrimináció.²³⁴ Ha fentebb azt állítottuk, hogy az internet nem ismer határokat, akkor ezt a kijelentést árnyalni kell azzal, hogy a jogosultak viszont ismernek, akik a területi alapú logikát igyekeznek az online térben is megvalósítani. Ezt Kra-Oz az internet *de facto* territorializálódásának nevezi.²³⁵ Ennek logikája szerint abban rejlik, hogy az *„oszd meg és uralkodj”* módszerrel ki lehet zárni a versenytársakat is. Ha egy termék egy jól behatárolt piacon limitált számban érhető el, azzal az ára is tetszés szerint szabható meg. Ennek az ellentéte is igaz. Ha egy piacon nincs elég fizetőképes kereslet az adott termék iránt, ott nem érdemes árulni azt, hiszen még a piacra jutás költségeit sem hozza vissza.²³⁶

Az egyes streamingszolgáltatókkal kötött felhasználási szerződésekben a jogosultak kikötik azt a földrajzilag behatárolt területet, amelyre a felhasználási engedélyt adják. Earle

²³³ Tal Kra-Oz: Geoblocking and the Legality of Circumvention. IDEA – The Intellectual Property Law Review, 57. évf. 3. sz., 2017, p. 387.

²³⁴ Earle: i. m. (220), p. 13. Vö: Strowel: I. m. (231) p. 63.

²³⁵ Kra-Oz: i. m. (233), p. 387.

²³⁶ Kra-Oz: i. m. (233), p. 403.

szerint a Sonyval kötött megállapodás alapján a Netflix²³⁷ köteles szabványos geolokációs szolgáltatásokat (*standard geolocation services*)²³⁸ igénybe venni annak érdekében, hogy ellenőrizze az egyébként előfizető, a tartalmakhoz jogszerűen hozzáférő felhasználók földrajzi helyzetét. Ezenfelül a Netflix köteles olyan szoftvereket is használni, amelyek kiszűrrik a geoblokkolás esetleges megkerülését célzó eljárásokat. Ha nem így tenne, hanem szemet hunyna a hatásos műszaki intézkedések megkerülése felett, akkor egyrészt szerződést szeg-

²³⁷ A Netflix felhasználási feltételeinek 4.3. pontja kimondja, hogy az előfizető felhasználó a Netflix tartalmait elsődlegesen abban az országban tekintheti meg, amelyben az előfizetői fiókját létesítette, és csak azon a földrajzi területen, ahol a Netflix szolgáltatása elérhető, és a tartalmak hozzáférhetővé tételére a felhasználási engedélyt a szolgáltatás megszerezte. A tartalom, amely megtekintésre hozzáférhető, földrajzi területenként és időszakonként változik. Igen érdekes rendelkezéseket tartalmaz a 4.5. pont, amely kimondja, hogy azok a tartalmak, amelyek offline módban, az eszközre letöltve hozzáférhetőek, ha egy másik országban ugyanazon tartalom nem elérhető, akkor az internetre való csatlakozást követően a már letöltött offline tartalom is elérhetetlenné válik. A 4.6. pont kifejezetten megtiltja a felhasználóknak, hogy megkerüljön, eltávolítson, megváltoztasson, deaktiváljon, lerontson vagy kijátsszon bármilyen intézkedést, amely a Netflix által hozzáférhetővé tett tartalmakat hivatott védeni. A 4.7. pont azt is kimondja, hogy a tartalom minősége változhat – többek között – a földrajzi elhelyezkedés függvényében. Az HBO Go általános szerződési feltételeinek 2. pontja a terület vonatkozásában úgy rendelkezik, hogy „A Szolgáltatást elsősorban Magyarország területén ... lehet igénybe venni. A Felhasználók akkor is igénybe vehetik a Szolgáltatást, amikor az Európai Gazdasági Térség (EGT) tagállamaiban ideiglenesen tartózkodnak, összhangban az Európai Parlament és a Tanács 2017/1128 számú ... rendeletével. Az EGT tagállamai magába foglalják az EU tagállamait, valamint Izlandot, Norvégiát és Liechtensteint. Amikor egy felhasználó felkeresi a Weboldalt vagy tartalmat kíván ott lejátszani, az HBO ellenőrzi, hogy a Felhasználó EGT tagállambeli IP címet használ-e vagy sem. Amennyiben a Felhasználó IP címe beazonosíthatatlan országbeli vagy EGT tagállamon kívüli, a Felhasználó számára nem lesz hozzáférhető a Weboldal és ott nem fog tudni tartalmat lejátszani.” A 7. pont a tiltott felhasználások körében kimondja, hogy a felhasználó számára tilos „a Szolgáltatás részét képező bármely biztonsági, titkosítási vagy egyéb technológia vagy szoftver megkerülése, módosítása, eltávolítása, megváltoztatása vagy bármely egyéb módon történő manipulálása” (d. pont). A 7.2 pont lényegében megismétli a 2. pont korlátozásait, kimondva, hogy „A Szolgáltatást csak a Területen belül, illetve a jelen Felhasználási feltételek 2.1 pontja szerint az EGT-n belül lehet igénybe venni. A Felhasználó nem használhatja vagy kísérrelheti meg használni a Szolgáltatást a Területen kívül vagy ... az EGT-n kívül, illetve harmadik felet sem ösztönözhet, segíthet vagy kérhet fel ilyen használatra.” A Spotify felhasználási feltételei ugyan igen hosszúak, elég szákszavúak az esetleges területi korlátozások tekintetében. A „9 Felhasználói irányelvek” 7. pontja úgy szól, hogy nem engedélyezett „a Spotify vagy annak licencadói által alkalmazott területi korlátozások megkerülése.”

²³⁸ Kra-Oz többféle geolokációs szolgáltatást említ. Igen egyszerű formája az ún. self-reporting, amikor a felhasználó maga adja meg az adott weboldalon a saját tartózkodási helyét. Ez meglehetősen megbízhatatlan módszer, hiszen bármelyik ország beállítható, ha megtalálható a legördülő menüben. Szofisztikáltabb módszer az olyan hadver alkalmazása, amely képes műholdas helymeghatározásra (GPS capabilities). Ebbe a körbe tartoznak az okostelefonok. Ennél is sokkal elterjedtebb az IP-cím alapú helymeghatározás. Az IP-címek földrajzi egységenként vannak meghatározva, amely durva becslést tesz lehetővé a földrajzi helyzetet illetően. A geolokációs eszközök eredetileg azért lettek kifejlesztve, hogy a hírdetéseket könnyebben a fogyasztókra tudják szabni, illetve az adott szolgáltatás az adott földrajzi egység sajátosságaihoz idomuljon. Jó példa erre a Google országonként változó kezdőképernyője vagy a különféle időjárás-előrejelző alkalmazások. A technológia jogérvényesítésben való alkalmazása először az online szerencsejáték akadályozása körében merült fel. A földrajzi alapú tartalomkorlátozásra korai példa a DVD-k régiókódolása, a lépcsőzetes nyilvánosságra hozatal (staggered release date), az árdiszkrimináció és a párhuzamos import korlátozása. Lásd: Kra-Oz: i. m. (233), p. 389, 394–398.

ne, másrészt pedig másodlagos felelősség terhelné a szerzői jogi jogsértésekért.²³⁹ A Netflix kínálata persze nem csak azért differenciált földrajzi szempontból, mert a jogosultak erre kötelezik. Mivel maga is tartalom-előállító, ezért a földrajzi különbségtételben rejlő gazdasági lehetőségeket maga is kihasználja. Fentebb már utaltunk rá, hogy a Netflix magyarországi kínálatában nem ugyanazok a tartalmak érhetők el, mint más országokban. A Hulu pedig nem is elérhető az Egyesült Államok határain kívül, legfeljebb virtuális magánhálózattal (*virtual private network* – VPN).²⁴⁰

Giuseppe Mazziotti a fenti szerződéses gyakorlatot abszolút területi kizárólagosságnak (*absolute territorial exclusivity*) nevezi. Ebben a gyakorlatban a geoblokkolás technikai eszközei a szerződésben foglaltak érvényesítésére szolgálnak, megakadályozva a művek és más teljesítmények adott területen kívül történő felhasználását.²⁴¹

A földrajzi különbségtétellel az az ellentmondásos helyzet áll elő, hogy a felhasználók, akik egyébként hajlandók lennének fizetni is a tartalmakhoz való hozzáféréstért, kénytelenek jogsértő módon kijátszani a különböző műszaki intézkedéseket. Ez a „kalózkodás” egy korábban nem látott formájához vezet, a VPN-kalózkodáshoz. Erre példa az új-zélandi Slingshot szolgáltatás, amely a böngészőjébe beépítette a Global Mode opciót, amellyel lehetővé tette új-zélandi és ausztrál internetezőknél, hogy hozzáférjenek a Netflix kínálatához, amely 2013-ban Ausztráliában és Óceániában még nem volt elérhető, pedig több milliós, ráadásul angolul beszélő, az angolszász kultúrkörhöz tartozó potenciális vevőkörrel állunk szemben.²⁴²

A hordozhatóság kérdését hivatott rendezni az Európai Unió hordozhatósági rendelete,²⁴³ amely már rögtön az (1) preambulumbekkezdésben kimondja, hogy „A fogyasztók számára a lakóhelyük szerinti tagállamban jogszerűen nyújtott online tartalomszolgáltatásokhoz való, az egész Unióra kiterjedő akadálymentes hozzáférés fontos a belső piac zökkenőmentes működése és a személyek és szolgáltatások szabad mozgása elvének tényleges alkalmazása szempontjából. A belső piac olyan belső határok nélküli térség, amely többek között a személyek és a szolgáltatások szabad mozgásán alapul, ezért biztosítani kell, hogy a fogyasztók a tartalmakhoz, például zenéhez, játékokhoz, filmekhez, szórakoztató programokhoz vagy sporteseményekhez hozzáférést biztosító adathordozó online tartalomszolgáltatásokat ne csak a lakóhelyük szerinti tagállamban vehessék igénybe, hanem akkor is, amikor ideiglenesen ...

²³⁹ Earle: i. m. (220), p. 7.

²⁴⁰ Earle: i. m. (220), p. 10.

²⁴¹ Giuseppe Mazziotti: Allowing online content to cross borders: is Europe really paving the way for a Digital Single Market? In: *Taina Pihlajarinne, Juha Vesala, Olli Honkkila*: Online Distribution of Content in the EU. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2019, p. 188–189.

²⁴² Earle: i. m. (220), p. 11–12.

²⁴³ Ez az első olyan jogalkotási eszköz az európai uniós szerzői jog történetében, amely nem irányelvként, hanem rendeletként próbálja meg egy adott kérdésben a tagállamok szerzői jogát egymáshoz közelíteni. Mazziotti a „föderális” európai szerzői jog legelső példjaként” említi, hiszen kötelező előírásokat tartalmaz a felhasználók által előfizetett tartalmak határokon átnyúló hordozhatósága tekintetében. Lásd: Mazziotti: i. m. (241), p. 190.

egy másik tagállamban tartózkodnak. Ezért fel kell számolni az ilyen esetekben az online tartalomszolgáltatásokhoz való hozzáférés és az azok igénybevétele előtt álló akadályokat.”

A tartalmak jogszerű, de akadálymentes felhasználása nemcsak a végfelhasználók, hanem az online tartalomszolgáltatók érdeke is. Ezt a rendelet (8) preambulumbekzdése is megemlíti: „*Lényeges, hogy az online tartalomszolgáltatást nyújtóknak ... joguk legyen e tartalmak felhasználására az érintett területek vonatkozásában.*” A rendelet (9) preambulumbekzdése nem hagy továbbá kétséget afelől sem, hogy a védett tartalom online tartalomszolgáltató általi közvetítéséhez a megfelelő jogosultak engedélye szükséges, amely vonatkozik nemcsak a tartalom nyilvánosságához közvetítésére, hanem interaktív hozzáférhetővé tétel esetén a többszörözésre is.

A (10) preambulumbekzdés megerősíti azt a már fentebb leírt gyakorlatot, miszerint a tartalomszolgáltatók gyakran szerződésben vállalják annak megakadályozását, hogy előfizetők a felhasználási engedély hatálya alá tartozó területen kívül is hozzáférhessenek a szolgáltatáshoz vagy azt igénybe vegyék. A szerződéses korlátozások megkövetelik a szolgáltatóktól olyan intézkedések meghozatalát, mint például az engedélyezett területen kívüli IP-címről való hozzáférés blokkolása. A szerződések területi korlátozó záradékai az egyik legfőbb akadályát képezik a tartalmak határokon átnyúló hordozhatóságának.

A (18) preambulumbekzdés a rendelet rendelkezéseit azokra az online tartalomszolgáltatókra rendeli alkalmazni, amelyeket díjfizetés ellenében nyújtanak. Az előfizetői díj ugyanis olyan helyzetbe hozza a szolgáltatást, amelynél fogva azonosítani tudja az előfizetők lakóhelye szerinti tagállamot.

A (19) preambulumbekzdés szerint határokon átnyúló hordozhatóság biztosításáért nem kérhető további díj az előfizetőktől. A (21) preambulumbekzdés alapján az online tartalomszolgáltatásoknak ugyanolyan módon kell lehetővé tenni előfizetők számára a szolgáltatásoknak az ideiglenes tartózkodási helyük szerinti tagállamban való igénybevételét, mint a lakóhelyük szerinti tagállamban. Az előfizetők számára ugyanazzal a tartalommal, ugyanolyan típusú és számú eszközökkel, ugyanannyi felhasználó számára, ugyanolyan funkcionalitások mellett kell hozzáférést biztosítani a szolgáltatásokhoz, mint a lakóhelyük szerinti tagállamban. Ezen kötelezettségeknek kötelező erővel kell bírniuk, ezért a felek e rendelkezések alkalmazását nem zárhatják ki, nem térhetnek el tőlük és nem változtathatják meg tartalmukat.

A (26) preambulumbekzdés alapján az előfizetők csak akkor lehetnek jogosultak az online tartalomszolgáltatások határokon átnyúló hordozhatóságára, ha lakóhelyük az Unió valamelyik tagállamában van. A szolgáltatóknak e rendelet alapján kötelezettségük, hogy észszerű, arányos és hatékony eszközöket vegyenek igénybe az előfizetők lakóhelye szerinti tagállam ellenőrzése céljából.

A (29) preambulumbekzdés előírja, hogy az érintett szerzői és kapcsolódó jogi jogosultak számára lehetővé kell tenni, hogy továbbra is gyakorolhassák szerződési szabadságukat,

és engedélyezhessék a tartalmak e rendelet szerinti nyújtását, az ahhoz való hozzáférést és annak igénybevételét akkor is, ha nem került sor a lakóhely szerinti tagállam ellenőrzésére.

Az 2. cikk 1. pontja meghatározza az *előfizető* fogalmát, amely alatt bármely fogyasztót érteni kell, aki szolgáltatóval kötött, online tartalomszolgáltatás nyújtására irányuló szerződés alapján, díjfizetés ellenében vagy díjfizetés nélkül hozzáférhet ilyen szolgáltatáshoz, vagy azt igénybe veheti a lakóhelye szerinti tagállamban. A 3. pont szerint *lakóhely szerinti állam* alatt azt a tagállamot kell érteni, amelyben az előfizető tényleges és állandó tartózkodási hellyel rendelkezik. Az *ideiglenes tartózkodás egy tagállamban* a 4. pont alapján korlátozott idejű tartózkodást jelent egy, a lakóhely szerinti tagállamtól eltérő tagállamban.

Az 5. pont meghatározásában *online tartalomszolgáltatásnak* kell tekinteni az olyan, az EUMSZ 56. és 57. cikkében meghatározott szolgáltatást, amelyet a szolgáltató kölcsönösen elfogadott feltételek alapján jogszerűen biztosít online, hordozható formában az előfizető számára az annak lakóhelye szerinti tagállamban, és amely i.) a 2010/13/EU irányelv 1. cikk (1) bekezdésének a) pontjában meghatározott audiovizuális médiaszolgáltatás, vagy ii.) olyan szolgáltatás, amelynek elsődleges jellemzője a művekhez és egyéb, védelem alatt álló teljesítményekhez vagy műsorszolgáltató szervezetek közvetítéseikhez való hozzáférés nyújtása, és ezek igénybevétele lineáris vagy on-demand alapon.

A 6. pont tekintetében *hordozható* alatt azt a tulajdonságot kell érteni, amely lehetővé teszi, hogy az előfizető ténylegesen hozzáférjen az online tartalomszolgáltatáshoz, és azt igénybe vegye a lakóhelye szerinti tagállamban, anélkül, hogy a szolgáltatás egy adott helyre korlátozódna.

A 3. cikk a határokon átnyúló hordozhatóság lehetővé tételére vonatkozó kötelezettségről rendelkezik. Az (1) bekezdés szerint a „... szolgáltatónak lehetővé kell tennie, hogy az az előfizető, aki ideiglenesen tartózkodik egy tagállamban, ugyanúgy hozzáférjen az online tartalomszolgáltatáshoz, és azt ugyanúgy igénybe vehesse, mint a lakóhely szerinti tagállamban, többek között azáltal, hogy hozzáférést biztosít ugyanahhoz a tartalomhoz, ugyanolyan típusú és számú eszközökkel, ugyanannyi felhasználó számára és ugyanolyan funkcionalitások mellett.”

A (2) bekezdés kimondja, hogy nem lehet felszámítani további díjakat az (1) bekezdésben említett szolgáltatáshoz való hozzáférésért és annak igénybevételéért. A (3) bekezdés szerint a szolgáltató nem tehet semmilyen intézkedést a tartalomszolgáltatás teljesítése minőségének csökkentésére.

Az 5. cikk részletesen taglalja a lakóhely szerinti tagállam ellenőrzésének szabályait, ami a szolgáltató feladata. A 6. cikk a díjfizetés nélkül nyújtott online tartalomszolgáltatás határokon átnyúló hordozhatósága tekintetében a szolgáltatóra bízta, hogy lehetővé teszi-e a hozzáférést más tagállam területén. A 7. cikk kimondja, hogy nem érvényesíthető olyan szerződéses rendelkezés, amely ellentétes a rendelet célkitűzéseivel. Ilyen rendelkezés lehet például, ami megtiltja a szolgáltatás hordozhatóságát vagy azt meghatározott időtartamra

korlátozza. A 8. cikk a szolgáltató ellenőrzési kötelezettségének teljesítése közben előírja a személyes adatok védelmének szükségességét, illetve kibontja ennek részletszabályait.

Mazziotti szerint a hordozhatósági rendelet alkalmazási hatóköre szűk, fő célkitűzése a fogyasztók védelmében ragadható meg.²⁴⁴ Semmi esetre sem kíván a jogalkotó a rendelet útján hatást gyakorolni a szerzői jogi jogosultak szerződéskötési szabadságára, ami továbbra is lehetőséget ad a jogosultaknak a felhasználás területi alapú engedélyezésére. Ehelyett a rendelet időleges kivételt hoz létre a territorialitás elve tekintetében, amely a fogyasztók oldalán egy időben korlátozott hozzáférési jogot biztosít azon tartalmak tekintetében, amelyre a lakóhelyük szerinti országban előfizettek. E szabály alkalmazása semmilyen hatást nem gyakorol az online tartalmak határokon átnyúló kereskedelmére.²⁴⁵ Utóbbi akkor valósulhatna meg, ha például egy magyar állampolgárnak valóban lehetősége lenne arra, hogy a Netflix írországi kínálatára fizessen elő, amelyhez aztán anélkül férne hozzá magyarországi tartózkodási helyéről, hogy életében akár csak egyszer is Írország földjére lépett volna. Tehát más szóval a rendelet célja annak biztosítása, hogy a tartalomszolgáltató a rövid távú utazások során tartózkodjon olyan hatásos műszaki intézkedések alkalmazásától, amelyek előfizetőik olyan tartalmakhoz való hozzáférését gátolnák, amelyek az előfizetés helye szerinti államban elérhetőek.²⁴⁶ Vesala szerint a jogosultak ilyen kikötéseket az online tartalomszolgáltatóval kötött felhasználási szerződésükben érvényesen nem tehetnének.²⁴⁷

A fenti szabályok betartatása úgy tűnik, hogy valóban komoly célkitűzése az Európai Unió döntéshozóinak. Erre példa az Európai Bizottság Steammel szembeni fellépése. A Valve és öt másik játékkiadó²⁴⁸ megállapodást kötött, hogy megakadályozzák a fogyasztókat abban, hogy olyan PC-játékokat vásároljanak és használjanak, amelyeket nem a lakóhelyük szerinti államban vásároltak meg. A háttérben a Steam üzemeltetőinek az a szándéka húzódozott meg, hogy a játékok árát csökkenteni tudják azon országokban, ahol a fogyasztók átlagjövedelme alacsonyabb. Ezen országok állampolgárai tekintetében a játékok aktivációs kódja csak a meghatározott országban alkalmazható. A Steam által célzott országcsoportba jellemzően kelet-európai államok, Csehország, Észtország, Magyarország, Litvánia, Lettország, Lengyelország, Szlovákia és Románia tartozott.²⁴⁹

²⁴⁴ Mazziotti: i. m. (241), p. 193.

²⁴⁵ Mazziotti: i. m. (241), p. 193–194. Vö: Juha Vesala: Achieving a Digital Single Market for online distribution of content: when would extending the Geo-blocking Regulation be justified? In: *Taina Pihlajarinne, Juha Vesala, Olli Honkkila*: Online Distribution of Content in the EU. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2019, p. 209, 212–213.

²⁴⁶ Mazziotti: i. m. (241), p. 195.

²⁴⁷ Vesala: i. m. (245), p. 211.

²⁴⁸ Bandai namco, Capcom, Focus Home, Koch Media és ZeniMax. Lásd: Kyle Kucharski: European Commission to Steam: Stop Geo-Blocking Games (<https://www.pcmag.com/news/367645/european-commission-to-steam-stop-geo-blocking-games> – a letöltés ideje: 2020. január 7.).

²⁴⁹ Kucharski: i. m. (248).

Az Európai Bizottság tiltakozott a Steam gyakorlata ellen,²⁵⁰ mert úgy látta, hogy a Valve és a többi szóban forgó kiadó gyakorlata az Európai Unió trösztellenes szabályaival nincs összhangban, mivel „geoblokkolt aktiválókulcsokkal akadályozza a határokon átnyúló adás-vételt.” Ez a piaci magatartás kedvezőtlen azon tagországok állampolgárai tekintetében, akik nem az érintett országokban vásárolják meg a játékokat. A Valve-val megállapodó kiadók ezenfelül szintén megsértették a trösztellenes versenyjogi szabályokat azzal, hogy a Valve-on kívül más terjesztőkkel kötött megállapodásaikba *szereződéses exportkorlátozó-sokat* határoztak meg, amelyek alapján az érintett terjesztők nem terjeszthették a játékokat a meghatározott földrajzi területen kívül, amely magában foglalt egy vagy több európai uniós tagállamot. A Bizottság álláspontja szerint ezek a megállapodások hozzájárultak a belső piac felosztásához, földrajzi elkülönítéséhez, egyben pedig megakadályozták, hogy a fogyasztók kiválaszthassák a belső piacon rendelkezésre álló legjobb árat. Ebből következik, hogy helye lehet az EUMSZ 101. cikk sérelme megállapításának, amely tiltja a versenyellenes megállapodások kötését.²⁵¹ A Steam közleményben mondott ellent. Szerintük a játékoknak mindössze három százaléka volt a geoblokkolás által érintett 2013-ban, amikor a Bizottság először vizsgálódott a kérdésben, amelynek hatására 2015-ben az európai piacon felfüggesztették a regionális zárok (*region locks*) alkalmazását. Annak ellenére, hogy a zárok szükségesek voltak bizonyos tagállami jogok érvényesítésében, emellett pedig a Valve-val szerződött terjesztők az adott földrajzi egységen belül nem értékesíthettek. A zárok feloldása a Steamet üzemeltető kiadó szerint oda vezethet, hogy a kiadók árat emelnek az alacsonyabb jövedelmű államokban.²⁵²

7. A KÖR BEZÁRUL

A fent bemutatott online tartalomszolgáltatások modelljeiből leszűrhető néhány alapvető következtetés. A jogosultaktól független szolgáltatások a legtisztábban a zeneiparban jöttek létre, viszont azok is kénytelenek tetemes költségeket ölni tevékenységükbe, gyakran veszteségesen működnek.²⁵³ A filmgyártásban már sokkal inkább azt láttuk, hogy az internetes

²⁵⁰ Antitrust: Commission sends Statements of Objections to Valve and five videogame publishers on “geo-blocking” of PC video games. Press release, 5 April 2019, Brussels. (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2010 – a letöltés ideje: 2020. január 7.).

²⁵¹ A fentebb nevezett kiadókkal szembeni eljárásokról bővebben lásd: AT.40413 (Focus Home), AT.40414 (Koch Media), AT. 40420 (ZeniMax), AT.40422 (Bandai Namco), AT. 40424 (Capcom).

²⁵² Kucharski: i. m. (248).

²⁵³ A Spotify például csak 13 év folyamatos működés és piaci jelenlét után tudott először profitot termelni 2018-ban, amely mintegy 107 millió dollár volt. Lásd: Sean Hollister: Spotify, the leading music streaming app, is finally profitable (<https://www.theverge.com/2019/2/6/18214331/spotify-earnings-financial-announcement-profits-music-streaming-podcast> – a letöltés ideje: 2020. január 4.). A Netflix 2 milliárd dollár értékben bocsátott ki kötvényt annak érdekében, hogy befektetőket találjon saját tartalmi gyártásához. Lásd: Sarah Perez: Netflix to raise \$2 billion in debt to fund more content spending (<https://techcrunch.com/2019/10/21/netflix-offers-2-billion-in-debt-to-fund-more-content-spending/> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

csatornák előnyeit és a tartalomfogyasztási szokások változását maguk a jogosultak is felismerték, elindítva azokat az internetes felületeket, ahol saját tartalmaikat a nyilvánosság-hoz juttathatják. A filmek tekintetében is megjelent a nagy gyártóktól független modell, a Netflix, amely viszont maga is állít elő tartalmakat. A digitális disztribúció a videojátékok tekintetében nem tudott kitermelni olyan csatornát, amely az immateriális példányokat a jogosultak ellenőrzésétől függetlenül tudná a nyilvánosság-hoz juttatni. A videojáték-ipar szereplői a használt szoftverek piacát is támadják, amely komoly konkurenciát jelent számukra.²⁵⁴

2020-ra a legtöbb védett szellemi termék elérhető az online térben, a *felhőben*. Sőt, nem csak a szórakoztatóipar termékeit találhatjuk meg ott. Lehetőségünk van internetbankunkon keresztül a pénzügyeinket intézni és nyomon követni, fájlokat tárolni a Dropboxban, képeket osztani meg a Picasában, videókat tölteni fel a YouTube tárhelyére. A közösségi média is gyakorlatilag felhőként funkcionál, mert a személyes profilunkra feltöltött információkat, képeket, linkeket egy központi szerveren, adatok formájában tárolja.²⁵⁵

A felhővel Daniel Gervais szerint könnyen visszajuthatunk azokhoz az érvekhez, amelyek az online tartalomszolgáltatás üzleti modelljeinek felbukkanását indukálták. Vajon az internet tényleg megnyitotta a szabadság kapuit a tartalomfogyasztás korában? A „big data” korában az online elérhető kreatív tartalmakat fogyasztó végfelhasználók fogyasztási szokásai, adatai is a szolgáltatók és a tartalomipar rendelkezésére állnak. Ez lehetőséget biztosít arra, hogy a tartalomgyártás még inkább kontroll alatt tartsa a tartalmakhoz való hozzáférést, optimalizálva és személyre szabva azt.²⁵⁶

Gervais a felhő fogalmát a következőképpen foglalja össze. „*A felhőalapú számítástechnika fogalma egy olyan globális technológiai infrastruktúrát ír le, amelyben a számítógépet használó olyan szoftverekhez és adatokhoz fér hozzá, amelyek a személyi számítógépén vagy más digitális eszközén kívül vannak tárolva. Ezekhez a külső eszközökhöz a felhasználó az internet segítségével csatlakozik, de jellemzően nincs tudomása az adatokat és szoftvereket tároló szerver természetéről, elhelyezkedéséről.*”²⁵⁷ Ugyanő emlékeztet rá, hogy a felhő csak széles sávú internetkapcsolattal működőképes. Így mára eljutottunk az emailektől és a hozzájuk csatolt kisméretű csatolmányoktól odáig, hogy realitássá vált nagy felbontású videók és videojáték-

²⁵⁴ Ebben segítségükre van a bírósági gyakorlat mind az Egyesült Államokban, mind az Európai Unióban. Mindkét piacon több esetben kimondták az eljáró fórumok, hogy a digitális műpéldányok viszonteladására nem vonatkozik a jogkimerülés intézménye. A digitális jogkimerülés kérdéseiről részletesen lásd: Mezei Péter: Jogkimerülés a szerzői jogban. Médiatudományi Könyvtár, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, Médiatanács, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2016.

²⁵⁵ Daniel J. Gervais: Copyright, Culture and the Cloud. In: Sean A. Pager, Adam Candeub (szerk.): Transnational Culture in the Internet Age. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2012, p. 31.

²⁵⁶ Gervais: i. m. (255), p. 33.

²⁵⁷ Gervais: i. m. (255), p. 33.

kok streamelése is, akár több eszközön egyszerre. A technológiai haladásnak köszönhetően ugyanis a mobileszközök is robbanásszerű fejlődésen mentek keresztül.²⁵⁸

Peter Mell és Timothy Grance szerint a felhőt jellemzi az on-demand, önkiszolgáló jelleg (*on-demand self-service*), a széles körű hozzáférés a hálózathoz (*broad network access*), az erőforrások összeadódása (*resource pooling*), a gyors rugalmasság (*rapid elasticity*), az egyenletes szolgáltatás (*measured service*). A felhőalapú szolgáltatások lehetnek magáncélú felhő (*private cloud*), közösségi felhő (*community cloud*), közfelhő (*public cloud*) és ezek elegye (*hybrid cloud*).²⁵⁹

A felhő és vele együtt a digitális tartalomdisztribúció hangosan jelzi a tartalomfogyasztásban beállott paradigmaváltást. A felhasználók eszközalapú hozzáférése a nyílt interneten elérhető tartalmakhoz átforgalmazta a hagyományos értékesítési láncot, és ellentétet azzal az értékesítési modellel, amely egy szerzői mű hasznát az egyes eladott, műpéldányokban, jogosított felhasználásokban méri.²⁶⁰ Pedig, amint arra Gervais rámutat, az interneten az értékmaximalizálás nem az egyéni hozzáférések kontrollálásán, az eladott, hozzáférhetővé tett tartalmak darabszámán múlik, hanem azon a milliányi kapcsolaton, amely a hozzáférhetővé tett tartalom és az ahhoz hozzáférni szándékozó, azt értékelni kívánó felhasználók között jön létre. Ez ugyanakkor könnyen elvezethet egy olyan, hatásos műszaki eszközök által kontrollált, előfizetői alapú árazási modellhez, amely mikrofizetéshez (*micro-payment*) van kapcsolva.²⁶¹ Ennek hátránya, hogy hiába tűnik úgy, hogy az interneten bármi hozzáférhető, a szaporodó legális, előfizetésen vagy egyéb fizetési módokon alapuló streamingszolgáltatások nem jelentenek korlátlan hozzáférést, mert általában a fejlett, magas jövedelmű államok polgárait célozzák, akiknek nem okoz gondot az előfizetési díj megfizetése. Ez ugyanakkor nem mondható el a fejlődő világ internetfelhasználóiról, akiknél a hozzáférés is korlátozott, vagy az lehet.

A szabályozás szempontjából is előnyös a jogosultaknak, ha az online piacon a szolgáltatók száma behatárolható, mert így rájuk lehet szabni a jogszabályi környezetet. Lásd például az Elker-irányelv internethozzáférés-szolgáltatókra vonatkozó szabályait vagy a digitális egységes piacra vonatkozó irányelv szabályait. Az internet igenis igényli a tiszta, szabályozott viszonyokat. Ez különösen igaz a felhő szereplőire, hiszen a felhőalapú szolgáltatások nyújtása rendkívül költséges, az ide befektetők pedig joggal várhatják el, hogy a jogszabályi környezet biztosítsa befektetéseik megtérülését.²⁶²

Az internetes tartalomszolgáltatás evolúcióját látva kirajzolható tehát egy fejlődési ív. A világháló decentralizáltságából fakadóan újabb és újabb disztribúciós modellek és ezeket

²⁵⁸ Gervais: i. m. (255), p. 33–34.

²⁵⁹ Peter Mell, Timothy Grance: The NIST Definition of Cloud Computing. National Institute of Standard and Technology, U.S. Department of Commerce, Special Publication 800-145. (<https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/legacy/sp/nistspecialpublication800-145.pdf> – a letöltés ideje, 2020. január 4.).

²⁶⁰ Gervais: i. m. (255), p. 40.

²⁶¹ Gervais: i. m. (255), p. 50–51.

²⁶² Gervais: i. m. (255), p. 42–44.

segítő technikai megoldások születtek. Ezek között vannak, amelyek teljesen kívül esnek a jogosultak hatókörén, tőlük a védett tartalmak felhasználására engedélyt sem kértek az üzemeltetők, a végfelhasználók pedig jellemzően ingyen férnek hozzá. Ezek a szolgáltatások a gazdaság szürke zónájában működnek. Példájuk és az internet felhasználóinak szüntelen és folyton növekvő kereslete olyan üzleti modellekhez vezetett, amelyek már jogszerűen működnek, viszont jellemzően kívül esnek a tartalomipar gazdasági érdekszféráján. Az online tartalomszolgáltatás már régen átlépte a tartalomipar ingerküszöbét is, amit a fenti példák is jeleznek.

Vagyis valóban könnyen lehet, hogy a kör az internet decentralizáltságának ellenére²⁶³ végül tényleg bezárul, és a tartalomipar a létszámában behatárolható, ezáltal könnyebben szabályozható, legálisan működő streaming- és felhőalapú szolgáltatások irányába mozdul el. Ez abból a szempontból üdvöztető, hogy felhasználók egyre nagyobb csoportjának igényeit képes kielégíteni. Viszont egy újabb, ezúttal sokkal erősebb, a felhasználói szokásokat pontosan ismerő monopólium van születőben, amely *„erdőkerülő módjára akar mindenkit a kijelölt ösvényen tartani, amelyen mindenkit ismer.”*²⁶⁴ Ez pedig ellentétes a szerzői jog eredeti célkitűzésével, a monopólium megtörésével, a szerzők befektetett munkájának honorálásával és a nyilvánosság művekehez, információkhoz való hozzáféréseinek jogával. Ezt alátámasztani látszik Patry álláspontja is: *„A szerzői jog elhagyta eredeti létének okát: hogy ösztönözze a tanulást és új művek alkotását. Ehelyett most a fő funkciója az, hogy megőrizzen létező sikertelen üzleti modelleket, hogy elfojtsa új üzleti modelleket és technológiákat, és hogy, amennyiben lehetséges, hozzájusson hatalmas, váratlan nyereséghez olyan tevékenységből, amely nem csak, hogy nem okoz sérelmet, hanem amely magának a szerzői jogi jogosultnak is előnyös.”*²⁶⁵

Irodalomjegyzék

Békés Gergely: A magáncélú másolás néhány kérdése – Szomszédos jogi szemmel. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (107.) évfolyam 2. szám, 2011. április (http://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200204/a_magancelu.htm – a letöltés ideje: 2018. május 10.).

Blomqvist, Jørgen: Primer on International Copyright and Related Rights. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2014.

Cassorla, Daniela: Copyright Cowboys: Bringing Online Television to the Digital Frontier. Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal, Vol. 24, No. 3, 2015. p. 783–822.

²⁶³ Kra-Oz arra figyelmeztet, hogy a valóságban ez a decentralizáltság csalóka. Az internet egyre inkább különböző részekre tagolódik. Az egyes részek fokozatosan kormányok, vállalatok felügyelete, befolyása alá kerülnek. Lásd: Kra-Oz: i. m. (233), p. 412.

²⁶⁴ Gervais: i. m. (255), p. 46.

²⁶⁵ William Patry: End of the Blog (<http://williampatry.blogspot.com/2008/08/end-of-blog.html> – a letöltés ideje: 2019. január 3.).

- Danaher, Brett - Danasobhon, Samita - Smith, Michale D. - Telang, Rahul: *Converting Pirates without Cannibalizing Purchasers: The Impact of Digital Distribution on Physical Sales and Internet Piracy*, Working Paper, 2010. p. 1–39. (<http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1056&context=heinzworks> – a letöltés ideje: 2019. december 21.).
- Dekom, Peter J.: *The Television Wars (the first installment of many parts... too many, we fear)*. *Entertainment and Sports Lawyer*, Vol. 31, No. 4, 2015. p. 9–15.
- Depreeuw, Sari: *The Viarable Scope of the Exclusive Economic Rights in Copyright*. Kluwer Law International BV, Alphen aan den Rijn, 2014.
- Dreier, Thomas: *Satellite and Cable Directive*. In: M Walter, Michel – von Lewinski, Silke (szerk.): *European Copyright Law – A Commentary*. Oxford University Press, Oxford, 2013. p. 391–498.
- Earle, Sabrina: *The battle against geo-blocking: The consumer strikes back*. *Richmond Journal of Global Law & Business*, Vol. 15, No. 1, 2016. p. 1–20.
- Eichner, Andrew W.: *Game over, insert coin to continue: Entertaining a new era of video game intellectual property enforcement*, *IDEA: The Intellectual Property Law Review*, Vol. 53, No. 1, 2013. p. 101–130. o.
- Faludi Gábor – Kabai Eszter: *A lényegtelené vált CISAC-ügy margójára*. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (119.) évfolyam 1. szám, 2014. február. p. 71–104.
- Foley, Steven: *Buffering and the Reproduction Right: When is a Copy a Copy?* *Cybaris Intellectual Property Law Reivew*, 2010. p. 99–125.
- Gervais, Daniel J.: *Copyright, culture and the Cloud*. In: Pager, Sean A. – Candeub, Adam (szerk.): *Transnational Culture in the Internet Age*, Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2012. p. 31–54.
- Ginsburg, Jane C. – Budiardjo, Luke Ali: *Liability for Providing Hyperlinks to Copyright-Infringing Content: International and Comparative Law Perspective*, *Columbia Journal of Law & the Arts*, 41:2, 2018. p. 153–224.
- Goldrich, Alyssa: *Streaming Moguls are Biting the Hand that Feeds Them: Artists Beg for a Change in Intellectual Property Laws*. *The Journal of International Business & Law*, Vol. 15, Issue 2, 2016. p. 287–311.
- Goldstein, Paul – Hugenholtz, Bernt: *International Copyright – Principles, Law, and Practice*. Oxford University Press, 2010.
- Hogan, Molly: *The Upstream Effects of the Streaming Revolution: A Look into the Law and Economic of a Spotify-Dominated Music Industry*. *Colorado Technology Law Journal*, Vol. 14, No. 1, 2015. p. 131–152.
- Hugenholtz, P. Bernt – van Velze, Sam C.: *Communication to a New Public? Three Reasons Why EU Copyright Law Can Do Without a New Public*. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*. Vol. 47, No. 7, p. 797–816.
- Hviid, Morten – Izquierdo-Sanchez, Sofia – Jacques, Sabine: *Digitalisation and Intermediaries in the Music Industry: The Rise of the Entrepreneur? SCRIPTed – A Journal of Law, Technology & Society*, Vol. 15, Issue 2, 2018, p. 242–276.

- Jöckel, Sven – Will, Andreas – Schwarzer, Florian: Participation Media Culture and Digital Online Distribution – Reconfiguring the Value Chain in the Computer Game Industry, *The International Journal on Media Management*, 10. szám, 2008. p. 102–111.
- Kárpáti Zsuzsanna: A közös jogkezelés rendszerének átalakulása a független jogkezelés megjelenésére tekintettel. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 13. (123.) évfolyam 2. szám, 2018. p. 25–47.
- Kozma Ferenc: *Külgazdasági stratégia*. Aula Kiadó, Budapest, 2001.
- Kowalke, Caitlin: How Spotify Killed the Radio Star: An Analysis on How the Songwriter Equity Act Could Aid the Current Online Music Distribution Market in Failing Artists. *Cybaris, an Intellectual Property Law Review*, Vol. 6, Issue 1, 2015. p. 193–248.
- Kra-Oz, Tal: Geoblocking and the Legality of Circumvention. *IDEA – The Intellectual Property Law Review*, Vol. 57, No. 3, 2017. p. 385–430.
- Larkin, Megan: The Demise of the Copyright Act in the Digital Realm: Re-Engineering Digital Delivery Models to Circumvent Copyright Liability after Aereo. *Columbia Journal of Law & the Arts*, 37:3 2014, p. 405–441.
- von Lewinski, Silke – M. Walter, Michel: Information Society Directive. In: M. Walter, Michel – von Lewinski, Silke (szerk.): *European Copyright Law – A Commentary*. Oxford University Press, Oxford, 2013. p. 920–990.
- Lu, Thomas Y.: Understanding Streaming and Copyright: A comparison of the United States and European Regimes. *Journal of Business & Technology Law*, Vol. 13. No. 2. 2018. p. 185–216.
- Mazziotti, Giuseppe: Managing online music rights in the European Digital Single Market: current scenarios and future prospects. In: Rosén, Jan: *Intellectual Property at the Crossroads of Trade - ATRIP Intellectual Property series*. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2012. p. 142–164.
- Mazziotti, Giuseppe: Allowing online content to cross borders: is Europe really paving the way for a Digital Singel Market? In: Pihlajarinne, Taina – Vesala, Juha – Honkkila, Olli: *Online Distribution of Content in the EU*. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2019. p. 188–203.
- Mezei Péter: Elképzelttem: nem lenne jó – Kritikai észrevételek egy szerzői jogi abolitionista tanulmány kapcsán. In: Pogácsás Anett (szerk): *Quaerendo et Creando – Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Szent István Társulat, Budapest, 2014. p. 407–423.
- Mezei Péter: *Jogkimerülés a szerzői jogban*. Médiatudományi Könyvtár, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, Médiatanács, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2016.
- Perzanowski, Aaron: Fixing Ram Copies. *Northwestern University Law Review*, Vol. 104, No. 3, p. 1067–1108.
- Pruitt, Henry: Hulu's Impact on Television and Copyright Law. *Virginia Sports and Entertainment Law Journal*, Vol. 10, No. 1, 2010. p. 221–247.
- Reinbothe, Jörg – von Lewinski, Silke: *The WIPO Treaties on Copyright – A Commentary ont he WCT, the WPPT, and the BTAP*, Second Edition, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Richardson, Megan: Downloading Music off the Internet: Copyright and Privacy in Conflict? *Journal of Law and Information Science*, Vol. 13, No. 1, 2002. p. 91–106.

- Ritala, Sofia: Pandora & Spotify: Legal Issues and Licensing Requirements for Interactive and Non-Interactive Internet Radio Broadcasters. *IDEA – The Intellectual Property Law Review*, Vol. 54, No. 1, p. 23–53.
- Saw, Cheng Lim: Linking on the Internet and Copyright Liability: A Clarion Call for Doctrinal Clarity and Legal Certainty. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2018 June, Vol. 49, Issue 5, p. 536–564.
- Schwemer, Sebastian Felix: The licensing of online music streaming services in Europe. In: Watt, Richard (szerk.): *Handbook on the Economics of Copyright – A Guide for Students and Teachers*. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2014. p. 141–164.
- Seville, Cathrine: *EU Intellectual Property Law and Policy – Second Edition*. Edward Elgar, Cheltenham UK – Northampton, MA, USA, 2016.
- Spoor, Jaap H.: The Copyright Approach to Copying on the Internet: (Over)Stretching the Reproduction Right? In: Hugenholtz, P. Bernt: *The Future of Copyright in a Digital Environment*. Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 1996. p. 67–79.
- Strowel, Alain: From content portability to data portability: when regulation overlaps with competition law and restrictions can be justified by intellectual property. *Competition Law & Policy Debate*, Vol. 2, Issue 2, 2016. p. 63–70.
- Vesala, Juha: Achieving a Digital Single Market for online distribution of content: when would extending the Geo-blocking Regulation be justified? In: Pihlajarinne, Taina – Vesala, Juha – Honkkila, Olli: *Online Distribution of Content in the EU*. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2019. p. 204–222.
- von Weigandt, David: Spotify: Incetivizing Album Creation Through “The Facebook” of Music. *Berkeley Journal of Entertainment & Sports Law*, Vol. 2, No. 1, 2013, p. 180–199.
- Wang, Jessica: A Brave New Step: Why the Music Industry Should Follow the Hulu Model. *IDEA – The Intellectual Property Law Review*, Vol. 51, No. 3, 2011. p. 511–558.
- Williams, Sharonda: The Digital Millenium Copyright Act and the European Copyright Directive: Legislative Attempts to Control Digital Music Distribution, Comment. *Loyola Intellectual Property & High Tech Journal*, Vol. 3:2, 2001, p. 35–50.
- Yu, Peter K.: How copyright law may affect pop music without our knowing it. *UMKC Law Review*, Vol. 83, No. 2, 2014. p. 363–401.

Internetes források

- About Netflix (<https://media.netflix.com/en/about-netflix> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).
- Antitrust: Commission sends Statements of Objections to Valve and five videogame publishers on “geo-blocking” of PC video games. Press release, 5 April 2019, Brussels. (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2010 – a letöltés ideje: 2020. január 7.).
- „Fizess elő közvetlenül nálunk az HBO Go-ra” (<https://www.hbo.hu/subscribe> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).

- Netflix's history: From DVD rentals to streaming success (<http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/42787047/netflixs-history-from-dvd-rentals-to-streaming-success> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).
- Number of Apple Music Subscribers worldwide from October 2015 to June 2019. (<https://www.statista.com/statistics/604959/number-of-apple-music-subscribers/> – a letöltés ideje: 2019. december 23.).
- Number of Netflix paying streaming subscribers worldwide from 3rd quarter 2011 to 3rd quarter 2019. (<https://www.statista.com/statistics/250934/quarterly-number-of-netflix-streaming-subscribers-worldwide/> – a letöltés ideje: 2019. december 22.).
- Number of Spotify monthly active users (MAUs) worldwide from 1st quarter 2015 to 3rd quarter 2019. (<https://www.statista.com/statistics/367739/spotify-global-mau/> – a letöltés ideje: 2019. december 23.).
- The global video streaming market size is anticipated to reach USD 124.57 billion by 2025. (<https://www.marketwatch.com/press-release/the-global-video-streaming-market-size-is-anticipated-to-reach-usd12457-billion-by-2025-2018-11-27> – a letöltés ideje: 2019. december 22.).
- WarnerMedia: Home Boks Office (<https://www.warnermediagroup.com/home-box-office?q=our-content/home-box-office/> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).
- YouTube by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts (<https://www.omnicoreagency.com/youtube-statistics/> – a letöltés ideje: 2019. december 29.).
- 110 Key Streaming Statistics You Must Know: 2019 & 2020 Data Analysis & Market Share. (<https://financesonline.com/streaming-statistics/#video> – a letöltés ideje: 2019. december 23.).
- 2020 Gaming Industry Statistics, Trends & Data. (<https://www.gamingscan.com/gaming-statistics/> – a letöltés ideje: 2019. december 23.).
- Berman-Grutzky, Michael, Cederholm, Alexej: The Obstacles and Opportunities for Digital Distribution in the Video Game Industry, Today and Tomorrow. KTH Computer Science and Communication, Master of Science Thesis Stockholm, 2010. (Elektronikus változat elérhető: https://www.nada.kth.se/utbildning/grukth/exjobb/rapportlister/2010/rapporter10/berman-grutzky_michael_OCH_cederholm_alexej_10124.pdf – a letöltés ideje: 2020. január 4.).
- Byford, Sam: EA's unlimited PC games subscription service launches next week (<https://www.theverge.com/2018/7/27/17620808/ea-origin-access-premier-launch-date-price> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).
- Cook, Sam: 60+ video and music streaming statistics [2019 edition]. (<https://www.comparitech.com/tv-streaming/streaming-statistics/> – a letöltés ideje: 2019. december 22.).
- Cox, Kate: Ubisoft Launches Their Own PC Gaming Client, and Is Selling Some Games For 1\$ to Get You To Try It (<http://kotaku.com/5935427/ubisoft-launches-their-own-pc-gaming-client-and-is-selling-some-games-for-1-to-get-you-to-try-it> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).
- „Deyan, G.”: 33 Out Of This World Video Games Industry Statistics In 2019. (<https://techjury.net/stats-about/video-games-industry/#gref> – a letöltés ideje: 2019. december 23.).
- Dixon, Chris: Lessons from the PC video game industry (<https://medium.com/software-is-eating-the-world/lessons-from-the-pc-video-game-industry-3350bb7713de#50quhmhk6> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

- Ghoshal, Abhimanyu: Amazon is reportedly building a game streaming service to rival Google and Microsoft (<https://thenextweb.com/gaming/2019/01/11/amazon-is-reportedly-building-a-game-streaming-service-to-rival-google-and-microsoft/> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).
- Gregersen, Erik: HBO – American Company (<https://www.britannica.com/topic/HBO> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).
- Hollister, Sean: Spotify, the leading music streaming app, is finally profitable (<https://www.theverge.com/2019/2/6/18214331/spotify-earnings-financial-announcement-profits-music-streaming-podcast> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).
- Hern, Alex: Is Spotify really worth \$20bn? (<https://www.theguardian.com/technology/2018/mar/02/is-spotify-really-worth-20bn> – a letöltés ideje: 2019. december 30.).
- Hosch, William L.: Netflix – American Company (<https://www.britannica.com/topic/Netflix-Inc> – a letöltés ideje: 2020. január 3.).
- How Spotify came to be worth billions (<https://www.bbc.com/news/newsbeat-43240886> – a letöltés ideje: 2019. december 30.).
- Iqbal, Mansoor: Spotify Usage and Revenue Statistics (2019) (<https://www.businessofapps.com/data/spotify-statistics/> – a letöltés ideje: 2019. december 30.).
- Katkin, Andy: Electronic Arts launches Origin (<http://www.ea.com/news/electronic-arts-launches-origin> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).
- Kain, Eric: Why Digital Distribution Is The Future And GameStop is Not: Taking The Long View On Used Games (<http://www.forbes.com/sites/erikkain/2013/05/30/why-digital-distribution-is-the-future-and-gamestop-is-not-taking-the-long-view-on-used-games> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).
- Kemp, Simon: Digital in 2019: Global Internet Use Accelerates. (<https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates> – a letöltés ideje: 2019. december 22.).
- Kucharski, Kyle: European Commission to Steam: Stop Geo-Blocking Games (<https://www.pcmag.com/news/367645/european-commission-to-steam-stop-geo-blocking-games> – a letöltés ideje: 2020. január 7.).
- Kurowski, Damon: Making Cents (<https://pitchfork.com/features/article/8993-the-cloud/> – a letöltés ideje: 2019. december 31.).
- Lamb, Bill: Top Three Major Pop Record Labels (<https://www.liveabout.com/top-major-pop-record-labels-3246997> – a letöltés ideje: 2020. január 1.).
- Maragos, Nich: EA Launches PC Digital Delivery Service (http://www.gamasutra.com/php-bin/news_index.php?story=7163 – a letöltés ideje: 2020. január 4.).
- McDonald, Heather: How the Big Four Record Labels Became the Big Three (<https://www.thebalancecareers.com/big-three-record-labels-2460743> – a letöltés ideje: 2020. január 1.).
- Meeker, Mary: Internet Trends 2017. (<https://www.bondcap.com/report/it17/#view/title> – a letöltés ideje: 2019. december 23.).
- Meeker, Mary: Internet Trends 2018. (<https://www.bondcap.com/report/it18/#view/29> – a letöltés ideje: 2019. december 23.).
- Meeker, Mary: Internet Trends 2019. p. 22 (<https://www.bondcap.com/report/itr19/#view/22> – a letöltés ideje: 2019. december 23.).

Mell, Peter – Grance, Timothy: The NIST Definition of Cloud Computing. National Institute of Standard and Technology, U.S. Department of Commerce, Special Publication 800–145. (<https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/legacy/sp/nistspecialpublication800-145.pdf> Letöltés ideje, 2020. január 4.).

Mezei Péter: Big and hot: robbanás előtt a streaming piac? Médiapiac, 2017/11–12. p. 44–45.

Mezei Péter: A streaming háború kapujában? (<http://copy21.com/2019/03/a-streaming-haboru-kapujaban/> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

Mezei Péter: Streaming háború: 1. nap (<http://copy21.com/2019/11/streaming-haboru-1-nap/> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

Patry, William: End of the Blog (<http://williampatry.blogspot.com/2008/08/end-of-blog.html> – a letöltés ideje: 2019. január 3.).

Perez, Sarah: Netflix to raise \$2 billion in debt to fund more content spending (<https://techcrunch.com/2019/10/21/netflix-offers-2-billion-in-debt-to-fund-more-content-spending/> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

Warren, Tom: Google unveils Stadia cloud gaming service, launches in 2019 (<https://www.theverge.com/2019/3/19/18271702/google-stadia-cloud-gaming-service-announcement-gdc-2019> – a letöltés ideje: 2020. január 4.).

Nemzetközi egyezmények

Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény. Kihirdetve az 1975. évi 4. törvényerejű rendelettel.

Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961-ben Rómában létrejött nemzetközi egyezmény.

Megállapodás a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozásairól. Magába foglalja: Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékletei.

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése (WCT).

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) 1996. december 20-án, Genfben aláírt Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződése (WPPT).

Az Európai Unió jogforrásai

Az Európai Parlament és a Tanács 2017/1128 rendelete az online tartalomszolgáltatásoknak a belső piacon való, határokon átnyúló hordozhatóságáról.

A Tanács 93/83/EGK irányelve a műholdas műsorsugárzásra és a vezetékes továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve az adatbázisok jogi védelméről.

Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról.

Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve a számítógépi programok jogi védelméről.

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/26/EU irányelve a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről.

Az Európai Parlament és a Tanács 2019/789 irányelve a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról.

Európai Parlament és a Tanács 2019/790 irányelve a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról.

Egyéb jogforrások

United States Code Title 17—Copyrights (Copyright Law of 1976 (Public Law 94-553 of October 19, 1976), as last amended by Public Law 104-39 of November 1, 1995).

Digital Millenium Copyright Act 17 USC 1001 112 Stat. 2860 (1998).

Library of Congress Copyright Royalty Board 37 CFR Part 385 [Docket No. 16-CRB-0003-PR (2018–2022)] (<https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2019-02-05/pdf/2019-00249.pdf> – a letöltés ideje: 2019. december 29.).

Bírósági és más döntések

C(2008) 3435 (Case COMP/C2/38.698 – CISAC).

T442/08 CISAC vs. Európai Bizottság ECLI:EU:T:2013:188.

T-411/08 Artisjus vs. Bizottság ECLI:EU:T:2013:172

C-5/08. Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening ECLI:EU:C:2009:465.

C-403/08. és C-429/08. sz. egyesített ügyek. Football Association Premier League Ltd, NetMed Hellas SA, Multichoice Hellas SA v QC Leisure, David Richardson, AV Station plc, Malcolm Chamberlain, Michael Madden, SR Leisure Ltd, Philip George Charles Houghton, Derek Owen (C-403/08), valamint Karen Murphy, Media Protection Services Ltd. (C-429/08) ECLI:EU:C:2011:631.

C-70/10. Scarlet Extended SA vs Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM) ECLI:EU:C:2011:771.

C-302/10. Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening ECLI:EU:C:2012:16.

- C-360/10. Belgische Vereniging van Auteurs, Componisten en Uitgevers CVBA (SABAM) vs Netlog NV, ECLI:EU:C:2012:85.
- C-607/11. ITV Broadcasting Ltd, ITV 2 Ltd, ITV Digital Channels Ltd, Channel 4 Television Corporation, 4 Ventures Ltd, Channel 5 Broadcasting Ltd, ITV Studios Ltd v. TVCatchup Ltd. ECLI:EU:C:2013:147.
- C-314/12. UPC Telekabel Wien GmbH vs Constantin Film Verleih GmbH, Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH ECLI:EU:C:2014:192.
- C-610/15. Stichting Brein v. Ziggo BV, XS4ALL Internet BV. ECLI:EU:C:2017:456.
- White Smith Music Publishing Co. v. Apollo Co. 209 U.S. 1 (1908).
- Fortnightly Corp. v. United Artists Television, Inc. 392 U.S. (1968).
- Sony Corporation of America, et al. v. Universal City Studios, Inc., et al., 464 U.S. 417 (1984)
- A&M v. Napster 239 F.3d 1004 (9th Cir. 2001).
- Twentieth Century Fox Film Corp. v. Cablevision Systems Corporation 06 Civ. 3990 (DC) 478 F. Supp. 2d 607 (S.D.N.Y. 2007).
- Cartoon Network LP v. CSC Holdings, Inc., 536 F.3d 121 (2d Cir. 2008).
- Authors Guild, Inc. v. Google, Inc., 954 F. Supp. 2d 282, 291 (S.D.N.Y.2013).
- Capitol Records v. ReDigi 934 F.Supp.2d 640 (2013).
- WNET, Thirteen v. Aereo, Inc., 712 F.3d (2nd Cir. 2013.).
- Associated Press v. Meltwater U.S. Holdings, Inc. 931 F. Supp. 2d (S.D.N.Y. 2013.).
- American Broadcasting Cos. v. Aereo, Inc., 134 S.Ct. 2498 (2014.).
- Authors Guild, Inc., et al. v. Google Inc. 804 F.3d 202 (2nd Circuit 2015).

A SZERZŐI JOG JOGGAZDASÁGTANA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A FELHASZNÁLÁS ENGEDÉLYEZÉSÉRE – II. RÉSZ*

3. A KÖZÖS JOGKEZELÉS GAZDASÁGTANA ÉS A TRANZAKCIÓS KÖLTSÉGEK

3.1. A közös jogkezelés célja

A közös jogkezelés legalapvetőbb célja az, hogy leegyszerűsítse a szerzői művek felhasználásával kapcsolatos folyamatokat, valamint a szerzők számára lehetővé tegye a joggyakorlást a tömeges egyedi engedélyezési folyamatok esetében is. A közös jogkezelő szervezetek arra nyújtanak megoldást, hogy az engedélyezés és a díjfizetés egyszerűbbé váljon mind az alkotói, mind a felhasználói oldal számára. A közös jogkezelő szervezetek jellemzően a szerzők, illetve más jogosultak megbízásából, helyettük, de javukra és érdekükben végzik a jogaik kezelését,⁵² azonban e tevékenység bizonyos esetekben kötelező jelleggel, jogszabály erejénél fogva is végezhető. Amint azt a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló 2014/26/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (Kjk.-irányelv, 2014. február 26.) a preambulumban is rögzíti, a közös jogkezelő szervezetek létének célja az, hogy lehetővé tegyék a szerzői jogi jogosultak számára, hogy díjazásban részesüljenek olyan felhasználások után, amelyek ellenőrzésére vagy érvényesítésére nem lenne lehetőségük, beleértve a nem belföldi piacokat is.

A közös jogkezelők feladatkörébe tartozik a kezelésükbe tartozó művek felhasználásának engedélyezése, a díjak megállapítása, beszedése és a beszedett díjak jogosultak között történő felosztása és ennek megfelelő kifizetése. Továbbá figyelemmel kísérik a felhasználások alakulását, és általában felléphetnek a szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jog megsértése esetén is. Ehhez kapcsolódóan a Kjk.-irányelv céljai közé tartozik az egyes szervezetek átláthatóságának és elszámoltathatóságának növelése is.

Összhangban a szerzői jog területéhez kötöttségével, a közös jogkezelő szervezetek kezdetől fogva nemzeti keretek között szerveződtek:⁵³ egy adott állam területén kizárólag azok az entitások jogosultak jogkezelési tevékenységet végezni, amelyek részére ezt az állam vonatkozó jogszabályi rendelkezései lehetővé teszik. Ugyanakkor a közös jogkezelők a saját terü-

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán 2019-ben díjazott dolgozat átdolgozott, szerkesztett változata.

⁵² Grad-Gyenge Anikó, Sarkady Ildikó: Közös jogkezelés az audiovizuális médiában. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatudományi Intézete, 2014, p. 17: http://nmhh.hu/dokumentum/191936/mk10_web.pdf – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

⁵³ Grad-Gyenge, Sarkadi: i. m. (52), p. 53–54

letükön (az online felhasználást kivéve) jogosultak a világ összes szerzői jogi jogosultjának képviselőjére, tehát az ún. „világrepertoárt” képviselik. Ez áll egyrészt természetszerűleg az adott ország szerzői műveinek összességéből, azaz repertoárjából (nemzeti repertoár). A külföldi repertoár képviselőjére és részükre közös jogkezelési tevékenység végzésére pedig a más, külföldi közös jogkezelő szervezetekkel kötött kétoldalú szerződések alapján jogosultak. Így a közös jogkezelő szervezetek egyfajta hálózatot alkotnak, amelyben az összes közös jogkezelő közvetlenül vagy közvetve kapcsolódik egymáshoz. Ennek révén biztosítható az, hogy egy adott ország szerzői közös jogkezelésből eredő jogait a származási országuk határain túl is érvényesíteni tudják.

3.2. A közös jogkezelés kockázatmérséklő funkciója

A szerzők jellemzően nagyon kevés információval rendelkeznek a piaci folyamatokról, a mű iránti keresletről, helyettesítő termékekről, a jogszabályi környezet lehetséges megváltozásáról. Ezek mind olyan körülmények, amelyek növelik a bizonytalanságot egy-egy ügylet körül. Ezzel szemben a közös jogkezelő szervezetek egyrészt kiterjedtebb piaci információval rendelkeznek, másrészt jóval inkább képesek arra, hogy szétterítsék az információhiányból, illetve az információs aszimmetriából eredő kockázatot. Emiatt általánosságban megállapítható, hogy a kockázati tényezőt jelentősen csökkentheti a közös jogkezelők igénybevétele az egyedi jogkezeléssel szemben, míg az egyedül tárgyaló szerző jelentős információhiányból adódó hátrányt szenvedhet el.

Mindemellett általánosan szintén elmondható, hogy a közös jogkezelő szervezetek erőteljesebb igényérvényesítő képességgel rendelkeznek. A közös jogkezelő szervezeteknek alapvetően erősebb a tárgyalási pozíciója, emiatt pedig előnyösebb szerződési feltételeket tudnak elérni az egyedüli tárgyalópartner szerzőhöz képest.⁵⁴ Ezen erősebb tárgyalási pozíciónak az is oka, hogy egy-egy műtípus vagy felhasználási jog tekintetében a közös jogkezelő szervezet egyedüli szereplő a piacon, és a felhasználásra engedélyt csak tőlük lehet szerezni.

A közös jogkezelő szervezeteknek további „biztosító funkciójuk” is van: a népszerűbbnek, illetve kevésbé népszerűnek bizonyuló művek szerzői – ha nem is egyenlő mértékben, de – egyaránt részesülnek a bevételekből, amivel jelentősen csökkenhet a művek szerzőként történő előállításából adódó pénzügyi kockázat.⁵⁵ Ugyanakkor a népszerűbb művek szerzői, előadói arányaiban kevesebb bevételre tesznek szert (amely azonban még mindig jóval magasabb összeget jelent, mint amihez a kevésbé népszerű művek szerzői, előadói jutnak), mintegy „közvetetten támogatva” a kevésbé népszerű művek szerzőit.

⁵⁴ Ana María Tétre: Considering the risk dimension in the administration of copyright. Review of Economic Research on Copyright Issues, 5. évf. 1. sz., 2008, p. 3–6: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1260506 – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

⁵⁵ Tétre: i. m. (54), p. 5.

A szerződéskötést megelőző tárgyalások során, illetve azt követően szintén felmerülhetnek kockázatok a díjfizetéssel kapcsolatban a szerző oldalán (pl. a felhasználó nem fizeti ki a teljes díjat), amelyek szintén mérséklődhetnek, ha nem egy szerző egyedül, hanem egy közös jogkezelő szervezet lép fel a felhasználóval szemben. Fontos szempont, hogy a közös jogkezelők megfelelő kapacitással rendelkeznek arra, hogy ellenőrizzék a felhasználásokat, tehát könnyebben kiszűrjék a jogtalan felhasználásokat, és felléphetnek ellenük. Ezzel szemben a szerző önállóan ilyen kapacitással nem bír, a jogsértő felhasználások feltárására és az ezekkel szembeni fellépésre tehát kisebb esélye van.⁵⁶

A közös jogkezelő szervezetek azonban nemcsak a szerzői, hanem a felhasználói oldal számára is bírnak egyfajta kockázatmérséklő funkcióval. A felhasználók oldalán egyrészt annak a kockázata merülhet fel, hogy a mű vagy művek valós értékénél többet fizetnek ki (szintén az információs aszimmetriára visszavezethetően). Továbbá a felelősséghez, jogsértés elkövetéséhez fűződő kockázat is enyhül, mivel a felhasználó nem a szerzői jogi jogosulttal, vagy nem minden jogosulttal szerződik (pl. zenemű esetében gyakran elválnak a szövegíró és a zeneszerző jogai).⁵⁷

3.3. Költségmérséklési funkció

A közös jogkezelés létét nagyon gyakran indokolják a tranzakciós költségek csökkentésével, miszerint a jogkezelő szervezetek működésének egyik fő funkciója az, hogy az engedélyezés tranzakciós költségeit mérsékeljék az egyedi engedélyezéshez képest. Ez oly módon valósul meg, hogy a szervezetek egységes feltételeket kínálnak annak érdekében, hogy az egyedi feltételek minden egyes felhasználás esetén történő megtárgyalása ne emésszen fel további erőforrásokat.⁵⁸ Erre a jelenségre ugyanakkor hátrányként is lehet hivatkozni, mivel ily módon az eltérő természetű művek felhasználása azonos feltételek alá esik, ennek következtében kevésbé tehető különbség a díjazásban az adott mű sikeressége függvényében (bár a jogdíjak felosztásánál igenis tehető különbség).

A tranzakciós költség mérséklése, mint célkitűzés, nyilvánvalóan mind a jogosulti, mind a felhasználói oldalt érinti. A tranzakciós költség mértéke rendkívül magas lenne, ha a felhasználók jogosítása egyenként történe: az egyedi feltételek kidolgozása, tárgyalások stb. mind-mind erőforrások felhasználásával járna, azaz többletköltséget eredményeznének. Ezzel szemben, amennyiben a közös jogkezelő szervezet végzi az egyes felhasználások engedélyezését, a szerződéses feltételek tárgyalását, a jogtalan felhasználások feltárását, vala-

⁵⁶ *Tétrel*: i. m. (54), p. 8–9.

⁵⁷ *Tétrel*: i. m. (54), p. 10–11.

⁵⁸ *Christian Handke*: The economics of collective copyright management. Erasmus University Rotterdam, 2013, p. 2: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2256178 – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

mint a jogdíjak begyűjtését és szétosztását, úgy az ezekből fakadó költségek megoszlanak, és hozzájárulnak a rendelkezésre álló erőforrások optimálisabb kihasználásához.⁵⁹

A tranzakciós költségek azonban nem csupán a felhasználási szerződés megkötésekor vagy ahhoz kapcsolódóan merülnek fel, hanem a felhasználás teljes folyamatában fellelhetők: idetartoznak a tárgyalás és szerződéskötés költségén felül a megkeresés, a monitoring és a végrehajtás költségei egyaránt. A keresés költségeit a közös jogkezelő szervezetek léte jellemzően leeredukálja, hiszen általában csak egy szervezettel szükséges tárgyalásokat folytatni a nagyszámú egyéni jogosult helyett. A szerződéskötés költsége is alacsonyabb az egész rendszeren belül, mivel a közös jogkezelő szervezetek mintaszerződésekkel dolgoznak, az ellenérték körében történő „alkudozás” köre viszont limitált, mivel általában egységárák kerülnek alkalmazásra. Az egységes feltételek és árak egyúttal kiszámíthatóbbá teszik a rendszer működését is.

Az ellenőrzés (monitoring) és a jogérvényesítés a szerzői jog terén még nagyobb erőfeszítést igényel, mint más jogágak esetében, hiszen a jogosultaknak nem csupán a megkötött megállapodás feltételeinek betartására kell figyelmet fordítaniuk, hanem külső, tőlük teljesen független harmadik személyek által potenciálisan elkövetett jogsértésekre is. A közös jogkezelő szervezetek egyik előnye, hogy egy időben, kevesebb erőfeszítéssel, több jogosult műveit tudják figyelemmel kísérni (pl. rádióadók, televíziós sugárzás monitorozása során), ezáltal optimalizálható a tranzakciós költségek e típusa is.⁶⁰ Ezzel összefüggésben az átfogó, teljes repetoárra vonatkozó engedélyezés – a fentebb említett hátrányai ellenére – gazdasági előnye abban ragadható meg, hogy – habár a felhasználó elméletben olyan művek után is fizethet, amelyeket aztán soha nem használ fel – a monitoringköltségek ezáltal a lehetséges minimumra csökkennek.⁶¹

A nagyszámú tagság a méretgazdaságosság elvei alapján nyilvánvalóan lecsökkenti a tevékenységből felmerülő, egy főre jutó állandó költség mértékét. Az adminisztrációs díjak azonban magasak lehetnek azoknál a profitorientált szervezeteknél, amelyeknek nem csupán a felhasználók fizetnek jogdíjat a szerzői művek hasznosítása után, hanem a tagoknak is díjat kell fizetniük a tagságért.⁶²

A működési költségek jellemzően a beszedett felhasználási díjakból kerülnek levonásra. Erre az egyik tipikus megoldás, hogy a jogkezelő szervezet visszatartja a jogdíjak egy bizonyos százalékát (pl. 20%-ot) arra a célra, hogy saját költségeit fedezni tudja, vagy – amint az a magyar szabályozásban is működik – a jogosultnak kifizetendő jogdíj összegéből egy meghatározott mértékű kezelési költség kerül levonásra. Ez azonban valamelyest kedvezőtlen lehet azok számára, akik a legmagasabb bevételeket generálják, hiszen – arányosan – ők

⁵⁹ *Tétrel*: i. m. (54), p. 1–2.

⁶⁰ *Handke*: i. m. (58), p. 6.

⁶¹ *Richard Watt*: Handbook on the economics of copyright. Edward Elgar Publishing Inc., Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, 2014. p. 170.

⁶² *Handke*: i. m. (58), p.

járulnak hozzá bevételeikből a legnagyobb összegekkel a jogkezelő szervezet működéséhez egy olyan rendszerhez képest, ahol minden tagtól azonos mértékű összeg kerülne levonásra. Így a sikeresebb alkotók ezúton közvetetten is „támogatják” a kevésbé keresett művek szerzőit a rendszer fenntartásán keresztül.

A gyakorlatban azonban a kettő kombinációja is létezik. Például a német GEMA⁶³ részére a tagok kötelesek alacsonyabb összegben meghatározott, de egységes tagdíjat fizetni, az adminisztrációs költségek fennmaradó részét pedig a jogdíjakból arányosan levonva fedezi a szervezet.⁶⁴

3.4. A közös jogkezelés szabályozása Magyarországon

Hazánkban a közös jogkezelés alapvető szabályait a szerzői jogi törvénytől különálló jogszabály, a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény (Kjktv.) tartalmazza. Ez fekteti le a legfontosabb szervezeti és eljárási kereteket, egyúttal implementálja a Kjk.-irányelv rendelkezéseit a magyar jogba. Továbbá a 216/2016. (VII. 22.) kormányrendelet tartalmazza a közös jogkezelő szervezetek és a független jogkezelő szervezetek működésének és a jogkezeléssel kapcsolatos eljárások részletes szabályait.

Ami a jogkezelést végző szervezetek formáit illeti, alapvetően kétféle formát definiál a törvény: először is közös jogkezelő szervezetnek az minősülhet, amelynek törvény, szerződés vagy egyéb jogviszony alapján fő tevékenysége a közös jogkezelés, és a tagjai szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogok jogosultjai, vagy ők végzik a szervezet ellenőrzését ennek hiányában, ha a szervezet nyereségszerzési cél nélkül működik (Kjktv. 4. § 7. pont). E csoporton belül találhatók a nagyszámú jogosultat képviselő, ún. reprezentatív közös jogkezelő szervezetek, amelyek megfelelnek speciális törvényi feltételeknek, és hatósági engedéllyel is rendelkeznek.

A másik szervezettípus a független jogkezelő szervezet, amelynek fő tevékenysége ugyan csak a szerzői jog vagy ehhez kapcsolódó jog kezelése, azonban nem áll a jogosultak tulajdonában vagy ellenőrzése alatt, és nyereségszerzési céllal, profitorientáltan működik (Kjktv. 4. § 4. pont).

A szerzői jog vagy kapcsolódó jog jogosultja szabadon választhatja meg, hogy mely közös jogkezelő szervezetnek ad megbízást jogai kezelésére mindazok közül, amelyeknek az adott műtípus vagy felhasználási mód a tevékenységi körébe tartozik, a közös jogkezelő szervezet a megbízást nem tagadhatja meg [(Kjktv. 13. § (1)–(2))]. A megbízás kiterjed a jogosult összes művére. Bizonyos esetben a törvény feljogosítja a reprezentatív közös jogkezelő szerve-

⁶³ Német közös jogkezelő szervezet, amely zeneszerzőket (dalszerzőket és szövegírókat), valamint zenei kiadókat képvisel.

⁶⁴ *Handke*: i. m. (58), p. 12–13.

zeteket arra, hogy olyan jogosultakat is képviseljenek, akik részükre megbízást nem adtak, ezt nevezzük kiterjesztett hatályú közös jogkezelésnek.

Továbbá bizonyos felhasználási módok esetében az Szjt. a jogosultak számára csak közös jogkezelés útján teszi lehetővé az engedélyezési jog gyakorlását, és/vagy a díjigény érvényesítését. E felhasználási módok az ún. kötelező közös jogkezelés körébe tartoznak. Kötelező közös jogkezelés körébe utalt szerzői vagyoni jogosultság vonatkozásában a jogkezelést csak reprezentatív közös jogkezelő szervezet jogosult végezni. Ilyen részjogosultságok például a hangfelvételben foglalt zeneművek mechanikai többszörözése (pl. CD-n vagy mp3 formátumban), bármely jogosult vonatkozásában a vezetékes továbbközvetítés (kábeljogdíj), valamint az előadóművészek és hangfelvétel-előállítók vonatkozásában a kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek nyilvánossághoz közvetítése. E jogait az érintettek önállóan semmilyen esetben nem jogosultak gyakorolni.

A magáncélú másolások tömegessé válása és egyúttal követhetetlensége hívta életre a szerzők engedélyezési jog nélküli díjigényének jogintézményét (ún. „díjigényre szorítás”), amely esetben a szerzőt díjazás illeti meg, azonban sem azt nem döntheti el, hogy kinek engedélyezi a felhasználást, sem azt, hogy ez milyen feltételekkel történjen (ez a gyakorlatban nem is lenne lehetséges). A szerzők jogdíjból származó jövedelmeinek „pótlására” üreshordozó-díj került beépítésre minden olyan adathordozó árába, amely magáncélú másolásra alkalmas, és potenciálisan tárolhatók rajta jogdíjköteles művek. Valamint az egyes fénymásoló készülékek gyártói vagy ezek üzemeltetői („fénymásolóboltok”) ún. repográfiai díjat kötelesek fizetni. A fenti esetekben a szerzők kizárólag díjigényre jogosultak, amelyek beszédését és felosztását kizárólag közös jogkezelő szervezet útján jogosultak gyakorolni.

A repográfiai díjak az egyes irodalmi vagy tudományos jellegű írott művek jogainak tulajdonosát kompenzálják a feltételezhetően kieső jogdíjbevételekért. A beszédett üreshordozó-díjak pedig a zeneszerzők, irodalmi alkotások szerzői, filmszerzők, előadóművészek, hangfelvétel-előállítók, filmelőállítók, valamint vizuális művészek között kerülnek felosztásra, tekintettel arra, hogy e szerzői és szomszédos jogi jogosultak jövedelmeit érinti hátrányosan a magáncélú másolások tömegessé válása.

A törvény rögzíti a közös jogkezelő szervezetek gazdálkodásának kereteit is. Az általuk beszédett jogdíjbevételt kizárólag az indokolt mértékű kezelési költséggel jogosultak csökkenteni, és ezt követően felosztási szabályzatuk szerint kötelesek felosztani a felhasználással érintett jogosultak között [Kjktv. 36. § (2)] majd részükre kifizetni. A törvény meghatároz néhány kivételt a kifizetésre vonatkozóan, azonban e kivételes eseteken kívül a közös jogkezelő szervezet kizárólag a fentieknek megfelelően teljesíthet kifizetést. Például eseti döntés alapján a bevétel felhasználható befektetési célra, szintén kizárólag a törvényben meghatározott feltételek betartása mellett. Ha a közös jogkezelő szervezet kiegészítő vállalkozási tevékenységet végez, az ebből befolyó eredményt is csak a fentiekkel azonos célokra használhatja fel: csökkenti a saját költségeit, befektetési tevékenységet végez, felosztja a jogosultjai között, esetleg a jogosultak által kijelölt közösségi cél érdekében hasznosítja [Kjktv. 38. § (1)].

3.5. A közös jogkezeléssel érintett ágazatok

A nyitófejezetben kifejtett rövid piaci áttekintés a szerzői joggal érintett minden ágazatra kiterjedt, ezek közül azonban korántsem mindegyik szektorra és nem mindegyik műtípusra jellemző a közös jogkezelés. Ez kizárólag azokban az ágazatokban alakult ki, amelyeket olyan tömeges méretű felhasználás jellemez, amelynek kezelésére önmagukban a szerzők vagy akár a képviselőikben eljáró ügynökök nem lennének képesek.

Például hiába szerzői művek az építészeti tervek vagy a műszaki létesítmények tervei, ezek általában egyedi megrendelésre, meghatározott közegbe és adott jellemzők figyelembevételével, meghatározott célra készülnek. Elképzelhető természetesen, hogy egy adott terv többször is felhasználásra kerüljön, azonban az ilyen művek tömeges felhasználására a fenti sajátosságaikból kifolyólag nem kerül sor. Hasonló a helyzet a szoftverek esetében is, amelyeknek jellemzően meghatározott licenccfeltételek mellett engedélyezik a felhasználását.

Ugyanakkor bizonyos ágazatok jellemzője, hogy a szerzők, illetve szomszédos jogi jogosultak nem elsősorban egyedi engedélyezés, hanem közös jogkezelés útján képesek jogaikat érvényesíteni az adott piacon jellemző felhasználások jellege miatt. Például „a zenében, a zeneiparban a szerzői jogosultak számára ez sokkal fontosabb, mint az egyedi jogosítási tényállások”,⁶⁵ mivel az egyes szerzők nem képesek önállóan felhasználási szerződést kötni minden egyes rádió-, televízióállomással, rendezvényszervezővel, vendéglátóipari egységgel stb., amelyek a műveiket saját gazdasági tevékenységének elősegítése érdekében felhasználja. Ez alapján a zeneszerzők, zenei előadók jogdíjbevételeinek jóval nagyobb hányada származik közös jogkezelésből, mint egyedi engedélyezésből.

A filmek terjesztése is olyannyira szerteágazó rendszerben zajlik, hogy egyrészt az egyes filmszerzők⁶⁶ sem lennének képesek egyesével arra, hogy az adott filmalkotás felhasználását engedélyezzék, másrészt a felhasználókra is indokolatlan terhet róna az, ha minden egyes film felhasználása kapcsán minden egyes filmszerzőtől felhasználási engedélyt kellene beszerezniük. A gyakorlatban ez ellehetetleníthetné a filmalkotások közönséghez való eljuttatását. Ezért bizonyos jogosultságok esetében a filmalkotások engedélyezése körében is a közös jogkezelés vált a joggyakorlás alkalmazott módjává, a többi jog tekintetében pedig a filmelőállító (producer) vagy a filmforgalmazó jogosult eljárni.

Mindemelett az engedélyezési jog nélküli díjigények esetében sem lehetséges egyedileg a jogdíjak beszedése és felosztása, így ezek az ágazatok is szorosan kapcsolódnak a közös jogkezelés rendszeréhez.

⁶⁵ Gyertyánfy Péter: Tévúton az európai zenei közös jogkezelés: <https://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/200912-pdf/01-gyertyanfy.pdf> – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

⁶⁶ Sztj. 64. § (2) „A filmalkotás szerzői a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. E rendelkezés nem érinti a filmben felhasznált egyéb művek szerzőinek e törvényben biztosított jogait.”

Magyarországon jelenleg összesen kilenc közös jogkezelő szervezet, valamint két független jogkezelő szervezet működik. A közös jogkezelő szervezetek közül a legismertebb az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület, amelynek „legfőbb” jogosulti csoportját a zeneszerzők, szövegírók és zeneműkiadók alkotják, azonban bizonyos jogosultságok tekintetében eljár más jogosultakat tömörítő közös jogkezelő szervezetek képviseletében is (pl. üreshordozó-jogdíjak, nyilvánossághoz közvetítés vagy kábeldíj esetében jóval szélesebb a díjban részesülő jogosultak köre). A filmszakmát a FILMJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete képviseli, amely a filmalkotások vonatkozásában gyakorolt jogosultságok tekintetében minősül reprezentatív közös jogkezelő szervezetnek, valamint végzi a tagjain túl kiterjesztett hatállyal a tevékenységét. Az egyes képzőművészeti alkotások készítőit a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület képviseli, míg az irodalmi szerzőket a repográfiai jogdíj⁶⁷ tekintetében a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Repográfiai Egyesülete, az irodalmi művek nyilvános használatának körében pedig a Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő Egyesület. A Magyar Repográfiai Szövetség bármely jogosulti csoportba tartozó jogosultat képviselhet, ha műve repográfia útján sokszorosítható. Az egyes közös jogkezelő szervezetek méretéből és bevételeiből az a következtetés vonható le, hogy e tevékenység elsősorban a zene- és filmszerzőket érinti, azonban a képzőművészet és az irodalom területén is jelen van.

Egyes szomszédos jogi jogosultak is közös jogkezelő szervezeten keresztül tudják bizonyos jogaikat érvényesíteni. Az előadóművészeket az Előadóművészi Jogvédő Iroda Egyesület képviseli, míg külön szervezettel rendelkeznek a hangfelvétel-előállítók (Magyar Hangfelvétel-kiadók Szövetsége Közös Jogkezelő Egyesület) és a lapkiadók (Repropress Magyar Lapkiadók Repográfiai Szövetsége).

Mióta a Kjk.-irányelv implementálását követően a Kjktv. lehetővé tette a független jogkezelő szervezetek létrehozatalát, hazánkban két független jogkezelő szervezetet alapítottak meg. E két szervezet is azon a területen végzi tevékenységét, amelyen a közös jogkezelők „legnagyobbjai”: a CloudCasting Kft. zeneművek vonatkozásában értékesít licenceket, míg az MPLC Magyarország Kft. a filmgyártás területén.

A magyar szabályozás és a szervezetek áttekintése után a következő fejezetekben a közös jogkezelés legfontosabb gazdasági vonatkozásai kerülnek kifejtésre, illetve részletes leírásra kerülnek azok a gazdasági tényezők, amelyek indokolják e szervezetek létezését, valamint az általuk a piacon betölthető egyéb szerepek.

⁶⁷ „Fénymásolással, vagy más hasonló módon, papíron, vagy más hasonló hordozón (reprográfiával) történő többszörözés alapján, a magáncélú másolásra tekintettel fennálló, a művek szerzőit és a kiadókat megillető díjigény.” (Sztj. 21. §)

3.6. A közös jogkezelés gazdasági aspektusai

3.6.1. A közös jogkezelés és a verseny – természetes monopóliumok kontra piaci verseny

A közös jogkezelők egyfajta természetes monopóliumként funkcionálhatnak a piacon. Igaz ez főként abban az esetben, ha kizárólagos jogosultsággal rendelkeznek egy adott jogosultság szerzők nevében történő gyakorlására nézve. Ezzel azonban együtt jár az aggodalom, hogy egyoldalú és indokolatlan díjnövelést alkalmaznak anélkül, hogy annak bármilyen mértékű társadalmi hasznossága lenne. Minden olyan díjnövelés indokolatlannak tekinthető, amellyel a bevételek meghaladják a határköltség (marginal cost) mértékét.

A monopólium ugyanígy torzítást eredményezhet a tagokkal/jogosultakkal szemben is: magas tagdíjak és adminisztrációs díjak kiszabásán keresztül – azokban az esetekben, amikor a jogkezelő szervezet jogosult a szerzőkkel szemben ilyen díjszabásra. Azonban a közös jogkezelők ilyen jellegű „túlkapásai” több módon korlátozhatók: a szervezetek számos esetben nonprofit szervezetként működnek, mely esetben a tagság maga szab korlátot az indokolatlanul magas díjtételeknek. Továbbá jellemző az a megoldás is, amelyben a jogszabályi környezet vagy hatósági árazás szorítja keretek közé a közös jogkezelőket.⁶⁸

Az Európai Unió alapvető célja egy versenyző piac biztosítása a közös jogkezelés terén. A Kjk.-irányelv rendelkezései is ezt a célt kívánják elősegíteni. A jogkezelő szervezetek közötti verseny eredményeképpen az innováció és a hatékonyság növekedését várják. Ez ellen azonban több érv merülhet fel, legfőképpen az, hogy amennyiben a közös jogkezelés nem természetes monopóliumként működik, akkor vagy társadalmi szempontból nem fenntartható, vagy nem hatékony. Mindemellett az egymással versengő szervezetek valószínűleg nem alkalmasak arra, hogy a felosztáson keresztül támogassák a gyengébb tagokat, vagy kulturális, illetve társadalmi szempontokat érvényesítsenek.⁶⁹

3.6.2. Díjszabás a szerzők és a felhasználók szempontjából

A közös jogkezelő szervezetek jogdíjszabásának elvei és mértéke területről területre jelentősen változik, és nem feltétlenül hozható összefüggésbe sem a mögöttes jogi szabályozással, sem a piaci feltételekkel. Mivel a „helyes” ár kiszámítása igen bonyolult, ezért az árszabás helyességének megkérdőjelezése is nehézségbe ütközik.

Számtalan érv és ellenérv sorolható fel, amely támogatja vagy ellenzi azt, hogy közös jogkezelő szervezetektől csak standardizált szerződéses feltételek mellett lehessen felhasználási engedélyhez jutni. Mellette szól, hogy az egyedi szerződéses feltételek (vagy csomagok) kidolgozása magasabb tranzakciós költséggel járna, így azonban bizonyos esetekben a

⁶⁸ Handke: i. m. (58), p. 7.

⁶⁹ Handke: i. m. (58), p. 15.

díjak esetleges csökkentése sem valósítható meg, amikor a repetoárnak csak egy szűkebb része kerül felhasználásra.⁷⁰ Ez utóbbi esetre lehet alkalmas az ún. „pay-per-use” rendszer, amelyben a felhasználók csak az egyes tényleges felhasználásokért tartoznak fizetési kötelezettséggel, ezek működtetése és fenntartása azonban ugyancsak többletköltséggel jár. Elképzelhető árdifferenciálás oly módon is, hogy nem a teljes repertoárra vonatkozik a felhasználási engedély, hanem bizonyos jogosulti csoportok kialakításával annak csak egy részére. Ez a megoldás nem minden esetben lehetséges, de befolyásolja a bevételeket és azok felosztását.

A szervezetek az egyedi árszabást sokszor a felhasználás gyakorisága alapján igyekeznek megállapítani, de előfordulhat a felhasználással elért vagyoni előny alapján számított díjfizetési kötelezettség is. A „méret” alapján történő árdiszkrimináció több szempontból hasznos lehet: több felhasználót vonz, valamint a profitábilisabb felhasználóktól magasabb díj folyik be. Továbbá a hatékony árdiszkrimináció csökkenti a társadalmi költséget ahhoz képest, amely monopolár alkalmazása mellett felmerülne. A gyakorlatban azonban a teljes körű árdiszkrimináció olyan mértékű erőforrást igényelne a jogkezelő szervezetektől, ami alkalmazhatatlanná teszi, illetve a szervezetek nem rendelkeznek kellő információval sem. Az egységárak alkalmazása azonban összességében alkalmatlan a profitmaximalizálásra,⁷¹ ez képezi a fő dilemmát az árszabás során.

A szerzői jogi jogosulti oldalról közelítve az árazásnak két aspektusa van: a szerzők által befizetendő tagdíjak oldala (amennyiben a vizsgált szervezetnél van ilyen), és a beszedett felhasználás utáni díjak felosztása. Az egyenlő mértékű felosztás redukálná a tranzakciós költségeket és megóvná az alkotókat a volatilitás⁷² veszélyeitől, mindamellett nem differenciál egyes alkotók között abból a szempontból, hogy mekkora volt a kereslet a műveik iránt. Ez a megoldás azonban nem jellemző. A jogkezelő szervezetek jellemzően alkalmaznak valamilyen módszert annak mérésére, hogy mely szerző művét milyen gyakorisággal használták fel adott időszak alatt (például rádió-, televíziócsatornák monitorozása). Akadnak mindemellett olyan szervezetek is, amelyeknél nem csupán mennyiségi, hanem „minőség” elvek alapján is történik differenciálás: a magas kultúra termékei támogatott tartalomként jelennek meg a díjak felosztása során.⁷³ Így például az Artisjus felosztási szabályzata a volatilitást több eszközzel próbálja csökkenteni. Egyrészt minél többet játszanak egy dalt, exponenciálisan kisebb súllyal vesz részt a felosztásban, így ha a dal játszottsága visszaesik, az nem lesz annyira drasztikus. Másrészt bizonyos felhasználások után a jogdíjakat az Artisjus két évre elosztva fizeti ki a jogosultaknak, ami ugyancsak a szerzők érdekeit védi: folyamatos bevétel által biztosítja számukra az alkotás lehetőségét. Mivel e szabályzatot az

⁷⁰ Handke: i. m. (58), p. 8.

⁷¹ Handke: i. m. (58), p. 10–11.

⁷² Azaz a kereslet változékonysága, amely a szerzői jogi ágazatokban egyrészt nagyon gyorsan végbe mehet, másrészt nehezen és korlátozott mértékben kiszámítható.

⁷³ Handke: i. m. (58), p. 12.

érintett jogosultakból álló legfőbb szerv hagyja jóvá, a szakma egyöntetű állásfoglalása ismerhető meg ebből az öngondoskodásból. A Handke által jelzett minőségi kultúra dotációja is megfigyelhető az Artisjusnál, ahol a komolyzenei művek nagyobb játszottági szorzót kapnak a könnyűzenei daloknál.

Időről időre kritikával illetik a szerzői jogi jogosultak és a közös jogkezelő szervezetek által „mindent vagy semmit” elven megkötött megállapodásokat – ahogy az a magyar rendszerben is működik –, mivel ezek meggátolják a jogosultakat abban, hogy egyes művek tekintetében a felhasználási jogokat egyedileg értékesítsék, és ezzel potenciálisan nagyobb összbevételre tegyenek szert. A felhasználó szempontjából viszont ez a megoldás növeli a jogi biztonságot, hiszen semmilyen esetben nem merül fel bizonytalanság az engedély megadására jogosult személyével kapcsolatban, biztosak lehetnek tehát abban, hogy mely műre kitől kell felhasználási engedélyt kérni.⁷⁴ A Kjkt. 8. §-a ezért főszabályként mondja ki, hogy a szerzői mű vagy kapcsolódó jogi teljesítmény tekintetében közös jogkezelést végző szervezeten kívül más személynek vagy szervezetnek történő díjfizetés, vagy más személlyel vagy szervezettel történő megállapodás a közös jogkezelő és az általa képviselt érintett jogosult irányában nem hatályos, és nem mentesít a szerzői és kapcsolódó jogok megsértésének jogkövetkezményei alól.

3.7. A közös jogkezelő szervezetek működésének kritikája

Bár hosszú ideig természetesnek tekintették a közös jogkezelő szervezetek létét, az utóbbi időben a társadalmi megítélésük jelentősen megromlott. Sok kritika érte a működésüket, illetve azt, hogy ellátják-e egyáltalán azt a funkciót, amely társadalmi szempontból indokolja a létezésüket. Laikus szemszögből annyi vált észlelhetővé, hogy esetenként óriásira növekvő szervezetek olyan mértékű jogdíjösszegeket róttak ki az egyes gazdasági szereplőkre, intézményekre, amelyről azt feltételezik, hogy bizonyos esetekben negatív hatást fejt ki a működésükre.⁷⁵

A közös jogkezelő szervezetek egyik fő funkciója a jogsértő felhasználások feltárása, valamint az újabban kialakuló felhasználási módok kapcsán a szerzőket megillető (jog)díjigények érvényesítése. Az átlagos felhasználó azonban – elsősorban az átláthatatlan működés és megfelelő tájékoztatás hiányának okán – a jogdíjakra egyfajta „különadóként” tekinthet, ami tovább rontja a társadalmi megítélést.⁷⁶

⁷⁴ Handke: i. m. (58), p. 9.

⁷⁵ Antonio Muñoz Vico: Praise and criticism of the collective management of copyrights: a Spanish and European view. *International Journal of Intellectual Property Management*, 8. évf., 1. sz.: <https://www.inderscienceonline.com/doi/pdf/10.1504/IJIPM.2015.071343> – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

⁷⁶ Hajdú Dóra: Törvény által előírt közös jogkezelés a magyar és a francia jogban. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, Médiatudományi Könyvtár: http://nmhh.hu/dokumentum/192048/A_torveny_altal_eloirto_kozos_jogkezeles_a_magyar_es_francia_szerzoi_jogban.pdf – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

Az átláthatatlansággal kapcsolatos kritikák eredményeképpen az egész Európai Unióban a díjszabások és a díjfelosztás transzparenciáját elősegítő szabályozás került bevezetésre. Amíg a közös jogkezelő szervezetek pénzügyi folyamatai nem ellenőrizhetők megfelelő mértékben, addig számtalan nyitott kérdés áll fenn. Vagyis nem lehet érdemben véleményt alkotni arról, hogy a közös jogkezelő szervezetek a társadalmi szempontból kívánatos mértékben csökkentik-e a felmerülő tranzakciós költségek mértékét, vagy indokolatlan és felesleges többletköltségekkel terhelik-e a szerzői vagy a felhasználói oldalt, ezzel csökkentve a társadalmi jólétet.

3.8. A közös jogkezelő szervezetek és a társadalmi költségek csökkentése – hogyan egyeztethető össze a független jogkezelés a közös jogkezelés gazdasági funkcióival?

A fenti fejezetekben láthattuk, hogy bizonyos szerzői jogok közös kezelésének egyik fő funkciója (azon túl, hogy lehetővé teszi az adott jog gyakorlását) az, hogy az engedélyezési folyamat során felmerülő tranzakciós költségeket csökkentse. Ezáltal azzal a feltételezéssel lehet élni, hogy a jogkezelést végző szervezet az engedélyezés költségét a minimumra szorítja, és a befizetett jogdíjaknak csak akkora hányadát emészt fel a szervezet működési költsége, amely a fennmaradáshoz feltétlenül szükséges. Így elméletben a szerzőkhöz a beszedett jogdíjak lehető legnagyobb hányada jut el, növelve összbevételeiket és egyúttal motiválva őket újabb szerzői művek megalkotására, ami a szerzői jog egyik alapvető célja és társadalmi funkciója.

Felmerül a kérdés, hogy a költségminimalizálással kapcsolatos társadalmi elvárással hogyan egyeztethető össze az, hogy egy jogkezelő szervezet nyereségorientált legyen. Így – a jogosultak részére kifizetett jogdíjakon és a működéshez szükséges költségeken felül – keletkezik egy olyan összeg, amelyet a társadalom szereplői viselnek – közvetlenül vagy közvetve –, azonban a külső szemlélő számára ahhoz nem kapcsolódik semmilyen olyan többletérték, amely ennek a viselését akár szerzői, akár felhasználói oldalról indokolná.

Elérendő cél lehet például a piac liberalizálása, azaz a közös jogkezelő szervezetek egy adott műtípushoz kapcsolódó bizonyos jogosultság kezelésére vonatkozóan fennálló monopolhelyzetének megszüntetése, mivel ez indokolatlan díjemeléshez és nem kellően hatékony működéshez vezethet. A Kjk.-irányelv preambulumban rögzítettek szerint a nyereségorientált független jogkezelő szervezetek létrehozása a szerzői jogi jogosultak döntési szabadságát kívánta előmozdítani azáltal, hogy jogaik kezelését e szervezetekre bízzák [Kjk. irányelv (15) preambulumbekzdés], alternatívát szolgáltatva ezáltal a klasszikus közös jogkezelő szervezetek mellett.

Mindemellett lehetséges, hogy a versenyhelyzetből kifolyólag a független jogkezelő szervezetek olyan új üzleti modellekkel lesznek képesek előállni, amelyek a hatékonyságukból kifolyólag mégis kisebb költség mellett generálnak nagyobb jogdíjbevételeket egy bizonyos

jogosulti csoport számára úgy, hogy még nyereségre is szert tudnak tenni, és amellyel nem sérül a közös jogkezelés költségcsökkentő funkciójához fűződő társadalmi elvárás sem.

Ennek vizsgálatára céljából összevetjük a két független jogkezelő szervezet és a hasonló műtípusokat kezelő közös jogkezelő szervezet működésének legfőbb eredményeit, sarokszámait az elmúlt két üzleti évre vonatkozóan. Ennek révén áttekinthetővé válik, hogy a befolyó összegek mekkora aránya kerül végső soron a szerzők részére – közvetlenül vagy közvetetten – kifizetésre, és hogy mely típushoz tartozó szervezet működése tekinthető hatékonyabbnak ebből a szempontból.

ARTISJUS Magyar Jogvédő Iroda Egyesület

A főként (de nem kizárólag) zeneművek vonatkozásában közös jogkezelést végző ARTISJUS felosztási szabályzata meglehetősen összetett rendszer szerint szabályozza az egyes jogdíjnekem felosztását. Nem csupán közvetlenül az egyes szerzői jogi jogosultak felé teljesítenek kifizetést, hanem más közös jogkezelő szervezetek felé is. A beszedett jogdíjakból a szervezet továbbá elkülöníthet egy legfeljebb 10%-os részt kulturális és szociális célokra, amely elkülönített összeg a Nemzeti Kulturális Alap, valamint az Artisjus Irodalmi Alapítvány és az Artisjus Zenei Alapítvány részére kerül továbbításra, amely alapítványok célja az alkotótévékenység elősegítése és ennek keretében különféle projektek támogatása („szociális és kulturális célú elkülönítés”).

Az ARTISJUS elmúlt két üzleti évének főbb eredményei a következők:

	2016	2017
Értékesítés nettó árbevétele (eFt)	18 558 871	19 870 865
Összes jogdíjkötelezettség (eFt)	14 031 548	15 739 152
NKA üreshordozói jogdíj-kötelezettség (eFt)	1 666 044	1 793 922
Szociális és kulturális célú levonási kötelezettség (eFt)	846 638	904 415
Összes jogdíj és egyéb kulturális célt szolgáló kötelezettség (eFt)	16 544 230	18 437 489
Árbevételhez viszonyított aránya	89,14%	92,79%

2. táblázat: Az ARTISJUS közös jogkezelési tevékenységének eredménye az árbevétel arányában.

Forrás: ARTISJUS Magyar Jogvédő Iroda Egyesület 2017. üzleti év beszámolója⁷⁷

⁷⁷ ARTISJUS Magyar Jogvédő Iroda Egyesület 2017. üzleti év beszámolója: http://kjk.sztih.gov.hu/sites/default/files/2017_beszamolok_artisjus.pdf – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

A felosztott és az egyéb szociális és kulturális célra elkülönített összegek meglehetősen nagy részét teszik ki a közös jogkezelési tevékenységből származó bevételnek. Tekintettel arra, hogy az ARTISJUS több jogosultság szempontjából minősül reprezentatív közös jogkezelő szervezetnek, illetve bizonyos jogok kezelését kizárólagosan végzi, esetében nyilvánvalóan jobban érvényesülhetnek a méretgazdaságosságból adódó előnyök. A felosztott jogdíjak vagy más alkotói tevékenység támogatása céljából elkülönített pénzeszegek aránya a befolyt árbevétel arányában 90% körül alakul.

FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete

A FilmJUS a filmalkotások szerzői javára végez közös jogkezelési tevékenységet. Közéjük tartoznak a forgatókönyvírók, rendezők, operatőrök, látvány- és jelmeztervezők, filmelőállítók (amelyek elsősorban jogi személyek). A FilmJUS a jogdíjak felosztása mellett szintén elkülönít egy bizonyos összeget szociális célokra, amelyet alapítványának ad át. Az alábbiakban látható, hogy ez a közös jogkezelő szervezet az ARTISJUS bevételeinek töredékével rendelkezik.

	2016	2017
Összes bevétel (eFt)	1 042 344	878 548
Tényleges működési költség (eFt)	194 769	207 800
Összes felosztandó jogdíj, EHO és egyéb kulturális célt szolgáló kötelezettség (eFt)	847 575	670 748
Árbevételhez viszonyított aránya	81,31%	76,35%

3. táblázat: A FilmJUS közös jogkezelési tevékenységének eredménye az árbevétel arányában.
Forrás: FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete 2017. üzleti év beszámolója és kiegészítő melléklete⁷⁸

E szervezet esetében a tényleges működési költségek a bevételeknek jóval magasabb arányt teszik ki, így ezek nagyjából 80% körüli része kerül a jogosultakhoz vagy elkülönítésre szociális célokra. Ennek oka lehet az, hogy a FilmJUS típusú, kevesebb jogdíjat beszedő szervezetnek is van egy meghatározott mértékű állandó költsége, amelynek fedezése nélkül nem tudna működni. Mivel kevesebb jogdíjat szed be, ez a működési költség ebből nagyobb arányt tesz ki az árbevételre vetítve.

⁷⁸ FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete 2017. üzleti év beszámolója és kiegészítő melléklete: http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/2018_05_30_beszamolo_filmjus.pdf – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.; http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/2018_05_30_kiegeszito_melleklet_filmjus.pdf – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

CloudCasting Kft.

A zeneművek jogosítását és jogkezelését végző CloudCasting Kft. esetében a működtetett gazdasági modell valamelyest eltérő a klasszikus közös jogkezelő szervezetek modelljeitől. Esetében előre meghatározott az, hogy mekkora a kiosztott jogdíjak árbevételhez viszonyított aránya. Felosztási szabályzata szerint a beszedett jogdíjak 10%-át jogosult megtartani költségeinek fedezésére, az ezen felüli összeget köteles a szerzői jogosultak (zeneszerzők, dalszövegírók és zeneműkiadók) részére kifizetni. A jogdíjak felosztása az egyes felhasználóktól szerzett lejátszási listák alapján történik a művek felhasználásának arányában, valamint az adott felhasználótól beérkező jogdíj összegével arányosan (az egyes jogosultaknak kifizetendő jogdíj meghatározásakor a magasabb összegű jogdíjat kifizető felhasználó listája többet nyom a latban). Mindezek alapján a CloudCasting Kft. egy, a közös jogkezelő szervezetekhez hasonló, ugyanakkor az ARTISJUS-énál egyszerűbb gazdasági modellt alkalmaz.

A társaság felosztási szabályaiból az következik, hogy a jogdíjként beszedett összegek 90%-át az arra jogosultak részére kell kifizetni (az ARTISJUS esetében ez az arány hasonló), a nettó árbevétel 10%-ának pedig elegendőnek kell lennie a saját működési költségek kigazdálkodására.

E felosztási szabályok mellett is az állapítható meg, hogy a CloudCasting Kft. az elmúlt két üzleti évben (2016, 2017) e felosztási szabályzat működtetése mellett is nyereségesen tudott működni: 2016-ban 2 965 000 Ft összegű, míg 2017-ben 11 783 000 Ft összegű adózott eredményt produkált (a közzétett beszámolóban feltüntetett adatok alapján).⁷⁹

Mindebből arra lehet következtetni, hogy egy sikeres üzleti modellt fenntartva volt képes a cég alternatívát szolgáltatni a zeneművek szerzőinek. Tette ezt oly módon, hogy a befolyó jogdíjak legnagyobb része a szerzőkhöz jutott el, ennek ellenére nyereséggel tud működni. Ez jelezheti az Európai Unió által célzott versenyző piac kialakítása felé történő sikeres elmozdulást. Hozzá kell azonban tenni, hogy ez a modell leginkább olyan szerzők számára lehet előnyös, akik megfelelő hírnévvel rendelkeznek, mivel ez esetben a jogkezelő szervezet nem különít el szociális vagy kulturális célra egy meghatározott összeget, amelyet még pályájuk kezdetén álló szerzők támogatására lehetne fordítani.

MPLC Magyarország Kft.

A külföldi filmelőállítók jogait egy meglehetősen szűk körben, a filmalkotások nyilvános előadásának engedélyezéséhez fűződő jog vonatkozásában az MPLC Magyarország Kft.

⁷⁹ CloudCasting Kft. 2017. üzleti év beszámolója és felosztási szabályzata: http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/cc_2016_egyszerusitett_beszamolo.pdf – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.; http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/felosztasiszab_1_0.pdf – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

nevű független jogkezelő szervezet kezeli. E jogkezelő felosztási szabályzata⁸⁰ alapján a Magyarország területén beszedett jogdíjak 50%-át utalja tovább anyaszervezete számára, amely aztán a jogosultaknak történő felosztást ténylegesen végzi. Eszerint a beszedett jogdíjak 50%-a a független jogkezelő szervezetnél marad.

A többi vizsgált jogkezelő szervezet összes bevételének a kifizetett jogdíjakhoz (az egyéb kulturális, szociális kiadásokat is ideértve) viszonyított arányát tekintve ez az 50%-os mérték indokolatlannak tűnik, vagyis társadalmi szempontból potenciálisan eredményezhet aránytalan mértékű többletköltséget. Erősen megkérdőjelezhetővé válik a jogkezelő szervezet költségcsökkentő funkciója, ha a beszedett jogdíjak felét felemésztí a szervezet működési költsége és (amennyiben van) nyeresége.

Az MPLC Magyarország Kft. üzleti modellje azonban mindezidáig sikertelennek bizonyult, vagy hazánkban olyannyira kisméretű piaca van az általa kezelt jogosultságoknak, hogy még e magas arányú jogdíjösszeg megtartása mellett sem volt képes mindezidáig nyereségesen működni, sőt, jelentősnek tekinthető veszteséggel zárta mind a 2016-os, mind a 2017-es üzleti évet (2016-ban 32 913 000 Ft, 2017-ben pedig 41 550 000 Ft összegű negatív eredménnyel, azaz veszteséggel zárta az évet). Továbbá olyan jogosultságot kezel, amelyet Magyarországon más jogkezelő szervezet nem (esetleg csak képviseleti szerződés útján), ezért a klasszikus közös jogkezelő szervezetek melletti alternatívaként sem értelmezhető. Összességében sem a piaci versenyt, sem a társadalmi költségek csökkentését nem segíti elő.

Összegzés

E rövid áttekintés alapján az állapítható meg, hogy a zenei, illetve filmalkotások kezelését végző szervezetek esetében a felosztott jogdíjak (illetve ezekhez hozzáadódóan az esetleges alkotói tevékenységet támogató összegek) összes bevételhez viszonyított aránya optimálisan 80–90% körül alakul. Amennyiben egy szervezet nem képes ezt az arányt biztosító modellben működni, a társadalmi költségek szempontjából a létalapja megkérdőjelezhető. Bár az Európai Unió célul tűzte ki a közös jogkezelés területének versenyzőbbé tételét, csak attól, hogy több kisebb szervezet kezd el azonos természetű jogokat kezelni, a jogkezelés maga nem válik hatékonyabbá, és a szerzőket vagy a felhasználókat terhelő felesleges költségeket is generálhat. Jogszabályban esetleg rögzíthető lenne a kifizetett jogdíjak arányára vonatkozó kötelező legalacsonyabb szint, amely mellett a jogkezelési tevékenység végezhető.

⁸⁰ MPLC Magyarország Kft. 2017. üzleti év beszámolója és felosztási szabályzata: <http://e-beszamolo.im.gov.hu> – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.; http://kjk.sztnh.gov.hu/sites/default/files/fsz_2.pdf – utoljára letöltve: 2018. 12. 03.

KONKLÚZIÓ

A szerzői jogi szabályozás rendszere napjainkban nagymértékű átalakulás előtt áll, de legalábbis a társadalom részéről ilyen elvárásokkal kell szembenéznie a jogalkotónak. Bár a technológiai környezet jelentősen átalakult, a szerzői jog alapvető funkciója nem változott jelentősen az évtizedek során: a szerzők lehető legmagasabb bevétel iránti igénye és a fogyasztói jólét (szerzői művekhez való hozzáférés) maximalizálása iránti igény közötti egyensúly megteremtése. Ennek kapcsán jelentős mennyiségű közgazdaságtani kutatás került lefolytatásra, komoly eredményekkel és tudományos párbeszéddel.

Többen állítottak fel gazdasági modelleket egyes szerzői jogi kérdések vizsgálatához. Ezek kritikája alapvetően abban ragadható meg, hogy túl sok egyszerűsítő előfeltételezéssel élnek, ennek következtében a modellel ábrázolt helyzet túlságosan távol esik a piacon vagy a szerzői jogi jogviszonyokban tapasztalt realitásoktól. Ez a helyzet Richard Watt alkumodelljével is: olyan leegyszerűsítő előfeltételezésekkel állapít meg optimális viselkedést, amely a piacon tapasztalható számos tényezőt nem vesz figyelembe.

Ami az egyedi engedélyezést illeti, a magyar szabályozás gyakorlatilag teljes mértékben a piacra bízta a jogdíjmértékek alakulását, ami vezethet optimális erőforrás-allokáláshoz. A közvetítésszervezetekkel operáló piacok esetén azonban a közvetítők költségei és nyeresége (főként nagyon kedvező alkupozícióval rendelkező szereplők esetében) társadalmilag már nem kívánatos szintre redukálhatja a szerzők bevételeit.

Az Európai Unió a közös jogkezelés területén is – az átláthatóság és elszámoltathatóság növelése mellett – a verseny előmozdítását tűzte ki célul. Ettől a szervezetek hatékonyabb működését, az erőforrások keresletnek megfelelő allokálását és a jólét (szerzői és fogyasztói egyaránt) növekedését várják. Következésképpen amennyiben a versenyhelyzetből kifolyólag e célok nem valósulnak meg, a piac liberalizálására való törekvés eredeti célját nem éri el, értelmetlenné válhat.

Magyarország a Kjk.-irányelv rendelkezéseinek implementálásával elmozdult e cél megvalósítása felé. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy egyelőre a folyamat elején járunk, és a jövőben néhány korrekciós jellegű módosításra lesz szükség a rendszerben. A közös jogkezelő szervezetek alapvető gazdasági funkciója a társadalom költségeinek csökkentése mindazon szerzői jogosultságok tekintetében, amelyeket a szerzők csak ezen az úton képesek vagy jogosultak gyakorolni. A közös jogkezelő szervezetek működése során indokolatlanul felmerülő költségek összegegyeztetetetlenek a társadalmi elvárással.

Ebből kifolyólag érdekes helyzet állt elő a nyereségorientált független jogkezelő szervezetek „meghonosításával”, tekintettel arra, hogy a szabadon felosztható nyereség első ránézésre sem a szerzők, sem pedig a fogyasztók érdekeit nem szolgálja. Kizárólag azzal lehet a későbbiekben igazolható a működésük, ha a létükkel a rendszer hatékonyabbá válik, tehát mintegy „rászorítják” a klasszikus közös jogkezelő szervezeteket a hatékonyabb működésre. Mindezedig azonban e rövid idő alatt az a tapasztalat, hogy nem feltétlenül működnek

hatékonyabban. Ennek a megítéléséhez és a további következtetések levonásához azonban nagyobb terjedelmű vizsgálati időszakra lesz szükség.

A magyar jogalkotó a közös jogkezelés szabályozásába a fenti ellentmondás feloldása érdekében mindeztidáig nem avatkozott be. Elképzelhető, hogy erre nem is lesz szükség, és az elérni kívánt versenyző piac hatásainak elérésén keresztül javul az ágazat egészének működési hatékonysága. Azonban ha a piaci folyamatok önmagukban, jogalkotáson keresztüli kontroll nélkül mégsem lennének képesek betölteni ezt a szerepet, a rendszer revíziója válhat szükségessé.

KIZÖKKENT VILÁG – SZEMELVÉNYEK A SZERZŐI JOGI TÖRVÉNYKEZÉS ELMÚLT KÉT ÉVTIZEDÉBŐL**

Bevezetés

Az Országgyűlés – másfél évig tartó, termékeny vitákat sem nélkülöző előkészítő munka és széles körű egyeztetés eredményeként – 1999. július 6-án fogadta el és 1999. szeptember 1-jével léptette hatályba a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényt (a továbbiakban úgy is mint Szjt.), a kreatív tevékenységből származó egyéni, eredeti, tudományos, művészeti vagy irodalmi alkotások védelmének, valamint a szellemi alkotás ösztönzésének alapvető fontosságú jogforrását. A vállalt nemzetközi kötelezettségekkel és az Európai Közösség szerzői jogi irányelveivel folyamatosan harmonizált törvény – preambulumban is deklarált – célkitűzése a nemzeti, az európai és az egyetemes kultúra értékeinek megbecsülése, megóvása mellett a magán- és a közérdek¹ kényes egyensúlyának megteremtése, illetve fenntartása. Mindez a kulturális színtér szereplőire vetítve azt jelenti, hogy az Szjt.-nek a szerzők és más jogosultak, a felhasználók, valamint a nagyközönség egymással sokszor ellentétes érdekei között kell biztosítani az egyensúlyt.

A kerek évforduló kapcsán jelen írásban áttekintjük az elmúlt két évtized néhány történéseit elsősorban abból a megközelítésből, hogy milyen többletjogokkal, lehetőségekkel bővült a szerzői jog tárháza, másik oldalról pedig milyen jogtechnikai beavatkozások következtében szűkültek vagy csorbultak a szerzők személyhez fűződő, illetve sokkal inkább vagyoni jogosultságai. A kétségkívül szubjektív szupervízió keretében felvillantunk olyan jogalkotási megoldásokat is, amikor más jogágak törvényeiben került sor egyes szerzői jogi jogviszonyokra vagy az alkotók jogait érintő rendelkezések bevezetésére. Itt arra érdemes elsősorban kitérni, hogy a – jogrendszer más területein is megfigyelhető – túlterjeszkedő jogalkotási megoldások mennyiben ásták alá, illetve bontották meg a szerzői jog vékony szövetét.

Az elmúlt időszak különösen érdekes és vizsgálendő abból a szempontból is, hogy miként alakult, változott a szerzői jog kormányzati szervezeti rendszere, aminek részeként fokozatosan elvesztette súlyát, szerepét és befolyását a kulturális tárca, ezzel párhuzamosan erő-

* A Miniszterelnökség vezető kormányfőtanácsosa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

** A cikk megírásához a szerzői jogi törvény hatálybalépésének 20. évfordulója alkalmából a Budapesti Ügyvédi Kamarában 2019. november 25-én megrendezett szakmai ankét szolgált inspirációul.

¹ A magánérdek ebben az esetben elsősorban a magáncélú másolás, többszörözés lehetővé tételét jelenti, míg a közérdek leginkább az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás jogos igényeinek kielégítését. Mindezt úgy, hogy a jogi szabályozásnak eközben lépést kell tartania a technikai fejlődéssel, és gondoskodnia kell a jogosultságok széles körű, hatékony érvényesítésének intézményi és eljárási feltételeiről is.

sődött meg és nyert teret a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH). Ezen a ponton érdemes kitérni arra is, hogy az állami felügyeleti, felelősségi körök változása mennyiben kapcsolódik össze bizonyos szolgáltatói érdekcsoportok befolyásának növekedésével a kulturális szektorban.

Végül egy szerzőspecifikus áttekintésben kihagyhatatlan azoknak a jogintézményeknek a felvillantása, amelyek egyfelől a jogosultak pozícióit hivatottak erősíteni, másfelől a művek szabad(abb) hozzáférését igyekeznek megkönnyíteni, előmozdítani. E pillanatfelvételnél során tisztázandó, hogy ezek az instrumentumok (közszerzői audiovizuális archívumok, önkéntes műnyilvántartás, árva művek felhasználásának engedélyezése stb.) sikerként vagy kudarcként értékelendők-e, azaz bevezetésükkel jutott-e előbbre, ha nem is a világmindenség, de legalább a szerzői jog kizökkent világa.² A pozitív és negatív változások összképéből talán kirajzolódik a szerzői jogi jogfejlődés lehetséges perspektívája, konkrétan az, hogy van-e jövője a hagyományos jogosítási formáknak (leginkább a közös jogkezelés kialakult formáinak), az alkotók méltányos kompenzálásának, de legfőképpen annak, hogy a határokon átnyúló engedélyezés, illetve a globális (multinacionális) közvetítőcégek tisztességesnek nemigen mondható magatartása mellett milyen esélye van a nemzeti repertoárok megőrzésének, egyáltalán a magyar kulturális értékek fennmaradásának és fejlesztésének a szerzői jog korlátos eszközrendszerével.

1. Történeti visszatekintés

2019-ben hármas évfordulót ünnepelhettünk, ugyanis 1884-ben lépett hatályba az első magyar szerzői jogi törvény, míg 1969-ben az Szjt. előfutárának tekinthető ún. régi Szjt.³ A külföldi, elsősorban német mintára született első magyar szerzői jogi törvény hozta létre írott formában a szerzői jogi anyagi jogot, megteremtette az alapját a hazai bírói jogfejlesztésnek, elindulhatott a szerzők, a felhasználók és a jogtudomány közötti párbeszéd, és megalakította a máig működő Szerzői Jogi Szakértő Testületet (SZJSZT). A törvényben a jogok az irodalmi művekre és azok egyenként meghatározott felhasználási módjaira korlátozódtak, és a vagyoni jog keretei között maradtak.⁴ Ez a törvény 37 évig volt hatályban, az Apáthy István jogtudós nevéhez fűződő, 1921. évi LIV. számú törvénycikk váltotta fel részben az időközben elfogadott és azóta a szerzői jog nemzetközi alapszerződésévé „nemese-

² Kizökkent világ a címe Godfrey Reggio 1982-ben készült kultikus dokumentumfilmjének (eredeti címe Koyaanisqatsi). Ez a szó hopi nyelven annyit jelent: egyensúlyából kibillent, kizökkent világ. A film fő mondanivalója az, hogy meglássuk a világ hétköznapi csodáit, és megértsük, milyen veszélyek fenyegetik változó világunkat, ha az embernek köszönhetően kibillen a kényes egyensúly.

³ 1884. évi XVI. törvénycikk és az 1969. évi III. törvény a szerzői jogról.

⁴ Gyertyánfy Péter: Szerzői jogi törvényünk 20. évfordulójára. Jogtudományi közlöny, 74. évf. 11. sz., 2019, p. 459.

dett” Berni Unió Egyezmény⁵ való összhang megteremtése, részben a műszaki fejlődés újabb felhasználási módzataival (hangrögzítés, fényképezés, filmgyártás, előadóművészi teljesítmények rögzítése) való megfelelés érdekében. A közel fél évszázaddal később elfogadott régi Sztj.-nek viszont már a kor szocialista elvárásainak és elveinek is meg kellett felelnie: ez a törvény úgy próbálta relativizálni a szerzők jogait, hogy közben ne menjen szembe a haladó szellemű nemzetközi egyezményekkel. Ez a kettősség figyelhető meg egyfelől a személyhez fűződő és a vagyoni jogok teljes egységének, következképpen a vagyoni engedélyezési jogra is kiterjedő elidegeníthetlenség elismerésében, másfelől a különböző műtípusok felhasználási szerződéseinek feltételeit rögzítő miniszteri szintű végrehajtási rendeleteknek a szerződési szabadságot korlátozó szabályaiban.

A modern szerzői jogunkban az első komolyabb változások az 1980-as években és 1994-ben, vagyis még az „új” Sztj. hatálybalépése előtt történtek. Dióhéjban: ekkor került sor (harmadikként a világon) a számítógépi programok szerzői jogi védelmének törvényi elismerésére, a magáncélú másolásért járó jogdíjigény bevezetésére, a kábeles továbbközvetítés jogának elismerésére, a vélelmi idő 50 évről 70 évre történő felemelésére, a szomszédos jogok összhangba hozására a Római Egyezmény⁶, továbbá a közös jogkezelés rendszerének átalakítására fél államiból magánjellegűvé.

Magyarországon a közös jogkezelés sokáig a Szerzői Jogvédő Hivatalra (SZJH) koncentráldott, mely szervezet a művelődési és közoktatási miniszter felügyelete alatt állt, és a költségvetési szervek közé tartozott, jóllehet fenntartásának költségeit kizárólag a hozzá befolyó jogdíjakból fedezte, állami támogatást soha nem kért, és nem kapott. A közös jogkezelés SZJH-n kívüli szervezetei megfelelő jogszabályi háttér nélkül működtek, az egyetlen jogalapot a régi Sztj.-ben az egyes jogosultakat megillető jogdíjak és azok címzettjeinek meghatározása jelentette.⁷ A közös jogkezelés jogi szabályozásának megalkotása a jogkezelés szervezeti rendszerének korszerűsítése, ezen belül az SZJH státusának rendezése, átalakítása (költségvetési körből történő kivezetése) kapcsán vált égetővé.⁸ Az új Sztj. megalkotása előtt kellett tehát felszámolni azt az európai anakronizmust, hogy állami hivatal lát el tisztán magánjogi feladatokat, bizonyos közhasznú, közcélú feladatok (jogszabály-előkészítésben és a szerzői jogi nemzetközi együttműködésben való részvétel, az SZJSZT működtetése) mellett. A szervezeti-átalakulási megoldási javaslatok alapozták meg a szerzői és a szomszé-

⁵ Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény; kihirdette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet (BUE).

⁶ A szomszédos jogi jogosultak (előadóművészek, hangfelvétel-előállítók, filmelőállítók, rádió- és televízió szervezetek) jogait az 1994. évi VII. törvény kizárólagos felsorolással állapította meg.

⁷ Az előadóművészek közös jogkezelésű jogait az Előadóművészi Jogvédő Iroda (EJI) a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége keretében, a hangfelvételgyártók közös jogkezelésű jogait a Magyar Hangfelvételgyártók Szövetsége (MAHASZ) gyakorolta.

⁸ Az SZJH átalakítása nyomán jött létre az irodalmi és a zenei művekkel kapcsolatos szerzői jogok közös kezelését végző ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület (a továbbiakban: ARTISJUS).

dos jogok közös kezelésének korszerű szabályozását,⁹ amelyek lényegében változatlan tartalommal kerültek át az Szjt. közös jogkezelésről szóló külön fejezetébe. Az új szabályozás legfontosabb, alapvető rendelkezése az volt, hogy országosan csak egy szervezet (egyesület) képviselheti az irodalmi, a zenei és az egyéb alkotóművészeti szerzők, valamint az előadóművészi, a hangfelvétel-előállítói és a filmelőállítói szomszédos jogi jogosultak egyedileg nem gyakorolható jogait. A monopolhelyzetből adódó esetleges visszaélések elkerülését szolgálta a kötelező nyilvántartásba vétel, a kormányzati felügyelet (a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészi felügyelet mellett), másrészt annak kimondása, hogy a közös jogkezelők nem tagadhatják meg (nem utasíthatják vissza) bizonyos szerzők és egyéb jogosultak képviseletét. A korszerű és sokáig időtálló szabályozás ellenére a 2000-es évek közepétől a közös jogkezelés úgy a nemzetközi szintén, mint itthon támadások kereszttüzébe került, amely az Szjt.-t sem hagyta érintetlenül, elindítva ezzel a szerzői jog- és érdekérvényesítés gyengülésének folyamatát.

A fentiekől függetlenül kijelenthető, hogy az Szjt. elfogadásakor összhangban állt mind a nemzetközi szerződések, mind az uniós irányelvek rendelkezéseivel, sőt, a két évvel később elfogadott – és akkor még csak tervezet formájában létező, a jelenkor információtechnológiai kihívásainak megfelelni próbáló – Infosoc-irányelv lényeges rendelkezéseit is átültette.¹⁰ Azóta szinte mindig az újabb és újabb uniós irányelvek implementálása miatt számos módosítás vált szükségessé, és most is újabb nehéz feladat előtt állnak az ebben érintett szakmai korifeusok. 2019. június 7-én lépett hatályba az Európai Unió szerzői jogi reformcsomagjának két új jogi eszköze, az ún. DSM-irányelv, valamint a SatCab- (Broadcasting) irányelv.¹¹ A tagállamoknak két év áll rendelkezésükre az irányelvek átültetésére, az implementáló nemzeti jogszabályok hatálybalépésének határideje 2021. június 7-e, az ezzel összefüggő érdekelti párbeszéd az Igazságügyi Minisztérium és az SZTNH szervezésében már zajlik. Az Szjt. éppen azzal bizonyította a megfelelő, szilárd alapokra épülő voltát, hogy a folyamatos „megfeleltetési kényszer” közben is képes volt lényeges strukturális elemeit, szabályozási elveit és jogpolitikailag legfontosabb rendelkezéseit megőrizni. Mindezek fényében különösen visszás és érthetetlen a „lopakodó” jogalkotás több – többnyire a szerzők hátrányára törvénybe foglalt – rendelkezése.

⁹ 146/1996. (IX. 19.) Korm. rendelet a szerzői és szomszédos jogok közös kezeléséről.

¹⁰ Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2001. május 22-i 2001/29/EK irányelve.

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról, valamint az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/789 irányelve a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint a televíziós és rádiós műsorok továbbkövetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról.

2. A NAVA-rejtély

A Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) különleges helyet foglal el a hazai kulturális életben: tevékenységét tekintve egyszerre végez közgyűteményi, archívumi és médiaszolgáltató feladatokat, mindezt a virtuális térben, elektronikus formában. A 15 éves NAVA (újabb évforduló!) tevékenységét tekintve példa nélküli vállalkozás Magyarországon: működési elveire és felépítésére nézve nem voltak sem itthoni minták, sem külföldi példák. Státuszát, feladatait és működését elsődlegesen a NAVA-törvény¹² és a hozzá kapcsolódó rendeletek szabályozzák. Mivel a NAVA audiovizuális kötelespéldányként gyűjti, archiválja és szűk körben (az ún. NAVA-pontokon, illetve saját honlapján keresztül) hozzáférhetővé teszi a magyar és magyar vonatkozású műsorszámokat, működtetése során figyelemmel kell lenni az Szjt.-re.

Az audiovizuális kötelespéldányok gyűjtése elsődlegesen a jelek műsorszórásból történő közvetlen rögzítésével történik, vagyis alapesetben nem keletkezik polgári jogi jogviszony, nem jön létre felhasználási szerződés a NAVA és a szolgáltatásra kötelezett médiaszolgáltató között. Mindebből az következik, hogy a NAVA nem szerez semmilyen felhasználási jogot a rögzített műveken. A médiatartalmak hozzáférhetővé tétele elsősorban két szabad felhasználási klauzulán nyugszik: a művek belső intézményi célra való többszörözésén és a művek kedvezményezett intézményekben történő nyilvánosságához való közvetítésén. Ezek teremtették meg a jogi lehetőségét a NAVA közcélú, közérdekű információkhoz való hozzáférést biztosító szolgáltatásának.

Az intézményi célú szabad másolatkészítés Szjt.-beli szabálya szerint a közgyűteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívum a műről másolatot készíthet, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és tudományos kutatáshoz vagy archiváláshoz szükséges, a művek szabad megjelenítésének céljára készül, vagy külön törvény azt kivételes esetben, meghatározott feltételekkel megengedi. A jelenlegi jogfelfogás ilyen külön törvénynek tekinti a NAVA-törvényt, amely azonban nem ír elő az audiovizuális kötelespéldányok gyűjtésén, archiválásán és az Szjt.-ben meghatározott módon a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételén kívül egyéb, szerzői jogilag releváns felhasználási cselekményt.

A művek meghatározott intézményekben (döntően közgyűteményekben), szigorú feltételek mellett történő szabad megjelenítését ugyancsak az Szjt. EU-csatlakozástól hatályos módosítása vezette be, megágyazva ezzel a NAVA-pontok szerzői jogilag szabályos működtetésének. E szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módját és feltételeit az Szjt. egyik végrehajtási rende-

¹² 2004. évi CXXXVII. törvény a Nemzeti Audiovizuális Archívumról.

lete határozza meg.¹³ A rendelet központi eleme annak előírása volt, hogy e szabad felhasználással való visszaélés elkerülése érdekében a kedvezményezett intézmény köteles olyan műszaki intézkedés alkalmazására, amely megakadályozza gyűjteménye hozzáférhetővé tett elemeinek módosítását (felülírását), engedély nélküli többszörözését (bármely hordozón való rögzítést, letöltést, nyomtatását vagy egyéb módon történő sokszorosítását), valamint az igénybevevőként meghatározott személyek körén kívülre irányuló engedély nélküli közvetítését. E speciális, dedikált hálózati hozzáférés biztosítása szempontjából fontos az a rendelkezés is, amely szerint a kedvezményezett intézmény gyűjteménye e szabad felhasználás alapján történő hozzáférhetővé tétel céljából bármely más, privilegizált intézmény gyűjteményével szabadon összekapcsolható. A kedvezményezett intézmény gyűjteménye más, vele összekapcsolt intézményben felállított terminálon keresztül az igénybevevő számára a nyilvánossághoz közvetíthető. A kedvezményezett intézmények gyűjteményei összekapcsolásának ugyanakkor olyan biztonságos műszaki megoldáson kell alapulnia, amely kizárja, hogy az egyes intézmények gyűjteményeinek igénybevevőin kívül más is hozzáférjen a gyűjteményekhez.

E szabad felhasználás átültetésekor a jogalkotó kétségkívül elment a lehetőségek határáig, sőt, egyes vélemények szerint még azon is túlterjeszkedett a művek meghatározott intézményekben történő dedikált hálózati hozzáféréseinek bevezetésével. Az Infosoc-irányelv átültetése óta eltelt időszak viszont nem igazolta azt a félelmet, hogy e tágan értelmezett szabad hozzáféréssel számottevő hátrány érne az alkotókat, szemben például az illegális letöltések által okozott vagy a globális online közvetítők tisztességtelen piaci magatartása miatt keletkező erkölcsi és anyagi kárral.

3. Önkéntes versus hivatásos műnyilvántartás

A szerzőség vélelmének törvényi újraszabályozása iktatta be és értékelte fel azonnal az önkéntes műnyilvántartás intézményét, szoros összefüggésben annak a bizonyítási igénynek a rendezési szándékával, hogy jogvita esetén kit is kell a mű szerzőjének tekinteni, illetve a szerző mikor hozta létre a művét. A 2006. április 15-étől bevezetett többes vélelem azt jelenti, hogy a soron következő vélelem akkor lép be, ha az előző vélelem valamilyen oknál fogva nem alkalmazható. Ennek megfelelően az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni

¹³ 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. §-ának (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról.

- akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették,
- aki a művet sajátjaként az SZTNH-nál önkéntes műnyilvántartásba vetette, és ezt közokirattal igazolja,¹⁴
- aki ezt közös jogkezelő szervezet által a közös jogkezelés alá tartozó művekről, szomszédos jogi teljesítményekről, illetve jogosultakról fenntartott adatbázis alapján kiállított teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja,¹⁵
- aki a művet először hozta nyilvánosságra.

A vélelmek bevezetéséről rendelkező szabályozás természetesen nem köti semmilyen alakszerűséghez a szerzői jogi védelem keletkezését, hanem csak a szerző számára könnyíti meg – különösen jogvita esetén – szerzői mivoltának bizonyítását. A vélelmet megfelelően alkalmazni kell a szerzői joghoz kapcsolódó jogok jogosultjaira is (vagyis a szomszédos jogi jogosultakra és az adatbázisok előállítóira) védelem alatt álló teljesítményeik tekintetében. Az önkéntes műnyilvántartás célja és rendeltetése tehát az, hogy teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja azt a tényt, hogy az adott mű a nyilvántartásba vétel időpontjában a műjegyzékbe vétel szerinti tartalommal létezett, és elősegítse a szerzőség, valamint a mű azonosíthatóságának bizonyítását. A műjegyzék és a műnyilvántartás adatairól kiállított tanúsítvány tehát sem szerzői jogi, sem a szellemi alkotásra vonatkozó más jogi védelmet nem keletkeztet, csupán bizonyítási eszközként szolgál annak igazolására, hogy a szerző által a sajátjaként nyilvántartásba vett alkotás a tanúsítvány kiállításának napján a tanúsítványhoz hozzáfűzött műpéldány szerinti tartalommal létezett.¹⁶

A műtípusok eltérő sajátosságaira és sebezhetőségére tekintettel, az önkéntes műnyilvántartás is eltérő szerepet játszik az egyes műfajok, műtípusok körében. Különösen hasznos lehet az irodalmi művek egyes fajtáinál (szakirodalmi művek) és a vizuális művek (leginkább az alkalmazott grafika) területén. Audiovizuális alkotások esetében értelemszerűen kisebb a jelentősége a műnyilvántartásnak, hiszen egy komplett, kész és bemutatásra kerülő filmalkotás vagy televíziós műsor esetében nem tekinthető tipikusnak a szerzőség vitatása, ugyanakkor a gyártást megelőző szinopszis, forgatókönyv, irodalmi mű önkéntes műnyilvántartásba vétele hasznos lehet. Különösen egy piacképesnek gondolt és jelentős befektetést igénylő szoftver vagy honlap elsőbbségi véelmét biztosíthatja az önkéntes műnyilván-

¹⁴ Az SZTNH által az önkéntes műnyilvántartás alapján kiadott igazolást hatósági bizonyítványnak kell tekinteni, amelynek tartalmát – az ellenkező bizonyításáig – mindenki köteles elfogadni.

¹⁵ Magyarországon korábban az ARTISJUS és a FilmJus végzett önkéntes műnyilvántartást. E tevékenységről mindaddig sem az egyesületek alapszabálya, sem pedig külön szabályzata nem rendelkezett, a gyakorlat alakította ki az általuk végzett önkéntes műnyilvántartás rendszerét. 2006. április 15-e után az érintett közös jogkezelőknek is az Szjt.-hez kellett igazítaniuk a gyakorlatukat. Mindazonáltal, a közös jogkezelők által kiállított tanúsítványok immáron nem annyira praktikus eszközök bírósági eljárások esetén.

¹⁶ Kiss Zoltán: A szerzőség véelmének újraszabályozása. Infokommunikáció és Jog, 3. évf. 13. sz., 2006, p. 81.

tartás, ahogy erre vannak is példák a hazai gyakorlatban. De nemcsak szerzői jog által védett művek, hanem az egyébként iparjogvédelmi oltalomban nem részesülő, önmagukban nem szabadalmaztatható ötletek, elvek, eljárások is műnyilvántartásba vehetők. Ha például egy találmány fejlesztése kezdeti stádiumban van, és még csak az ötlet szintjén tart – azaz nem érte el azt a kidolgozottsági fokot, hogy szabadalmi leírás készülhessen róla – a reménybeli feltaláló leírást készíthet róla, és azt műnyilvántartásba helyezheti. Az erről kiállított tanúsítvány sem keletkeztet azonban semmilyen jogi védelmet, csupán egy nem kötelező „rásegítő” eszköz, amely egy jogvita esetén segíthet eldönteni az elsőbbség kérdését, valamint az ötlet leírásának ebben a formában való felhasználása kapcsán nyújthat segítséget.

A Berni Unió Egyezmény értelmében bármely tagállam, így Magyarország állampolgárainak megjelent művei minden más tagállamban ugyanolyan védelemben részesülnek, mint amilyen védelmet az illető állam saját állampolgárainak biztosít. Ettől függetlenül, ha egy magyar szerző más országban szeretné terjeszteni a művét, érdemes fontolóra venni az adott ország saját műnyilvántartásának igénybevételét is. Tipikusan ilyen ország az USA, ahol egyébként az amerikai állampolgárok számára a *copyright register* igénybevétele előfeltétele annak, hogy a szerző a művével kapcsolatban bírósági eljárást indítson.¹⁷

Magyarországon a jogintézmény egyszerűsége és olcsósága (5000 forint művenként) ellenére évente mindössze néhány száz mű kerül nyilvántartásba, szemben az amerikai *copyright register*-be bejegyzett évi sok százezer művel. Az amerikai regisztrációk számaránya egy főre vetítve is jóval magasabb mint Magyarországon (legalább hatvanszorosa), azzal együtt is, hogy nem mérhető egymáshoz a két ország területe, nyelvi lefedettsége, gazdasága és kulturális piaca. Bár az évente létrehozott szerzői művek mennyisége nem ismert, valószínűsíthető, hogy a hazai számadatok a társadalom szellemi tulajdon-védelmi tudatosságának alacsony fokát is tükrözik. A nyilvántartásba vett művek száma azért is alacsonynak tűnik, mivel azok köre, akik azt igénybe vehetik, jóval tágabb a szerzőknél: az SZTNH ugyanis nemcsak természetes személy művészeket, hanem jogi személyeket (cégeket) is bejegyez a nyilvántartásba. Mindez első ránézésére furcsaságnak, másodjára pedig aggályos joggyakorlatnak tűnhet, hiszen az Szjt. is kimondja, hogy a szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta. A szövegből logikusan az következik, hogy a szerző kizárólag ember lehet, hiszen még a számítógépes program által „komponált” zenemű esetében is van tervezője a szoftvernek, egy jogi személy pedig voltaképpen fikció, a tagoktól elkülönülő, fizikai valóságban nem létező entitás.¹⁸ Az ellentmondást árnyalja az Szjt. 106. § (1) bekezdése, amely kimondja, hogy „szerző alatt érteni kell a szerző jogutódját, illetve a szerzői jog más jogosultját is”. Ez

¹⁷ Az USA Szerzői Jogvédelmi Hivatala (United States Copyright Office) 1870-ben kezdte el regisztrálni a szerzői műveket.

¹⁸ Az már más kérdés, hogy a szerző vagyoni jogai például szoftverek esetében átruházhatók, és szoftverfejlesztők munkakörben megalkotott műveivel kapcsolatban a munkaszerződéseikben tipikusan szerepel az a rendelkezés, hogy szerzői jogukból eredő vagyoni jogosultságaikról a munkáltató javára lemondanak. Önmagában azonban ez nem teszi a programozót munkáltató céget szerzővé.

értelmezhető úgy is, hogy a szerzői jog más jogosultja lehet jogi személy is, hiszen a szerző vagyoni jogait például a szoftveralkotások esetében átruházhatja. Ez azonban egyéb műtípusokra nem vonatkozik, és szoftverek esetében is inkább a „szerzői vagyoni jog jogosultja” kifejezés lenne pontosabb. A műnyilvántartást részletesen szabályozó 26/2010. (XII.28.) KIM rendelet szerint a szerzői jogi védelem hatálya alá tartozó mű, illetve teljesítmény önkéntes műnyilvántartásba vételét a szerző, illetve a szerzői joghoz kapcsolódó jogok jogosultja kérheti az SZTNH-től. Ha az Szjt. 106. § (1) bekezdése értelmében vett „szerzői jog más jogosultja” (például jogi személy) is szerzőnek minősül, akkor a problémát feloldottuk, viszont még mindig ott a kérdés, hogy a szerzői jog személyhez fűződő jogi részét egyáltalán nem lehet átruházni, a vagyoni jogokat is csak szoftverek esetében, a szerző jogutódjára, illetve örököseire pedig csak a vagyoni jogok szállnak át, ezért még mindig kevésbé tűnik igazolhatónak az, hogy jogi személy kerüljön a műnyilvántartásba mint szerzői jogok jogosultja, azt az esetet kivéve, amikor a jogi személy a szerző jogutódja. Sok tényleges bejegyzés esetében azonban láthatóan nem ez a helyzet. Az Szjt. szerint is azt kell szerzőnek tekinteni, akit a műnyilvántartás ilyenként feltüntet, tehát a törvény nem a szerzői jogok jogosultjáról beszél, hanem konkrétan a szerző személyéről. A műnyilvántartás így a leginkább csak az Szjt. 106. § (1) bekezdése segítségével igazolható hivatali gyakorlat miatt nem feltétlenül bizonyítja azt, hogy ki (volt) a szerző.¹⁹

Felmerül tehát a kérdés, hogy mire szolgál a műnyilvántartás intézménye, mi a funkciója egészen pontosan? Mint láttuk, nem feltétlenül csak az, hogy a szerző személyét bizonyítsa. Amennyiben természetes személy kerül feltüntetésre, akkor a nyilvántartás valóban bizonyítja, hogy ki a szerző, ha viszont jogi személy kerül be, azt jelenthetjük ki, hogy a nyilvántartás bizonyítja a szerzői jog jogosultjának személyét, illetve igazolja, hogy adott időpontban a mű már létezett, és az ahhoz fűződő jogok az adott személyt illették.

4. Az árva művek felszabadítása

A 21. század elején következett be az a szemléletváltás, amely felerősítette az igényt kulturális hagyatékunknak az új technikák segítségével történő megőrzésére és teljes gazdagságában a közönség elé tárására. A szakértők a problémafeltárás és megoldáskeresés nyomán jutottak el az árva művek („orphan works”) kérdésköréhez, pontosabban ahhoz a ponthoz, hogy az állam, illetve a jogalkotó milyen stratégiai, költségvetési és jogi eszközökkel tudja előmozdítani azoknak a műveknek a hozzáférhetőségét, amelyek – annak okán, hogy szerzőjük ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik – a hagyományos szerzői jogi eszközökkel nem kezelhetők. Az árva művek előfordulása természetszerűleg műfajonként eltérő, ahogy műtípusonként más-más sajátosságok, nehézségek merülnek fel velük kapcsolatban. Különböző becslések léteznek arra nézve, hogy a könyvtári állományokban található – és

¹⁹ Szaniszlai Péter, Kovács Márk: Mire jó az önkéntes műnyilvántartás? Pintz és Társai Szabadalmi, Védjegy és Jogi Iroda: <https://www.jogiforum.hu/blog/2/184>.

digitalizálásra váró – művek mekkora hányada tekinthető árvának: a könyvek körülbelül 20 százaléka tartozhat ebbe a halmazba. Az immobil kulturális örökség digitalizálásának és internetes felhasználásának sürgető igénye nyomán került elfogadásra az Európai Bizottság digitalizálási ajánlása,²⁰ amely javasolja a tagállamok számára, hogy hozzanak létre mechanizmusokat az árva művek felhasználásának megkönnyítésére, illetve támogassák a köztudottan árva művek és a közkinsbe tartozó művek listáinak elérhetőségét. A másik lökést a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény (a továbbiakban: filmtörvény) alapján létrejött nemzeti filmvagyon jogszerű hasznosítása és a filmek közönséghez való eljuttatása megteremtésének szükségessége adta: számos alkotás felhasználására gyakorlatilag azért nem volt lehetőség, mert a jogosultak ismeretlenek vagy ismeretlen helyen tartózkodnak.

Nemzeti jogunk 2009. február 1-jétől vezette be az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző alkotása felhasználásának hatósági engedélyezését, az SZTNH-hoz telepítve az eljárás lefolytatását és az engedély kiadását. Ahhoz, hogy egy mű vagy teljesítmény árva műnek minősüljön, az Szjt. az általában elvárható gondossággal és jóhiszeműen elvégzett jogosultkutatást írja elő.²¹ Az SZTNH rövid időn belül kidolgozta a kérelem benyújtásához szükséges formanyomtatványt, és közzétette a – címlistából, telefonszámból és elektronikus linkgyűjteményből álló – nyilvános kutatási adatbázist, ezzel is segítve a kérelmezőket és keresőket a kutatásban.

Nem sokkal később került elfogadásra az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012/28/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv, amely az árva műveknek egy jól körülhatárolható, szűkebb felhasználói körben és kizárólag a digitalizáláshoz, online hozzáférhetővé tételhez kapcsolódó felhasználását szabályozta.²² Az irányelv közvetlen célja nem a gazdátlan művek piaci jelenlétének erősítése és kereskedelmi forgalmának növelése, hanem annak a lehetőségnek a megteremtése volt, hogy a múzeumi, könyvtári, audiovizuális archívumi gyűjteményekben szereplő olyan művek is digitalizálhatók és interneten hozzáférhetővé tehetők legyenek, amelyek szerzőitől erre azért nem tudnak engedélyt szerezni az intézmények, mert a szerzőik ismeretlenek vagy ismeretlen helyen tartózkodnak. Ennek megfelelően, a NAVA kapcsán már részletezett közintézmények, ideértve a közszolgálati médiaszolgáltatót is – a gondos jogosultkutatás elvégzését és a kutatás eredményének a saját és az európai nyilvántartásban való rögzítését követően – hatósági engedély megszerzése nélkül szabadon felhasználhatja az állománya részét képező árva műveket, míg a kedvezményezett körön kívüli felhasználók, illetve az irányelv hatályán kívüli felhasználási

²⁰ A kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetővé tételéről, valamint a digitális megőrzésről szóló, 2006. augusztus 24-i 2006/585/EK bizottsági ajánlás.

²¹ A jogosultkutatásnak a jogosult személyének vagy hollétének megállapítása érdekében az árva mű felhasználásának részletes szabályairól szóló 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendeletben meghatározott információforrások igénybevétele kell történnie, így például könyvek esetében – többek között – a kötelespéldány-állományokban és az ISBN-adatbázisban is szükséges kutatni. A műtípusonként felsorolt információforrások felkutatása a felhasználás minimális előfeltétele.

²² Az Szjt.-be beiktatta a 2013. évi CLIX. törvény, hatályos 2014. október 29-étől.

módok és műtípusok tekintetében továbbra is hatósági engedéllyel biztosítható a jogszerű felhasználás.²³ Az irányelvi körben az árva művek felhasználása meglehetősen korlátozott: kizárólag a művek digitalizálása és a nyilvánosság számára történő online hozzáférhetővé tétele megengedett, feltéve hogy e felhasználások az intézmények közérdekű feladatainak ellátását, különösen gyűjteményeik megőrzését, helyreállítását, vagy éppen művelődési és oktatási célú hozzáférhetőségét szolgálják.

Jelenleg még nem látható az ismertetett szabályok bevezetésének hatása akár a szerzői jogi környezetre, akár a kedvezményezett intézmények archívumai „elfekvő” állományának digitalizálására és interneten történő hozzáférhetővé tételére. A jogalkotói cél egyértelműen az volt, hogy jogszerű módon elérhetővé váljon az audiovizuális kulturális örökség a lehető legszélesebb nyilvánosság számára, miközben nem tudható, hogy az intézmények vállalni fogják-e az előzetes kutatásra szánt időt, a befektetett munkát és az esetleges anyagi kockázatot. Az ún. „első típusú” árvamű-felhasználási rendszer hazai gyakorlatának tapasztalatai nem túl biztatóak. A szabályozás bevezetésekor az SZTNH évi 500 eljárással kalkulált, ami a 102 500 forint igazgatási szolgáltatási díjjal számolva kb. 50 millió forint/év bevételt hozott volna a hivatalnak. Ehhez képest az SZTNH publikus nyilvántartásából az alábbi adatokra derül fény.²⁴

év	engedélyek száma összesen	zene-művek	prózai művek (pl. kabaré, kuplé)	hang-játék	irodalmi művek	audio-vizuális művek	építészeti művek
2010	15	8	5		1	1	
2011	1				1		
2012	33				33		
2013	17				17		
2014	8				8		
2015	6				6		
2016	10				9		1
2017	19				18	1	
2018	-						
2019	2			1	1		
össz.	111	8	5	1	94	2	1

²³ A rendszer garanciális eleme, hogy az intézmények kötelesek adatbázist vezetni az általuk elvégzett jogszolgáltatásokról és feladatuk az is, hogy ezek eredményeiről, valamint az árva művek általuk megvalósított felhasználásairól és elérhetőségeikről folyamatosan tájékoztassák annak a tagállamnak (esetünkben Magyarországnak) az erre kijelölt hatóságát (Magyarországon az SZTNH-t), amelynek területén működnek.

²⁴ Forrás: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/2019_11_07_arva_mu_nyilvantartas.xlsx.pdf (utolsó letöltés: 2019. december 30.).

Mint látható, a hagyományos („első típusú”) áramű-felhasználási rendszerben főként zeneművekre és irodalmi művekre kértek engedélyt nem túl jelentős számban. Ezt a képet tovább árnyalja, hogy a 2010-ben, illetve a 2012-től napjainkig kiadott engedélyek lényegében egy-egy kérelmezőhöz kapcsolódnak.²⁵ Figyelemreméltó és szembetűnő, hogy a régi filmalkotások könnyített felhasználásának szándékával is bevezetett szabályozás égisze alatt ebben a műfajban elvétve nyújtottak be kérelmeket az SZTNH-hoz. Csak remélni lehet, hogy a nemzetközi és hazai adatbázisokkal való kapcsolatok kiépülését követően fellendül a kedvezményezett intézményeket helyzetbe hozó „szabad” felhasználás és az előírt jogosultságkutatás (és ennek nyilvántartása), valamint az ilyen művek bejelentése.²⁶ Mindaddig, amíg ez a jogkövető magatartás nem válik rutinná, attól lehet tartani, hogy az intézmények a könnyebb megoldást választva, jogosultkutatás és hatósági engedélyeztetés nélkül veszik használatba az archívumaikban fellelt árva műveket.

Mindezek tükrében nem beszélhetünk a jogintézmény sikerességéről sem az „első típusú” (valamennyi műtípusra kiterjedő), sem a „második típusú” (meghatározott közintézmények archívumaiban lévő árva művek egyfajta szabad felhasználása) rezsim esetében: a gyakorlatban egyelőre nem működik egyik jogintézmény sem. Mivel a szerzői jogi rendelkezések puhítását – vagyis az árva művek kedvezményezett intézményi körben történő felhasználásának szabadabbá tételét – az irányelv kógens szabályai nem teszik lehetővé, a továbblépésre két irány mutatkozik:

- a jelenlegi áramű-rezsim gyakorlati alkalmazását ösztönző és támogató mechanizmusok bevezetése,
- az áramű-irányelv módosításának tagállami kezdeményezése a felhasználási módok szélesítése érdekében.

Ösztönző és támogató mechanizmusok bevezetését az árva művek felhasználásának tetemes hatósági költségei, esetleges jogdíjvonzata, valamint az árva művek felkutatásának és későbbi felhasználásának terhei indokolhatják. A jogosultkutatás különösen jelentős anyagi és időbeli ráfordítással járhat, főként akkor, ha ezeket külföldi adatbázisokban kell lefolytatni. Ezeket a kutatásokat elvégezhetik megfelelő kapcsolatrendszerrel rendelkező intézmények is, viszont ebben az esetben a kérelmezőnek e szervezetek költségeit kell megfizetni. A felhasználókat elriaszthatják ezek az előre nem mérhető többletterhek a jogosultkutatás lefolytatásától és az árva mű hasznosításától. A „második típusú” közszolgálati (tehát nem jövedelemszerzési célú) áramű-felhasználási rendszerben pedig a digitalizálás és a felhasználáshoz kapcsolódó egyéb kötelezettségek (például indexelés, katalogizálás, helyreállítás)

²⁵ 2010-ben a Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Nonprofit Kft. (zeneművek tekintetében), 2012-től napjainkig a Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. (irodalmi művek tekintetében).

²⁶ Kiss Zoltán, Szivi Gabriella: A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete. NMHH Médiatudományi Intézet, Budapest, 2015, p. 211.

miatt zárkoznak el az intézmények az archívumaikban lappangó árva művek felkutatásától és nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételétől. Mindezekre a problémákra megoldást nyújthatna egy olyan állami pénzalap vagy pályázati forrás, amelyhez a jelzett intézmények célzottan fordulhatnának árva műveik jogosultjainak felkutatása és nyilvánossághoz közvetítése költségeinek csökkentésére vagy megtérítésére.

A másik javasolt irány a közgyűjtemények számára biztosított felhasználási módok szélesítése. A Szjt. csak a kedvezményezett intézmény gyűjteményének a részét képező árva művek egyedi, internetes lehívás útján történő hozzáférhetővé tételét teszi lehetővé. Kétségtelen tény, hogy ez a hozzáférés szélesebb körű, mint a NAVA-pontok „látogatói” számára a művek szabad megjelenítését lehetővé tevő speciális szabad felhasználási esetkör, mégis azt kell mondani, hogy nem elég hatékony, mivel nem tartalmazza az audiovizuális média-szolgáltatás lényegét jelentő felhasználási módot, vagyis a sugárzás jogát. Irodalmi művek és hangfelvételek esetében elegendő lehet a művek lehívás útján történő szabad hozzáférhetővé tétele, de audiovizuális művek esetében ez nem igazán vonzó, és nem is célravezető. Az árva művek esetleges jogosultjainak érdekeit sem csorbítaná számottevően művek sugárzása a „második típusú” árvamű-felhasználási rendszerben, tekintettel arra is, hogy utólagos jelentkezésük esetén díjazásban részesülnek. E kiterjesztés mellett szól az is, hogy az irányelv indokolása sem zárja ki kifejezetten a szélesebb körű nyilvánossághoz közvetítés (sugárzás) lehetőségét, „csupán” az irányelv 6. cikke (1) bekezdésének az árva művek kedvezményezett intézmények általi felhasználásának módjait tartalmazó taxatív (kimerítő) felsorolása.

5. A közszolgálati médiaarchívum újrapozicionálása

A szerzői jogi joganyagon kívüli szerzői jogi típusú szabályozás különleges példája a nemzeti filmvagyon, majd a közszolgálati médiavagyon fogalmára, egyesítésére és felhasználására vonatkozó jogi keretek megteremtése a filmtörvényben és a médiatörvényben.²⁷

A filmtörvény egyik fontos rendelkezése volt azon nemzeti filmalkotások állami tulajdonban tartásának biztosítása, amelyek előállítója a magyar állam (pontosabban állami filmstúdió) volt. Ennek érdekében a nemzeti filmvagyon fogalmát a filmalkotásokon a hatályos és a korábbi szerzői jogi törvények alapján az államot megillető vagyoni jogok összessége alapulvételével határozták meg, és az idetartozó filmalkotások vagyonkezelői jogát térítésmentesen a Magyar Nemzeti Filmarchívum²⁸ részére adták át. Részben ez szolgált mintául a közszolgálati médiavagyon fogalmának meghatározására és felhasználásának (hasznosításának) szabályozására a médiatörvényben.

²⁷ A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény 1. §-ának (5) bekezdése és 35. §-a; a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról 2010. évi CLXXXV. törvény 100. §-a és 203. §-ának 33. pontja.

²⁸ 2012-től Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet, 2017-től a Magyar Nemzeti Filmalap Közhatalmú Nonprofit Zrt.

A közszolgálati médiarendszer átalakításának keretében, annak részeként 2011. január 1-jétől az eredetileg négy közszolgálati médiaszolgáltató²⁹ vagyonának kezelését, illetve egyes feladatait a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) vette át. A médiatörvényben ennek az intézkedésnek kellett megteremteni a szerzői jogi feltételrendszerét oly módon, hogy azon szerzői művek és egyéb teljesítmények, amelyek részben vagy egészben a közszolgálati médiaszolgáltatók tulajdonában voltak (beleértve mindezek hordozóit, valamint a műveken, teljesítményeken fennálló felhasználási jogokat is), engedély- és térítésmentesen az MTVA tulajdonába kerüljenek. A helyzetet az tette bonyolulttá, hogy az MTVA nem jogutódja a közszolgálati médiaszolgáltatóknak, csupán a feladataik és a vagyonuk jelentős része került át az Országgyűlés döntése nyomán, jogszabály útján az MTVA-hoz. A dilemmát csak úgy lehetett feloldani, hogy a közszolgálati médiavagyon fogalmi köre a lehető legszélesebben került meghatározásra, ezáltal biztosítva egyrészt az MTVA teljes körű megszerzését, másrészt a közszolgálati médiaszolgáltatás archív műsor-számokkal történő ellátásának folyamatos biztosítását, több garanciális szerzői jogi feltételnek való egyidejű megfeleléssel. E rendelkezések megjelenésekor ugyanis olyan – a joggyakorlat által később alaptalannak bizonyult – értelmezések is napvilágot láttak, miszerint ezek a szabályok a jogosultak vagyoni jogainak normatív eszközökkel történő államosítását jelentik, ami azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a művészek és más jogosultak az elismert jogoknak és jövedelmeknek csak töredékét kapják meg, vagy azokat akár el is veszíthetik.

A közszolgálati médiavagyon közszolgálati médiaszolgáltatás körében történő felhasználása során és eltérő rendelkezés hiányában nem kell alkalmazni az Sztj. azon szabályát, amely szerint a szerzőt megfelelő díjazás illeti meg, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad, vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza. E rendelkezés célja, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatás keretében szolgálati műként létrehozott műveket és egyéb teljesítményeket továbbra is engedély- és díjmentesen lehessen felhasználni a közszolgálati médiaszolgáltatás körében. Másként fogalmazva: ne keletkeztesse engedélyezési jogot és díjfizetési kötelezettséget az az új helyzet, hogy a tulajdonossá vált MTVA engedélyezi ingyenesen a közszolgálati médiaszolgáltató számára a nyilvánossághoz közvetítést. A jogosultak megnyugtatótását célozta az e bekezdéshez fűzött kommentár, amely szerint nem enyésznek el a jogosultak elidegeníthetetlen díjigényei azon felhasználások után, amelyek nem az ingyenes átadásra vonatkoznak.³⁰ Ezek a díjigények: a szerzők magáncélú

²⁹ A négy közszolgálati médiaszolgáltató (a Magyar Rádió Nonprofit Zrt., a Magyar Televízió Nonprofit Zrt., a Duna Televízió Nonprofit Zrt. és a Magyar Távirati Iroda Nonprofit Zrt.) 2015. július 1-jétől Duna Médiaszolgáltató Zártkörűen Működő Nonprofit Részvénytársaság elnevezéssel egyesült, és egyedüli közszolgálati médiaszolgáltatóként folytatja tovább tevékenységét. Az átalakulás kizárólag a társaságok számában, illetve elnevezésében eredményezett változásokat; az új társaság valamennyi, a korábbi négy közszolgálati médiaszolgáltató számára a médiatörvényben biztosított jogot és meghatározott közszolgálati feladatot egyedül gyakorolja, illetve látja el.

³⁰ Koltay András, *Lapsánszky András*: Nagykomentár a Médiatörvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 342.

másolási, egyidejű vezetékes továbbközvetítési, valamint a bérbe-, illetve a haszonkölcsönbe adási jogdíjakból való részesedése.

A médiatörvény 2014. december 31-éig hatályos rendelkezése kimondta, hogy az MTVA vagyonkezelésébe adott, valamint gazdálkodása során egyéb jogcímen szerzett vagyon tulajdonosi jogainak és kötelezettségeinek gyakorlása, a vagyon hasznosítása, megterhelése, a vagyonnal történő gazdálkodás nem tartozik az állami vagyonról szóló törvény hatálya alá. Sajátos ellentmondást keletkeztetett a médiatörvényt követően kihirdetett, a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvtv.), amelynek tárgyi hatálya kiterjed az állam vagy a helyi önkormányzatok kizárólagos tulajdonában álló dolgokra, ami esetünkben magába foglalja az MTVA tulajdonosi joggyakorlása alá tartozó tárgyi eszközöket, a közszolgálati médiavagyont és a NAVA-t is. Az ellentmondás feloldásaként 2015. január 1-jei hatállyal a médiavagyonnal való gazdálkodás speciális szabályai bekerültek a médiatörvénybe azzal, hogy az ún. rábízott (állami tulajdonban álló) vagyonra az Nvtv. szabályai a médiatörvényben rögzített eltéréssel alkalmazandók. Ilyen eltérő szabály mondja, hogy a közszolgálati médiavagyon és a NAVA elidegenítési és terhelési tilalom alatt áll. E tilalom nem akadályozza viszont a közszolgálati médiavagyon egyes elemein fennálló szerzői, szomszédos, illetve felhasználási jogok hasznosítását.

Összefoglalóan ki lehet jelteni, hogy a médiatörvény közszolgálati médiavagyonra és médiaarchívumra vonatkozó eredeti és módosított szabályrendszere azt a célt szolgálja, hogy az MTVA aggálymentesen, további külön engedély- és díjfizetési kötelezettség nélkül legyen jogosult az eredeti jogszerző közszolgálati médiaszolgáltató számára nyilvánosság-hoz közvetítésre átengedni a közszolgálati médiavagyonon fennálló felhasználási jogokat. A „kétpólusú” (Sztj. és médiatörvény) jogszabályi környezet megfelelő, és nincs olyan szabályozási szükséglet akár a jogosulti, akár a felhasználói oldalon, amely jogalkotói beavatkozást igényel a közszolgálati médiaarchívum biztonságosabb és jogilag támadhatatlanabb használata érdekében. Végül, adott esetben alkalmazhatók lehetnek az Sztj. árva művek engedélyezésére vonatkozó szabályai is, de csak akkor, ha az MTVA vagy a közszolgálati médiaszolgáltató úgy látja, hogy az archívumból felhasználni kívánt mű tekintetében van ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző vagy előadóművész.

6. Rés a pajzson – a reprográfiai jogdíj mértékének limitálása

Szerzői jogunk 2000. szeptember 1-jétől vezette be a nyomtatott formában terjesztett művek magáncélú fénymásolása vagy más hasonló módon vagy hordozón történő többszörözése után járó kompenzációt, a reprográfiai jogdíjat. A reprográfiával érintett művek köre könyvekben, folyóiratokban közzétett írásművek, zeneszövegek, képzőművészeti alkotások, szakmai és tudományos tanulmányok és ábrázolások, vagyis a betűvel, grafikával, fényképpel kifejezett nyomtatott művek. Az Sztj. a díjfizetésre kötelezettek két csoportját ha-

tározza meg: az első körbe a reprográfiára szolgáló készülék³¹ gyártói, illetve importőrei, míg a másodikba a reprográfiára szolgáló készüléket ellenérték fejében üzemeltetők (az ún. *copyshop*-vállalkozások) tartoznak. A nagy felhasználói szervezetek, intézmények (egyetemek, könyvtárak, közigazgatás, nonprofit szektor stb.) csak abban az esetben alanyai ennek a jogdíjfajtának, ha üzletszerű másolást folytatnak.

A könyvként vagy folyóiratként kiadott művek szerzőit és kiadóit megillető jogdíjakat főszabályként a Magyar Reprográfiai Szövetség (RSZ) állapítja meg. Az Szjt. azt is kimondja, hogy a díj megállapításakor figyelembe kell venni különösen a készülék használati módját, teljesítményét, az ellenérték fejében történő üzemeltetés esetében pedig a működés helyét is. Ez a törvényi szabály a kötelezettek második csoportjára jól alkalmazható, míg az első csoportra már kevésbé, éppúgy mint a nemzetközileg elfogadott ún. 10 százalékos elv adaptálása. Eszerint, ha a bevétel egésze szerzői jogilag védett művek felhasználásával kapcsolatos, a bevétel 10 százalékát kell fizetni, kevesebb védett repertoár használatánál arányosan kevesebbet. A készülékek gyártási és importálási fázisában ugyanakkor még nem ismert, nem tudható, hogy mennyi lesz a gépeken a védett művek másolási aránya. Ebből következően az RSZ a készülékek teljesítményét (konkrétan a percenként készíthető másolatok számát) vette alapul a gyártói és importőri reprográfiai jogdíj mértékének meghatározásánál, ami hozzávetőlegesen elérte, megközelítette a készülékek bekerülési árának 10 százalékát. Ehhez képest az Szjt. 2005. évi módosítása – túllépve a magyar szerzői jog hagyományain és elvein – példa nélkül álló módon a közös jogkezelő szervezet díjmegállapításánál felső korlátot állapított meg: a reprográfiai díj mértéke legfeljebb a reprográfiára szolgáló készülék gyártói kibocsátási árának 2 százaléka, illetve külföldön gyártott készülék esetében pedig legfeljebb a jogszabály szerinti vám alapjának 2 százaléka.³² Ez a minden kétséget kizáróan az informatikai lobbij nyomására elfogadott rendelkezés lényegében „kőbe véste” a készülékgyártói reprográfiai díj mértékét, és megágyazott a szerzői jogokat gyengítő, a közös jogkezelő szervezetek díjmegállapítási jogkörét és pozícióját csorbitó későbbi intézkedéseknek.

7. Jogdíjbevételek közösségi célra történő felhasználása

L. Simon László, az Országgyűlés Kulturális Bizottságának akkori elnöke az Szjt. 2013. évi módosítását követő parlamenti sajtótájékoztatón kiállt az üreshordozói (CD, DVD, pendrive stb.) és a reprográfiai jogdíjak 25 százalékának, valamint kulturális támogatásaik túlnyomó részének a közös jogkezelő szervezetektől a Nemzeti Kulturális Alaphoz (NKA)

³¹ A reprográfiára szolgáló készülékek körének meghatározásáról szóló 158/2000. (IX. 13.) Korm. rendeletet a Belföldi Termékosztályozás (BTO) alapulvételével termékszám és ITJ-szám szerint sorolja fel a reprográfiára szolgáló berendezéseket, vagyis az elektrosztatikai elven működő másológépet és minden egyéb (pl. termikus elven működő, kontakt) másológépet, az irodai sokszorosítógépeket, valamint a nyomtatókat és az összetett gépeket (multifunkcionális berendezéseket).

³² Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 103.

történő átirányítása mellett. Az NKA alelnöki posztját is betöltő képviselő azzal érvelt, hogy az NKA hatékonyabb és olcsóbb, mint az ARTISJUS, így jobban szolgálja a művészek érdekeit. Szerinte az, hogy az üreshordozó-díj 75 százaléka az ARTISJUS-nál marad, összhangban van az uniós joggal, és az NKA újonnan felálló kollégiumain keresztül maguk a művészek dönthetnek majd a pénz sorsáról.

Az elfogadott normaszöveg úgy fogalmaz, hogy a magánmásolási és a reprográfiai díjakból származó – indokolt kezelési költséggel csökkentett – bevétel 25 százalékát a jogosultak érdekében kulturális célokra kell felhasználni. A közös jogkezelő szervezet az NKA számára történő átadással teljesíti ezt az előírást. Továbbá a közös jogkezelő köteles az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó jogosultnak járó, ki nem fizethetőnek minősülő (fel nem osztható) jogdíjbevétele 90 százalékát kulturális célokra az éves beszámoló elfogadását követő 60 napon belül az NKA számára átadni. Az NKA a közös jogkezelő szervezettől átvett összeget az NKA-ról szóló törvényben foglalt támogatási célokra használja fel az adott összeget átadó közös jogkezelő szervezet által képviselt jogosulti csoportok javára. A közös jogkezelő csak a fennmaradó 10 százalékot fordíthatja – vezető szervének vagy az általa e célra létrehozott jogi személy (célszerűen alapítvány) döntése nyomán – szociális vagy kulturális célokra, de ezt is „címkézetten”: támogatási politikájának összhangban kell állnia az NKA-ról szóló törvényben meghatározott támogatási célokkal. Ez a törvényi szabályozás ugyanakkor több szakértő álláspontja szerint mind alkotmányossági szempontból, mind az uniós kötelezettségek betartása szempontjából aggályos lehet, mivel a tulajdonhoz fűződő jogot sérti, hogy a közös jogkezelő legfőbb szervének nincs valódi rendelkezési joga: csak az állami költségvetésbe be nem fizetett jogdíjhányad felett nyújthat szociális támogatást tagjainak. Ugyancsak problémás, hogy semmilyen szabály nem biztosítja a szerzők és egyéb jogosultak részvételét az NKA konkrét támogatási döntéseinek meghozatalában. Uniós szabály ilyen jellegű kulturális célú elvonásról nem rendelkezik, és hasonló rendelkezést a szociális-kulturális célú támogatásokra a közös jogkezelési irányelv³³ sem tartalmaz. Az irányelv (28) preambulumbekézése ezzel kapcsolatban éppen azt mondja ki, hogy szociális, kulturális vagy oktatási célú levonáshoz a közös jogkezelő szervezet tagjainak döntése szükséges. Csak azokban az esetekben megengedett a nemzeti jog alapján történő bármely, nem az irányelvben szabályozott levonás, ha ezek összhangban vannak az uniós joggal.

Az Európai Bíróság C-521/11. számú ügyben hozott ítélete³⁴ is azt az elvet erősíti meg, hogy a jogosultak intézményeinek való átadás és a támogatásokhoz való diszkriminációmentes hozzáférés a feltétele annak, hogy a kulturális célú felhasználás összhangban álljon az uniós joggal. A törvény a magánmásolási és a reprográfiai jogdíjak esetében ugyan előír-

³³ A szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló (2014. február 26.) 2014/26/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.

³⁴ Amazon.com International Sales Inc. és társai kontra AustroMechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanischmusikalischer Urheberrechte Gesellschaft mbH.

ja, hogy az NKA az adott jogdíjjal érintett jogosulti csoportok javára használja fel az átvett összegeket, de arra vonatkozóan nem találunk előírást, hogy ezek a jogosultak – vagy közös jogkezelőjük – olyan mértékű szavazati joggal rendelkezzenek a támogatási döntések meghozatalában, ami igazodik jogdíjrészesedési arányukhoz.³⁵

Mindezeket tovább terhelte, hogy az NKA-nak 2017-ig nem volt olyan szakkollégiuma, amely egy jelentős jogosulti csoport, a filmek alkotói vagy előállítói számára kulturális célú pályázatot írt volna ki. A sérelmes helyzet orvoslása érdekében a filmeseket tömörítő FilmJus beperelte az NKA-t; az ügy harmadfokon a Kúria ítéletével zárult, amely kimondta, hogy az NKA köteles a FilmJus-nak visszafizetni az átadott összeget annak kamataival együtt. Ettől függetlenül 2014 februárjában alkotmányjogi panasz is benyújtásra került az Sztj. tárgyalt rendelkezései alaptörvény-ellenességének megállapítását és megsemmisítését kérve az Alkotmánybíróságtól. Az indítványozó legfőbb érve szerint a támadott rendelkezések „indokoltság nélkül határozzák meg a szociális, kulturális célra felhasználható összegek arányát, megtiltják, hogy a bevételek (magánmásolási díjak) meghatározott hányada felosztható legyen a jogosultak között, tulajdonképpen – rendelkezési joguk elvonásával – kisajátítást valósítanak meg az NKA javára azonnali kártalanítás nélkül, ezzel sértik tulajdonhoz való jogukat.” Az Alkotmánybíróság 3299/2014. (XI.21.) számú AB határozatában az alkotmányjogi panaszt részben visszautasította, részben elutasította. Indokolásában az Alkotmánybíróság egyfelől megállapította, hogy önmagában az, hogy az elvont pénzüsszegek újrafelosztása milyen elvek és milyen mechanizmusok mentén történik, nincs alkotmányos összefüggésben az NKA részére történő átadási kötelezettséggel. Az a tény, hogy a közös jogkezelők által preferált célok nem egyeznek meg teljes mértékben az NKA-törvényben meghatározott támogatási célokkal, nem áll közvetlen érdemi összefüggésben sem a tulajdonhoz való joggal, sem pedig a jogbiztonsággal. Másfelől az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a közös jogkezelő szervezetek által befizetendő összeg közfeladat (a kultúra támogatása) finanszírozására szolgál, speciális jellemzői alapján járulékkjellegű közteher, amely közvetve a járulékokra vonatkozó szabályozáson belül helyezkedik el, és közvetlenül a központi költségvetés bevételei közé tartozik, annak szerves része. Ennek okán az alkotmányossági vizsgálat közvetve a központi költségvetésről szóló törvény vizsgálatát eredményezné, ami a hatáskörkorlátozó szabály³⁶ értelmében kizárt. Mindezekre tekintettel az Alkotmánybíróság

³⁵ Gyertyánfy: i. m. (32), p. 311.

³⁶ 37 cikk (4) bek. Mindaddig, amíg az államadósság a teljes hazai össztermék felét meghaladja, az Alkotmánybíróság a 24. cikk (2) bekezdés b)–e) pontjában foglalt hatáskörében a központi költségvetésről, a központi költségvetés végrehajtásáról, a központi adónemekről, az illetékekről és járulékokról, a vámonokról, valamint a helyi adók központi feltételeiről szóló törvények Alaptörvénnyel való összhangját kizárólag az élethez és az emberi méltósághoz való joggal, a személyes adatok védelméhez való joggal, a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához való joggal vagy a magyar állampolgársághoz kapcsolódó jogokkal összefüggésben vizsgálhatja felül, és ezek sérelme miatt semmisítheti meg. Az Alkotmánybíróság az e tárgykörbe tartozó törvényeket is korlátozás nélkül jogosult megsemmisíteni, ha a törvény megalkotására és kihirdetésére vonatkozó, az Alaptörvényben foglalt eljárási követelmények nem teljesültek.

az indítvánnyal támadott jogszabályok alkotmányossági vizsgálatát nem folytathatta le, és az alkotmányjogi panaszt visszautasította.

Mára a helyzet annyiban konszolidálódott, hogy az emberi erőforrások minisztere (mint az NKA mindenkori elnöke) az érintett jogosult csoportokat „lefedő” szakkollégiumok pályázati keretét a közös jogkezelő szervezeteik által befizetett összeggel évről évre megemeli. Ettől függetlenül az is fontos lenne, ha nagyobb nyilvánosságot kapna a közös jogkezelőktől befolyt díjösszegek és hasznosulásuk módjának közzététele.

8. Az építészeti alkotásokra vonatkozó szerzői jogi szabályozás reformja

Első alkalommal 2016-ban készült kormányelőterjesztés a szerzői jogi védelem alatt álló építészeti alkotások hazai hasznosíthatóságával kapcsolatosan felmerülő kérdések rendezéséről. A területen jelentkező probléma az volt, hogy az építészeti alkotások szerzői jogi értelemben vett felhasználása – különösen azok valamilyen okból szükségessé váló átépítése, bővítése esetén – gyakran gyakorlati nehézségekbe ütközött. A jelenlegi közhasználatú épületállomány jelentős része ugyanis a rendszerváltozást megelőző időszakban működő állami tervezőintézetek alkalmazottai által létrehozott építészeti alkotás, ahol felmerül a szerzői vagyoni jogok állami tulajdonlásának kérdése. Nem volt delegálva egyetlen állami szervhez sem az állami tulajdonú tervdokumentációkhoz kapcsolódó vagyoni jogok tekintetében a rendelkezési jog gyakorlása. A rendezési elképzelések között szerepelt az államot megillető építészeti művekhez kapcsolódó szerzői jogok tekintetében a rendelkezési jogokat gyakorló (állami) vagyonkezelő szervezet kijelölése, amellyel lehetővé válik az idetartozó tervdokumentációk megfelelő hasznosítása. A többször átdolgozott előterjesztés végül 2018 decemberében került elfogadásra, és 2019. január 1-jén lépett hatályba.

A rendezés két pilléren nyugszik: az egyik az Sztj., a másik az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.) módosítása. A törvénymódosítás fő célja annak egyértelművé tétele volt, hogy az állami vagy önkormányzati (tanácsi) tulajdonú tervezővállalatokban létrehozott építészeti és mérnöki alkotások szerzői vagyoni jogai (maga a nemzeti tervvagyon) nem a céget privatizáló jogutódokat, hanem a nemzeti vagyon részeként a magyar államot illeti meg, amennyiben azokat a privatizációs szerződéssel az állam nem adta át.³⁷ A nemzeti tervvagyonnak minősülő építészeti-műszaki dokumentációk folyamatos gyűjtése, megőrzése, vagyonkezelése állami feladat, amelyet az Étv. a Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft.-re (LTK) ruházott. Ez a társaság rendelkezik ugyanis a szükséges tudással és gyakorlattal, amely lehetővé teszi, hogy a nemzeti tervva-

³⁷ Nemzeti tervvagyon: az építészeti alkotásoknak az állam és az önkormányzat tulajdonába tartozó építészeti-műszaki dokumentációi – a honvédelmi, katonai, valamint nemzetbiztonsági célú és rendeltetésű építményeket érintő építészeti-műszaki dokumentációk kivételével –, valamint az azok vonatkozásában az államot és az önkormányzatot a mindenkori szerzői jogi szabályozás alapján megillető szerzői vagyoni jogok. (Évtv. 2. § 41. pontja)

gyon körébe tartozó építészeti-műszaki dokumentációk szerzőinek nyilvántartása és a dokumentációk kezelése naprakész és elérhető legyen.³⁸ Fontos hangsúlyozni, hogy az LTK által vezetett nem közhiteles nyilvántartás nem előfeltétele sem a szerzői jogok létezésének, sem azok gyakorlásának. Feladata elsődlegesen az esetleges felhasználások esetén a jogosult megtalálása és az engedélykérés megkönnyítése. A törvénymódosítás továbbá szerzőségi védelmet állított fel, rögzítve, hogy az ellenkező bizonyításig valamely építészeti alkotás esetében azt kell szerzőnek tekinteni, aki a szerzői jogi nyilvántartásban szerzőként szerepel. Ennek megfelelően egy épület átépítése, terv átdolgozása esetén a nyilvántartásban szerzőként megjelölt személytől szükséges felhasználási engedélyt kérni.³⁹

Ha a szerző személye nem állapítható meg, és a jogok nem tartoznak a nemzeti terv-vagyon körébe, az árva művek felhasználására vonatkozó szabályozás kreatív kiegészítése teremti meg a lehetőséget az építészeti alkotások átépítésére. Az új rendelkezés szerint árva műnek minősülő építészeti alkotások esetén – amennyiben az épület tulajdonosa terjeszti elő a felhasználás iránti kérelmet – az SZTNH engedélye az építészeti alkotás átdolgozására is kiterjed. Emellett az engedély indokolt esetben kérelemre egy alkalommal az eredeti engedély időtartamával, de legfeljebb öt évvel meghosszabbítható, mivel az építészeti alkotás tervének átdolgozásától az épület megvalósításáig hosszú idő telhet el, amelyre a jelenlegi ötéves felhasználási időkorlát nem feltétlenül elegendő. Egyes vélemények szerint ezzel az egyoldalú megoldással megtörik az árva művekkel kapcsolatos engedélyezési szisztéma eddigi logikája. Ennek feloldása lehetne hasonló szabályozás bevezetése más műtípusok esetében is, mivel elvi szinten nem csak árva építészeti alkotások hasznosítása képzelhető el átdolgozással.⁴⁰ Mások pedig arra hívták fel a figyelmet, hogy az árvamű-minősítés megdőlhet, ha a szerző jelentkezik, bizonyítja szerzőségét, és kezdeményezi a felhasználási engedély visszavonását. Mindez meghiúsíthatja az építészeti alkotások átépítését.

A rendezés fontos eleme végül egy új szabad felhasználási eset bevezetése, amely lehetővé teszi az épület rekonstrukciója érdekében épület, rajz vagy épületterv formájában megjelenő művészeti alkotás engedély és díjfizetés nélküli többszörözését, valamint a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételét. A szabad felhasználási eset célhoz kötött: kizárólag az épület helyreállítása érdekében kerülhet rá sor, és csak többszörözésre vonatkozhat. Az Szjt. tisztázza a helyreállítás fogalmát is, amely az újjáépítést, valamint az építészeti alkotás rendeltetésszerű és biztonságos használatra alkalmassá tétele érdekében végzett felújítási tevékenységet jelenti az építmény, építményrész eredeti építészeti kialakításának megtartása

³⁸ A LTK által vezetett szerzői jogi nyilvántartás (adatkezelés) időtartamával kapcsolatban a törvény rögzíti, hogy arra határidő nélkül kerülhet sor, tekintettel arra, hogy így a védelmi idő lejártát követően is a nyilvántartásból megismerhető lesz az az információ, hogy a védelmi idő mikor járt le, illetve megállapítható, hogy a szerzőt ettől függetlenül is megillető jogok (pl. a név feltüntetésének joga) kit illetnek.

³⁹ Annak, aki szerzői vagyoni jogainak megszerzését hitelt érdemlően (pl. szerződéssel) bizonyítja, az általános szabályok szerinti díjak és jogok érvényesítésére van lehetősége – akár középület esetén is.

⁴⁰ Mezei Péter: Reform előtt az építészeti szerzői jog. Szerzői jog a 21. században: <https://copy21.com/2017/09/reform-elott-az-epiteszeti-szerzoi-jog/>.

mellett. E szabály beiktatásának indokoltságát több, hasonló tárgykörben született bírósági döntés is alátámasztja.⁴¹

Senki nem vitathatja, hogy a rendszerváltást megelőzően állami keretek között munkaviszonyban készült építészeti tervek egységes kezelésének megteremtése közérdek, továbbá azokra a tervekre kizárólag az állam szerezhette vagyoni jogot. A cél is helyeselhető: a Nemzeti Tervvagyon felállításával legyen egyértelmű, mely épületekre és azok terveire vonatkozóan gyakorolhatja egy állami szerv a vagyoni jogokat. Ez rendkívül sok építkezést felgyorsíthat. A jövő dönti el, hogy a gyakorlat is visszaigazolja-e majd ennek a – nemzeti filmvagyon és a közszolgálati médiavagyon jogi és fizikai megteremtéséhez hasonló – megoldásnak a helyességét és életképességét.

9. Az állami feladatok és a végrehajtásukért felelős szervek változásai

Az áttekintés lezárásaként érdemes bemutatni, hogy a vizsgált időszakban miként alakult át, változott a szerzői jog kormányzati szervezeti rendszere, aminek során egyre inkább elvesztette jelentőségét és súlyát a kulturális tárca, ezzel párhuzamosan meghatározó tényezővé vált a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH).

Az idetartozó állami feladatokat két csoportba sorolhatjuk: az egyik a szerzői joggal összefüggő jogalkotási és bizonyos igazgatási jellegű feladatkör, a másik a közös jogkezelő szervezetek – hatósági ellenőrzés szabályainak megfelelő – felügyelete, ideértve díjszabásaik jóváhagyását is. Jelen írás terjedelmi okokból nem térhet ki a felügyelet valamennyi tartalmi elemére és annak változásaira, csupán az ebben részt vevő állami szereplők személyének bővülésére, illetve átrendeződésére.

Az Sztj. hatálybalépéséig a feladat meghatározó és megkerülhetetlen képviselője a mindenkor kulturális tárca volt, amely egyszemélyben felügyelte a közös jogkezelési tevékenységet, a díjszabásokat, és komoly ráhatása volt a szerzői jogi jogalkotásra is. Ez utóbbi elsőhelyi felelőse ugyanakkor mind abban az időben, mind a későbbiekben a jogalkotásért felelős Igazságügyi Minisztérium. Az első jelentős fordulat az Sztj. 1999. szeptember 1-jei hatálybalépését követően következett be: az SZTNH (2010-ig Magyar Szabadalmi Hivatal) a szellemi tulajdon-joggal összefüggő jogalkotásba és a nemzetközi együttműködésbe történő bevonása mellett véleményezési jogot kapott a díjszabások tekintetében, továbbá az akkor már egyesületként működő ARTISJUS-tól átvette az SZJSZT adminisztrációs feladatait. A díjszabások jóváhagyása 2010-ig a kultúráért felelős miniszter hatásköre maradt azzal, hogy – az SZTNH elnöke mellett – a jelentős felhasználóktól és érdekvédelmi szer-

⁴¹ Lásd pl. BDT2010. 2329. Az építmény tulajdonosát megilleti az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet átépítse, ennek során külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosítsa vagy azt elbontsa. A tulajdonos használati jogának rendeltetésszerű gyakorlásához kapcsolódó átépítés nem eredményezheti a tervező szerzői jogainak sérelmét. A tervező szerzői joga szempontjából a felhasználó hasznosítási jogosultságait érdekköszeméréssel kell mérlegelni.

vezeteitől, valamint a magánmásolási és a reprográfiai jogdíj tekintetében az informatikáért felelős minisztertől előzetes véleményt kellett kérnie. Jóllehet a felsorolt állami szervek csak a díjszabások szerzői jogi jogszabályoknak való megfelelését vizsgálhatták/vizsgálhatják, a felhasználói szervezetek és az őket képviselő minisztériumok kiemelt helyzetbe hozása egyre nehezebbé és konfliktusosabbá tette a díjszabások egyeztetési szakaszát és elfogadását. Ez a folyamat 2010-ben tetőzött be, amikor a közös jogkezelés felügyeleti rendszerének átalakítása nyomán a kulturális minisztertől az igazságügyért felelős miniszterhez került a díjszabások jóváhagyása, mindössze véleményezési jogot hagyva az előbbinél.

2011. január 1-jétől a közös jogkezelő egyesületek nyilvántartása és felügyelete az SZTNH hatáskörébe került a tevékenység feletti állami kontroll hatékonyabb gyakorlása céljából. Mivel az SZTNH saját bevételből gazdálkodó kormányhivatal, a jogalkotó felügyeleti díj bevezetésével gondoskodott a közös jogkezelés felügyeletével kapcsolatos feladatok ellátásának fedezetéről, amelynek mértéke a közös jogkezelő szervezetek éves nettó díjbevételeinek 0,3 százaléka lett.⁴² A hazai szabályozástól nem idegen a felügyeleti díj és a felügyeleti bírság intézménye (ilyen például a médiaszolgáltatók által kötelezően fizetendő médiaszolgáltatási díj), csupán az vet fel kérdéseket, hogy ezek az elvonások közhasznú, közcélú tevékenységet folytató egyesületeket érintenek, mely szervezetek bevételei kizárólagosan a képviselt jogosultakat illetik meg. Emellett a 2011-től hatályos Sztj.-módosítás és az ezt kiegészítő kormányrendelet⁴³ tovább bővítette a felügyeleti jog gyakorlásának eljárási szabályait és tartalmi elemeit, és szigorodtak a nyilvántartásba vétel feltételei is. Mindezekkel a felügyeletre vonatkozó részletszabályozás elérte, sőt meghaladta azt a követelményszintet, amit a közös jogkezelési irányelv írt elő a tagállamoknak. Ennek okán az irányelv rendelkezéseinek külön törvénybe (Kjkt.) történő átültetésekor nem volt szükség a hazai szabályozás átfogó reformjára ezen a területen.⁴⁴

A 2016. július 28-ától hatályos Kjkt. legfőbb újdonsága a több tagállam területére kiterjedő hatályú felhasználási engedélyeket adó közös jogkezelő szervezetre és a független jogkezelő szervezetre vonatkozó szabályok megalkotása volt. Egynél több EGT-állam területére kiterjedő (multiterritoriális) engedély kizárólag zeneművek online felhasználására adható, és a kérelmezőnek a közös jogkezelő szervezetek számára egyébként előírt feltételeken túlmutató követelményeknek is meg kell felelnie. A független jogkezelő szervezet pedig olyan szervezet, amely céljaként vagy fő tevékenységeként szerzői jogot vagy kapcsolódó jogot kezel több jogosult érdekében és közös javára erre vonatkozó törvény, szerződés vagy egyéb

⁴² A felügyeleti díj mértékét a szervezetek becsült bevételi adatai (évi kb. 15 milliárd forint) alapulvételével kalkulálták, így annak éves összege 45 millió forintra becsülhető, ami a hazai szabályozásból ismert hasonló felügyeleti díjak kulcsaihoz viszonyítva alacsonynak számít, és kizárólag a feladat ellátásához szükséges és indokolt költségek megtérülését hivatott biztosítani.

⁴³ 307/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartására, felügyeletére, felügyeleti díjára, valamint e szervezetek nyilvántartásával, felügyeletével és díjszabásának jóváhagyásával kapcsolatos eljárásokban az elektronikus úton történő kapcsolattartásra vonatkozó részletes szabályokról.

⁴⁴ 2016. évi XCIII. törvény a közös jogkezeléssel kapcsolatos szabályokat a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről (Kjkt.).

jogviszony alapján, továbbá nem áll a jogosultak tulajdonában vagy ellenőrzése alatt, és nyereségszerzési céllal működik. Ezt az Szjt.-től korábban idegen formát az irányelv azért vezette be, hogy a közös jogkezeléstől szervezetileg elkülönült és a jogosultaktól független, alapvetően profitorientált jogkezelési (praktikusan inkább ügynöki, ügynökségi) tevékenységet végző szervezetekre is – meghatározott eltérésekkel – a közös jogkezelő szervezetekre irányadó előírások vonatkozzanak. Multiterritoriális engedély kiadására több alkalommal került sor, míg független jogkezelő szervezetként két szervezetet vett nyilvántartásba az SZTNH egy-egy felhasználási mód tekintetében.⁴⁵ Ez utóbbi jogintézmény sikerességét, életképességét szintén a jövő fogja igazolni...

10. Egyeztetőtestület feladat nélkül

Az egyeztetőtestületet az 1999. évi Szjt. hozta létre, megalkotásakor még kizárólag az egyidejű változatlan vezetékes (kábeltevés) továbbközvetítéssel kapcsolatban a jogosultak, illetve közös jogkezelő szervezetük és a továbbközvetítést végző szervezet között a díjazásra és a felhasználás egyéb feltételeire vonatkozó viták feloldása céljából.⁴⁶

A jogalkotó azóta háromszor is bővítette a testület személyi és tárgyi hatályát. 2004. május 1-jétől a műszaki intézkedések megkerülésével szembeni védelem és az egyes szabad felhasználások esetleges ütközése esetén a jogosultak és a törvényben meghatározott szabad felhasználások kedvezményezettjei között nyílt a lehetőség a viták peren kívüli rendezésére, a 2012. január 1-jétől hatályos törvénymódosítás pedig a jogosultak és a felhasználók közötti intézményes mediációt szélesíti annak kimondásával, hogy bármelyik fél egyoldalúan az egyeztetőtestülethez fordulhat. Korábban erre csak a felek közös megegyezése alapján volt lehetőség. Végül az Szjt. 2016. július 28-ától hatályos módosítása tovább bővítette az egyeztetőtestület igénybevételének lehetőségét a közös jogkezelő szervezetek, a közös jogkezelő szervezetek tagjai, a jogosultak vagy a felhasználók között a közös jogkezeléssel összefüggésben felmerülő minden egyéb jogvitával.

Az intézményes szerzői jogi mediáció lehető legszélesebbre nyitása ellenére a mai napig egyetlen esetben sem járt el ez a fórum. Felvetődik a kérdés, hogy ennek oka a felek közötti szembenállásban, a testület eljárásának relatíve magas díjában⁴⁷ vagy más okban keresendő. A kérdésre csak teoretikus válasz adható, mivel a törésvonalak ma már nem annyira a szerzői jogosultak, illetve közös jogkezelő szervezeteik és a felhasználók között húzódnak.

⁴⁵ Ezek: a CloudCasting Kft. üzletek és egyéb zenefelhasználók, illetve vendéglátóhelyek és szálláshelyek számára a zeneművek nem színpadi nyilvános előadásának engedélyezésére és az MPLC Magyarország Kft. filmalkotások nyilvános előadással történő felhasználásának engedélyezésére.

⁴⁶ Az egyeztetőtestület eljárására a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény II. fejezetében foglalt eljárás rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni. Az egyetlen lényeges megkötés, hogy az egyeztetőtestület tagjait az SZJSZT tagjai közül kell kiválasztani. Tagjai száma csak páratlan számban határozható meg, megállapodás hiányában ez három.

⁴⁷ Az egyeztetőtestület eljárásának alapdíja az SZJSZT szakértői alapidójának (180 000 forint+áfa) a kétszerese.

Az itt jelentkező konfliktusok rendezésére azonban nem rendelkezik hatáskörrel az egyeztetőtestület. Eljárásának kötelezővé tételére – akár egyes szenzitív felhasználási módok tekintetében – a jogintézmény önkéntes jellege miatt nincs lehetőség.

Zárógondolatok

Nem állítható, hogy a jelen írásban tárgyalt témák mindegyikének jelentős hatása van (vagy lesz) a szerzői jog előtt álló kihívásokra, az ágazat jövőjének kijelölésére.

A kodifikátorokat jelenleg főként az Európai Unió szerzői jogi reformcsomagjának átültetése, míg a közös jogkezelő szervezeteket leginkább saját szerepük megőrzése, az ingyenes tartalomszolgáltatások semlegesítése és a jogosultak számára bevételt teremtő új piaci modellek meghonosításának lehetőségei foglalkoztatják.⁴⁸

A szakértők többsége egyetért azzal, hogy az Szjt. jól sikerült jogszabály, amit a jogharmonizáció miatti számtalan módosítás és a szerzői jogtól testidegen „külső beavatkozások” ellenére is érdemes, sőt szükséges megtartani. Az Szjt. – minden hibája ellenére – kellően figyelembe veszi, hogy a szerzői jog olyan kulturális jogi szakágazat, amelynek nagy gazdasági jelentősége van. Gyertyánfy Péter szerint az Szjt. elég erős híd ma is, hogy azon át-dübörögjön a megnövekedett kulturális-gazdasági forgalom.⁴⁹ A szemléletes hasonlatnál maradva, 2019–2020 fordulóján a kérdés leginkább az: ha drámaian és visszavonhatatlanul felborul az egyensúly a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, nem rendülnek-e meg még jobban az Szjt. ingatag tartópillérei, és nem épülnek-e fel új hidak (értve ez alatt új szereplőket, üzleti formákat, jogintézményeket) a kulturális és egyéb tartalmak átvezetésére? Még továbbmenve, lesznek-e még alkotók, és készülnek-e új művek a szerzői jog hagyományos keretei között, és fennmaradnak-e az ezeket közvetítő hidak (hídpénzről nem is beszélve), vagy a forgalom – és annak minden hozadéka – teljesen áttevődik a virtuális térre? Nagy László halhatatlan versét parafrázálva: ki viszi át fogában tartva a Tartalmat a túlsó partra?

⁴⁸ Az ingyenes tartalomszolgáltatások következtében jelentkező bevételkiesés (a szakirodalomban használt kifejezéssel: értékhiány vagy value gap) magyarázata, hogy a YouTube és társai ingyenesen, reklámokért cserébe teszik hozzáférhetővé a teljes tartalmat, miközben elenyésző jogdíjat fizetnek ezek után a kiadóknak. Ahhoz, hogy egy streamingszolgáltató versenyben tudjon maradni, neki is ingyenes, tehát reklámokból szponzorált modellt is kell biztosítania a közönségnek. Ez a modell azonban nem fenntartható, elsősorban azért, mert a streamingszolgáltatók nem képesek olyan sales-hálózatot üzemeltetni, mint amilyenrel például a Youtube rendelkezik, ezért nem tudják értékesíteni a reklámokat. A probléma gyökere: amíg a YouTube ingyenesen teszi a tartalmakat elérhetővé, az általa megfizetett jogdíj össze sem vethető a streamingszolgáltatók által a kiadóknak fizetett díjakkal.

⁴⁹ Gyertyánfy: i. m. (4), p. 469.

ÁRUJELZŐK AZ ÓKORBAN***

Mi is az árujelző?

A napjainkban uralkodó felfogás szerint az árujelző (sign, Distinctif Sign, Kennzeichen) olyan megjelölés (szó, ábra), amelynek feladata, hogy egy előállító áruit megkülönböztesse a többi előállítótól. Ilyen megkülönböztető megjelölések napjainkban a védjegyek, amelyek használatára való jog a védjegylajstromba történő bejegyzéssel keletkezik. De használtak ilyen megkülönböztető megjelöléseket, azaz árujelzőket a középkorban mind a céhek, mind egyes iparosok. Sőt, tárgyi bizonyítékok vannak arra, hogy már az ókorban is akadtak olyan iparosok, akik ilyen árujelzőket használtak.

Úgy tűnik tehát, hogy az áruk jellemzőit, származását jelző megjelölések, azaz az árujelzők már az áru-előállítás kezdeti szakaszában is megjelentek. Mondhatni, ezek a napjainkban használatos védjegyek előfutárai, hasonló funkciókkal.

Továbbmegyünk: a hamisítás már ebben a korai időszakban is megjelenik. A párizsi Védjegybitorlási Múzeumban¹ évtizedek óta láthatóak azok a föníciai² eredetű amforák, amelyek a tenger mélyéről kerültek elő közel kétezer év után. Az ezeken látható jelzések kiváló minőségű borra utalnak, holott az elvégzett elemzések silány árut eredményeztek.

A következőkben két budapesti múzeum gyűjteményében szereplő régészeti leletek alapján teszünk kísérletet a Földközi-tenger környékén használt ókori árujelzők bemutatására, annak feltételezésével, hogy a British Museum vagy a Louvre bizonyára jóval több bizonyítékot szolgáltatathatna.

* Jogtanácsos, a Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft. munkatársa.

** Ügyvédjelölt, a Hennelné dr. Komor Ildikó Ügyvédi Iroda munkatársa.

*** A szerzők ehelyütt mondanak köszönetet a Szépművészeti Múzeum és az Aquincumi Múzeum munkatársainak a kapott segítségért.

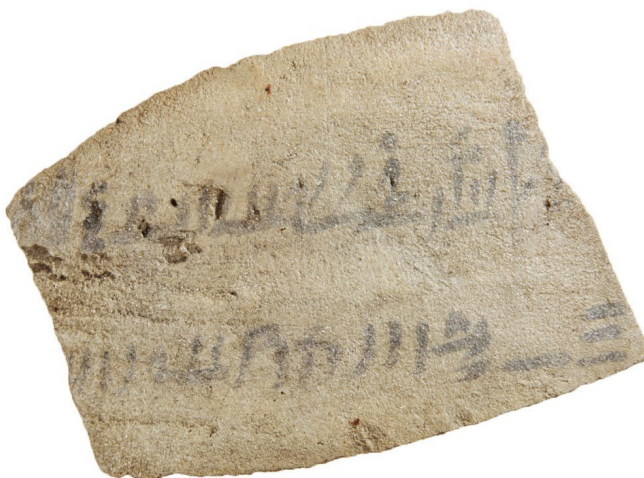
¹ Musée de la Contrefaçon, 16 rue de la faisanderie, 75116 Paris, France: <https://musee-contrefacon.com/>.

² Ma Libanon.

Egyiptomi boroskorsó-töredék

A napjainkban széles körben használt védjegyek története tehát egészen az antikvitásig, az ókori Római és Egyiptomi Birodalomig nyúlik vissza; a Nílus völgyében az Újbirodalom alatt vált szélesebb körben alkalmazott gyakorlattá a különböző feliratok fogyasztási cikkek edényein történő elhelyezése. Remek példaként szolgál erre a budapesti Szépművészeti Múzeumban található, Kr. e. 2. századból származó újbirodalmi borosedény-töredék és a rajta található hieratikus felirat.

A fenti képen látható, Kr. e. 1295–1070 között készült újbirodalmi boroskorsó „címkéjén” két sorba rendezett, fekete tintával írott felirat található.³ A boroskorsó-töredékkel foglalkozó egyiptológus, Gaboda Péter értekezése szerint a címkén lévő feliraton a többi írástól elválasztva, kiemelve az „irp”, azaz „bor” szó olvasható,⁴ amely a legfontosabb információt, az áru nevét szolgáltatja, így az edény tartalmát gyorsan, könnyedén be lehetett azonosítani a címke (árujelző) alapján a szállítás, raktározás során.

A felirat az áru megnevezésén kívül tartalmazza a bor évjáratát, azaz az uralkodási évet, amikor a bor készült, a szőlőskert nevét, amelyben a borhoz szükséges szőlőt termesztették, a terület megnevezését, ahonnan a bort szállították, a bor jelzőjét (pl. „kiváló”, „jó”, „átlagos”, „édes” stb.) és a fővincellér nevét, aki felügyelte a borral kapcsolatos munkálatokat.

A címkén található árujelző tehát információt szolgáltatott egyfelől az áru jellegével kapcsolatban, másfelől az előállítás helyével és idejével összefüggésben, továbbá a szőlőskert és a fővincellér megnevezésével egyfajta minőséget szavatoló funkciót is betöltött. A bor évjárata elsősorban szavatossági szempontból bírt jelentőséggel.

Az Újbirodalomban kétfajta árujelző, elővédjegy létezett: az előbb említett, az edény válán lévő címke, valamint a pecsét. Míg címkéket előszeretettel helyeztek el többféle árun, fogyasztási cikken (pl. kenőcsök, méz), a pecsételést főként az értékesebb árukon, így például a minőségi borokon alkalmazták. A boroskorsó lezárásakor került rá a pecsét, amely mozzanatnál jelen volt a borkészítési folyamatot végigkövető, felügyelő fővincellér is, és amely garantálta a bor minőségét.

Az említett boroskorsó-töredéken található felirat alapján megállapítható, hogy az ókori Egyiptomban az árujelzőket, elővédjegyeket főként az áru jellegének, származási helyének, idejének, valamint minőségének megjelölésére használták, azaz a védjegy modern értelemben vett funkciói közül a minőségjelző és a szűkebb értelemben vett származásjelző funkció került előtérbe, illetve a mai földrajzi árujelzőkhöz hasonló jellegű megjelöléshasználat. Ezzel szemben a Római Birodalomban (és például az ókori Kínában is) a különböző árukon található árujelzők, elővédjegyek elsősorban az azt készítő mesterre, műhelyre utaltak, azaz nem magáról a termékről közvetítettek információt, hanem főként annak előállítójáról.

Az elővédjegyek funkciójában rejlő különbséget elsősorban az individuum, az egyéni alkotás különböző kultúrákban kialakult értékére lehet visszavezetni; az ókori Egyiptomban nagyobb szerepet kapott a közösségi alkotás, a társadalmi, kollektív eredmények, termékek, így nem alakult ki a különböző (kerémia)termékek „mesterjeggyel” ellátásának gyakorlata, és az árujelzők a konkrét árut elkészítő mester, iparos, műhely neve helyett inkább az előállítás idejét, helyét, az áru minőségét jelölték. Ezzel szemben az ókori Rómában a mesterek,

³ Gaboda Péter: Egy újbirodalmi boroskorsó-címke hieratikus jegyekkel. Szépművészeti Múzeum Közleményei, 1997, 86. sz.

⁴ Az „irp” szó szőlőből préselt bort jelent; a megkülönböztetésnek azért van jelentősége, mert az ókori Egyiptomban szőlőn kívül egyéb gyümölcsökből, például gránátalmából és datolyából is készítettek bort.

iparosok, kereskedők nagy része ellátta az általa gyártott korsókat, tálakat, egyéb termékeket mesterjegyével, amely így összekötötte az előállítót (vagy annak műhelyét) az áruval. Ugyanakkor a mesterjeggyel ellátás közvetett módon a termék minőségéről is hordozott információkat a fogyasztók számára, hiszen amennyiben egy kerámián egy nevesebb, tehetséges, ismert mesterre utaló jegy szerepelt, a vásárlók minőségi, magas színvonalú, pontosan megmunkált árura számíthattak.

Római Pacatus-edény (terra sigillata)

Egy aquincumi árujelző – Pacatus

A rómaiak stratégiai célból Kr.e. 40-ben alapították Aquincumot, amely az azt követő századok alatt fokozatosan fejlődött, sőt, Kelet-Pannónia (ma Kelet-Dunántúl) fővárosa és a légiós parancsnokság székhelye lett. Területe a mai Budapest II. és III. kerületére terjedt ki, a Gellérthegy lábától Békásmegyer északi részéig.⁵

A várossá nőtt település két részből állt: Katonaváros és Polgárváros, amelynek lakossága nagyjából fele-fele arányban lehetett katona, valamint polgár, az utóbbiakba beleértve a rab-szolgákat is. Fénykorában mintegy 50 000 lakosa lehetett.

⁵ Magyar Nagylexikon, 2. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994, p. 244–246.

Érthető, hogy ilyen létszámú népesség mellett az ipar is megjelent, ennek tárgyi bizonyítékai az Aquincumi Múzeumban láthatók.

Így a mai Aquincum területén Kr.u. 160 és 180 között fazekasgyár működött: a mai Bécsi út és Kiscelli út környékén, közel 150 000 m²-es területen tevékenykedett.⁶ A fazekasipar a budai hegyek agyagos talaja miatt Aquincum leghíresebb és legszervezettebb iparágává vált,⁷ virágkorának a markomann harcok, a gazdasági válság és a Severus-kor olcsó importja vetett véget.

Az aquincumi leletek, főként cseréptöredékek és közel 160 fazekasmedence, minta, pecsétlő Kuzsinszky Bálint régészeti ásatásai nyomán kerültek az Aquincumi Múzeumba.⁸ Póczy Klára régész, az aquincumi ásatások vezetőjének kutatásaiból tudjuk, hogy az itt található edények egy része a nyugaton használt, divatos termékek utánzata volt (lezouxi, rheinzaberni edények), másik része viszont aquincumi, pannóniai előzményekre támaszkodott.⁹

Az aquincumi fazekasműhely működésének idején az egyik legkedveltebb római ipar-cikk a *terra sigillata* volt, egy finom kidolgozású, fényes vörös mázzal ellátott és keményre égetett kerámiaedény. A *terra sigillata* edények jellegzetességét és egyedülálló voltát az a tulajdonságuk adta, hogy a rajtuk lévő máz közel kétezer év elteltével is megtartotta fényét; az időtálló anyag és a pontos technológiai megoldás, égetési módszer titkát a mai napig nem sikerült megfejteni.¹⁰ Tekintettel arra, hogy a *terra sigillata* edényeket kizárólag jó minőségű agyagból lehetett elkészíteni, csak meghatározott fazekasműhelyekben, így többek között az aquincumi műhelyben nyílt lehetőség a gyártásra.¹¹

Az aquincumi fazekasgyár vezetője és irányadó mestere Pacatus lett kiemelkedő képessége, valamint az általa gyártott termékek finom, aprólékos kidolgozása miatt.¹² Pacatus önállósította magát a nyugati befolyástól, és sajátos vonásokkal, egyedi kialakítással látta el az általa készített edényeket, lámpákat, medallionokat, mécseseket. Egyes források szerint az aquincumi tálminták kétharmad részét Pacatus készítette,¹³ azaz rendkívül termékeny mester volt, aki kezdetben főként lámpákat, mécseseket és egyszerű konyhaedényeket állított elő, de később bekapcsolódott a *terra sigillata* gyártásába.¹⁴ Pacatus portékáit az Aquincum területén többnyire fényűzően berendezett épületekben találták meg, amiből arra lehet

⁶ Sz. Póczy Klára: Pacatus aquincumi fazekasmester. Budapesti Történeti Múzeum Füzetei, Budapest, 1956.

⁷ Sz. Póczy: i. m. (6).

⁸ Laureae Aquincenses – Memoriae Valentini Kuzsinszky Dicatae – Aquincumi babérágak. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Érem- és Régiségtani Intézete, Budapest, 1938, p. 188.

⁹ I. m. (8), p. 189.

¹⁰ Sz. Póczy: i. m. (6).

¹¹ Gabler Dénes: Terra Sigillata, a rómaiak luxuskerámiája. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2006.

¹² I. m. (8), p. 193–196.

¹³ I. m. (8), p. p. 193.

¹⁴ I. m. (8), p. 193–196.

következtetni, hogy minden valószínűség szerint a drágább árkategóriába tartoztak,¹⁵ és csak a tehetősebb vásárlók engedhették meg maguknak.

Egy időben több mester¹⁶ is dolgozott az aquincumi gyár területén, akik saját névbélyegükkel, mesterjegyükkel látták el az általuk előállított termékeket, ezáltal később az azokat megvásárlók tudták, hogy az adott árut melyik mester, melyik műhely állította elő. Az ókori Római Birodalomban tehát az árujelzők azon formája volt jellemző, amely a vásárlókönöségét az áru alkotójával, készítőjével kötötte össze, és ezáltal az áru minőségéről csak közvetetten, származásáról viszont közvetlen módon szolgáltatott információt.

A névbélyegen kívül a legtöbb mesterre sajátos minták, díszítőmotívumok voltak jellemzőek, amelyek alapján azonosítani lehetett az általuk készített edényeket, tálakat, kerámiákat. Pacatus sajátosságai az indák szárát díszítő kacsok, gyökérszálak, hármassával applikált hegyes levelekből álló koszorú, lekerekített levelekből álló koszorúforma, hátrakötött kezű, ülő Pán¹⁷ minták voltak, ezek a motívumok majdnem minden Pacatus-edényen megtalálhatóak voltak. A fazekasmesterek agyagbélyegzőket készítettek, amelyek lapjába faragták a különböző mintákat (növényeket, állatokat, emberi alakokat, névjelzéseket), és ezeket nyomták bele a még nedves edénybe.¹⁸ Pacatus e tekintetben is kiemelkedett a többi, Aquincumban tevékenykedő fazekasmester közül, mivel ő minden egyes alkalommal szabadkézzel véste be nevét az elkészített tálakba, edényekbe; ez onnan is látható, hogy a különböző kerámiáin lévő névjelzések soha nem ugyanolyanok, továbbá számos Pacatus-tálon a helyhiány miatt Pacatus nevének karcolata követi a mellette lévő minta formáját, ívét.¹⁹

A névbélyegeken kívül a sajátos díszítőmotívumokat is egyfajta árujelzőnek, elővédjegyeknek tekinthetjük, amelyek alapján a kerámiákat megvásárlók azonosítani tudták az adott terméket készítő mestert vagy műhelyt. Tekintettel arra, hogy a terra sigillaták Pannóniából egészen Perzsiába, Afrikába és az Északi-tengerig is eljutottak,²⁰ az utókor számára értékes információkat hordoznak az edényeken található jelzések, névbélyegek, motívumok a termékek által megtett út vonatkozásában.

Hamisítások

Az árujelzők megjelenésével egyidejűleg megjelent azok hamisítása is. A terra sigillata hamisítványait többek között onnan lehetett felismerni, hogy az edények felülete, máza eltért az eredeti gyártmányok jó minőségű felületétől, például a jellegzetesen vörös színű mázzal bevont kerámiáknak ismert szürke színű hamisítványa. A hamisítók a névbélyegeket, mesterjegyeket másolták le, illetve a konkrét mesterekre jellemző, általuk gyakran használt

¹⁵ Sz. Póczy: i. m. (6).

¹⁶ Pacatuson kívül itt dolgozott még többek között Hilarus, Petilius, Fabius és Maximinus.

¹⁷ I. m. (8), p. 193–196.

¹⁸ Sz. Póczy: i. m. (6).

¹⁹ I. m. (8), p. 197

²⁰ Sz. Póczy: i. m. (6).

mintákat, motívumokat, azonban a durvább, igénytelenebb kivitelezés miatt könnyen felismerhető volt, hogy nem eredeti termékről van szó.²¹ Az aquincumi mesterek mesterjegyeinek hamisításán kívül az itáliai fazekasok névbélyegeit is másolták.²²

A „hagyományos” hamisításon kívül megjelent az ismert fazekasmesterek közötti másolás is, az iparosok motívumokat, ötleteket vettek át egymástól. Az aquincumi fazekasgyárban előfordult, hogy a többi mester azokat a mintázatokat, jelzéseket alkalmazta saját termékein, amelyek Pacatusra voltak jellemzőek, amelyeket a vásárlók Pacatushoz kötöttek, ezáltal kihasználva Pacatus ismertségét, a Pacatus-tálak népszerűségét.

Zárszó

A fent bemutatott két régészeti lelet alapján egyértelműen látszik, hogy az áruk származását, minőségét és egyéb tulajdonságait jelző megjelölések már az áru-előállítás kezdeti szakaszában megjelentek, elsőként a különböző kerámiák, edények, tálak vonatkozásában. Ezek a megjelölések a mai védjegyekhez hasonlóan elsősorban arról hivatottak információt szolgáltatni az adott termék megvásárlójának, illetve a többi piaci szereplőnek, hogy a terméket hol, mikor és ki állította elő, és milyen minőségű az adott áru; ennek akkor lett különös jelentősége, amikor a kereskedelem fejlődésével és földrajzi terjeszkedésével a vásárlók egyre kevésbé kerültek közvetlen kapcsolatba az általuk megvásárolt áru előállítójával.

Míg az ókori Egyiptomban az árujelzők inkább az áru származási helyét, idejét, valamint minőségét jelölték, az ókori Rómában az elővédjegyek az áru származását az azt készítő mesteren vagy műhelyen keresztül jelölték. Ezt a különbséget az individuum és a közösség adott társadalomban, kultúrában elfoglalt szerepére, jelentőségére, valamint a kereskedelem sajátosságainak eltéréseire lehet visszavezetni. Ez a kontraszt jól tetten érhető az ókori egyiptomi és római építkezéseken használt téglákon szereplő jelzések kapcsán: míg a Nílus mentén a téglákon és egyéb építőanyagokon az uralkodó neve szerepelt, aki elrendelte az építkezést, vagy aki az építkezés ideje alatt hatalmon volt, a Római Birodalomban a különböző téglákra²³ és csempékre vagy a nyersanyagok származási helyére vonatkozó jelzést karcoltak, vagy az adott anyagot előállító, illetve az építkezést vezető személy nevét tüntették fel.²⁴

A fentiek tehát többek között azt szemléltetik, hogy a gazdaságnak/kereskedelemnek ősrégi igénye, hogy az áruforgalom színesítése érdekében megkülönböztető megjelölések is legyenek. Az pedig, hogy ezt szemléltetni sikerült, számos régész áldozatos munkájának köszönhető.

²¹ Sz. Póczy: i. m. (6).

²² Mócsy András, Fitz Jenő szerk.: Pannonia régészeti kézikönyve. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.

²³ Aquincumban, amely lényegében katonaváros volt, a téglákon annak a katonai egységnek (cohors) a számát tüntették fel, amelynek részére az áru készült.

²⁴ INTA (2020): <https://www.inta.org/INTABulletin/Pages/HistoricalTrademarksInUseSince4000BC.aspx>.

Végül ne feledkezzünk el a természetről: a föld szerepéről sem, amely az itt bemutatott leleteket megőrizte. Egy olyan országban, amelynek a földjén gyakorta vonultak át hadseregek (tatár, török, osztrák, német, szovjet), szinte csodának tekinthető, hogy ezek a tárgyi bizonyítékok megmaradtak.

Ki tudja, miket rejt még hazánk földje? – Ami nemcsak a régészek, de a jogászok/közigazdászok számára is gondolatébresztő lehet.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

BÁLINT ZOLTÁN ÉS JÁMBOR LAJOS MŰÉPÍTÉSZ MUNKÁSSÁGA – IV. RÉSZ: „MAGYAR FORMANYELV NEM VOLT, HANEM LESZ!” – A MEGVALÓSULT TERVEK

Bérházak, villák, paloták

„Új anyagok, új konstrukciók, új technikai vívmányok az építészet számára lehetővé tették, hogy a bérház építésében pompát, szépséget, ötletességet érvényesítsen, s a ház jobb hasznosításának, a rája költött pénz jobb gyümölcsöztetésének szempontjai számára egyenesen szükségessé tették azt, hogy a kényelmet kielégítse s abban mesterkedjék, hogy a bérház szép, nobilis, világos és szellős legyen. Ma már a legprózaibb épület izgatja leginkább az építészet a maga művészi energiájának kifejtésére. ... A bérház építője már nem bürokratikus fogalmazó, hanem alkotó művész. A bérház alaposan kinőtt a sablon keretéből; megépítését a fantázia és a tehetség, a tudás és az ötlet vállalta feladatául. Hanem azért a palota építése is megmaradt emezek feladatának. Csak szintén megnövekedett. Az ő lehetőségei és szükségességei is fokozódtak. A technika száz vívmánya s a kényelem ezer új kíváncsalmra fokozza őket. A pompa fogalmának köre kiterjedt s a szélesebb határokon a művészet új utakon járhat.”²⁵¹

Ebben a fejezetben a Bálint és Jámbor iroda működési idejét a legelejétől a legvégeig átfogó három évtized terméséből mutatunk be 20 épületet – közülük 19 mind a mai napig áll, egy kivételével Magyarországon.

Az Esztergomi Takarékpénztár bérpalotája, Esztergom

Esztergom, 1897 júniusa. A helyi lap arról ír, hogy a Lőrinc utcai telkeken mégiscsak a *Takarékpénztár* építheti fel a hatalmas új bérházat, ugyanis ráígért az Iparbank ajánlatára, és kötelezettséget vállalt a városi közgyűlés által elfogadott építési terv megvalósítására. Ha június végéig megkapja az építési engedélyt, a Takarékpénztár „még ez év folyamán tető alá hozná az épületet. ... Ily körülmények között kétségtelennek találjuk, hogy a lőrinc-utcai sivatag elpusztulása legtekintélyesebb pénzügyi intézetünk érdeme lesz és a régóta vajdúdó kérdés e véletlen, szerencsés megoldásán őszintén örülünk.”²⁵²

1897 augusztusában jelent meg egy híradás arról, hogy „Bálint Zoltán és Frommer Lajos kitűnő nevű fővárosi építésszek” elkészültek a város egyik főútján, a Lőrinc utcában, az *Esz-*

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

²⁵¹ *Gerő Ödön*: A Bajza-utcai Lederer-ház. Művészet, 7. évf. 2. sz., 1908, p. 114–118.

²⁵² Cím. Esztergom és Vidéke, 19. évf. 44. sz., 1897. június 3., p. 2.

tergomi Takarékpénztár beruházásában épülő bérpalota „terveinek módosításával, amelyet ép annyi ízléssel, mint praktikussággal oldottak meg”. A hatalmas épület kisdunai sarkán, a földszinten vendéglő és több üzlet, a vendéglő felett „a Kaszinó számára van pompás, kényelmes helyiség tervezve”.²⁵³

Pár héttel később a Takarékpénztár helyiségében „ékes ráámában” állították ki a Lőrinc utcai bérpalota hatalmas, színes tervképét. „Akik látták, teljes elismeréssel nyilatkoznak róla s velünk együtt türelmetlenül várják, mikor helyezik el az első kőkövét a fundamentumában.”²⁵⁴ Az alapkőletétel 1898. március 16-án történt meg. Az alapkőben elhelyezett fémdobozban az építkezésről szóló okirat és jegyzőkönyv mellett a Takarékpénztár jubileumi diszkiadványát is elhelyezték. Az okiratot az eseményre meghívott Frommer Lajos szintén aláírta. A nemzetiszínű malterosládából vett első adag maltet az esztergomi püspök borította az alapkőre.²⁵⁵ A bérpalota építése olyan gyorsan haladt előre, hogy az első szárnyra már július végén felkerült a tetőszerkezet. A bokrétaünnepet tíz nappal későbbre, augusztus 10-ikére tervezték, „még pedig városunkban szokatlan bőkezűséggel és fényvel”.²⁵⁶

1898 nyaratól a helyi sajtóban gyakran megjelent a hirdetés a kibérelhető lakásokról és üzletekről: „Az Esztergomi Takarékpénztár Lőrinc-utcai bérházai 1899. április 24-én válván lakhatóvá, az azokba beosztott 20 üzlethelyiség és 10 utcai lakás bérletére ajánlatok az intézeti igazgatóságnál nyújthatók be.”²⁵⁷ Három hónappal később arról tájékoztatták az igazgatótanácsot, hogy a „mindenki osztatlan tetszésével találkozó, városunk igazi diszélül szolgáló bérpalota” helyiségeinek nagyobbik részét már kibérelték.²⁵⁸

A hírekből úgy tűnik, az érintettek roppant elégedettek voltak az épülő bérpalota adottságaival, ami nem csoda: azokban az időkben még kevés lakásba vezették be az elektromos áramot. A földszinti kávéház és vendéglő bérlője, *Drezdner Albert* 1898 novemberében szerződést kötött a *Ganz-gyárral*, amelynek eredményeként villanyvilágítást vezettek be az épület összes helyiségébe, tehát a vendéglőn kívül a kaszinóba, a lakásokba és az üzletekbe egyaránt.²⁵⁹ Az akkor már hat évtizedes múlta visszatekintő, 1837-ben alakult *Széchenyi Kaszinó* választmánya karácsony előtt testületileg megtekintette a leendő helyiségeket „s úgy találták, hogy azok nemcsak megfelelők lesznek az előkelő, vezető egyesülethez, de vidéki városban párjukat aligha találják.”²⁶⁰

Az elegáns kávéház és étterem működtetésével az átadás utáni három évben öt bérlő kísérletezett, sikertelenül. Végül *Porgesz Béla*, a sikeres helyi vendéglős vette át az üzlethelyiségeket, amelyeket hosszú időn át, nagy népszerűségnek örvendő üzemeltetett.²⁶¹ A

²⁵³ A Takarékpénztár bérpalotája. Esztergom és Vidéke, 19. évf. 61. sz., 1897. augusztus 1., p. 4.

²⁵⁴ Az új bérpalota. Esztergom és Vidéke, 19. évf. 82. sz., 1897. október 14., p. 3.

²⁵⁵ A Takarékpénztár jubileuma. Esztergom és Vidéke, 20. évf. 22. sz., 1898. március 17., p. 6.

²⁵⁶ Bokrétaünnep. Esztergom és Vidéke, 20. évf. 61. sz., 1898. július 31., p. 3.

²⁵⁷ Esztergom és Vidéke, 20. évf. 57. sz., 1898. július 17., p. 4.

²⁵⁸ Esztergom és Vidéke, 20. évf. 88. sz., 1898. november 3., p. 3.

²⁵⁹ Esztergom és Vidéke, 20. évf. 93. sz., 1898. november 20., p. 3.

²⁶⁰ Esztergom és Vidéke, 20. évf. 100. sz., 1898. december 15., p. 3.

²⁶¹ Huszonöt év. Esztergom és Vidéke, 49. évf. 93. sz., 1927. október 23., p. 2.

saját beruházásában felépült bérpalotára a helyi takarékpénztár oly büszke volt, hogy annak képével díszítette az általa kiadott betétkönyvet. 33 évvel az átadása után felújították az épületet,²⁶² amely ma több tulajdonos birtokában, és ebből adódóan meglehetősen vegyes állapotban található a Lőrinc utca 2–10. szám alatt.²⁶³

1. ábra: A bérpalota az Esztergomi Takarékpénztár betétkönyvének borítóján, 1931²⁶⁴

Baruch-ház, Budapest

Baruch Sámuel földbirtokos 1898-ban Frommer Lajost és Bálint Zoltánt kérte fel bérpalotájának megtervezésére, akik abban az időben a számukra később oly nagy dicsőséget és sikert hozó párizsi világkiállítás munkálataival foglalatostkodtak. A Baruch-házhoz kapcsolódó adalék: Frommer Lajos neve alatt a fővárosi levéltárban megtalálható egy jegyzőkönyv, amely az építkezés egyik beszállítójával zajló vitáról szól.²⁶⁵

Az alábbiakban a Bajza utca 24. szám alatti bérpalotáról az Építő Iparban 1899-ben megjelent, két alaprajzzal és a főhomlokzat tervével illusztrált rövid szöveges cikket kivonatoljuk. A bérpalota az I-II-III. emeleten három egyforma lakást tartalmaz. A földszinten a középtengelyben elhelyezett bejáró kettévágja a helyiségeket, itt a nagyobb lakás mellett egy garzonlakást terveztek. Az épület a Bajza utcában, a Lendvay utca tengelyében fekszik, és mivel az Andrássy úttól való távolsága is csekély, ezáltal két oldalról is elég távoli nézőpontokkal bír. Ezzel az adottsággal élve a tervezők a nem túl széles utcában a homlokzat

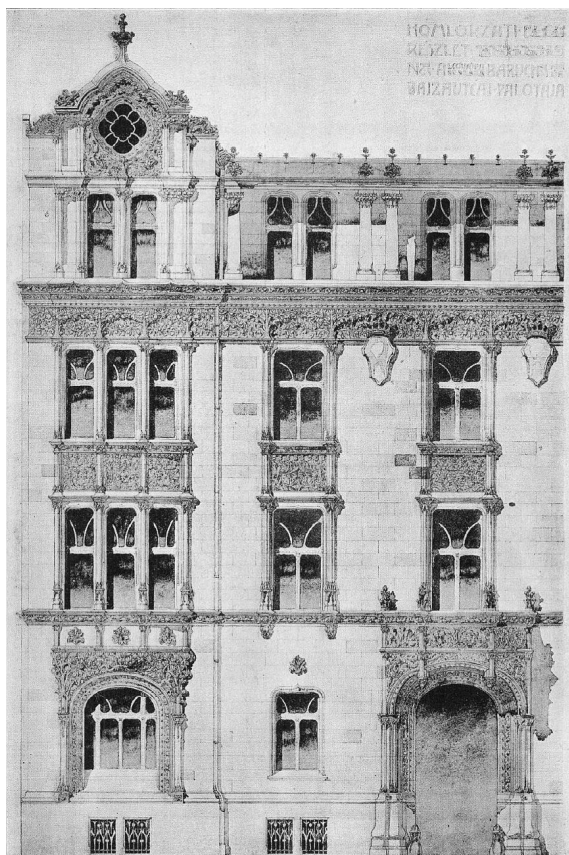
²⁶² A Takarékpénztár renovált bérpalotája. Esztergom és Vidéke, 53. évf. 61. sz., 1932. július 31., p. 3.

²⁶³ A jelenlegi állapotra vonatkozó információk Hámosné Szőke Anna helytörténeti könyvtárától származnak.

²⁶⁴ Takarékpénztári Bérpalota: [https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C5%91rinc_utca_\(Esztergom\)#/media/F%C3%A1jl:Esztergom_TP_Berpalota.jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C5%91rinc_utca_(Esztergom)#/media/F%C3%A1jl:Esztergom_TP_Berpalota.jpg) (közkincs).

²⁶⁵ Dokumentum jegyzőkönyv Bálint és Jámbor Baruch-ház. HU BFL - VII.173.a - 1898 - 2793.

kiképzésénél törekedhettek a sziluett hatásra, amelyet a magas kontytetővel és két oldalorommal értek el. Az építető a bérházaknál szokatlanul nagy – az I. emeleten 5,10 méteres – emeletmagasságokat követelt meg, emiatt az épület homlokzata túlságosan magas lett. A harmadik emelet a palotaszerű homlokzati koncepcióba nehezen illeszthető be – mindezt ellensúlyozandó, a homlokzati kiképzésben tömegesen csak az alsó emeletek szerepelnek, az erős és díszes főpárkány a II. emelet felett van, a III. emelet pedig loggiaként jelenik meg az ormok között. Hogy még ennek magassága is csökkenhessen, a tető fapárkánya leereszkedik a loggia hevedere fölé. Ez a tagolás, valamint a 4,80 méter széles ablaktengelytávolságok bizonyos monumentalitást adnak a homlokzatnak, amelynek stílusa, a késői gót tagolásra támaszkodva, modern és naturalisztikus irányra törekszik.²⁶⁶

2. ábra: A Baruch-ház homlokzati rajza Bálint és Jámor műhelyéből

²⁶⁶ Bérpalota terve VI., Bajza-utca 24. a. Bálint Zoltán és Jámor Lajos építészekről. Építő Ipar, 23. évf. 17. sz., 1899. április 27., p. 129–132. A házszám ma: Bajza utca 44.

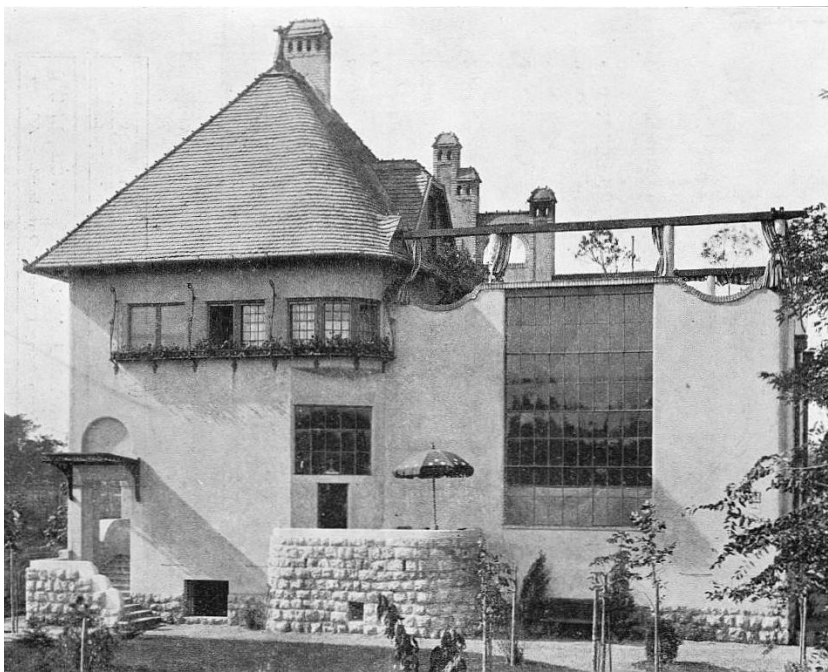
Az épület kapuzatát és belső kovácsoltvas munkáit az a *Forreider és Schiller* műlakatos cég készítette, amellyel a későbbi évek során Bálint és Jámbor sok ízben működött együtt. A Baruch-ház eredeti kapuja sajnos elpusztult. A Bajza utca 44. szám alatti, jó állapotú házban ma a bolgár önkormányzat és más bolgár intézmények működnek.

3. ábra: A Baruch-ház homlokzata (a szerző felvétele)

Ligeti Miklós műteremháza, Budapest

Ligeti Miklós 1899–1900-ben épült műteremháza Bálint és Jámbor páratlan tehetségének és az összművészeti filozófia érvényesülésének egyik ékes példája. A két fiatal építész munkássága, közte a Stefánia úton épült ház és annak berendezése fölkeltette a sajnálatosan rövid ideig élő *A Ház* című építőművészeti folyóirat szerkesztőinek figyelmét: a folyóirat első számában egy cikk és több illusztráció jelent meg Ligeti műteremházáról, illetve az építészpáros más munkáiról.

4. ábra: Ligeti Miklós műteremháza

A cikkíró kiemelte, „egy művésznak műtermet építeni, mely hangulatos, barátságos interieurjével munkakedvét emelni hivatott” mennyire szép és ösztönző feladat. „Ligeti Miklós szobrász otthona, működésének szintere ... derűsen és jókedvűen mutatja, hogy itt más ember lakik, olyan kinek nem fényűzés, pompa, nem társaságok fogadása az élete szükséglete, hanem kinek foglalatossága, szívének minden dobbanása a nagy műterem ablaka mögött játszódik le.”

A kis ház minden része beszédes: a puritán egyszerűségű piros tetőzet, a pirosra festett famunkák és a tetőzethez oly nagyon illő nagy terasz... „Belül a ház csupa jószág, csupa melegség. Kicsiny márvánnyal burkolt előtér nyájasan integet a belépőnek és egyetlen nagy nyíláson át, melyet csak függöny választ el, betekintést nyújt a barátságos hallba.” Innen egyszerű falépcső vezet fel, a sok könyv, a virágok és szép szobrok kimondhatatlan kedves hangulatot árasztanak. A kis műterem tulajdonképpen fogadósoba, melyben semmi keregett architektura nincs, a sima falakat nem dekorálja sem gazdag márvány, sem más díszes anyag: itt dolgoznak, itt komoly minden. „E házra nem kellett cifraság, disze, mindene a belső tartalom, mely a külsőn is átsugárzik.”²⁶⁷

²⁶⁷ A művész háza és más munkásságok. A Ház. Építőművészeti folyóirat, 1908, p. 77–78, fotók p. 85–88.

5. ábra: Ligeti műteremházának hallja

Zala György műteremháza, Budapest

Zala György műteremháza 1898 és 1900 között épült fel a Stefánia út és az István út sarkán. Az eredeti terveket *Lechner Ödön* készítette, de az épület Bálint és Jámbor tervei szerint nyerte el végső formáját.

Zala György, a kiváló szobrász fényes műtermet építtetett, amely valóságos látványossága lesz a fővárosnak. Óriási méretű, átmérőben 21 méter hosszú és 14 méter magas, tehát a legnagyobb szobor alkotására is kellő teret ad. Két, egyenként 8 méter széles és 11 méter magas üvegablak világítja meg a hatalmas termet, melynek vastetőzetén síneken járó emelőgép mozgatja a kész szobrokat. E nagy műterem mellett egy kisebb műterem is a művész rendelkezésére áll. A műteremmel összeépült a művész lakása, mely angolos kényelemmel van megoldva. Az előcsarnok tágas helyiségéből három nagy földszinti szoba nyílik. Az előcsarnokból fölvezető lépcsőzetet egy színes üvegfestésű ablak világítja meg. Az épület Városliget felé néző oldalát a művész sajátkezüleg mintázott relief képei díszítik.²⁶⁸

Zala műterme „nemcsak Magyarországnak, de az egész kontinensnek leghatalmasabb, legszebb műterme.” A ház „pompás művészi díszítésű homlokzata”, a kertben előtűnedező antik szobrok „nyomban elárulják, hogy a háznak valamelyik művészfejedelem az ura”. A

²⁶⁸ Zala György új műterme. Budapesti Hírlap, 20. évf. 252. sz., 1900. szeptember 14., p. 7.

kapun belépve a medici Venus kecses szobra ragadja meg figyelmünket, a hall telis-tele műtárgyakkal. A falakon régi mesterek remekműveinek ugyancsak remek másolatai, a Stefánia útra néző fogadó-szalont szintén klasszikus művészi holmikkal rendezték be, a könyvtárban száz meg száz, a klasszikus szobrászatot tárgyaló munka sorakozik.²⁶⁹

„A hatások, megismerések és szabadulások komplexumából szűrődött le Zala György Stefánia-úti műteremházának terve. Magyaros törekvések is beletörtetnek ebbe az értékes komplexumba. Az a vertvas ablak- és kertrács, amelynek képét bemutatjuk, a franciás naturalizmus, angolos ornamentalsáhitat és magyaros ritmus hatásemlékének és leszűrődésének érdekesen szép nyilvánulása.”²⁷⁰

6. ábra: A Zala-féle műteremház homlokzatának részlete

A Stefánia út és az Ajtósi Dürer sor sarkán álló épületegyüttesből 1941-ben lebontották a nagy műtermet, a belső tereket jelentősen átalakították. Az épületben jelenleg Líbia Magyarországi Nagykövetsége működik.²⁷¹

²⁶⁹ Lesskó János: Művészeink műtermükben. Zala György. Vasárnapi Ujság, 59. évf. 25. sz., 1912., p. 506–507.

²⁷⁰ Gerő Ödön: Magyar interiőrök. Az iparművész Bálint és Jámbor. Magyar Iparművészet, 1913. 5. sz., p. 177–188, a kép p. 199.

²⁷¹ Zala-villa: <http://gyujtemeny.imm.hu/szeccesszios-epiteszet/zala-villa-budapest-ajtosi-durer-sor-25/625?sa=1>.

Lederer-ház, Budapest

Budapest VI. kerületében, az Aradi és a Bajza utca sarkán épült fel 1902-ben egy különleges, kétfunkciós épület *Lederer Artúr* földbirtokos megrendelésére. Az alagsorban, a földszinten és az első emeleten kapott helyet a megrendelő magánpalotája, a második és a harmadik emelet egy-egy nagy urasági lakás céljaira szolgál. A tervezők szellemesen érzékeltetik az épület két külön funkcióját: a palotát magába foglaló rész homlokzatán az alagsor, földszint és az első emelet építészetileg jóval hangsúlyosabb, a két felső emelet pedig palotarész tömbjének alá van rendelve. A háziúr helyiségei a Bajza utcáról nyertek bejárást, a lakók bejárata viszont az Aradi utca felől nyílik. A homlokzat architektonikus részei homokkőből készültek, a sík felületek vakolva vannak. A legfelső emeletet díszítő üvegmozaikot Kernstok Károly csodaszarvasregéjét ábrázoló kartonjai alapján Roth iparművész készítette.²⁷²

7. ábra: A Lederer-palota az Andrásy út felől (a szerző felvétele)

²⁷² Budapesti bérpalota a Bajza és Aradi utcák sarkán – tervezték Bálint Zoltán és Jámbor Lajos építészek. Budapesti Építészeti Szemle, 13. évf. 15. sz., 1904, p. 228–229.

A Magyar Iparművészet 1908. évi 2. számában Gerő Ödön szabályos elragadtatással, a rá jellemző érzéketes stílusban írt a Lederer-házról, amelyben a két építész a bérház szempontjait szellemesen párosította a palotával szembeni elvárásokkal. Ugyanabban az épületben kellett szerves egységben, mégis elkülönülve érvényesíteniük a két eltérő funkciót, mégpedig úgy, hogy azok eltérő volta az épület beosztásában és „a ház külsejében s a szerkezettel szorosan összefüggő, a ház mi-voltát teljesen logikusan reprezentáló homlokzatban” érvényesüljön. Az érdekes megoldás mindenki által érthető: az egyik rész a háztulajdonos külön kis palotája, a másik rész finoman kiképzett bérház. Az emeletes palotát a háromemeletes sarokházban úgy alakították ki, hogy „külön jellege kidomborodik, mégis az egész épületnek szerkezeti és dekoratív egységét nem hogy nem zavarja, hanem egyenesen ennek az egységnek alapja és hordozója.” A két eltérő jelleg „kidomborítása és mégis egységes érvényesítése a legmegkapóbb művészi ötletek közül való”. A Bajza utcai homlokzat földszintje és első emelete pompás ritmusú kőarchitektúra. A harmadik emelet ablakai közt, „az emelet egész felületét befödve, Kernstock Károly remek mozaikfrizje húzódik végig. A képsorozat csupa ritmus és csupa harmonizáltság. Beszédes, nemes nagyvonalúság.”²⁷³

A Lederer-palota azok közé az épületek közé tartozott, amelyek belső tereinek kiképzését és teljes berendezését a megrendelő az építészekre bízta. „Az aránylag kis területen sok hely, sok világosság és nagy kényelem: ez volt a program.” Gerő leírja az épületbelső vezérmotívumait, a hall, az úriszoba és a szalon bútorzatát, színezetét. „A termeket díszíteni, berendezni, bútorozni kellett. ... Az építészek a kész házat be is rendezhették. Nem kellett a nyers falaktól elbúcsúzniuk, hogy átadják őket a bútorosnak. A palotát végig maguk alkothatták meg. A falakat burkolhatták, a burkolatot berakással, veretekkel díszíthették, a mennyezeteiket kiképezhették és falak között és mennyezetek alatt stílszerű szobákat formálhattak. ... Részt és egészet összehangolván, részt és egészet szabadon megkomponálván.” A bérlők számára épített lakások „becsülettel rászolgáltak a modern lakás névre. Kényelmesek, szelők, világosak, elegánsak. Kis lépcsőházuk vasrácsát Forreider mester készítette. Szokása szerint vasból, vasat éreztetve.” A vasmunkát, amelyen szintén a ház ornamentikájának vezérmotívuma vonul végig, Bálint és Jámbor tervezte.²⁷⁴

1935-ben egy újságcikk arról számol be, hogy „A budapesti szovjet követség megvásárolta az Aradi és a Bajza utca sarkán álló Lederer-palotát, amelyet hat hónap óta bérelt. A palotát ... a főváros egyik legszebb magánpalotájának tartják.”²⁷⁵ A jól karbantartott épületben az Oroszországi Föderáció Kereskedelmi Kirendeltsége működik.

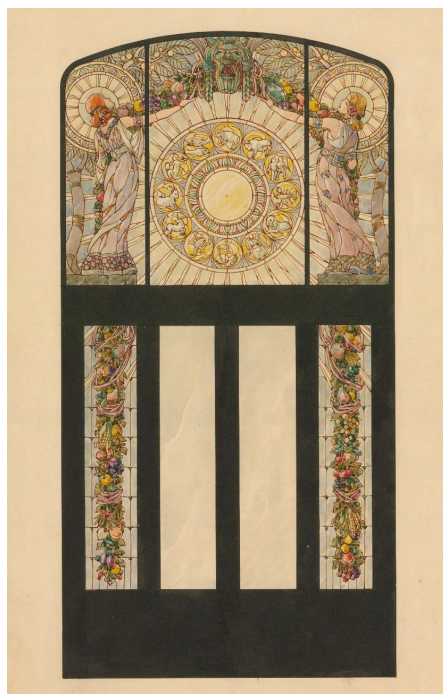
²⁷³ Gerő: i. m. (251).

²⁷⁴ Gerő: i. m. (251), a kép p. 117.

²⁷⁵ Palotát vett a budapesti szovjet követség. Az Est, 1935. szeptember 3., 199. sz., p. 8.

8. ábra: A Lederer-palota hallja

9. ábra: A Lederer-palota szélfogójához
Róth Miksa műhelyében készített üvegablakterv²⁷⁶

Füchsl-palota, Nagyvárád

„Mintha újjá akarnák csinálni ezt a várost, olyan képe van. Aki nem a tyúkszemai szempontjából nézi ezt a nagy fölforgató munkát, örömezzéssel, sőt bizonyos gyönyörűséggel telhet el. Az a kép, amit most Nagyvárád mutat, eleven, modern, erőt mutató, szinte amerikai. Itt rombolnak. Amott már szinte kész egy új palota. Az utcákon árkokat ásnak, kábeleket fektetnek. A Bémer téren rombolnak egy régi házat, hogy helyet adjon egy új palotának. A Füchsl-palota a Kossuth utca és Nagypiac tér sarkán készen áll, művészi munka, új látnivaló.”²⁷⁷ – Ady Endre sorai kihagyhatatlanok, ha Nagyvárád előző századfordulós megújulásáról esik szó.

A borkereskedéssel foglalkozó *Füchsl testvérek* 1902 és 1903 között a Nagyváradi Kossuth utca és Nagyvásár tér sarkán építtettek szecessziós stílusú bérpalotát, amelynek pá-

²⁷⁶ A MÉM MDK Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből.

²⁷⁷ Ady Endre: A fölforgatott Nagyvárád és az új városháza. In: Nagyváradi Napló, 1903. június 21. Forrás: Ady Endre összes prózai műve, 4. kötet: <https://mek.oszk.hu/00500/00583/html/ady39.htm#c1334>.

lyanyertes tervei Bálint Zoltán és Jámbor Lajos műterméből kerültek ki. A földszinti részt az elegáns *Bihar Kávéház*, illetve egy sörcsarnok foglalta el. A következő korabeli hirdetés felér egy pillanatfelvétellel: jóforgalmú helyen, kétemeletes, modern bérházban a fényes berendezésű és felszerelésű Bihar Kávéház számára február hó elsejével, igen előnyös feltételek mellett, bérlőt keresünk. Füchsl Testvérek bornagykereskedők, Nagyváradon.²⁷⁸

„A századelejei Nagyváradnak gazdag irodalma van. Ha hitelt lehet adni a krónikásoknak, úgy el kell fogadnunk, hogy a várost abban az időben az alkotás láza és a szabadságeszmék hatották át. Bizonyítékokban nincs hiány. ... Az alkotási láz a váradi zsidóságot is magával ragadta. Egymás után épültek a gyönyörű üzletházak, bérházak, s Vár népe saját magának bókolt, amikor e házakhoz hozzátapasztotta a 'palota' jelzőt. Felépült a Sas-palota, Ullmann-palota, Füchsl-palota...”²⁷⁹

A kétemeletes épület meghatározó eleme a kúpos tornyú, ívelt vonalú sarokrész. Hullámvonalú koronázópárkány köti össze a ritmikusan váltakozó, hajlított ívű oromzatokat. A homlokzat különlegessége a megrendelők foglalkozására utaló ornamentika: kancsóból vagy kosárból kinövő leveles, szőlőfürtös indák borítják a faltükröket, a koronázópárkány alatti falszakaszt, a sarokrész hosszú, ívelt erkélyének korlátját és a Kossuth utcára nyíló kovácsoltvas kaput.²⁸⁰

A 2019-ben homlokzatfelújításon átesett Füchsl-palota szerepel a romániai műemlékek jegyzékében.²⁸¹ Nagyvárad többek között ennek az épületnek is köszönheti, hogy tagja lehet a szecessziós városok európai hálózatának.

A Lederer testvérek bérpalotája, Budapest

Az Építő Ipar híre szerint a fővárosi magánépítési bizottság 1905. július 31-én tartott ülésén több új építkezésre adott ki engedélyt, köztük a *Lederer testvéreknek* a Röck Szilárd utcában lévő, 5606. helyrajzi számú telken egy négyemeletes házra, melynek tervezői Bálint és Jámbor. 1906. május 21-én ugyanez a bizottság engedélyt adott a házban felvonó építésére.²⁸²

Érdekes módon ez a hír némileg módosított tartalommal jelent meg a *Pesti Naplóban* és a *Magyarországban*. Ez a két lap ugyanezen a helyrajzi számon egy négyemeletes és egy háromemeletes ház építési engedélyéről tudósít a magánépítési bizottság ülése után.²⁸³

²⁷⁸ Pesti Hírlap, 27. évf. 21. sz., 1905. január 21., p. 26.

²⁷⁹ A Tegnapi városa – a nagyváradi zsidóság emlékkönyve. Nagyváradról Elszármazottak Egyesülete, Tel-Aviv, 1981, p. 85: <https://archive.org/details/nybc314216/page/n2/mode/2up>.

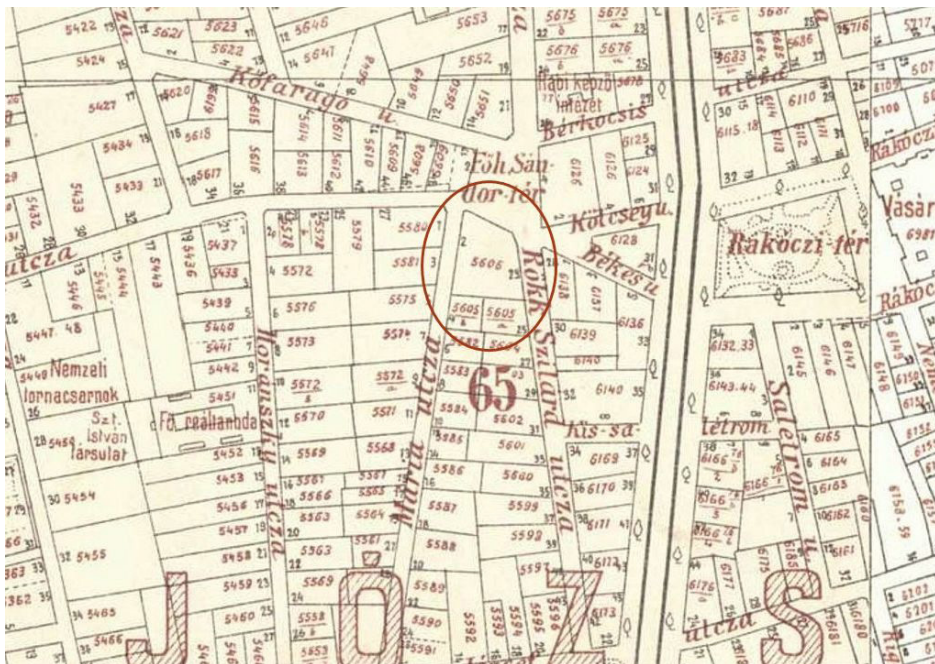
²⁸⁰ Füchsl-palota, Nagyvárad: <https://www.erdelyiutazas.hu/magyar/latnivalo/nagyvarad/fuchsl-palota-nagyvarad-2705>.

²⁸¹ Palatul Füchsl, Oradea. Cod: BH-II-m-B-01053: <http://www.encyclopediavirtuala.ro/monument.php?id=340>.

²⁸² Fővárosi ügyek. Építő Ipar, 29. évf. 32. sz., 1905. augusztus 6., p. 277 és Építő Ipar, 30. évf. 21. sz., 1906. május 27., p. 206.

²⁸³ Új építkezések. Pesti Napló, 56. évf. 212. sz., 1905. augusztus 3., p. 12 és Magyarország, 12. évf. 188. sz., 1905. augusztus 2., p. 11.

A háromfrontos bérház a Léderer Artúr és Léderer Károly birtokában lévő, korabeli nevén a Röck Szilárd utca – Főherceg Sándor tér – Mária utca találkozásánál fekvő, jókora telken épült fel. Az épületet 1906 őszén adhatták át: számtalan helyen megjelent ugyanis, hogy a Bálint és Jámbor építésziroda a Főherceg Sándor tér 3. szám alá tette át székhelyét, illetve 1906 októberétől kezdve több munkájuk kapcsán is ez a cím jelent meg – egészen 1911-ig, amíg el nem készült a saját bérházuk a Budafoki úton.

10. ábra: A Lederer testvérek bérpalotájának helyszíne az 1908-as térképen²⁸⁴

A ma is meglévő épületegyüttes a Röck Szilárd utca – Gutenberg tér – Mária utca felől három bejárattal rendelkezik. A Google műholdfelvételen jól kivehető a két épület: a Mária és a Röck Szilárd utcára nyíló háznak közös belső udvara van, a két utcára néző oldalon a tető kiképzése szimmetrikus. Kívülről nézve a laikus számára is látható, hogy a Röck Szilárd utcában és a Gutenberg tér felőli oldalon ugyanolyan kovácsoltvas rácsok díszítik a nyitott erkélyeket. A Mária utcai front homlokzata pedig a négyemeletes saroképülethez és a mellette lévő háromemeletes házhoz hasonló.

²⁸⁴ Budapest időgép – térkép: <https://hungaricana.hu/hu/budapest-idogep/terkep/>.

A Korányi-ház, Budapest

A ma is a belvárosi Váci utcában látható, különleges homlokzatú, szecessziós stílusban épült négyemeletes lakóháza 1907 júniusában kapott engedélyt a neves orvosprofesszor, *Korányi Sándor*. Az épületre vonatkozó korabeli híradás, hogy a Magyarország című lapban megjelent a magánépítési bizottság által kiadott engedély: „Korányi Sándornak és nejének, IV. ker., Váci-utca 159. hr. sz. négyemeletes házra.”²⁸⁵ Egy évvel később a tulajdonos több napilapban is közzétette a hírt: Korányi Sándor egyetemi tanár a lakását a IV. kerület, Váci-utca 42. szám alá helyezte át. Csaknem húsz évvel későbből származik egy érdekes adat, miszerint a házat felfelé bővíteni szándékozták: „Báró Korányi Sándor a IV., Váci-u. 42. sz. a. ráépítés, terv. Bálint és Jámbor (I., Budafoki út 9–11.).”²⁸⁶ Az emeletráépítés az utcafrontról is látható.

Bálint és Jámbor sötét színű, monokróm kerámiaelemekkel hangsúlyozta a homlokzati elemeket: az osztó- és könyöklőpárkányokat, a nyílások keretezését.

11. ábra: A Korányi-ház homlokzata (a szerző felvétele)

A homlokzatot díszítő építészeti kerámia – Bálint és Jámbor többi munkájához hasonlóan – itt is a pécsi Zsolnay gyárból származik. A két felső szinten a kerámiadekoráció hálószerűen jelenik meg. A zárt erkélyek felett ülő kerámiabaglyok az építető professzor szellemi foglalkozását szimbolizálják.

²⁸⁵ Uj építkezések. In: Magyarország, 14. évf. 139. sz., 1907. június 12., p. 11.

²⁸⁶ Magánépítési engedélyek. A Munkaadó, 14. évf. 28. sz., 1927. július 13., p. 3.

Némelyik homlokzati forma a ház belső részén is megjelenik, például az üzletportálok fölötti párkány motívuma ismétlődik a kapualj mennyezetén, a hálómintában látható hajlított növényi szárazak és levelek a lépcsőkorlát rácsának felső részén köszönnek vissza.²⁸⁷

A Váci utca 42. szám alatti, kitűnő állapotban lévő, reprezentatív épület falán emléktáblák hirdetik a korábbi híres lakók, Korányi Sándor akadémikus, továbbá *Kovai Lőrinc* író és *Szendrey-Karper László* gitárművész nevét.

12. ábra: Kerámiabaglyok a Korányi-házon (a szerző felvétele)

²⁸⁷ A Korányi-ház: <http://gyujtemeny.imm.hu/szeccesszios-epiteszet/koranyi-haz-budapest-vaci-utca-42/648?sa=1>.

Hirsch Albert villája, Budapest

Művészpártolás a városházán

Aggházy Gyula festőművész Munkácsy utcai házát e napokban eladta dr. Hirsch Albert földbirtokosnak, aki villát építtet a viskó helyébe. Ez a telekvásár nagyon érdekes és jellemző példája annak, hogy miképpen pártolják a városházán a művészetet. Ezelőtt huszonöt évvel használatra kapta Aggházy a Munkácsy utcai telket a várostól művészeti célokra, ami azt jelentette, hogy műtermet kell építenie a telken. Aggházy épített is egy kis házacska, amelyet három családnak adott bérbe. Most aztán arra kérte a fővárost, hogy egyezzék be a telekkönyvi korlátozás törlésébe, szívesen megfizeti a telek huszonöt év előtti forgalmi értékét. A főváros a művészetpártolói szent nevében belement az üzletbe. Aggházy nem egészen húszezer koronát fizetett a fővárosnak és a festőművész menten eladta a Munkácsy utcai telket 110 ezer koronáért.²⁸⁸

A magánépítési bizottság 1909. augusztus 9-ei ülésén engedélyezte *dr. Hirsch Albert* számára a Munkácsy utca 3047. helyrajzi számú telkén egy emeletes nyaraló felépítését, Bálint és Jámbor tervei alapján. 1911. március 6-án ugyanez a bizottság gépekre és felvonóra adott engedélyt a tulajdonosnak.²⁸⁹

Gerő Ödönnek köszönhetően tudunk arról, hogy a Hirsch-villának az enteriőrjét is Bálint és Jámbor tervezte: „A Munkácsy utca 16. számú palota halljának zöldes juttával borított falait füstölt tölgyfaburkolat tagolja. Fehér gipszmennyezet borul föléje. A kandalló központi fűtéssel kombinált s a fűtőtestek melege áttört vörösrézburkolaton árad a kényelmesen nagy, szép csarnokba.”²⁹⁰ A Kmety György utca sarkán álló, Munkácsy Mihály utca 16. szám alatti, jó állapotú villában ma egy informatikai tanácsadó cég működik.

²⁸⁸ Művészpártolás a városházán. Pesti Napló, 60. évf. 109. sz., 1909. május 9., p. 16.

²⁸⁹ Fővárosi ügyek. Építő Ipar, 33. évf. 33. sz., 1909. augusztus 15., p. 299 és Építő Ipar, 35. évf. 11. sz., 1911. március 12., p. 111.

²⁹⁰ Gerő: i. m. (270).

13. ábra: Hirsch Albert villája (a szerző felvétele)

Lederer Károlyné bérpalotája, Budapest

1910-ben az Andrásy úthoz közel eső Kmetty utca 31. és 33. szám alatti, beépítetlen telkekre árverést hirdettek. Ezt követően a főváros tanácsa a közgyűlés elé terjesztette javaslatát, hogy a Kmetty utca 31–33. sz. alatti két telket az árverésen legmagasabb ajánlatot tevő Lederer Károlynénak adják el, négyszögölenként 275 korona 10 fillérért.²⁹¹ A magánépítési bizottság 1910. július 11-én tartott üléséről szóló hír szerint Lederer Károlyné a Kmetty utca 3047. helyrajzi számú, általa megvásárolt telken új építkezésre nyert engedélyt; a kétemeletes bérvilla tervezője Bálint és Jámbor.²⁹²

Ismét Gerő Ödön több fényképpel illusztrált cikkéből derül ki, hogy építészeink nemcsak az épület, de a palota fényűző berendezésének tervezésére is megbízást kaptak. Az emeletes hallban készült „szilfából a lambériák, a lépcsőkorlátok, az emeleti galéria könyöklője. A köralakú lépcső vakmerő törtetéssel visz az emeleti nyílt galériához. A mennyezetet hordó hatalmas pillért szilfa burkolja: monumentális erővel hasítja szét a tért és hirdet szuverén biztonságot.” Az előcsarnok amerikai fenyőfából készült dongaboltozatán plasztikus díszítés, az ajtók és a lépcsőrács „bécsi-műhelyesen biedermeieres. A kis csarnok térré-testté lett invitáció. A sötét tölgyfaebédlő pedig a marasztaló vidámság és komolyság összeegyezteté-

²⁹¹ A Kmetty-utcai telkek eladása. Pesti Hírlap, 32. évf. 39. sz., 1910. február 16., p. 8.

²⁹² Fővárosi ügyek. Építő Ipar, 34. évf. 29. sz., 1910. július 17., p. 294.

se: minden vendég otthon legyen benne. A világos kreton falikárpiton nagy, színes virágok tobzódhatnak. ... A palota szalonja fehér, mennyezetének ornamentizált dongáztatát kazettás, széles ornamentalsávok keresztezik. A fal lába fekete körtefa, a smaragdzöld damasztkárpit pedig falvállig ér. Végig a házon csupa fényűzés, minden matériája nemes, s minden formája az anyagot hízelkedve bevallja.”²⁹³

A II. világháború után gyermekotthonná átalakított, mai címe szerint a Kmety György utca 31. szám alatti épületben ma a *Gyermek-lak* csecsemőotthon működik.

14. ábra: A Kmety György utcai villa (a szerző felvétele)

Hirsch Jakab villája, Budapest

Az Andrássy út 130. alatt található lakóházzal kapcsolatosan a következő hír jelent meg a sajtóban 1910-ben: a magánépítési bizottság március 21-én tartott ülésén új építkezésre nyert engedélyt Hirsch Jakab, az Andrássy út 3018. helyrajzi számú telkén. A kétemeletes ház tervezője Bálint és Jámbor.²⁹⁴ Egy évvel később a bizottság gépekre és felvonóra adott engedélyt az építettőnek.

²⁹³ Gerő: i. m. (270).

²⁹⁴ Fővárosi ügyek. Építő Ipar, 34. évf. 27. sz., 1910. március 27., p. 139 és Építő Ipar, 35. évf. 11. sz., 1911. március 12., p. 111.

Cikkünk nyomdába adásáig nem sikerült rábukkanni az épületről szóló korabeli méltatásra. Az interneten azonban látható egy kitűnő fotókkal illusztrált ismertető, amely bemutatja Bálint és Jámbor „premodern építészetet idéző” munkáját, a ház külső kialakításának egyedi megoldásait és a különlegesen szép lépcsőházat.²⁹⁵ Az épület alagsorában ma kávézó működik. Az utcáról, illetve a szűk udvarról meg lehet csodálni az épület oldalfalán az üvegezett, domborított fémdíszítéssel ellátott, lekerekített sarkú, egészen különleges zárterkélyt. A tervezők neve a villa utcafront felé eső részén, a kőlabazatba vésvé olvasható.

15. ábra: Bálint & Jámbor fecerunt (a szerző felvétele)

Károlyi-ház, Budapest

Éble Gábor, a Károlyi grófok pénztárnoka, majd levéltárosa írt egy kisebb dolgozatot a Veres Pálné és az Irányi utca sarkán 1910-ig álló, palotaszerű, egyemeletes, úri lakóházzal, melynek barokk stílusú homlokzata és a tulajdonos címerével díszített portáléja a Veres Pálné utcára nézett. A 17. századtól kezdve számos tulajdonosa volt a teleknek, majd a rajta épült háznak, amely 1858-ban került gróf Károlyi István nevére. István gróf 1881-ben bekövetkezett halálakor a haszonélvezetet feleségére, Orczy Máriára, a tulajdon egyik felét a fiára, Sándorra, másik felét pedig az unokájára, Lászlóra hagyta. László gróf ebben a palotában született 1859. június 12-én. Amikor a gyermektelen Károlyi Sándor 1906-ban elhunyt, a házat, amely lebontásáig 52 éven át volt a grófi család főtárgyának tulajdonában, az unokaöccsére, Károlyi Lászlóra hagyta.²⁹⁶

A *Pesti Napló* újságírója így adott hangot a patinás épület lebontása miatti sajnálkozásának: „Gróf Károlyi László május elsején lebontatja a patriarkális erkölcsű házat s lesz belőle

²⁹⁵ Andrassy út 130.: <http://lathatatlan.ovas.hu/index.htm?node=49624>.

²⁹⁶ Éble Gábor: Egy régi pesti palota. Budapest, Franklin ny., 1910. A cikk a Századok című folyóirat 1911-es évfolyamában, illetve alkalmi dískiadásban, egész oldalas fényképekkel illusztrálva a Franklin Társulatnál is megjelent.

égbefutó bérpalota, ami lett az itt meghúzódó összes régiségekből.”²⁹⁷ A *Honi Ipar* közleménye szerint gróf Károlyi László modern bérpalotát épített az Irányi utca és Veres Pálné utca sarkán Bálint és Jámbor műépítők tervei alapján, amelynek földszinti és félemeleti helyiségei üzleti célokra fognak szolgálni. Az épületnek ez a része modern vasportálokkal lesz kiegészítve, melynek kivételére a *Haas és Somogyi* mérnökök speciális üveg- és vasszerkezetek gyára nyert megbízást.²⁹⁸

16. ábra: A Károlyi-ház szecessziós fémlemezborítása (a szerző felvétele)

A Károlyi-ház külön érdekessége, hogy az akkor Magyarországon még alig ismert falazóanyagból, a háztulajdonos gróf Károlyi László kaposztásmegyeri gyárában készült mészhomoktéglából épült fel. A Németországban akkor már sok helyütt alkalmazott alapanyagot Magyarországon Bálint Zoltán és Jámbor Lajos alkalmazta először nagy bérpaloták, közülük is legelőször a gyártulajdonos gróf bérházának felépítésére.²⁹⁹

²⁹⁷ Pesti Napló, 60. évf. 273. sz., 1909. november 18., p. 6.

²⁹⁸ Honi Ipar, 11. évf. 21. sz., 1910, p. 23.

²⁹⁹ A mészhomoktéglá multja és jövője nálunk. Építőmesterek Lapja – A Munkaadó, 1936. április 9., 15. sz., p. 4.

17. ábra: A mészhomoktéglából épült Károlyi-ház (a szerző felvétele)

Az építészpáros technikatörténeti jelentőségű, bátorságot és nagy szakmai tudást igénylő döntésére a cikksorozat következő részében visszatérünk. Itt is kiemeljük azonban, hogy az idő igazolta az anyagválasztás helyességét: a vakolatlan, nyerstégla modorban épült ház elfogadható állapotban vészelte át az elmúlt 110 évet. Az I–IV. emelet mészhomoktéglá burkolatának állaga jónak mondható. A félemeletet burkoló, szecessziós mintázatú fémlemezborítás viszont felújításra szorulna.

Angolos stílusú villa, Budapest

A XI. kerület, Balogh Tihamér utca 7. szám alatt álló házról alig sikerült néhány adatot felkutatni: a *Budapesti Cím- és Lakásjegyzék* 1913-as évfolyamában *Kenyeres János* földbirtokos neve található ezen a címen;³⁰⁰ néhány évvel később az ő vejének, *Ambrózy Andornak* a neve szerepel a regiszterben. A Hungaricana adatbázisban található egy korabeli fotó az épületről,³⁰¹ amely ma is áll a Gellérthegy oldalában. A szecessziós építészet egyik legnagyobb szakértője, *Gerle János* adatai alapján az 1910 körül épült, szecessziós ornamentikájú kis villa látható favázás szerkezetével, angolos stílusával meglehetősen ritka a magyar építészetben.³⁰²

³⁰⁰ Budapesti Cím- és Lakásjegyzék, 26. évf., 1914, 9. rész – Lakás-jegyzék, p. 1744.

³⁰¹ Egyszintes épület favázás homlokzattal, angolos stílusban. Hungaricana – képeslap a FSZEK Budapest Gyűjteményében, lelt. sz. K000359.

³⁰² *Gerle János*: Budapest. A XI. kerület építészeti emlékei. Chartografia, Bp., 1994, p. 17.

Stein Manó bérháza, Budapest

Az egykori Fehérvári út 12. szám alatti (ma Bartók Béla út 10–12.) négyemeletes lakóház, bérház, műterem terveit 1907-ben engedélyezték a tulajdonos, *Stein Manó* számára. A Hungaricana adatbázisban megtekinthetők a BFL állományában őrzött építési engedélyezési tervdokumentációból a digitalizált szintrajzok.³⁰³

Az épület szomszédos a Budafoki út – Csiki utca sarkán, 2–3 évvel később elkészült, szintén a Bálint és Jámbor cég által tervezett lakóházzal. A tervrajzokon látszik, hogy a bérház utcafrontján nagyméretű, elegáns lakások voltak; nem véletlenül laktak itt akadémikusok, egyetemi professzorok. Három egykori lakó: *Fettich Nándor*, *Rubinyi Mózes* és *Schulek Frigyes* nevét emléktáblák őrzik a ma közepes állapotban lévő ház falán.

18. ábra: Stein Manó bérháza (a szerző felvétele)

³⁰³ Stein Manó bérháza. HU BFL XV.17.d.329 - 5504, 1–9. f. – 1907.

Bálint Zoltán és Jámbor Lajos bérháza, Budapest

Az építészpáros saját, belső udvaros bérpalotáját a Budafoki út 9–11. szám és a Csiki utca sarkán építette fel 1910–11-ben. Az eredetileg négyemeletes épületet 1924-ben műteremtoldalékkal és a hozzá tartozó lakással felfelé bővítették, miáltal ötemeletessé vált. A BFL tervtárában fennmaradt a bővítés dokumentációja: az építési engedélyezési terv, a használatbavételi engedély és a statikai számítás. A digitalizált képeken az egész ház korábbi tervei: a két utcára néző homlokzat, az egyes szintek alaprajzai stb. látszanak.³⁰⁴ A bérházban eredetileg 40 darab, 80 – 160 négyzetméteres, 3,45 méter belmagasságú lakás épült. A liftes fölépcsőházat bordó színű csempével burkolták, a körfolyosókat mozaiklappal fedték be. Hátról kapott helyet a cselédlépcső és a teherlift.

Bálint Zoltán unokájának, Bálint Andrásnak – aki maga is harminc évig lakott a házban – a visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy az ő családja a második emeleten lakott, az ötödiken alakították ki az építészműtermet.³⁰⁵ Cikkünk első részében ismertettük a Jámbor Lajos IV. emeleti lakására vonatkozó, a népszámlálási lakásíven fennmaradt adatokat. Bálint 28, Jámbor 44 éven át lakott a házban.

19. ábra: Bálint Zoltán és Jámbor Lajos lakóháza (a szerző felvétele)

³⁰⁴ Bálint Zoltán és Jámbor Lajos bérháza – IV. emelet átalakítása. HU BFL - XV.17.d.329 - 5505, 25. f. a jelzethez 57 db digitalizált kép tartozik.

³⁰⁵ Polgár a Nagymező utcában: <http://old.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/magyarpolgar/balint.pdf>.

Az érdekesség kedvéért teljes terjedelmében idézzük az építészduó által 1910 novemberében feladott apróhirdetést, amelyből pontos képek kaphatunk az épülőben lévő, akkor igen korszerű infrastruktúrával felszerelt házról.

3–6 szobás lakások, Budafoki-út legelején (9. sz.) alatt díszes palotában májusra. Kilátás a műegyetem kertjére és a Dunára. A Ferenc-József-hídtól az ötödik ház. A központi vásárcsarnoktól 5 percre. Minden relációban villamos-összeköttetés. Minden komfort. Villamos gombkormányzatú személy- és ugyanilyen cseléd- és teherlift. Vacuum cleaner minden lakásban. Gázfürdőkályhák, a nagyobb lakásokban mosogatók, melegvízkészítés. Villany, gáz, ipargáz, rechaudk. Állami telefon. Telefon minden lakásból a házmesterhez. Cselédfürdő. Felvilágosítás a helyszínén és Bálint és Jámbor építészeknél VIII. Sándor-tér 3. Telefon 1–77.³⁰⁶

A BFL állományában őrzik a két tulajdonostárs által 1912. szeptember 12-én aláírt, a bérpalota jogviszonyára és üzemeltetésére vonatkozó szerződést. Bálint 3/5, Jámbor 2/5 részben birtokolta az épületet. A közjegyzőnél kötött megállapodás néhány érdekes részlete: mindaddig, amíg az ingatlan a szerződő felek közös tulajdonát képezi, a ház kezelése és fenntartása körüli teendők ellátása Bálint Zoltán szerződő fél joga és kötelessége, aki a ház jövedelméről és fenntartásának költségeiről rendes könyveket vezetni s azokról Jámbor Lajosnak negyedévenként elszámolni tartozik. Ez a megállapodás addig érvényes, amíg a szerződő felek a „Bálint és Jámbor” cég társtagjai – ez idő alatt Bálint Zoltán a ház kezelésével és fenntartásával kapcsolatos tevékenységéért tiszteletdíjat nem igényelhet. Amennyiben a közös cégből bármelyik fél kiválna, Bálintnak a házkezelésért a házbérjövdelem egy százaléka jár. A felek egymás javára elővételi jogot kötöttek ki, és minden eshetőségre (csőd, haláleset stb.) vonatkozóan rendelkeztek.³⁰⁷

A bérház építésére Bálint és Jámbor 585 ezer korona hitelt vett fel 4,5%-os kamattal a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól, 100 féléven át tartó, félévente 15 502 korona 50 fillér törlesztési kötelezettséggel. A csatolt törlesztési napló alapján 1959. november 1-jéig kellett (volna) fizetni a részleteket. A közjegyzői okiratot 1910. március 24-én írták alá.³⁰⁸

A Budafoki úti bérházzal kapcsolatban egy további irategyüttes is megtalálható a főváros levéltárában.³⁰⁹ A háborús károk miatt szükségessé vált a Bálint Péter és társai tulajdonában

³⁰⁶ Budapesti Hírlap, 1910. november 20, 276. sz., p. 68.

³⁰⁷ Charmant Oszkár közjegyző iratai. HU BFL - VII.193.a - 1912 - 1182.

³⁰⁸ Weinmann Fülöp közjegyző iratai. HU BFL - VII.184.a - 1910 - 0505.

³⁰⁹ Dr. Bálint Péter és társai bérházának helyreállítása. HU BFL XV.17.d.329 - 5505, 32–36., 68–73. f. – 1946. Kapcsolódó iratok jelzete: BFL IV.1409.c 313883/1946-III.

lévő épület helyreállítása. A kutatás szempontjából figyelemre méltó adat, hogy a három építettő – egyben tulajdonos – egyike Jámbor Lajos, a másik *Bálint Péter*, az 1939-ben elhunyt Bálint Zoltán fia. A harmadik tulajdonos *Schill Imre*, a kor kiváló kardiológus professzora, Jámbor unokahúgának a férje, akinek Jámbor 1936-ban ajándékozta oda a bérház 2/40-ed tulajdonjogát.³¹⁰ A helyreállítás építész tervezője Jámbor, aki ekkor 77 éves volt.

A valaha szebb időket látott épület erősen rászolgálna a törődésre és egy alapos felújításra. A ház bejárati folyosóján például a mives kerámiadíszekre szerelték fel a lakók postaládáit.

Technikatörténeti érdekességeként megemlítjük, hogy *Pfejfer Ignác* egyetemi tanár, a kiváló vegyészprofesszor, az *Egyesült Izzó Kutatólaboratóriumának* igazgatója szintén ebben a házban, a IV. emeleten lakott mint háztulajdonos.³¹¹ Sajnos, az épületen sem a ház tervezőire, sem többi neves lakójára nem emlékeztet semmi.

20. ábra: Bálint és Jámbor bérpalotájának homlokzata a Műegyetem felől

A református egyház bérháza, a „püspöki palota”, Debrecen

Nemcsak a köznyelv, de a szakirodalom is többnyire püspöki palotaként említi a debreceni főtér sarkán felépült, 1912-ben átadott bérházat, amely széles körben ismertté vált nevét a területen korábban álló püspöki székházról kapta. A ragadványnév sok helyen önállósult, pedig az épület soha nem funkcionált egyházi méltóságok székhelyeként.

³¹⁰ Ingatlanforgalom. Fővárosi Közlöny, 47. évf. 9. sz., 1936, p. 251.

³¹¹ Budapesti háztulajdonosok címtára (név- és lakjegyzéke) 1938, p. 217.

Egy korábbi sikertelen pályázati forduló után 1910-ben a MMÉE szakmai felügyeletével folytatták le a második tervpályázatot. Az építési programban gáz-, villany- és vízvezetékkel ellátott, 3–6 szobás, korszerű lakások tervezését írták elő az eredetileg négy külön telekből álló, közel 1800 négyszögöles területen. A debreceni református egyházközség bérházának terveire meghirdetett pályázatra 42 pályamű érkezett be. A bírálóbizottság a 3500 koronás I. díjat, mellyel a részletes tervek elkészítésére szóló megbízatás is járt, Bálint és Jámbor budapesti építész tervének ítélte oda.³¹²

A „Rajzolt távlati kép” jellegű nyertes tervről közzétett bírálatból idézünk: az alaprajzi elrendezés azáltal, hogy a három utca felé cour d’honneur-eket létesít, sikerültnek mondható, mivel egyrészt az utcai szobák számát szaporítja, másrészt homlokzati kiképzésében a hosszú utcai homlokzatoknak erős tagozást ad. A lakások beosztása megfelelő és jónak mondható. A lépcsők és bejáratok száma sok, ami főleg az ellenőrzés szempontjából nem túl szerencsés. A zsűri kifogásolta, hogy egyes lakások csak függőfolyosó útján érhetők el. A pályaterv földszinti alaprajzában alternatív megoldást mutat be, a nagy átjáró udvar földszintjén kisebb boltokat tervez, miáltal bazárszerű elrendezést nyer. Homlokzati kiképzésében határozottan arra törekszik, hogy városszépészeti szempontból az épület architektonikus lezárást adjon a Piac térnek. Ez a törekvése a torony létesítése által valóban sikerült is, mely utóbbi a városképben mintegy ellensúlyozója a *Nagytemplom* tornyának. Általánosságban a tervezet gyakorlott, ügyes koncepciójú tervező munkája, és jövedelmezőségi szempontból is előnyösnek mutatkozik.³¹³

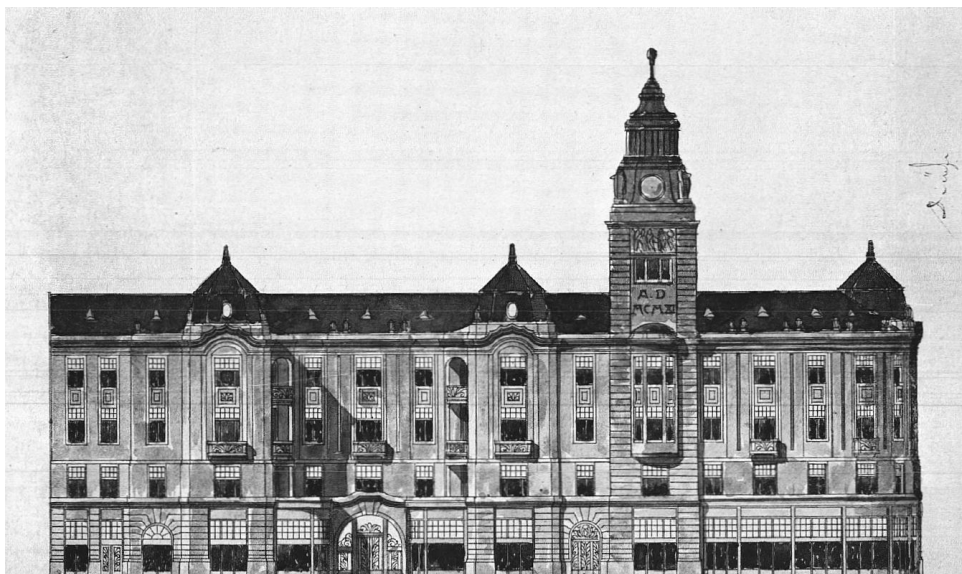
A zsűri javaslata alapján a Bálint és Jámbor céggel 1911 májusában kötötték meg az építési megbízási szerződést, és augusztusban már meghirdették a kivitelezési versenytárgyalást – azzal a feltétellel, hogy az épületet egy éven belül át kell adni. Az első lakók az építkezés megkezdése után 15 hónappal költözhetek be a lakásokba. A földszinten több mint 30 üzletet nyitottak, a három emeleten szintenként 15 lakást, a tetőtérben 3 műteremlakást alakítottak ki.

A tervezőket számos kritika érte az épület főtéri frontján felépített 40 méter magas torony miatt, amelyet sokan a Nagytemplom konkurenciájának tartottak. A torony azonban nem öncélú díszítőelemként került oda: jelentős funkciót töltött be. Abban az időben ugyanis a városi vízvezeték még nem volt alkalmas az emeleti lakások vízellátására – emiatt az épületbe saját víztornyot kellett beépíteni.³¹⁴ A Nagytemplom mellett álló hatalmas épületkomplexum ma is jó állapotban van.

³¹² A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 45. évf. 7. sz., 1911, p. 112.

³¹³ A debreceni református egyház által építendő bérház tervpályázata. Magyar Építőművészet 9. évf. 3. sz., 1911, p. 19–36.

³¹⁴ Mazsu János: Egy debreceni bérpalota és lakói a századelőn. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve. 17. kötet, 1990, p. 63–83.

21. ábra: A debreceni bérpalota Hatvani utcai homlokzata

Fried Ernő villája, Budapest

A tulajdonos a Jávor utca 5. szám alatti egyemeletes nyaraló felépítésére 1905. szeptember 6-án „nyert engedelmet” a fővárosi magánépítési bizottságtól, a tervezők: Bálint és Jámbor.³¹⁵ 1906-ban a kerítésre kapott építési engedélyt. A *Fried Ernő* földbirtokos által építtetett, később bérházként működő villa homlokzatán ma is jól látható az 1915-ös évszám. A jelenlegi címén a XIV. kerület, Jávor utca 5/a szám alatt található épület az 1970-es évek elején az MTK sportegyesület székháza lett, majd magántulajdonba került. A szép villaépületet láthatóan nemrégén újítták fel.

Bornemissza-kastély, Felsőszivágy

Bornemissza Elemér báró, a Károlyi grófok uradalmainak vagyonkezelője 1910 körül a Szilágy megyei Felsőszivágyon³¹⁶ a Bálint és Jámbor céggel építtetett egy reprezentatív vadászcastélyt, amelyet azonban alig néhány év múlva, 1916-ban a betörő román csapatok leromboltak. Az épület szecessziós stílusú ebédlőjéről és halljáról fennmaradt néhány ko-

³¹⁵ Fővárosi ügyek. Építő Ipar, 29. évf. 37. sz., 1905, p. 223.

³¹⁶ A tulajdonos neve számos helyen Bornemissza alakban fordul elő, a helység nevét pedig sokszor hibásan, „Szilvágy” formában írják le.

rabeli fényképfelvétel és képeslap.³¹⁷ A fotók és a korabeli leírások jól dokumentálják, az építészpárosnak ebben a művében is milyen tökéletesen érvényesült a Gesamtkunstwerk filozófiája.

Gerő Ödön vélhetően személyesen látogatta meg a kastélyt, és az ott szerzett benyomásai alapján írhatta a következő lelkesült mondatokat a felsőszivágyi kastély emeletes halljának kialakításáról: „Festőiséggel, távlathatásokkal, a térbetöltés szépségeivel, összeegyeztetett monumentalitással és bensőséggel szolgál. Tulajdonosa Bornemissza Elemér báró élvezi a szépségeit. A sötétzöld csempével borított kandalló nagy angolos fülkéből a csarnokon végignézvén, pompás harmóniába verődik össze a nagy sokféleség: a végig vadászelvényekkel borított sima falak, tövükben pácolt fenyőfaburkolat, a nagy sárgaréz normandiai csillár, a bőrbútor” és az emeletre vezető lépcső.³¹⁸

22. ábra: A felsőszivágyi kastély hallja

³¹⁷ Iparművészeti Múzeum Adattára: http://gyujtemeny.imm.hu/artwork-image/live/medium/FLT_6077.jpg. A Hungaricana képtárában öt fotó, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet adattárában pedig hét további felvétel látható a kastélyról. L. Erdélyi templomok, kastélyok, várak Josef Fischer fényképész hagyatékából: <http://adattar.mi.btk.mta.hu/hu/gyujtemenyek/josef-fischer>.

³¹⁸ Gerő: i. m. (270), p. 180, ábra p. 200. További fotók p. 201–204.

A hall és az ebédlő stílusa feltűnően eltért egymástól – az utóbbi bútorai szinte már átmenetet jelentettek a késő szecesszió és a modernizmus között. A bútorok puritán formavilága és fehér színe különös hangulatot árasztott, „a használhatóság elsődlegessége a reprezentációval szemben a biedermeier gondolatvilágát idézi, de rokonságot mutat a *Wiener Werkstätte* formai törekvéseivel is”. Bálint és Jámbor tervei alapján a bútorzat *Thék Endre* gyárában készült.³¹⁹

Kislakásos bérházak, Budapest

Az előző századforduló idején a székesfővárost kedvezőtlen egészségügyi állapot és nagy halandóság jellemezte, amelynek egyik oka a helytelen lakáspolitikai miatt kialakult mos-toha lakáshelyzet volt. A közmunkatanács által kiadott 1894. évi, véglegesnek szánt építési szabályzat „nagyon hiányosan gondoskodott természetszerű és az élet igényeinek megfelelő építési zónákról”. A szabályozás másik komoly hibája: a legtöbb helyen majdnem korlátlan építési szabadságot engedett meg: a 15 méter széles utcákban lehetett akár 25 méter magas, a 10 méter szélességűekben pedig 21 méter magas házakat építeni; emellett lehetővé tették a telkek nagymértékű beépítését. A négyemeletes épületekben a belső udvarok 20%, a háromemeletesekben „15%-ban való kiszabását engedték meg, miáltal teljesen sötét, szellőztelen, aknaszerű udvarok és lakások jöttek létre”. A rendkívül rossz lakáshelyzetet súlyosbította a lakberek egekbe szökése. A katasztrofális helyzet javítása érdekében a városvezetés 1907-ben, majd 1909-ben építési programot hagyott jóvá, amelynek eredményeként a fővárosban 1910 és 1911 között részben kislakásos bérházak és népotthonok, részben iskolák és kisdudorok épültek.³²⁰

Az 1909-ben a főváros által kiadott közlemény szerint a leendő kislakásos bérházak a szokásos fővárosi méreteknél alacsonyabb emeletmagassággal készülnek, a tiszta szoba-magasság 3 m. Részben három-, részben négyemeletes házak épülnek, az első évi ciklus épületeiben 456 egyszobás, 290 kétszobás és 81 háromszobás lakás található. A kivétel a lehető legegyszerűbb, de közegészségügyi szempontból megfelelő, az egyes lakások célszerű beosztásúak lesznek, a szobák alapterülete 20–22 m². A kétszobás lakásoknak saját, az egyszobásoknak közös fürdőszobáik lesznek.³²¹

A *Városi Szemlében* több tanulmány is napvilágot látott a nagyarányú lakásínség enyhítését célzó építési programok eredményeiről. 1913. július 23-án 1924 lakásbérletet tartottak nyilván a kislakásos bérházakban, akik a piacinál jóval alacsonyabb lakbért fizettek.

³¹⁹ Enteriőrfotó – Bornemisza Elemér felsőszívägyi kastélyának ebédlője. Iparművészeti Múzeum Adattára: <http://gyujtemeny.imm.hu/artwork-large-image/788/0>.

³²⁰ Budapest. Lakásviszonyok. In: Révai nagy lexikona, IV. kötet. Révai Testvérek, Budapest, 1912, p. 61.

³²¹ A főváros építkezései. I. közlemény. Magyar Építőművészet, 7. évf. 7. sz., 1909. július 7., p. 1–2.

A programnak köszönhetően 1910 és 1913 között több mint 8000 lakó költözött az új bérházakba.³²²

A világháború és az azt követő évek alatt a lakásépítés lényegében megszűnt az országban. Évekbe telt, amíg a törvényhatóság lépni tudott az egyre növekvő lakáshiány csökkentése érdekében, végül a főváros 1925 és 1926 között újabb kislakásos bérházakat építtetett: hat projektben 887 lakás épült fel, összesen 1335 szobával.³²³

Bálint és Jámbor a fővárosi kislakásos bérházépítkezés mindkét fázisában részt vett. A korabeli sajtó hírt adott az általuk tervezett és elkészült két bérházról, melyek közül az egyik 1910-ben a Köztemető út és az Alföldi utca sarkán, a másik pedig 1926-ban az Üllői út és a Ceglédi út sarkán épült fel.

A Köztemető út – Alföldi utca sarkán épült bérház, Budapest

A fővárosi magánépítési bizottság 1909. szeptember 6-án tartott ülésén új építkezésre nyert engedélyt Budapest székesfőváros közönsége, melynek értelmében a Köztemető út 5875. helyrajzi számú telken háromemeletes bérház épülhet, a tervezők Bálint és Jámbor.³²⁴ A pályázatokról rendszeresen beszámoló *Magyar Építőművészet* folyóirat – számos más épület tervrajzával együtt – az építészduó által tervezett bérház földszinti és emeleti szintrajzját, illetve kiviteli tervét közölte.³²⁵

A háromemeletes épület 1910. augusztus 1-jén vált lakhatóvá a Köztemető út 21–23. szám alatt. A bérház a főváros legnagyobb ilyen jellegű épületei közé tartozott: 122 lakás kapott benne helyet, közülük 59 egyszobás, 39 kétszobás és 24 háromszobás – míg ez utóbbiak saját fürdőszobával rendelkeztek, addig az egy- és kétszobás lakások bérlői 6 közös fürdőszobát használhattak. Minden lakásba gázvilágítást vezettek be, a ház udvarát parkosították.³²⁶

³²² *Ferenczi Imre*: A lakásügy állása és haladása Magyarországon az utolsó három évben. Városi Szemle, 6. évf., 1913, p. 617–736. A tanulmány a lakáshelyzet javítására irányuló többi programról is beszámol: épültek kislakásos telepek, népszálló és népotthon – összesen mintegy 5000 lakás.

³²³ *Gallina Frigyes*: Budapest székesfőváros 1925–1926. évi kislakásos építkezései. Magyar Építőművészet, 27. évf. 2. sz., 1927, p. I–IV.

³²⁴ Fővárosi ügyek. Építő Ipar, 33. évf. 37. sz., 1909. szeptember 12., p. 332.

³²⁵ A főváros építkezései. II. közlemény. Magyar Építőművészet, 7. évf. 33. évf. 8–9. sz., 1909. augusztus-szeptember, p. 3–5.

³²⁶ *Sidó Zoltán*: Budapest főváros lakásügyi intézményei. Városi Szemle, 5. évf., 1912, p. 717–738.

23. ábra: A Köztetető (Fiumei) úti bérház (a szerző felvétele)

Az Üllői út – Ceglédi út sarkán épült bérház, Budapest

Az *Uj Nemzedék* 1926 tavaszán arról tudósította az olvasóit, hogy még abban az évben összesen 900 lakással 6 új bérház épül fel, melyek közül az egyiket Bálint Zoltán és Jámbor Lajos tervezi. Az Üllői út – Ceglédi út sarkán lévő bérházban 96 darab kétszobás lakás lesz.³²⁷

A népszerű politikai napilap, *Az Ujság* utódlapja, az *Ujság* lelkes hangvételű cikkében írt a kislakásépítési programról: 1926 végére 18 bérházban 1200 lakást építenek föl a fővárosi lakásinség enyhítésére. Az újság részleteket is közölt a Bálint és Jámbor műépítészek által tervezett házról. Jámborék két önálló épületből alakítják ki az angol polgári házakra emlékeztető, modern stílusú épületeket. A tervezők részéről nagy eredmény, hogy az eredetileg egyszoba-konyhasnak szánt alapterületen belül minden lakásban két szobát alakítanak ki, és ezzel egészen új kislakás-típust honosítanak meg Budapesten. A nagyobb méretű lakástípushoz fürdőszoba és cselédszoba is tartozik, a kisebb lakások bérlői a két épületben kialakított 4-4, közös használatú fürdőszobában üdítetik föl magukat. Az épületek „minden kispolgári család számára alkalmas otthont” nyújtanak majd.³²⁸

³²⁷ Százhuszmilliárd költséggel, 900 lakással felépül össze a főváros hat új bérháza. *Uj Nemzedék*, 1926. április 7., p. 3.

³²⁸ Tizennyolc házat épít ezerkétszáz lakással a főváros 1926 novemberére. *Ujság*, 1925. december 12., 128. sz., p. 5.

A fővárosi főjegyző a programról írt összegző cikkében a Bálint és Jámbor iroda által készített tervről: a műépítészek a bérházakat két utcafrontra tervezték meg, a házak közötti szabad területen pedig játszótér kialakítását javasolták. A házak szintjei: pince, alsó földszint, magasföldszint és három emelet, részben manzárdal. A két épületben 96 darab 2 szoba-konyhás lakás létesült, közülük 16 lakást fürdő- és cselédszobával alakítottak ki. A magasföldszintre 20 üzlethelyiség került raktárakkal, a manzárdban pedig a közös fürdőszobák, a mángorló és mosókonyhák kaptak helyet.³²⁹ A közepes állapotú épületegyüttes ma ma is áll az Üllői út – Somfa utca – Zágrábi utca – Zágrábi köz által határolt, bekerített telken.

24. ábra: Az Üllői úti kislakásos bérházak egyike (a szerző felvétele)

Egyéb ismert, megvalósult tervek Bálint és Jámbor műhelyéből

Ebbe a fejezetbe gyűjtöttük össze a szobortalapzatok, síremlékek építészeti munkáival, illetve egy egyedi dekorációs feladattal kapcsolatos, főként a digitalizált források alapján elérhető adatokat is. Az időrendbe szerkesztett lista a jövőben várhatóan további elemmel bővíülhet.

³²⁹ Gallina: i. m. (323).

Petőfi-szobor, Segesvár

„E heti számunkban ... mutatjuk be olvasóinknak a mult héten leleplezett segesvári *Petőfi-szobrot*, *Köllő Miklós* szoborművét, a melynek talapzatát *Frommer Lajos* és *Bálint Zoltán* építésszek készítették” – írja az *Ország-Világ*.³³⁰ A közadakozásból készült szobrot 1897. július 31-én leplezték le; az ünnepségről a *Vasárnapi Ujság* 1897. 32. számában részletes beszámoló olvasható, a csatatéren felavatott szoborról az 517. és az 520. oldalon fotó és rajz is látható. Petőfi szobrát az I. világháború alatt, 1916-ban Budapestre szállították, majd 1922. október 29-én *Kiskunfélegyházán* avatták fel újra.³³¹ A két ország közötti békeszerződésre hivatkozva Románia visszakövetelte Magyarországtól az 1914 után Erdélyből eltávolított műtárgyakat – köztük a segesvári Petőfi-szobrot –, de a diplomáciai tárgyalások nem vezettek eredményre. Az új talapzaton álló, felújított szobor ma is Kiskunfélegyháza főterét díszíti.

A budapesti „királysobrok”

Tíz történelmi személyiség budapesti szobrának elkészülte állítólag *II. Vilmos* német császár 1897. évi látogatásának, azon belül pedig annak köszönhető, hogy a császár csodálkozását fejezte ki amiatt vendéglátójának, *Ferenc Józsefnek*, milyen kevés szobrot látott a magyar fővárosban, holott a magyarok történelme tele van hősökkel. Így volt-e, vagy sem? Tény viszont, hogy Vilmos császár látogatása után *Ferenc József* levelet intézett a magyar miniszterelnökhöz, amelyben közölte elhatározását: az ő költségére készítessenek szobrokat tíz történelmi személyiségről, és azokat állítsák föl Budapest erre alkalmas terein. Az uralkodó 400 000 koronát szánt a tíz szoborra, végül félmilliót költött rájuk.³³²

³³⁰ Képeink. *Ország-Világ*, 18. évf. 33. sz., 1897. augusztus 15., a fotó az 519., a szöveg az 529. oldalon jelent meg.

³³¹ Petőfi Sándor-szobor. Petőfi Sándor Városi Könyvtár Helytörténeti Gyűjtemény: <http://psvk.hu/helytortenet>.

³³² *Liber Endre*: Budapest szobrai és emléktáblái, p. 223–224. In: Budapest szobrai és emléktáblái. Budapesti Statisztikai Közlemények, 69. évf. 1. sz., 1933.

Ferenc József 1897. szeptember 25-én kelt leirata a miniszterelnökhöz³³³

„Kedves báró Bánffy!

Óhajtván, hogy magyar székesfővárosomnak erre alkalmas terei oly kisebb méretű szoborművekkel láttassanak el, melyek, midőn a várost díszítik egyszermind a múlt idők azon kiválóbb alakjainak emlékét örökítik meg, kik a nemzeti élet különböző terein kitűntek, udvartartásom költségeinek terhére több évre terjedő beosztással, megfelelő összeget engedélyezek arra a célra, hogy a keresztény vallásért vértanúságot szenvedett Szent Gellért csanádi püspököt, a hitbuzgó Pázmány Péter esztergomi érseket, Bocskay István és Bethlen Gábor erdélyi fejedelmeket, Hunyadi János és Zrinyi Miklós, a haza és a kereszténység hős bajnokait, gróf Pálffy János, Magyarországnak a trón védelmében nagy érdemeket szerzett főhadiparancsnokát, a honfoglalás történetét író Béla király névtelen jegyzőjét, Werbőczy István, Magyarország nagy hírű jogtudósát s annak népszerű lantosát, Tinódy Sebestyént ábrázoló szobrok készíttessenek és megbízom Önt ez elhatározásomnak végrehajtásával.”

A miniszterelnök összehívott egy bizottságot, amelytől javaslatokat kért, kiket bíznanak meg az emlékművek elkészítésével. A javaslat alapján a kiválasztott tíz művészt felszólították a kijelölt szobrokról a vázlatok és a költségvetés elkészítésére. A kiszemelt szobrászok közül *Bezerédi Gyula* *Tinódi Sebestyén*nek, *Ligeti Miklós* *Anonymus*nak, *Béla király* névtelen jegyzőjének megformálására kapott felkérést, ők pedig úgy döntöttek, a Bálint és Jámbor építészpárossal kívánnak együttműködni.³³⁴

Az Anonymus-szobor talapzata, Budapest

Az *Alkotmány* újságírója a következő hangulatos tudósítást küldte az Anonymus-szobor 1903. november 9-i átadásáról. A városligeti *Nádorszigeten*, az új mezőgazdasági múzeum gótikus épületcsoportjának udvarán adta át *gróf Tisza István* miniszterelnök Anonymus szobrát. A király által ajándékozott tíz szobor közül *Ligeti Miklósnak* ez az alkotása képvi-

³³³ *Liber*: i. m. (332), p. 224.

³³⁴ A Budapest szobrairól és emléktábláiról a fentiekben már hivatkoztam, *Liber* Endre alpolgármester által írt és eredeti forrásokra támaszkodó tanulmányban az áll, hogy *Bezerédi Jámbor* Lajost kérte fel a szobor talapzatának elkészítésére. A jelzett időszakban azonban nincs tudomásunk arról, hogy Bálint és Jámbor önállóan vállalt volna munkát, ezért az iroda közös tevékenységei között tárgyaljuk ezt a szobortalapzatot is.

seli az értékes művészetet. A többen örültünk, hogy csendben adták át, és nem hívták ki nagy ünnepséggel a jobbízlésűek kritikáját...

Ligeti előtt nehéz feladat állt, hiszen Anonymus alakja csupa misztikus homály, senki sem tudja, hogy milyen volt, alakjának karakterét éppen ez a misztikum adja meg. A kézzelfogható formákban dolgozó szobrász erejét kegyetlenül megpróbálja az ilyen feladat, Ligeti azonban győzelmesen állta ki a próbát. Szürke gránitpadon szélesen elterülve ül az alak, beburkolva egy nehéz szövésű ruhába, amelynek kámzsája félig eltakarja arcát. A ruha nyugodt, nagy sikokból van felépítve, alatta pompásan lehet sejteni az alakot, a kámzsa alól pedig egy kemény arc néz elő titokzatosan, messzire szálló tekintettel. Archaikus egyszerűség ömlik el az egész alakon. Az öntés gyönyörűen sikerült, a szobor diszkrét patinája hangulatosan olvad be a környezet tónusába.

Előkelő művészi esemény ez a szoboravatás, mert ez az első igazán jó szobor a főváros roppant művészi sivárságában. Az Anonymus-szobor felavatásával kapcsolatban szeretnénk volna valamilyen ünnepet látni. Tisza gróf egyszerű utcai ruhában jött, pár szóval gratulált Ligetinek, azután annyit mondott a polgármesternek: Kérem, vegye át a szobrot... „Halmos beszédbe kezdett, hogy megköszönje a király ajándékát, Tisza gróf azonban amilyen kelletlenül jött, olyan kelletlenül elvonult és még most is megy, ha meg nem állott.”³³⁵

Az Anonymus-szobor átadásáról az előző tudósításhoz képest szűkszavúbb és lojálisabb stílusban írt a *Pesti Hírlap* tudósítója, akitől egy mondatot idézünk. „A miniszterelnök néhány szóval átadta a király ajándékozta szobrot a főváros hatóságának a gondozásába, mire a polgármester köszönetét mondva a királynak és a kormánynak a főváros díszére szolgáló művészi ajándékért, kijelentette, hogy a főváros hatósága szorgosan fog a szobor épségére felügyelni.”³³⁶

A Tinódi-szobor talapzata, Budapest

A szobor elkészítésére felkért művész, Bezerédi Gyula a kutatásai során egy sárosszegi vár falán felfedezte Tinódi Lantos Sebestyén régi arcképét, melynek nyomán mintázta meg a bronzszobrot.

Liber Endre összefoglaló munkájában csak Jámbor Lajos nevét említi, több újsághír szerint azonban Bálint és Jámbor közösen tervezte a Tinódi-szobor haraszi kőből készült talapzatát, melyet egy magyar–török harci jelenetet ábrázoló faragott dombormű díszít. A talapzattal együtt 6 méter magas szobor 1904 közepére elkészült, felállítása azonban három évet váratott magára. A miniszterelnök 1904 októberében a Tinódi-szobor helyéül a *Népszínház* (a későbbi *Nemzeti Színház*) előtti kis parkot jelölte ki a *Blaha Lujza* téren, és felszólította a főváros hatóságát, hogy az ott lévő hirdetési oszlopot, illetve a magasabb fákat távolítsa el. A téren hat fát kellett kivágni, hogy a szobornak megfelelő helyet alakítsanak ki.

³³⁵ Anonymus szobra. Alkotmány, 8. évf. 266. sz., 1903. november 10., p. 9.

³³⁶ Anonymus szobra. Pesti Hírlap, 25. évf. 307. sz., 1903. november 9., p. 6.

A kőművessztrájk miatt azonban újra el kellett halasztani felavatást; a szobrot végül 1907. augusztus 16-án vette át a helyettes polgármester.³³⁷

A Pesti Hírlap erről az eseményről is tudósított: „A művész Tinódit korhű zsinóros magyar ruhában mintázta meg, fején tollas kucsmával, oldalán karddal, amint padra ülve lantját pengeti s a posztamenset, melyet Jámbor és Bálint műépítők terve után faragtak magyar termésköböl, szép domborművel díszítette. A reliefen a török és magyar vitézek harca van megörökítve, amelyről annyit dalolt a trubadúr.”³³⁸

A zenetörténész Csáky János a szobor átadása apropóján hosszabb cikkben értekezett Tinódiról és arról, hogyan tudta régi források alapján a zenéjét rekonstruálni. „A főváros egyik legélénkebb pontján, a Népszínház előtti kis parkban, külső pompa és ünnepség nélkül állították föl a nyolcadik királysobrot, mely Tinódi Sebestyént, a tizenhatodik század krónikás énekmondóját ábrázolja. Az emlékmű Bezerédi Gyula szobrász, Jámbor Lajos és Bálint Zoltán építésszek alkotása. Nemesen egyszerű, komoly, stilusos; nincs benne semmi póz, semmi mesterkélttség. Valamelyik várudvar kőpadján ül Sebők diák s lantpengetéssel kíséri énekét. A krónikáló poéta balkezében szorítja lantját, jobbával pedig éppen most markolt a húrok közé s harcra lelkesítő, dicsőséget hirdető szavának gyújtó ereje sugárzik tekintetéből. Bezerédi nagy művészettel és történeti érzékkel rekonstruálta Tinódi ismeretlen alakját, ruháját és hangszerét.”³³⁹

Negyvenöt évvel később a szobrot áthelyezték: 1952-ben az a hír jelent meg a sajtóban, hogy „a földalatti vasút építkezései miatt a Tinódi-szobrot a múzeumi központ őrzetébe adták, de 1954-ben, amikor a földalatti építkezéseit befejezik, újra visszaállítják eredeti helyére.”³⁴⁰ A félbemaradt, majd 1965-ben a folytatódó metróépítkezésre hivatkozva viszont felrobbantották a Nemzeti Színház társulatának 56 éven át otthont adó, Blaha Lujza téri épületet. Tinódi szobra végül a *Népligetbe* került, ahol ma is látható.

Irányi Dániel szobrának talapzata

A *Függetlenségi és 48-as Párt* 1899-ben elhatározta, hogy Irányi Dániel sírjára művészi emléket állít, amelyhez közadakozásból teremti elő a szükséges összeget. A bronzból készült síremléket 1901. május 12-én ünnepélyes keretek közt leplezték le a *Kerepesi úti temető* 29-1-8 parcellájában. A műalkotás elkészítésével megbízott Kallós Ede a Bálint és Jámbor által tervezett, székelyes faragással díszített márványoszlopra helyezte Irányi Dániel bronz mellszobrát. A talapzat előtt lehajtott fejű magyar nő bronzszobra áll, kezében nemzeti zászlóval. A síremlékre gyűjtött összegből számottevő felesleg maradt, ezért elhatározták, hogy az alkotókkal elkészíttetik az emlékmű másolatát. A mellszobrot magasabb talapzatra

³³⁷ Liber: i. m. (332), p. 270–271.

³³⁸ Tinódi Sebestyén szobra. Pesti Hírlap, 28. évf. 285. sz., 1906. október 16., p. 7.

³³⁹ Csáky János: A legvitézesebb lantos. Budapesti Hírlap, 27. évf. 183. sz., 1907. augusztus 2., p. 1–2.

³⁴⁰ Tinódi szobrának negyvenöt éve. Kis Újság, 1952. május 4., 14. sz., p. 2.

kérték elhelyezni, a zászlót tartó nő alakját pedig márványból faragtatták ki. Az emléksobrot 1904. május 29-én leplezték le a *Liszt Ferenc téren*,³⁴¹ majd 1948-ban a *Károlyi-kertbe* helyezték át. Az Irányi-emlékművet 1981-ben restaurálták; mai helyére, a *Ferenczi utcai* oldalra 1998-ban került.

25. ábra: Irányi Dániel síremléke a Fiumei út temetőben (a szerző felvétele)

Lukács Béla síremléke

Lukács Béla volt kereskedelmi miniszternek, az 1900. évi párizsi világkiállítás magyar kormánybiztosának „a székelyudvarhelyi és zalatnai kőfaragó ipari szakiskolák által készített monumentális síremlékét”, amely Ligeti Miklós szobrászművész, valamint Bálint és Jámbor műépítész tervei után készült, a Kerepesi úti temetőben leplezték le 1904 júliusában. „Ez

³⁴¹ *Liber*: i. m. (332), p. 243.

alkalomból Hieronymi Károly kereskedelemügyi miniszter elismerését fejezte ki a művészeknek és a bizottság ama tagjainak, a kik az emlékmű ügyében fáradoztak.”³⁴²

Az eredeti síremlékről készült fényképfelvételt cikkünk második részében mutattuk be; egy másik fotó a Vasárnapi Ujság 1904. évi 45. szám 765. oldalán tekinthető meg. A lap rövid ismertetéséből megtudhatjuk, milyen volt az azóta megsemmisült síremlék: „Négyszögletű kőemlék, kivésve rajta Merkur szárnyas botja, a középben beillesztett bronzlapon pedig egy fáradozó munkás domború képe; legalól szecseszsiós írásban: ’Lukács Béla 1847—1900.’ Meghatóan egészíti ki a sírnál támadó érzelmünket a balra emelkedő kőkereszt jelentőségét hirdető felirat: ’Lukács Béláné’. A férjet nemsokára követte a sírba hitvese.”³⁴³

Komócsy József síremléke

26. ábra: Komócsy József síremléke (a szerző felvétele)

A *Petőfi Társaság* alelnöke, *Komócsy József* 1894-ben hunyt el. A Kerepesi úti temetőben közadakozásból épült síremlékét 1903. október 29-én leplezték le. A *Petőfi Társaság* köszö-

³⁴² Lukács Béla síremléke. *Budapesti Hírlap*, 24. évf. 194. sz., 1904. július 14., p. 6.

³⁴³ Sírok a Kerepesi-úti temetőben. *Vasárnapi Ujság*, 1904. 45. sz., p. 770.

netét nyilvánította Zala György szobrásznak, továbbá Bálint és Jámbor műépítészeknek, akik díjtanul készítették el a gyönyörű emléket,³⁴⁴ amely ma is kitűnő állapotban látható a Fiumei úti nemzeti sírkert 34/1-1-25 parcellájában.

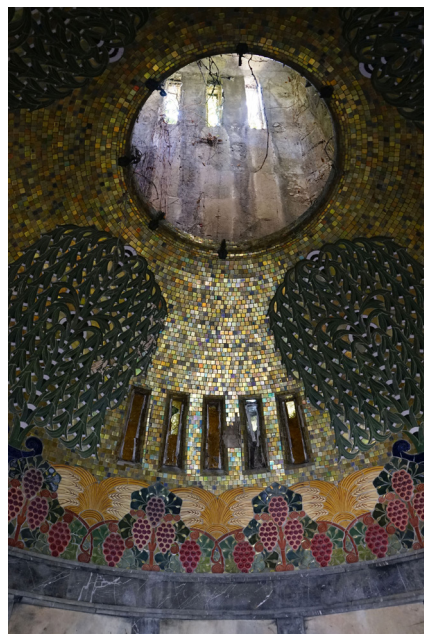
Tahi Antal síremléke

Az 1902-ben elhunyt *Tahi Antal* festő, grafikus, művészeti írónak a *Farkasréti temetőben* nemrég felavatott síremlékéről közölt egy fényképfelvételt az *Uj Idők* 1904. évi 44. száma.³⁴⁵ A fotón látható a Bálint Zoltán és Jámbor Lajos építészeti tervei alapján készült és Tahi Antal portréját ábrázoló, Zala György által készített bronz domborművel díszített emlékmű, amelyet később áthelyeztek a *Németvölgyi temetőbe*; 1963-ban onnan került át a Fiumei úti nemzeti sírkertbe.³⁴⁶ Időközben Zala György alkotása eltűnt a sírkőről. A kopott, elhanyagolt állapotban lévő síremlék igen nehezen található meg a 17/1-1-55 parcellában.

Grosz-sírbolt

40. ábra: A Grosz család sírboltja

41. ábra: Részlet a Grosz-sírbolt belső teréből
(a szerző felvételei)

³⁴⁴ Petőfi-társaság. Pesti Hírlap, 25. évf. 307. sz., 1903. november 9., p. 6.

³⁴⁵ Uj síremlékek. Uj Idők, 10. évf. 44. sz., 1904., p. 415.

³⁴⁶ Tóth Vilmos: „Nemzeti nagylétünk nagy temetője”. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest, 2018, p. 105.

„A Grósz-család sírboltját Bálint Zoltán és Jámbor Lajos tervezte, ez meg olyan, mint egy rejtelmes tündérkastély” – írta az építészpáros nagynevű kortársa, *Baumhorn Lipót* a *Kozma utcai* zsidó temetőben felépített mauzóleumról.³⁴⁷ A sírboltot építtető *Grosz Antal* földbirtoikos 1908-ban hunyt el, a monumentális családi kriptá a temető bal oldali fala mentén kapott helyet. Vallási szimbólumok: szőlőfürt, kalász, fűzfa jelennek meg a szecessziós stílusú, ma is igen látványos díszítményeken. A síremlék „mozaikokkal és Zsolnay-kerámiával gazdagon díszített belső tere mindmáig őrzi a hajdani jólét és pompa visszfényét”.³⁴⁸

Az 1919. május 1-jei ünnepség dekorációi

Sok más sajtóorgánumhoz viszonyítva az Építő Ipar meglehetősen visszafogottan tudósított az 1919. május 1-jei ünnepségekről: „A Magyar Tanácsköztársaság ez év május 1-ét a kommunizmus jegyében felejthetetlené akarván tenni, a művészeknek, munkásoknak és a különféle szakembereknek egész seregét mozgósította.” A hatalmas felvonulások, népiünnepnek színhelyét vörösbe burkolták, szobrokat, installációkat emeltek, hogy így adják meg a proletárünnep „gazdag pompájának dekoratív keretét”. A fővárosi közterek díszítését 11 művészcsoport végezte; a pesti *Duna-partot* Bálint, Jámbor és *Faragó Géza* tervei alapján dekorálták.³⁴⁹

A kommün bukása után a belügyminisztérium elrendelte, hogy minden szervezet folytasson le vizsgálatot arról, ki milyen szerepet játszott a bolsevista hatalom szolgálatában. Az *MMÉE Egyleti Tanácsa* az 1920. évi február hó 17-én tartott ülésén végérvényes határozatokat hozott „az Egylet egyes tagjainak a proletárdiktatúrával kapcsolatosan tanúsított maguktartása dolgában”.

Bálint Zoltán és Jámbor Lajos egyaránt megrovásban részesült, a tanács ugyanis azt, hogy a két építész „az utcai díszítő munkálatokban részt vett, a terrornak és az anyagi szükségnek, mint enyhítő körülményeknek figyelembevételével — helyteleníti, amaz eljárását pedig, hogy a díszítő objektumon nevét feltüntette — rosszalja”.³⁵⁰ Az építészársak látszólag enyhé büntetésben részesültek, de nem kizárt, hogy ez a szerepvállalásuk közrejátszott abban, hogy az 1920-as évektől kezdve irodájuk roppant kevés megbízást kapott.

George Washington szobrának talapzata, Budapest

Az 1900-as évek elején az amerikai magyarság mozgalmat indított annak érdekében, hogy szobrot emeljenek *George Washingtonnak* Budapesten, viszonzásul a clevelandi *Kossuth-szoborért*. Néhány év alatt össze is gyűjtöttek 38 ezer dollárt, és meghívták Bezerédi Gyulát

³⁴⁷ Baumhorn Lipót építész 1860–1932. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1999.

³⁴⁸ Zsidó síremlékek Budapesten. Nemzeti Kegyeleti Bizottság, Budapest, 2004, p. 132.

³⁴⁹ Budapest díszítése május 1-én. Építő Ipar – Építő Művészet, 43. évf. 14. sz., 1919. május 4., p. 110.

³⁵⁰ A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 54. évf. 9–11. sz., 1920, p. 50–51 és 158.

Amerikába, ahol szerződést kötöttek a szobor elkészítésére. Valaki – talán túlbuzgóságból – a fővároshoz fordult, anyagi támogatást kérve a szobor felállításához. A *Budapesti Washington Szobor-Egyesület* közleménye és Bezerédi nyilatkozata is megjelent a sajtóban; ebben tisztázták, hogy a szobrász 30 ezer koronaért vállalta a szobor elkészítését az alappal együtt. Ha további indokolt költség merülne fel, az egyesület megvizsgálná, és adott esetben azt is megtérítené. Bezerédi közölte: a szobor elkészítését a kialakított árban alappal együtt vállalta el, az alapozással a Bálint és Jámbor építészceget bízta meg.³⁵¹

A Városliget „platánjai között, csöndben s magában áll Washington szobra” – írja *Lyka Károly*. Alakja polgári méltóságot sugall, „Washington csakugyan furcsa volna színészi pózban látni. ... Ilyen egyszerűek csak nagy emberek lehetnek. Bezerédi Gyula szobrásznak köszönjük, hogy Washingtont ennyire ceremónia nélkül mutatta be nekünk. A szobor mintázása meglehetősen szükséztel s teljesen reprezentálja szerzőjét. Látjuk e bronzon, hogy mintázás közben egy percre sem latolgatta a szobrász, hogy merész, de igen olcsó ujj-futamokkal megszédítse a nézőt. ... Az ilyen becsületes szobrász-munka nem mindennapi nálunk, ahol monumentum számba megy a kőbe faragott tósz.”³⁵²

„Az amerikai magyarok pénzén hamarosan meg is csinálta itthon Bezerédi a Washington-szobrot. 1906-ban leplezték le ott, ahol ma is áll: a városligeti tó partján, zöld gyep és zöld fák között az égre terülő silhouette-jével. Ez a szobor lett Bezerédi főműve és Budapest újabb monumentális szobrainak a legkülönbje. ... Nemes és harmóniás alkotás, a legjava annak, amire a kor magyar szobrászművészete képes volt. Évtizedek óta az volt az első teljesen megcsinált, minden részletéig végigérett nyilvános szoborművünk. S máig is az.”³⁵³

A II. világháborús bombázásokat csodával határos módon túlélő Washington-szobor ma is ott áll, ahol hatalmas ünnepek közepette felavatták 1906. szeptember 16-án.

³⁵¹ Bezerédi nyilatkozata. *Magyar Nemzet*, 25. évf. 188. sz., 1906. augusztus 10., p. 4.

³⁵² *Lyka Károly*: Új magyar szobrok. *Új Idők*, 12. évf. 43. sz., 1906. október 21., p. 401–402.

³⁵³ *Elek Artúr*: Bezerédi Gyula. *Nyugat*, 18. évf. 16–17. sz., 1925: <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00379/11573.htm>.

Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila***

A SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TEVÉKENYSÉGÉNEK FŐBB JELLEMZŐI 2019 MÁSODIK FELÉBEN

MAGYARORSZÁG KÉPVISELETE A SZELLEMI TULAJDON VILÁGSZERVEZETE (WORLD INTELLECTUAL PROPERTY ORGANIZATION, WIPO) KERETÉBEN FOLYÓ NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN

A korábbi évekhez hasonlóan a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) 2019 második felében is ellátta Magyarország képviselőtét a WIPO rendezvényein, valamint bizottságainak és munkacsoportjainak ülésein.

A Program- és Költségvetési Bizottság (Program and Budget Committee, PBC) 30. ülése, Genf, július 8–12.

A bizottság legfontosabb feladata a 2020/2021-es költségvetési javaslat második olvasatos megtárgyalása és elfogadásra ajánlása volt. A 29. ülésen több ponton módosítást javasolt a javaslatához a PBC (1., 2., 3., 8., 9., 15., 16., 19., 20., 21., 23., 28 és 30. program), amelyek figyelembevételével a titkárság új szövegváltozatot készített. A PBC a 30. ülésén folytatta a vitát egyes kiemelt kérdésekben: a WIPO-publikációk valamennyi hivatalos nyelven történő megjelentetése (19. program); jutalmazási és elismerési program (23. program); digitális időbélyegző-szolgáltatás (28. program); az egyes uniók bevételeinek és kiadásainak allokációjára vonatkozó módszer a III. mellékletben. Utóbbi kapcsán meg kell említeni, hogy a titkárság nominális, a közvetett kiadásokhoz való 1%-os hozzájárulást írt volna elő a hozzájárulásokból finanszírozott uniók, valamint a Lisszaboni és a Hágai Unió részére. Ezt a Lisszaboni Unió tagállamai a 29. ülésen nem támogatták.

Az ülésen a javaslat több ponton módosításra került: teljesítményindikátorok a 19. programban, több dologi kiadás jóváhagyása a WIPO Language Policy végrehajtására; a WIPO Rewards and Recognition Program végrehajtására javasolt összeg csökkentése. A titkárságnak a language policy felülvizsgált változatát kell kidolgoznia a következő ülésre. A PBC a III. melléklet szerinti allokációs metódus kapcsán úgy döntött, hogy a WIPO 59. közgyűléssorozatán kell megállapodásra jutniuk a tagállamoknak. Mindez azt jelentette, hogy az ülés végén a költségvetési javaslatot nem tudta elfogadásra ajánlani a bizottság.

* Főosztályvezető, Jogi és Nemzetközi Főosztály, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

** Nemzetközi ügyintéző, Nemzetközi Együttműködési Osztály, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

A PBC jóváhagyásra javasolta a WIPO közgyűléseinek a 2020–2029 közötti időszakra szóló beruházási tervét (Capital Master Plan). A projekteket a tartalékokból finanszírozza a szervezet.

A PBC tudomásul vette a független tanácsadó és felügyeleti testület (IAOC) jelentését, valamint jóváhagyta a rotációs rendszerben az IAOC két új tagjának megválasztását. Nyugtázta a külső könyvvizsgáló, valamint a belső ellenőrző részleg (IOD) jelentését, tudomásul vette a 2018. évről szóló pénzügyi és programalapú teljesítésről szóló jelentéseket, az éves HR-jelentésben foglaltakat, valamint jóváhagyásra ajánlotta a közgyűléseknek a beruházási politika módosítására irányuló javaslatot.

A madridi rendszer jogi fejlesztésére létrehozott munkacsoport (Working Group on the Legal Development of the Madrid System) 17. ülése, Genf, július 22–26.

A WIPO védjegyterületért felelős főigazgató-helyettese beszámolt az előző ülés óta bekövetkezett legjelentősebb változásokról. Elmondta, hogy az elmúlt év során három új tagállam, Brazília, Kanada és a Malawi Köztársaság csatlakozott a Madridi Jegyzőkönyvhöz. Brazília csatlakozásával 105 tag mellett összesen 121 országot fed le a madridi rendszer. 2020-ban további tagállamok csatlakozását várják, elsődlegesen Latin-Amerika és a Közel-Kelet irányában kívánnak terjeszkedni. Elmondta, hogy a megelőző év bejelentési számaiban ismételtlen kimagasló növekedés volt megfigyelhető.

Helyébe lépés – a nemzeti vagy regionális lajstromozás helyébe lépő nemzetközi lajstromozás
Az előterjesztés a közös végrehajtási szabályzat (továbbiakban: KVSZ) 21. szabályát (A nemzeti vagy regionális lajstromozás helyébe lépő nemzetközi lajstromozás) kívánja módosítani. A javaslat szerint a „replacement” ellenére a nemzeti vagy regionális védjegy párhuzamosan együtt élhet a helyébe lépő nemzetközi oltalommal. Azt a jogosult szabadon megújíthatja, ha kívánja. Ez alapvetően ellentmond az SZTNH eddigi gyakorlatának, mivel Magyarország azon országok közé tartozik, amelyek szigorúan értelmezik a helyébe lépés szabályait. Így Magyarországon jelenleg nincs párhuzamos együttélésre lehetőség. Tehát Magyarország szerint a jogosultaknak a „replacement”-et követően nem lehet megújítási joguk az érintett nemzeti vagy regionális védjegy vonatkozásában. Ennek a megengedő gyakorlatnak az átültetésével (és a jogelméleti ellentétek elsímításával) az SZTNH is az ügyfélbarátabb és a megújítási díjat növelő hivatalok közé léphet.

A javaslat következő pontja értelmében részleges helyébe lépés esetén a nemzetközi védjegy árujegyzéke akár szűkebb is lehet, mint a nemzeti vagy regionális védjegyé volt. Ezzel a ponttal Magyarország nem tudott egyetérteni, mivel az ellentmond a jegyzőkönyv 4bis cikkében foglaltaknak, miszerint a „replacement” feltétele, hogy „a nemzeti vagy regionális lajstromozásban felsorolt valamennyi árut és szolgáltatást feltüntetik a nemzetközi lajst-

romban is az említett szerződő fél vonatkozásában.” Magyarországhoz hasonlóan Ausztria és Németország is aggályait fejezte ki.

A WIPO Nemzetközi Irodája válaszában akként módosította az előterjesztést, hogy abba bekerült volna egy implementációs idő, amely alatt a tagországok a szükséges jogi és IT-fejlesztéseket végre tudják hajtani, így 2025 előtt nem lenne kötelező a módosítás alkalmazása a részleges helyébe lépés vonatkozásában. Lényegében ezzel figyelmen kívül hagyták a tagállamok ellenvetéseit a javaslattal szemben, és az Egyesült Államok indítványának helyt adva kívánták volna elfogadtatni az előterjesztést. Végül, Magyarország hangsúlyozott kérését is figyelembe véve, az EU egy nyilatkozatban egységesen lépett fel a zárónapon a részleges helyébe lépés árujegyzékre vonatkozó módosításával szemben. Ennek hatására a Nemzetközi Iroda törölte az elfogadásra váró előterjesztés szövegéből a jogbiztonságot veszélyeztető részt.

Egyéb módosítási javaslatok

Ezek az előterjesztések a díjfizetési szabályok (az ügyfelek nem fizetése vagy a nem kellő összegben történő fizetés esetén küldött „irregularity” felhívások) pontosítását célozták, tisztázzák és átültetik a jelenlegi gyakorlatot a KVSZ-be.

Az ideiglenes elutasításban megjelölt válaszadási határidő és számításának módjai

A Nemzetközi Iroda egy 2014-ben lefolytatott felmérés eredményeit összefoglaló javaslatot terjesztett elő, amely különböző harmonizációs lehetőségeket jelölt meg az ügyfelek érdekében. Magyarország alapvetően támogató a harmonizáció kapcsán. A Nemzetközi Iroda 2020-ban elkészít egy dokumentumot, amely javaslatokat tesz a módosítások bevezetésére, figyelembe véve, hogy egyes országoknak implementációs időt kell biztosítani a szabályok átültetésére (IT-fejlesztések és jogszabálymódosítások).

Az 5 éves védjegyfüggőségi idő lehetséges csökkentése

Számos opciót felvázolt a javaslat az 5 éves védjegyfüggőségi idő csökkentésére/megszüntetésére/módosítására. Magyarország alapvetően ellenzi ezeket, és a „preserving dependency” opciót támogatja. Több ország is támogatta felszólalásával Magyarországot. A Nemzetközi Iroda a következő munkacsoporti ülésre elkészít egy dokumentumot, ami tovább elemzi a védjegyfüggőségi idő 5 évről 3 évre csökkentésének, az alkalmazhatósági okok módosításának, valamint az automatikus hatás eltörlésének lehetőségét.

Az új nyelvek madridi rendszerbe történő bevezetésének lehetséges változatai

A munkacsoport együtt tárgyalta az új nyelvek (kínai és orosz) madridi rendszerbe történő bevezetésének lehetséges változatairól szóló előterjesztést az arab nyelv bevezetésére vonatkozó javaslattal. Az új nyelvek felvételét Magyarország a Nemzetközi Iroda által készített elemzésben megállapított jelentős anyagi és humán erőforrás igénybevétel, valamint

az ezekhez viszonyított, arányaiban jóval kisebb, a kínai és az orosz nyelvhez kapcsolható ügyszám miatt nem támogatja. Nyilatkozatában az EU a pontosan fel nem mérhető költségvetési igények, kiadások meghatározhatatlanságára alapítva korainak találta bármiféle döntés meghozatalát az új nyelvek bevezetése kapcsán.

A Jogérvényesítési Tanácsadó Bizottság (Advisory Committee on Enforcement, ACE) 14. ülése, Genf, szeptember 2–4.

A nyitó hozzászólások után 33 szakértői és egy titkársági prezentációt, valamint négy panel-beszélgetést hallgathattak végig a résztvevők az ACE munkaprogramjának négy fő témája mentén.

A tudatosságnövelés nemzeti tapasztalataival kapcsolatos információcsere

A nemzeti tudatosságnövelő kampányok bemutatása keretében öt tagállam számolt be tapasztalatairól: India, Norvégia, Omán, Peru és a Moldovai Köztársaság ismertette a hamisítás és kalózkodás ellen létrehozott legújabb tudatosságfejlesztő kampányok során szerzett tapasztalatait.

A jogérvényesítési politikákkal kapcsolatos tapasztalatcsere

a) Koordináció a jogérvényesítés területén

Brazília, Görögország, Marokkó, Dél-Korea, Spanyolország és az Egyesült Államok piacfelügyeleti és a hamisítás elleni fellépésben részt vevő más hatósági szerveinek képviselői beszéltek együttműködési tapasztalataikról, Dél-Korea beszámolt a polgári szankciókat érintő új hazai jogszabályairól, az Egyesült Államok pedig a szabadkereskedelmi övezetekben elkövetett jogsértések elleni fellépés lehetőségeiről.

b) Új technológiák a szellemi tulajdoni jogérvényesítésben

A Neuchâtel-i Egyetem munkatársa a digitális szellemi tulajdoni jogsértések elleni fellépés svájci tendenciáiról, az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalának munkatársa pedig arról beszélt, hogyan használhatók blokklánc alapú technológiák a hamis termékek kereskedelme elleni küzdelemben.

c) Intézményi megoldások az online szellemi tulajdoni jogsértések ellen

A Grey's Inn és a Kings College munkatársai bemutatták a digitális szerzői jogi kalózkodás elleni fellépésről készített tanulmányukat. Ezt követően Kína, Görögország, az Oroszországi Föderáció és az Egyesült Királyság képviselői ismertették az internetes szerzői jogi jogsértések ellen fellépő hatóságaik munkáját.

d) A szerzői jogokat sértő tartalmakat közlétevő weboldalakon történő reklámozás megakadályozása

A titkárság bemutatta a *Building Respect for IP Database Project*tel kapcsolatban elért eredményeket.

Olaszország hírközlési hatósága (Communications Regulatory Authority of Italy – AGCOM) szerzői jogot sértő weboldalak elleni fellépésének tapasztalatait mutatta be. Dél-Korea arról végzett kutatást, hogy a szerzői jogi jogsértést megvalósító internetes oldalakon (automatizáltan) megjelenő reklámok hogyan befolyásolják a reklámozott márka értékét. Az Európai Bizottság képviselője az online reklámozásról és a szellemi tulajdon-jogokról szóló együttműködési megállapodás tapasztalatairól számolt be.

- e) A közvetítőszolgáltatók szerepe a szellemi tulajdoni jogérvényesítésben
Ebben a témában az Egyetemes Postaegyesület (Universal Postal Union), a Computer and Communications Industry Association, az Alibaba Csoport, az Amazon, a Facebook és a Google jogászmunkatársai tartottak prezentációkat.
- f) Bírói és ügyészi mérlegelés a szellemi tulajdon-jogi jogsértések esetén
Az Oroszországi Föderáció, Saint Kitts és Nevis, valamint az Egyesült Királyság felsőbb-róságainak képviselői számoltak be nemzeti joggyakorlatukról.

A WIPO által biztosított jogalkotási segítségnyújtási programban szerzett tapasztalatok
Mongólia számolt be a segítségnyújtási programban szerzett tapasztalatairól.

A WIPO szellemi tulajdoni tudatosságnöveléssel kapcsolatos kapacitásbővítő programjának tapasztalatai

A botswanai szellemi tulajdon-védelmi hatóság és a Kelet-Karibi Legfelsőbb Bíróság Oktatási Központja beszámolt a WIPO szellemi tulajdoni tudatosságnöveléssel kapcsolatos kapacitásbővítő programjában való sikeres részvételről.

A WIPO-tagállamok közgyűléseinek 59. sorozata (58th Series of Meetings Assemblies of the Member States of WIPO), Genf, szeptember 30. – október 9.

A tagállamok elfogadták a WIPO 2020–2021-re szóló költségvetését. A bevételi előirányzat 882,8 millió CHF, amely a jelenlegi bienniumhoz képest 6,4%-os növekedés. A tervezett kiadások összege 768,4 millió CHF, így a bevételi többlet várható összege 95,8 millió CHF lesz. Az informális tárgyalások eredményeként sikerült elhárítani azt az USA által támogatott javaslatot, hogy a deficittel küzdő, tehát fizetésre nem képes uniók (Hágai, Lisszaboni) 1%-os nominális összeggel járuljanak hozzá a közös kiadásokhoz. Az *allocation methodology* (az egyes uniók bevételeinek és kiadásainak pontos meghatározása és felosztása), valamint a Svájc által javasolt egységes költségvetés tárgyában a következő PBC-ülésen folytatódik a vita.

A közgyűléssorozat alatt a WIPO által adminisztrált nemzetközi szerződésekhez 11 csatlakozást jelentettek be. Szamoa és a Koreai NDK csatlakozott a Lisszaboni Megállapodás genfi szövegéhez, így az EU idén ősszel várható csatlakozása nyomán a genfi szöveg hatályba léphet.

A tagállamok jóváhagyták a főigazgató 2020-ban esedékes megválasztásának menetrendjét.

A Koordinációs Bizottság – amely javaslatot tesz a főigazgató személyére – tagjainak száma, annak ellenére, hogy 5 szabad hely még kiadó, nem változott (83). A döntést hosszas informális tárgyalások előzték meg. Az öt hely elosztásáról nem tudtak megállapodni a tagállamok. Az Asia and Pacific Group (APG) 15 helyett 17 jelöltet tartalmazó listát állított, bízva két új helyben, ezért belső szavazást tartottak. Ezt Pakisztán keményen kifogásolta. Magyarország a következő két évben is tagja lesz a bizottságnak.

A költségvetési bizottság (PBC) 53 fős tagságának bővítéséről szintén nem jött létre megállapodás. Az APG itt is több jelöltet állított, ezért most csak 44 tag került megválasztásra, azzal, hogy az APG-nek december 1-ig meg kell jelölnie azt a 9 országot, amelyeket a PBC tagjának javasol. Magyarország a következő két évben is a PBC tagja lesz.

A WIPO külső irodái kapcsán ismét nem sikerült döntést hozni. A külső irodák hálózatának 2021. évi értékelését követően születhet döntés, a 2022–2023-as bienniumban.

A Design Law Treaty elfogadása tárgyában a diplomáciai értekezlet kitűzéséről most sem született döntés az Afrikai Csoport negatív hozzáállása miatt. Döntés 2020-ban, a diplomáciai értekezlet 2021 első félévére van előirányozva.

A tagállamok elfogadták az IGC következő két évre szóló mandátumát.

A B+ országcsoport szabadalmi anyagi jogi harmonizációval foglalkozó alcsoportjának ülése, Genf, október 1.

A csoport (tagjai: a WIPO B csoportjába tartozó országok, az EU tagállamai, az Európai Szabadalmi Szervezet szerződő államai, az Európai Bizottság, az ESZH és Dél-Korea) üdvözölte a Svájc vezette *Core group* által a szabadalmi képviselők és ügyfelek közötti kommunikáció bizalmasságának biztosítása tárgyában készített megállapodástervezetet. A csoport úgy határozott, hogy a tagok nyilvános konzultációra bocsátják a tervezetet nemzeti hatóságaik és az érdekeltek körében. A tervezet végső jóváhagyását a 2020. évi plenáris ülésen tervezik.

A csoport üdvözölte az *Industry Trilateral* (IT3) szervezet által a szabadalmi anyagi jogi harmonizációs csomag összeállítására terén elért eredményeket. A csoport úgy döntött, hogy felkéri az IT3-t a munka folytatására és a végleges harmonizációs normacsomag mielőbbi bemutatására.

A plenáris ülés keretein belül került sor emellett a szabadalmi anyagi jogi harmonizációval foglalkozó B+ alcsoport (tagjai: Ausztrália, Dánia, Dél-Korea, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Japán, Kanada, Magyarország, Németország, Spanyolország és az ESZH) 2019. évi ülésére is.

Az ülésen az IT3 részletekbe menően bemutatta az anyagi jogi harmonizációs csomagját (Elements Paper). Az alcsoport üdvözölte, hogy az IT3 újabb témákban konszenzust tudott elérni, egyes tagok azonban nem tartották kellően gyorsnak az előrehaladást. Végül az a döntés született, hogy az IT3 több időt kap a munka befejezésére, és a WIPO 2020. évi közgyűléssorozatának margóján számol majd be az alcsoportnak az eredményekről.

Az alcsoport a jövőbeni munkáját is megvitatta, tagjai megállapodtak, hogy a B+ csoport új elnöke a titkársági feladatokat ellátó ESZH-val együttműködve a 2020. év elején felméri a tagok álláspontját arra vonatkozóan, hogy milyen prioritások mentén képzelik el a nemzetközi szabadalmi jogharmonizációs munka folytatását.

A Szerzői és Szomszédos Jogok Állandó Bizottságának (Standing Committee on Copyright and Related Rights, SCCR) 37. ülése, Genf, október 21–25.

A kivételek és korlátozások körében a titkárság beszámolt az akciótervek végrehajtásának részeként rendezett három regionális szeminárium és a nemzetközi konferencia lefolyásáról és eredményeiről. Emellett bemutatásra kerültek az archívumokat és az online távoktatást érintő kivételek témájában készült tanulmányok és tipológiák. A titkárság vállalta, hogy a következő lépések és a munka menetének meghatározása érdekében elkészíti a szemináriumok és a konferencia részletes jelentését.

A műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló tárgyalások során ismét elkészült egy elnöki dokumentum, amelyben a különböző javaslatok kerültek összefoglalásra, valamint egységes szerkezetet is kapott a szöveg. A vita során több tagállam is konkrét javaslatokkal állt elő és vett részt a szövegezési munkában, azonban az elnök előzetes tervével ellentétben nem került sor a tervezet bizottsági dokumentumba történő foglalására, azt továbbra is elnöki dokumentum formájában tárgyalják a tagállamok.

Az egyéb napirendi pontok alatt a digitális zenei szolgáltatásokról és a színházi rendezők védelmének megerősítéséről szóló tanulmány további folytatásában állapodtak meg a tagállamok, a követő jog tekintetében pedig az illetékes munkacsoport eddigi munkájáról számolt be a titkárság.

Az ülés végén az SCCR nem fogadott el következtetéseket, az ülés elnökének összefoglalóját tudomásul vette.

Az Új Növényfajták Oltalmára létrehozott Nemzetközi Unió (UPOV) ülései, Genf, október 30. – november 1.

Az Adminisztratív és Jogi Bizottság (CAJ) 76. ülése

Az UPOV főtitkárhelyettese beszámolt az UPOV elmúlt évben végzett munkájáról. Ezt követően az ülés elnöke beszámolt a 2019. október 30-án, az alapvetően származtatott fajták (EDV) kérdésével foglalkozó szemináriumról.

Az UPOV információs adatbázisai (PLUTO, GENIE) kapcsán a CAJ meghallgatta az UPOV képviselőjének előadását, és javasolta, hogy az ezekkel kapcsolatos információs anyagokat a tanács elé terjesszék elfogadásra. A CAJ elfogadta a szoftverek tagállamok közötti lehetséges kicseréléséről szóló előkészítő anyagokat.

Az Együttműködés Nemzetközi Rendszere (International System of Cooperation)

5. munkacsoporti ülése

A munkacsoport azért jött létre 2016 októberében, hogy feltárja a lehetséges együttműködési formákat annak érdekében, hogy a növényfajta-oltalmi bejelentők számára egyszerűbbé és átláthatóbbá váljék az oltalomszerzés. A tavalyi, negyedik ülésen – főleg Új-Zéland, Ausztrália, Hollandia és az Európai Unió képviselőinek javaslatára – változatlanul a más országok/hatóságok által készített DUS-vizsgálatok minőségbiztosítási kérdését tárgyalta a munkacsoport, és megállapodott abban, hogy az UPOV hivatala előkészít egy konzultációs anyagot. Ezek alapján elkészült egy dokumentum, amelyben több javaslat került megfogalmazásra.

Az Egyeztető Bizottság (CC) 96. ülése

A CC megvitatta Mongólia és Afganisztán növényfajta-oltalmi törvényjavaslatait, illetve az Egyiptom és Mianmar fajtaoltalmi törvényeiben bekövetkezett változásokat, tekintettel ezen országok UPOV-egyezményhez való csatlakozási szándékára.

A CC a tanácsnak elfogadásra ajánlotta a 2018. évi költségvetési beszámolót, megvitatta és elfogadta a külső auditor jelentését és az UPOV stratégiai üzleti tervét.

Az UPOV hivatala beszámolt az UPOV PRISMA növényfajta-oltalmi bejelentési alkalmazással kapcsolatos fejleményekről.

A 2020–2021-es évre vonatkozó költségvetési tervezetet 2019 folyamán az UPOV írásbeli egyeztetésre kiküldte a tagállamoknak, ennek eredményeként született meg a CC elé terjesztett dokumentum, amelyet a CC az abban foglalt feltételek mentén (vagyis a kiadások maximális összegének meghatározása mellett úgy, hogy az semmiképpen nem haladhatja meg a bevételek mértékét) elfogadott, és a tanács elé terjesztésre javasolt.

A tanács 53. ülése

A tanács elnöke bejelentette, hogy Laosz megfigyelői státuszt kapott a tanács ülésein.

A tanács meghallgatta az UPOV főtitkár-helyettesének beszámolóját az UPOV elmúlt évi munkájáról, és elfogadta az e tárgyban született dokumentumot.

A tanács elfogadta a CC ajánlását Mongólia, Afganisztán, Egyiptom és Mianmar növény-fajta-oltalmi törvényjavaslataira vonatkozóan, és pozitív döntést hozott mind a négy esetben, ezzel megnyílt az UPOV-egyezményhez való csatlakozáshoz vezető út mind a négy ország számára.

A tanács szintén elfogadta a 2018-as évre vonatkozó költségvetési beszámolót, áttekintette a 2019-es év eddig terjedő időszakának tagállami befizetéseit, illetve meghallgatta a külső auditor jelentését, és elfogadta azt.

A 2020–2021-re vonatkozó költségvetési tervezetet a tanács elfogadta a vonatkozó dokumentumba foglalt feltételek mentén (vagyis a kiadások maximális összegének meghatározása mellett úgy, hogy az semmiképpen nem haladhatja meg a bevételek mértékét).

A hágai rendszer jogi fejlesztésére létrehozott munkacsoport 8. ülése (Working Group on the Legal Development of the Hague System for the International Registration of Industrial Designs) 8. ülése, Genf, október 30. – november 1.

Javaslat a bejelentés benyújtását követően igényelt elsőbbségre vonatkozó új szabály bevezetésére

A Nemzetközi Iroda javaslata értelmében az új szabály bevezetésével a mintaoltalmi bejelentés benyújtásától számított két hónapon belül lehetőségük lesz a bejelentőknek elsőbbség igénylésére. A javaslat megvitatása során a több tagállam az új elsőbbségi szabály nemzeti joggal való összeegyeztethetlenségére mutatott rá. Magyarország támogatta az előterjesztést. A munkacsoport a megtárgyalt szövegezéssel fogadta el az új szabály bevezetését.

Javaslat a közös végrehajtási szabályzat (KVSZ) 17. szabályának – a nemzetközi lajstromozás közzététele – módosítására

Az előterjesztés értelmében a KVSZ 17. szabály (1) bekezdés (iii) pontjának módosításával a nemzetközi bejelentés közzétételére vonatkozó jelenlegi 6 hónapos szabály 12 hónapra változna a 2021. január 1-től benyújtott bejelentések vonatkozásában. A hozzászólásokat követően a munkacsoport megegyezett abban, hogy a Nemzetközi Iroda a felhasználói csoportokkal konzultál a módosítási javaslatról, és a munkacsoport következő ülésén egy jelentés keretében bemutatja a konzultáció eredményeit.

Javaslat a közös végrehajtási szabályzat 21. szabályának – változás bejegyzése – módosítására

A nemzetközi iroda előterjesztésében rámutatott, hogy a jogosult személyében bekövetkezett változás bejegyzésére irányuló kérelem előterjesztésének jelenlegi szabályozása jelentős

terhet jelent az új tulajdonosok számára, és a nehézségek, amelyekkel szembesülnek a követelmények teljesítésében, felesleges munkaterhet rónak mind a jogosultakra, mind pedig a Nemzetközi Irodára. Az előterjesztést a munkacsoport komolyabb érdemi vita nélkül, 2021. január 1-jei hatálybalépéssel elfogadta.

A Hágai Megállapodás 1960. november 28-án, Hágában aláírt szövegének helyzete

A napirendi pont keretében a Nemzetközi Iroda tájékoztatta a munkacsoportot, hogy noha a Hágai Megállapodás 1960. évi szövegének alkalmazása csökkent, azt továbbra is teljes mértékben figyelembe veszik. A két jogi szöveg párhuzamos létezése azonban nemcsak jogi és eljárási nehézségeket okoz, hanem növeli az igazgatási költségeket is. A Nemzetközi Iroda hangsúlyozta, hogy mivel az 1960. évi szöveg szerződő felei továbbra is csatlakoznak a Hágai Megállapodás 1999. évi szövegéhez, várható, hogy az 1960. évi szöveg gyakorlati relevanciája olyan szintig csökken, ahol már proaktív intézkedéseket szükséges mérlegelni a hágai rendszer 1999. évi szöveg szerinti kizárólagos értelmezése érdekében. A Nemzetközi Iroda továbbra is nyomon követi a helyzetet, és tájékoztatja a munkacsoportot annak alakulásáról.

A hágai rendszer pénzügyi fenntarthatósága; a díjszabás lehetséges felülvizsgálata

A Nemzetközi Iroda a javaslat ismertetése során tájékoztatta a munkacsoportot a hágai rendszer pénzügyi fenntarthatóságával kapcsolatos problémákról. A külső auditorok 2016 decemberében teljesítményellenőrzést végeztek a WIPO-nál, és a Hágai Unió ismétlődő deficitével összefüggésében ajánlásokat fogalmaztak meg. A munkacsoport 2021. január 1-i hatállyal elfogadta az ugyanabba a nemzetközi bejelentésbe foglalt minden egyes további minta után fizetendő alapidíj összegének 19 CHF-ről 50 CHF-re növelését. Egyúttal felkérte a Nemzetközi Irodát, hogy a következő ülésre készítsen egy tanulmányt az ugyanabba a nemzetközi lajstromozásba foglalt minden egyes további minta után a nemzetközi lajstromozás megújítása során fizetendő alapidíj lehetséges emeléséről, és egy átfogó tanulmányt a Hágai Rendszer díjszabásának áttekintéséről.

Új nyelvek bevezetésének lehetősége a hágai rendszerbe

A Kínai Népköztársaság és az Orosz Föderáció indítványozta a kínai, valamint az orosz nyelvnek a Hágai Rendszerben hivatalos nyelvként (orosz), illetve munkanyelvként (kínai) való elismerését. A munkacsoport felkérte a Nemzetközi Irodát, hogy a következő ülésre készítsen egy átfogó tanulmányt a javaslat költséghatásairól és műszaki megvalósíthatóságáról. Emellett a munkacsoport arra is felkérte a Nemzetközi Irodát, hogy a következő ülésre készítsen egy dokumentumot a további nyelvek bevezetéséhez szükséges kiválasztási kritériumokról.

A Védjegyek, Ipari Minták és Földrajzi Árujelzők Jogi Oltalmával Foglalkozó Állandó Bizottság (Standing Committee on the Law of Trademarks, Industrial Designs and Geographical Indications, SCT) 42. ülése, Genf, november 4–8.

A WIPO 2019. évi őszi közgyűléssorozatán sem született döntés a formatervezésiminta-oltalmi eljárások alakításait harmonizáló új egyezmény (Design Law Treaty, DLT) tárgyában megtartandó diplomáciai értekezlet összehívásáról. Az SCT ezért érdemben nem tárgyalta a DLT tervezeteit.

A mobileszközökön használt grafikus felhasználói felületek, ikonok, betűtípusok és betűkészletek formatervezésiminta-oltalma (a továbbiakban: GUI) tekintetében az SCT 40. ülésén jóváhagyott kérdőívre beérkezett válaszok összesítésre kerültek. A résztvevők kérdésének megfelelően a kérdőív még nem került lezárásra, így arra 2020. január 1. napjáig lehet válaszokat benyújtani. A következő SCT-ülésre a titkárság írásban elemzi a beérkezett válaszokat. A Párizsi Unió Egyezmény 11. cikkében foglalt szabályozás vizsgálatára vonatkozó spanyol javaslat alapján készült kérdőívre vonatkozó válaszok összefoglalásra kerültek. Erre a kérdőívre 2020. január 10-ig nyújthatnak be válaszokat a tagállamok és a megfigyelői státusszal rendelkező nemzetközi szervezetek.

Az országnevek fokozott védelmére vonatkozó napirendi pont témájában az országmárkák fokozott védelmére vonatkozó perui javaslat alapján a tagállamok támogatták, hogy az országmárkákra vonatkozó gyakorlat feltérképezése érdekében kérdőív készüljön. Peru 2019. december 31-ig küldi meg a titkárság részére a kérdőív tervezetét. A többi tagállamnak is lehetősége van 2019. december 31-ig megküldeni a titkárság részére azokat a kérdéseket, amelyeket szeretnének feltüntetni a kérdőívben.

A földrajzi árujelzők napirendi pontja vonatkozásában félnapos információs ülés került megrendezésre az SCT 41. ülésén javasolt, következő témakörökben: a köznevesült kifejezések értékelése; földrajzi árujelzők mint szellemi tulajdon-jogok az interneten és a vitarendezési eljárásokban; védjegyek és földrajzi árujelzők közötti azonosság és hasonlóság a lajstromozási eljárásban és a kereskedelmi forgalomban. Az információs ülések sorozata az SCT következő ülésén folytatódik a tagállamok által a 42. ülésen javasolt témakörök mentén.

A Locarnói Unió Szakértői Bizottságának (Locarno Union - Committee of Experts) 14. ülése, Genf, november 18–22.

A Locarnói Unió három új taggal bővült az előző ülés óta: Irán, Örményország és India.

A javaslatok összesen három csomagban kerültek összefoglalásra. Az első dokumentumban szerepeltek az új termékek hozzáadására, illetve a már szereplő termékek áthelyezésére, törlésére, módosítására irányuló javaslatok. A második csomag a 13. ülésen egyeztetett, keretes zárójelek és „other than”, „except” és „except for” formulák egységesítésére irányuló

javaslatokat összegezte, míg a harmadik javaslatcsomagban Kína két új alosztály létrehozására irányuló javaslata szerepelt.

Az egyes javaslatok megvitatása során a vita elsősorban az egyes megnevezések egyértelműségét, közérthetőségét érintette, továbbá számos esetben nehézséget okozott az olyan termékek osztályba sorolása, amelyek több funkcióval rendelkeznek, és nehezen állapítható meg a domináns funkció.

*A Szabadalmi Jogi Állandó Bizottság (Standing Committee on the Law of Patents, SCP)
29. ülése, Genf, december 2–5.*

Beszámoló a nemzetközi szabadalmi rendszerről

A titkárság frissítette a nemzeti és regionális szabadalmi jogszabályokat összegyűjtő elektronikus felületet a Fehéroroszország, Kolumbia és Finnország által megosztott adatokkal.

Kanada ratifikálta a Szabadalmi Jogi Szerződést (PLT), 2019. október 30-án lépett hatályba az erről szóló jogszabály.

Lengyelország a szabadalmi törvény 2020. február 27-én hatályba lépő módosításával ki zárta a szabadalmazható találmányok köréből a lényegében biológiai eljárásokat és az azok eredményeként létrejött növényeket és állatokat.

Franciaországban 2020. július 1-jén lép hatályba egy vállalkozásösztönző törvénymódosítás-csomag, amely bevezeti a szabadalmak területén az ideiglenes bejelentést (legfeljebb 8 igényponttal), az érdemi vizsgálatot, a felszólalási eljárást, és lehetőséget biztosít használatiminta-oltalmi bejelentésből történő származtatásra. Emellett a használatiminta-oltalom oltalmi ideje 6-ról 10 évre nő.

A szabadalmi oltalom alóli kivételek és korlátozások

Az SCP jóváhagyólag nyugtázta a titkárság által a kényszerengedélyezés nemzetközi szabályairól és tapasztalatairól a 30. ülésre készített, de csak ezen az ülésen megtárgyalt tanulmányt.

A szabadalmak minősége

A titkárság bemutatta a 30. ülésen született döntés értelmében a szabadalomengedélyezési eljárás minőségének biztosítására alkalmazott intézkedésekről készített tanulmányt.

Több tagállam arról tartott előadást, hogy milyen módon igyekeznek a mesterséges intelligencia (MI) fejlődése által nyújtott lehetőségeket kihasználni a szabadalmi bejelentések vizsgálata során.

A WIPO szakértője elmondta, hogy MI alatt jelenleg még csak felügyelt gépi mélytanulást kell érteni (*deep supervised machine learning*) – a „mély” többretegű mesterséges

neurális hálózatot, a „felügyelt” pedig azt jelenti, hogy ember által rögzített eredeti adatok adják a kiindulópontot.

Szabadalmak és egészség

A CEBS csoport, az EU és Svájc hangsúlyozta, hogy a szabadalmi rendszer a megoldás részét képezi a világméretű közegészségügyi problémákra, hiszen anélkül az új gyógyszerek kifejlesztése nem lenne lehetséges. Korábbi álláspontjukat fenntartva kizárólag a holisztikus megközelítést tartották elfogadhatónak, azaz a téma olyan vizsgálatát, amely a szabadalmi jogok hatásait nem izoláltan, más tényezőktől függetlenül próbálja meghatározni.

Az Afrika Csoport, Irán, Kína és a GRULAC továbbra is azt szeretnék, hogy a közérdek és a szabadalmi jogosultak magánérdekei kerüljenek egyensúlyba, ennek érdekében csak a valódi innovációt jelentő gyógyszerészeti és gyógyászati találmányok részesülhessenek szabadalmi oltalomban.

A titkárság bemutatta a szabadalmak és a gyógyászati termékekhez, illetve technológiákhoz való hozzáférés kapcsolatáról szóló korábbi kutatásokat összefoglaló tanulmányát.

Bizalmas képviselői kommunikáció

A CEBS csoport, az EU, Kanada, Dél-Korea, Japán, a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) és a Japán Szabadalmi Ügyvivői Szövetség (JPAA) számára korábbi álláspontjukkal egyezően kiemelt jelentőséggel bír az ügyfelek és szabadalmi képviselőik közötti kommunikáció bizalmosságának biztosítása határon átnyúló helyzetekben. Sürgették, hogy az SCP fogadjon el egy olyan *soft law* előíráscsomagot, amelyet az ezt kívánó tagállamok beépíthetnek a nemzeti jogukba.

India, az Afrika Csoport, Pakisztán, Kína, Zimbabwe, Kamerun, Gambia és a Health and Environment Program (HEP) ezzel szemben továbbra is úgy vélte, hogy a képviselői titoktartás nem szabadalmi anyagi jogi kérdés, hanem polgári eljárásjogi, ezért kívül esik a bizottság hatáskörén.

Technológiatranszfer

A titkárság jelezte, hogy frissítették a technológiatranszfert hatékonyan segítő nemzeti szabadalmi jogszabályokról szóló tanulmányt a Fülöp-szigetek által küldött adatokkal.

Kanada bemutatta a jelenleg bétaverzióban működő ExploreIP adatbázist, amely a közsférába tartozó jogosultak (kormányzat, egyetemek) által birtokolt szabadalmak licenciába vételét segíti elő a vállalkozások számára.

AZ EURÓPAI SZABADALMI EGYEZMÉNYBŐL (ESZE) FAKADÓ TAGÁLLAMI JOGOK GYAKORLÁSA ÉS KÖTELEZETTSÉGEK TELJESÍTÉSE

Az Európai Szabadalmi Szervezetben (ESZSZ) az SZTNH 2019 második felében is ellátta a magyar kormányzati képviseletet. Munkatársaink az alábbi üléseken, szemináriumokon és továbbképzéseken vettek részt.

Az ESZSZ Igazgatótanácsának (Administrative Council, AC) 161. ülése, München, október 9–10.

Az igazgatótanács elnökségének jelentése

Az AC elnöke beszámolt az igazgatótanács elnöksége legutóbbi ülésének fejleményeiről. Az ülés során az elnökség többek között előkészítette az AC 161. ülésének napirendjét, továbbá áttekintette és megvitatta az AC elnöke és az ESZH elnöke között megkötendő megállapodás előkészítésének fejleményeit.

Az ESZH elnökének tevékenységi jelentése

Az AC júniusban hagyta jóvá egyhangúlag a 2023-as stratégiai tervet (SP2023) az öt stratégiai céllal, amely által az ESZH kiváló szolgáltatást nyújtó, fenntartható hivatallá kíván válni. A korábbi tevékenységi jelentések az egyes ágazatokra és alegységekre koncentrálnak, számoltak be az ESZH tevékenységéről. A jelenlegi beszámoló követte az SP2023 struktúráját, és azokat a lépéseket taglalta, amelyeket az egyes kulcsterületeken sikerült elérni. A hozzászólások és az ESZH válaszai után az AC a beszámolót tudomásul vette.

A Fellebbezési Tanácsok Igazgatási Bizottsága (BOAC) elnökének beszámolója

Az AC meghallgatta a Fellebbezési Tanácsok Igazgatási Bizottsága (BOAC) elnökének beszámolóját a BOAC 7. üléséről.

A fellebbezési tanácsok (Boards of Appeal, BoA) 2019 1. félévben végzett tevékenysége

A fellebbezési tanácsok elnöke beszámolt a tanácsok (BoA) 2019 1. félévben végzett tevékenységéről. A 2017. január 1-én kezdődött szerkezeti reform óta 31,6%-kal nőtt a befejezett ügyek száma, 23%-kal nőtt a termelékenység, ami a kapacitásnövekedésnek is köszönhető. E fejlődés tekintetében jó eséllyel teljesíthetők az 5 éves célkitűzések, miszerint 30 hónapon belül kerüljön lezárásra az ügyek 90%-a, és a függőben lévő ügyek száma 2023-ig 7000-re csökkenjen. Az igazgatótanács a beszámolót tudomásul vette.

Egységes hatályú európai szabadalom

A legutóbbi beszámoló óta nem történt előrelépés az egységes szabadalom bevezetését illetően.

Az ESZH belső jogorvoslati rendszeréről készített beszámoló

Az AC tudomásul vette az ESZH belső jogorvoslati rendszeréről készített beszámolót, amely részletezte a viták rendezésének kérdését.

Az ESZSZ Költségvetési és Pénzügyi Bizottságának (Budget and Finance Committee, BFC) 123. ülése, München, október 23–24.

A pénzügyi szabályzat időszakos áttekintése

A pénzügyi ellenőrzési keretrendszer időszakos felülvizsgálatának célja annak biztosítása, hogy a pénzügyi szabályzat, a pályázati útmutató, valamint a vonatkozó végrehajtási szabályok és utasítások naprakészek legyenek, és összhangban álljanak az ESZH politikáival és céljaival. Az ESZH három pont (58., 60. és 71. cikk) tekintetében tett módosítási javaslatot. A javaslattal kapcsolatban a BFC egyhangú, pozitív véleményének adott hangot. A módosítások 2020. január 1-jével lépnek hatályba.

Díjszabásokkal kapcsolatos intézkedések

Az öt részből álló csomag első eleme a kétéves, inflációalapú díjkiigazításra vonatkozik. Az inflációs referenciaindex alacsony ingadozása miatt az ESZH 2018-ban felfüggesztette az infláción alapuló kétéves díjkorrekciót. A 2017. június és 2019. június közötti időszakban a HICP (28 uniós ország harmonizált fogyasztói árindexe) 3,7%-os növekedést mutatott, ami évente 20 millió eurós bevételkiesést okozott. Az ESZH a hosszú távú kiegyensúlyozott költségvetés biztosítása érdekében javasolta a díjkiigazítás ismételt alkalmazását 2020. április 1-jétől, a korrekció mértékére pedig 4%-ot. Annak érdekében, hogy a díjkiigazítás ne haladja meg a megfigyelt inflációt, az ESZH két PCT-díj (nemzetközi kutatási és előzetes vizsgálati díjak) befagyasztását (1775 euró) is javasolta. Az inflációs ráta kerekítésével járó díjemelés és a PCT-díjak befagyasztása semleges költségvetési hatást eredményeznek.

A díjak egyszerűsítésével kapcsolatban az ESZH a díjak le- és felkerekítését javasolta 2020. április 1-jétől úgy, hogy a díj öttel osztható legyen, továbbá javasolta a pótdíj eltörlését.

Az európai szabadalmi és PCT díjak összehangolásának középpontjában a harmonizációs folyamatok kiterjesztése áll. Ennek érdekében a BFC a lejáró dokumentumok további 4 évre szóló megújítását javasolja.

A fejlődő országok innovációjának támogatása céljából 2008-ban az igazgatótanács határozatot fogadott el a nemzetközi kutatás és a nemzetközi elővizsgálat díjának 75%-os csökkentéséről. A javaslat a jelenlegi díjsökkentési rendszert kívánja kiterjeszteni olyan orszá-

gokra, amelyekkel valamilyen együttműködési megállapodást kötött az Európai Szabadalmi Szervezet. A rendszer kiterjesztése négy országot (Marokkó, a Moldovai Köztársaság, Tunézia és Kambodzsa) érint.

Az ESZH a felszólalási díjak 20%-os növelését javasolta 2705 euróra a nem természetes személyek esetében. A természetes személyek esetében a 4%-os díjkiigazítást javasolta, ami a felszólalási díjat 1880 euróról 1955 euróra módosítja. Emellett az ESZH a visszatérítési politika kibővítését és finomítását is javasolta.

A javaslatcsomagot a BFC egyhangúlag elfogadta.

A 2020. évi költségvetési terv és a 2021–2024. évi előrejelzés

Az ESZH elnöke tájékoztatta a BFC-t arról, hogy 2019 júniusában az igazgatótanács jóváhagyta a 2023. évi stratégiai tervet, amely meghatározza az ESZH fő irányvonalait az elkövetkező évekre. Az ESZH stratégiai célkitűzése egy modern, működési és pénzügyi szempontból fenntartható szervezet kialakítása.

A működési bevételeket 2020-ban elsősorban a díjkiigazításból és a szabadalmi bejelentések után fizetett fenntartási díjakból származó bevételek határozzák meg. A fellebbezési tanácsok reformjával kapcsolatban a 2020-as költségvetés a fellebbezési díj 20%-os emelését vetíti előre 2020. április 1-jétől. A díjemeléssel együtt az ESZH javasolja a visszatérítési politika kibővítését és finomítását is annak érdekében, hogy további ösztönzőket biztosítson a kérelmezők számára a fellebbezés visszavonására. Az egységes szabadalmi oltalom rendszerének bevezetését a költségvetés 2020-ra irányozza elő. A bevételi becslések az ESZH díjrendszerének egyszerűsítésével kapcsolatos több intézkedését is tükrözik.

Az ESZSZ Szabadalmi Jogi Bizottságának (Committee on Patent Law, CPL) 51. ülése, München, november 26.

Konvergenciaprogram

Az ESZH röviden ismertette a dokumentumot, amelyben a 2023-ig szóló stratégiai terv részeként meghirdetett konvergenciaprogram menetrendjére és ütemezésére tesz javaslatot. Az ESZH elmondta, hogy a stratégiai terv előkészítése során gyűjtötték össze a szerződő államok és más érdekeltak jelzései alapján azokat a témaköröket, amelyekben a nemzeti joggyakorlatok harmonizálása a legnagyobb előnyt képviselné az ügyfelek számára. Abban is kérték a tagállamok előzetes jelzését, hogy kívánnak-e a munkacsoportokban részt venni. A magyar küldöttek támogatásukat fejezték ki a javaslattal kapcsolatban, és előzetesen jelezték nyitottságukat a munkacsoportokban való részvétel iránt.

Intézkedési csomag

Az ESZH röviden bemutatta a vonatkozó dokumentumot. Elmondta, hogy az ESZE 2000-ben felülvizsgált szövegéhez kapcsolódó végrehajtási szabályzat (VSZ) 103. szabálya meghatározott esetekben lehetővé teszi a fellebbezés díjának visszafizetését. Az ESZH módosítási javaslata e rendelkezés szélesebb körű alkalmazhatóságát, illetve pontosítását irányozza elő további részleges visszafizetési okok meghatározásával, illetve a díjvisszafizetés lehetőségének a szóbeli eljárásokra történő kiterjesztésével. A dokumentum négy fejezetre bontva részletesen ismerteti a díjak módosítására irányuló javaslatokat. Az I. fejezet a két évente esedékes, inflációalapú díjmódosítások kérdéskörét tárgyalja, a II. fejezet a kiegészítő európai kutatásokra vonatkozó díjak csökkentését célzó előírások megújítását irányozza elő azokban az esetekben, amikor a nemzetközi vagy a kiegészítő nemzetközi kutatási jelentést valamely európai székhelyű nemzetközi kutatási szerv készítette. A III. fejezet a nemzetközi kutatás és a nemzetközi elővizsgálat díjmérséklési előírásainak azokra a bejelentőkre történő kiterjesztését célozza, akiknek vagy amelyeknek lakóhelye vagy székhelye olyan államban található, amely az ESZSZ-szel hatályosítási megállapodást kötött. A IV. fejezet a fellebbezések költségfedezetének javítását és fellebbezéseket érintő díjvisszafizetési lehetőségek esetkörének kibővítését célozza.

Az ESZE végrehajtási szabályzatának módosítása az eljárások folytatása tekintetében

Az ESZH röviden ismertette a VSZ 142. szabály (2) bekezdésének módosítására vonatkozó javaslatát. Kifejtette, hogy a módosítással az eljárás félbeszakadásának idejét kívánna korlátozni olyan esetekben, amikor a jelenleg hatályos rendelkezés értelmében nincs lehetőség az eljárás folytatására. A 142. szabály (2) bekezdése jelenleg kimondja, hogy abban az esetben, ha az ESZH a jogszabályban meghatározott esetekben tudomást szerez az eljárás folytatására jogosult személy azonosságáról, az eljárás az ESZH által megjelölt naptól folytatódik.

A jelenleg hatályos VSZ azonban nem rendelkezik azokról az esetekről, amikor a jogosult személy(ek) köre nem határozható meg. Az ilyen esetekben az eljárás félbeszakadásának jelenleg nincs időbeli korlátja. A 142. szabály (2) bekezdésének kiegészítésre irányuló javaslat lehetőséget biztosítana az ESZH-nak arra, hogy az eljárás folytatására határnapot tűzzön ki abban az esetben, ha az eljárás félbeszakadásának az Európai Szabadalmi Közlönyben történő kihirdetésétől számítva három év eltelt.

Tájékoztatás a Bővített Fellebbezési Tanáccsal kapcsolatban

Az ESZH tájékoztatást adott a Bővített Fellebbezési Tanács előtt a közelmúltban lezárult, valamint még folyamatban lévő ügyekről.

Mesterséges intelligencia felhasználásával létrehozott találmányok

Az ESZH rövid áttekintést adott a 2019-ben benyújtott olyan bejelentésekről, amelyekben a mesterséges intelligencia valamilyen formáját (legtöbbször gépi tanuló algoritmusokat) jelölték meg feltalálóként. Az ESZH hagyományosan a matematikai módszerek egy fajtájaként kezelte a mesterséges intelligencia körébe sorolható eljárásokat, és így nem tekintette őket műszaki jellegű találmánynak. Jelenleg azonban folyamatban van a módszertan olyan felülvizsgálata, amely – a számítógéppel megvalósított találmányokhoz hasonlóan – műszaki többlethatás megléte esetén találmánynak és – a többi feltétel teljesülése esetén – szabadalmazhatóan minősítené ezeket a rendszereket.

A nemzetközi szabadalmi (PCT-) bejelentés tévesen csatolt elemei és részeinek hiánypótlása

Az ESZH tájékoztatta a bizottságot, hogy a PCT Végrehajtási Szabályzatának módosítása, amelyet a PCT-unió közgyűlése 2019. októberi ülésén fogadott el, és amely kiterjeszti a nemzetközi bejelentés hiányzó részeivel kapcsolatos szabályozást (ti. az elsőbbségi dokumentumokra való utalással való „kicserélésük”) a tévesen csatolt elemekre, az ESZH álláspontja szerint ellentétes a WIPO Szabadalmi Jogi Szerződésének 2. cikk (1) bekezdésével, ezért a módosítás 2020. július 21-i hatálybalépése előtt „incompatibility” nyilatkozatot fog benyújtani a WIPO-hoz.

*Az ESZSZ Igazgatótanácsának (Administrative Council, AC) 162. ülése, München, december 11–12.**Az igazgatótanács elnökségének jelentése*

Az elnök beszámolt az igazgatótanács elnöksége (B28) legutóbbi ülésének fejleményeiről. Elmondta, hogy az ülés során – többek között – áttekintették az AC soron következő ülésére vonatkozó napirendi javaslatot. Az ülésen emellett megvitatásra kerültek egyes pénzügyi kérdések, a külső szakértőkre vonatkozó rendelkezések és további olyan kérdések, amelyeket a tagállamok már korábbi üléseken is felvetettek. Felmerült továbbá a 2020. évre vonatkozóan az AC eljárási szabályzatának a módosítása.

Az ESZH elnökének jelentése

Az ESZH elnöke beszámolójában elmondta, hogy jelenleg is zajlik a 2020-as stratégiai terv implementációja, amelynek a keretében több mint 30 program és számos új projekt indul. Vázolta az öt célkitűzést:

- elkötelezett, jól informált és együttműködő szervezet kiépítése;
- az informatikai rendszer egyszerűsítése és modernizálása;
- magas színvonalú termékek és szolgáltatások hatékony biztosítása;

- globális hatással bíró európai szabadalmi rendszer és hálózat kiépítése;
- hosszútávú fenntarthatóság biztosítása.

Éves munkaprogram

Az ESZH elnöke röviden ismertette az ESZH első éves munkatervét. Kifejtette, hogy az ESZH 2020-ra vonatkozó munkaterve a 2023-ig terjedő stratégiai terv 2020. évi végrehajtását segíti elő a stratégiai célkitűzéseknek programokra, projektekre és nyomon követendő tevékenységekre bontásával. Az AC egyhangúlag támogatta a munkaprogramot a vonatkozó dokumentumban foglaltaknak megfelelően, illetve nyugtázta az ESZH erre vonatkozó prezentációját.

Jogi és nemzetközi ügyek

A Szabadalmi Jogi Bizottság elnöke beszámolt a bizottság novemberi, 51. ülésén történtekről. Az AC nyugtázta, hogy a Tanács előző ülése óta nincsenek említésre méltó fejlemények az egységes hatályú európai szabadalom ügyében.

Technikai együttműködés/informatika

A Technikai és Ügyviteli Bizottság (*Technical and Operational Support Committee, TOSC*) elnöke beszámolt a bizottság novemberi, 86. ülésén történtekről. Elmondta, hogy a hangsúly az IT területén zajló és előírányzott együttműködési törekvéseken volt.

IT-együttműködés a tagállamokkal

Az ESZH szolgáltatási területért felelős elnökhelyettese elmondta, hogy 2019. július és szeptember között lehetőségük volt valamennyi tagállam nemzeti hivatalát meglátogatni. A látogatások célja az volt, hogy teljes képet kapjanak a rendelkezésre álló IT-infrastruktúráról, fejlesztési szándékokról és igényekről. E látogatásokat követően az ESZH elkészítette az első projektjavaslatokat tartalmazó dokumentumot, amely a TOSC 86. ülésén került megtárgyalásra. Az AC elé terjesztett jelenlegi dokumentum a TOSC-ülésen folytatott tárgyalások eredményeként született, és immáron az ott meghatározott prioritási sorrendben ismerteti a projektjavaslatokat. Az igazgatótanács egyhangúlag jóváhagyta a dokumentumban javasoltakat és nyugtázta a szóbeli előadásban foglaltakat.

Pénzügyek, költségvetés és tervezés

A Költségvetési és Pénzügyi Bizottság (BFC) elnöke beszámolt a BFC 123. ülésén történtekről. Az AC nyugtázta a tájékoztatást.

A díjakkal kapcsolatban az ESZH jogi és nemzetközi ügyekért felelős elnökhelyettese és a fellebbezési tanácsok elnöke röviden bemutatta az előzőekben már ismertetett, alapul szolgáló dokumentumot, amely négy fejezetre bontva részletesen ismerteti a díjak módosítására

irányuló javaslatokat. Az igazgatótanács egyhangúlag elfogadta a vonatkozó dokumentumban foglalt három határozattervezetet, és nyugtázta az előadásokban foglaltakat.

Költségvetési tervezet

Az ESZH elnöke röviden bemutatta a 2020-as számviteli időszak költségvetési tervezetét, amelyet az AC egyhangúlag elfogadott, továbbá egyhangúlag jóváhagyta a pénzügyi jelentés tervezetét és a 2021–2024-es időszakra vonatkozó előrejelzést.

Az Európai Szabadalmi Akadémia (European Patent Academy, EPA) által szervezett szemináriumok és továbbképzések

Az EPA szervezésében 2019 második felében a következő külföldi szemináriumok és továbbképzések valósultak meg:

- „Alapos kutatások és informatív kutatási jelentések”, Bécs, szeptember 17–18.;
- „EPOQUE Net-kutatások”, Hága, szeptember 23–27.;
- „Elbírálói gyakorlat az internet területén”, Varsó, október 8–10.;
- „Hatékony párbeszéd a szabadalmi elbírálók és az ügyvivők/bejelentők között”, Róma, november 12–14.;
- „Fellebbezési tanácsok és fontos döntések”, München, november 20–21.;
- „Bizonyítási teher a szabadalmi eljárásokban”, Bern, november 26–27.

Egyéb, ESZSZ-vonatkozású rendezvények

Az ESZSZ a következő rendezvényeket szervezte meg 2019 második félévében:

- Az Európai Szabadalmi Hivatal szabadalmi információs konferenciája, Bukarest, október 29–31.;
- „Stratégia javítása szellemi tulajdonnal” c. konferencia, Dublin, november 4.

AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA SZELLEMI TULAJDONÉRT FELELŐS MUNKACSOPORTJAINAK MUNKÁJÁBAN, ILLETVE EGYÉB UNIÓS RENDEZVÉNYEKEN VALÓ RÉSZVÉTEL

Az SZTNH munkatársai rendszeresen részt vettek a Brüsszelben tartott munkacsoporti és szakértői üléseken, konferenciákon. Téma szerinti és időrendi csoportosításban a következő ülésekre került sor 2019. második félévében:

- az EU Tanács szellemi tulajdonnal foglalkozó tanácsi munkacsoportjainak ülései: Brüsszel, július 17., szeptember 11., szeptember 12., október 14., október 22., november 13.;
- az iparjogvédelmi politikával foglalkozó csoport (GIPP) ülései, Brüsszel, október 21., november 14., november 18., december 9.;
- a VIP4SME projekt operatív bizottságának ülése, Malaga, október 16–18.;
- az európai szabadalmi jogról szóló konferencia, Brüsszel, november 7–8.;
- a digitális egységes piac szerzői jogáról szóló irányelvhez kapcsolódó találkozó, Brüsszel, december 16.

AZ EURÓPAI UNIÓ SZELLEMI TULAJDONI HIVATALÁVAL (EUIPO) FOLYTATOTT EGYÜTTMŰKÖDÉS FŐBB ESEMÉNYEI

A Szellemi Tulajdoni Jovsértések Európai Megfigyelőközpontjának plenáris ülése, Alicante, szeptember 25–26.

A 2019-ben végzett tevékenység áttekintése

A főigazgató rövid áttekintést adott a megfigyelőközpont három fő munkaterületén végzett tevékenységről: tények és bizonyítékok szolgáltatása; a szellemi tulajdont támogató eszközök létrehozása; a tudatosság növelése. A megfigyelőközpont 2019-ben 14 tanulmányt és jelentést készített, amelyek kiterjednek a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó jogi, gazdasági és technikai kérdésekre (például a hamisított és kalózáruk kereskedelméről szóló jelentés).

Új kihívások a szellemitulajdon-jogok megsértése elleni küzdelemben

Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) képviselője bemutatta az OLAF tapasztalatait a szellemitulajdon-jogok megsértése elleni küzdelem új kihívásaival és a lehetséges továbblépési lehetőségekkel kapcsolatban. Elismerőleg nyilatkozott az EUIPO és a megfigyelőközpont értékes munkájáról, különös tekintettel az egészségre, a biztonságra és a környezetre kockázatot jelentő hamisítványokra vonatkozó jelentéseik tekintetében.

Aktualitások az Európai Bizottságtól

A Belső Piaci, Ipar-, Vállalkozás- és Kkv-politikai Főigazgatóság (DG GROW) képviselője ismertette azt a három jelentést, amelyen a főigazgatóság jelenleg dolgozik a szellemi tulajdon-jogok érvényesítése terén. Hangsúlyozta továbbá, hogy a Bizottság továbbra is támogatja a 2004/48/EK irányelv alkalmazására vonatkozó iránymutatásokat, és kiemelten segíti a tagállamoknak az (EU) 2019/790/EK irányelv végrehajtására irányuló erőfeszítéseit.

Az Európai Parlament munkájának áttekintése

Az Európai Parlament egyik volt képviselője áttekintette a legutóbbi parlamenti ciklust és a szellemi tulajdon-jogokkal, különösen a szerzői jogok védelmével kapcsolatban elfogadott rendelkezéseket. Beszámolt következő feladatáról, ami olyan intézet létrehozása, amely a világ minden tájáról számos nemzetközi jogi szakértőt foglalkoztat a digitális jogok védelme érdekében a jogi és nem csak jogi struktúra létrehozásának előmozdításával.

A networkingtevékenység áttekintése

A résztvevők által kiválasztott rapporteurek (4 csoportból) ismertették a networking-tevékenység eredményeként összeállt javaslatcsomagokat, figyelemmel a 2020. évi munka-program tervezetére.

A 2020. évi munkaterv

A megfigyelőközpont munkatársa bemutatta a munkaterv fő elemeit, megköszönve az érdekelt felek írásbeli megjegyzéseit. Megosztotta a legfontosabb programokat a tudatosság, a szellemi tulajdon és a digitális világ, a jogérvényesítés és a gazdaság, valamint a statisztika területén, továbbá az egyes munkacsoportok és szakértői csoportok kapcsán tervezett lépéseket.

Az EUIPO 22. védjegyjogi kapcsolattartó ülése, Alicante, október 22–23.

A CP4. számú konvergenciaprojekt keretében kidolgozott közös gyakorlat főbb pontjai

Az előadó kitért arra, hogy a közös gyakorlat fontos gyakorlati elveket fogalmazott meg az elsőbbségi igények, a viszonylagos kizáró okok és a tényleges használat körében a megjelölések azonosságával kapcsolatban. Előadásában bemutatta azokat a tagállami hivatalokat, amelyek már implementálták gyakorlatukba a közös gyakorlat elveit. Az előadást követően a résztvevők számoltak be a közös gyakorlat átültetésével kapcsolatos tapasztalataikról.

A CP8. számú közös gyakorlat kidolgozására irányuló projekt állása

Az előadók bemutatták a CP8. számú európai kooperációs projekt előzményeit, a projekt folyamatát, jelenlegi állását. Kitértek arra, hogy 2017 júniusában döntött az igazgatótanács

a projekt megindításáról. A projekt célja azoknak az elveknek a meghatározása, amelyek alapján eldönthető, hogy a védjegy tényleges használata mely esetekben tér el a lajstromban szereplő alaktól olyan mértékben, hogy az már érinti a védjegy megkülönböztetőképességét. Utaltak arra, hogy javaslatok érkeztek a közös gyakorlat szerkezetének módosítására, a közös gyakorlat szövegének fejlesztésére, illetve új példák beillesztésére.

A CP9. számú közös gyakorlat kidolgozására irányuló folyamat aktuális állása

Az előadók prezentációjukban utaltak arra, hogy 2017 októberében kezdte meg munkáját a közös gyakorlat kidolgozásáért felelős munkacsoport, amelyben a cseh, a német, az észt, a görög és a szlovák tagállami hivatalok szakértői, illetve három ügyfélszervezet képviselői vettek részt. Az előadók kifejtették, hogy a közös gyakorlat azokat az elveket igyekszik rögzíteni, amelyek alapján eldönthető, hogy mely esetekben rendelkezik megkülönböztetőképességgel egy olyan térbeli megjelölés, amely szóelemet tartalmaz, ha a megjelölést alkotó forma önmagában nem rendelkezik megkülönböztetőképességgel.

A CP11. számú konvergenciaprojekt jelenlegi állása

Az előadó kiemelte, hogy a projekt keretében két munkacsoportot hoztak létre, az egyik az új típusú védjegyeket érintő alaki kérdéseket, valamint a feltétlen kizáró okok vizsgálatával kapcsolatos kérdéseket vitatja meg, míg a másik a viszonylagos kizáró okok vizsgálatával összefüggő meghatározott kérdéseket vizsgálja.

A CP12. számú projekt állása

Az előadó utalt arra, hogy a projekt alapvetően a jogorvoslati eljárásokat érintő kérdésekkel foglalkozik. Előadta, hogy a projekt hatálya kiterjed többek között a bizonyítási eszközök típusainak definiálására és az elfogadhatóságukhoz szükséges követelmények meghatározására, a bizonyítékok forrásaira és a bizonyítékok előterjesztésének módjára, a bizonyítékok bizalmas jellegével és a nyelvhasználattal kapcsolatos egyes kérdésekre, valamint a bizonyítékok bizonyító erejére. Az előadó hangsúlyozta, hogy a projekt célja egy olyan közös gyakorlat kidolgozása, amely mind a tagállami hivatalokat, mind a jogorvoslati eljárásokat lefolytató szerveket segíti munkájukban, egyúttal iránymutatást jelent az ügyfelek számára.

A védjegyírányelv átültetésével kapcsolatos egyes kérdések

Az előadó kiemelte, hogy az átültetést támogató projekt keretében kidolgozásra kerültek sajátos, hivatkozás alapjául szolgáló szövegek, illetve egy közös közlemény, emellett a CP11. számú projekt célkitűzései is az implementáció hatékony megvalósítását szolgálják. Utalt arra, hogy az implementáció során olyan nyitott kérdések maradtak, mint például miként valósítható meg az új típusú védjegyek kutatása, illetve az európai uniós védjegyrendszer miként igazítható hozzá a WIPO által adminisztrált nemzetközi védjegyrendszerhez (madridi rendszer).

A madridi rendszerrel való átjárhatóság egyes kérdései

Az előadó kitért arra, hogy a WIPO kezdeményezte a vonatkozó rendelkezések módosítását a grafikai ábrázolhatóság követelményének eltörlésére tekintettel, amely a madridi munkacsoport 2019 júliusában megtartott ülésén is megvitatásra került. A védjegyek ábrázolásának új megoldásait érintő indítványok megvitatására a munkacsoport 2020-ban megtartásra kerülő ülésén is sor kerül majd.

Az EUIPO módszertani útmutatójának 2019-es főbb változásai

Az előadók kiemelték, hogy az EUIPO-ban 2019-ben létrehoztak egy földrajzi árujelzőkkel és együttes védjegyekkel foglalkozó csoportot, illetve egy kifejezetten inter partes eljárásokat érintő kérdéseket vizsgáló csoportot, emellett néhány korábbi csoportot összevontak. Az előadók hangsúlyozták, hogy az EUIPO módszertani útmutatójának számos pontja finomításra került.

Az EUIPO 2025-ig terjedő időszakra vonatkozó stratégiai terve

Az EUIPO munkatársa előadásában kiemelte, hogy a stratégiai terv kidolgozásának folyamata 2018 októberében kezdődött, a végső verzió elfogadására pedig 2019 októberében/novemberében kerül sor. A 2025-ös stratégiai terv végrehajtása 2020 júniusában indul. Az előadó kiemelte, hogy a terv fontos célkitűzése a kollaboráció kiszélesítése és elmélyítése, az eszközök és a joggyakorlat hozzáigazítása az ügyfelek igényeihez. Fontos cél az innováció, a versenyképesség és a kreativitás támogatása. A környezetvédelem elveit szem előtt tartó, innovatív munkahelyi környezet kialakítása szintén a stratégiai terv célkitűzései között szerepel.

Az EUIPO 18. kapcsolattartó ülése formatervezésiminta-oltalom tárgyában, Alicante, október 23–24.

A DesignClass rendszer főbb sajátosságai

Az előadók utaltak arra, hogy a DesignClass működtetésében 30 nemzeti hivatal vesz részt, és mindössze 3 tagállami hivatal nem integrálódott a rendszerbe. Kiemelték, hogy az említett rendszerben lehetőség van a meglévő kifejezések törlésére, új kifejezések létrehozására, illetve a már meglévő kifejezések átosztályozására. Kifejtették, hogy 2019 júliusában technikai fejlesztést hajtottak végre a DesignClass rendszeren az EU-n kívüli országok és az általuk használt nyelvek támogatása érdekében. Az előadást követően a résztvevők számoltak be a DesignClass rendszert érintő tapasztalataikról.

A CP10. számú közös gyakorlat kidolgozására irányuló folyamat aktuális állása

Az EUIPO munkatársa kiemelte, hogy 2018 márciusában kezdte meg munkáját a közös gyakorlat kidolgozásáért felelős munkacsoport, amelyben a bolgár, a német, a dán, a horvát, a portugál és a lengyel tagállami hivatalok szakértői, illetve három ügyfélszervezet, valamint az Európai Szabadalmi Hivatal és az EUIPO képviselői vesznek részt. Az előadó hangsúlyozta, hogy a közös gyakorlat azokat a kritériumokat igyekszik meghatározni, amelyek alapján megállapítható egy formatervezési minta interneten történő nyilvánosságra kerülése. Kifejtette, hogy a közös gyakorlat a nemzeti hivatalok mellett az ügyfelek számára is hasznos dokumentumként szolgálhat.

A formatervezési mintákat érintő európai uniós jogi szabályozás értékeléséhez kapcsolódó nyilvános konzultáció eredményei

Az Európai Bizottság képviselője kitért arra, hogy a formatervezésiminta-oltalom európai uniós szabályozásának két jelentősebb dokumentuma közül csak a rendelet került módosításra 2006-ban. Erre is tekintettel megkezdődött a formatervezési mintákat érintő európai uniós szabályozás átfogó értékelésének folyamata annak feltérképezése érdekében, hogy milyen jellegű változtatások szükségesek a vonatkozó uniós joganyagban annak érdekében, hogy a szabályozás a megváltozott igényeknek, elvárásoknak megfeleljen.

Az EUIPO Igazgatótanácsának (Management Board, MB) és Költségvetési Bizottságának (Budget Committee, BC) ülése, Alicante, november 19–21.

MB-ülés

Személyügyi kérdések

A fellebbezési tanácsok elnökének és néhány fellebbezési tanács vezetőjének kiválasztási eljárásával, illetve a tanácsok tagjai megbízatásának meghosszabbításával kapcsolatban szavaztak a résztvevők.

Az EUIPO vizsgálatra vonatkozó iránymutatásainak tervezete

Az EUIPO frissítette a 2019. évi iránymutatásokat, amelynek elfogadásához szükség van az MB véleményének kikérésére. Az MB egyetértése esetén az EUIPO ügyvezető igazgatója elfogadja a tervezetet, amely 2020 januárjában jelenik meg.

Az MB és a BC összevont ülése

Közös gyakorlatok tervezetei

- a) CP9 – a szó- és ábrás elemeket tartalmazó háromdimenziós védjegyek (térbeli védjegyek) megkülönböztetőképessége olyan esetben, amikor a forma önmagában nem rendelkezik megkülönböztetőképességgel és
- b) CP10 – a formatervezési minták interneten történő nyilvánosságra jutásának vizsgálati kritériumai.

A 2019. október 23–24-i dizájn kapcsolattartó ülés ismerte el a hivatkozott dokumentumban bemutatott közös gyakorlatot, amelynek elfogadásáról az MBBC 29 mellette szóló szavazattal döntött (az Egyesült Királyság tartózkodásával).

Az EUIPO 2019. évi tevékenységi jelentése

Az EUIPO főigazgatója összefoglalta a legjelentősebb eredményeket, különösen kiemelve az EUIPO alapításának 25. évfordulóját és a 2025-ös stratégiai tervet, amelynek végrehajtására felkészült a szervezet. Továbbra is a minőségi munka és a hatékonyság az elsődleges cél.

A 2025-ös stratégiai terv

A stratégiai terv alapvető célkitűzése az, hogy az európai vállalkozások és állampolgárok számára az EUIPO valódi értéként tudja közvetíteni a szellemi tulajdon védelmét. A stratégiát meghatározó elvek és célkitűzések a következők:

- összekapcsolt, hatékony és megbízható szellemi tulajdon-védelmi rendszer a belső piacon;
- fejlett, felhasználóközpontú szolgáltatások;
- dinamikus, innovatív és jól működő szervezet.

A három stratégiaalakító célkitűzés kiegészíti egymást, ezek összhangban történő megvalósítását tűzte ki célul az EUIPO a következő öt évre. A korábbi évekhez hasonlóan a koncepció lényege az, hogy az európai vállalkozások, állampolgárok és intézmények a szellemi tulajdon-védelem területén mérhető előnyökhöz jussanak az EUIPO hatékony és eredményes munkája révén.

Európai Együttműködési Projektek 2020–2025

A 2025-ig szóló stratégiai terv keretében három új európai együttműködési projektet indít el az EUIPO, az ECP6-ot, ECP7-et és ECP8-at, valamint folytatja a folyamatban lévő korábbi projekteket. Az MB tagjai egyhangúlag megszavazták a folyamatban lévő projektek folytatását és az új projektek elindítását.

Policy-kezdeményezések: Európai Bizottság és EU-elnökségek

Az Európai Bizottság beszámolt arról, hogy három stratégiai területen folyik jelenleg a munka:

1. a dizájnrendszer átalakítása (a társadalmi konzultáció folyamatban van);
2. a szellemi tulajdon-védelmi rendszerhez való hozzáférés biztosítása (tudásalapú eszközök, adatok megosztása);
3. kkv-k támogatása.

A jogérvényesítéssel kapcsolatban elhangzott, hogy a hamisítás és a kalózkodás még mindig növekvő tendenciát mutat, ezen a területen komolyabb erőfeszítésre van szükség. Ezen kívül a Bizottság is rámutatott az EUIPO-val, valamint a tagállamokkal való együttműködés jelentőségére.

Az EU Tanácsának elnökségét adó Finnország az EU-nak a Lisszaboni Megállapodás genfi szövegéhez való csatlakozását emelte ki, valamint a kkv-k támogatása terén elért eredményeket. Mivel az EU Tanácsának következő elnöke Horvátország lesz, a horvát delegáció célként fogalmazta meg a fejlődés és a világszintű láthatóság elérését, valamint a digitális egységes piac fejlesztését.

BC-ülés

A 2019. évi költségvetés végrehajtása

Az EUIPO prezentációját követően a BC tagjai tudomásul vették az elhangzott és a hivatkozott dokumentumban található információkat.

2020-as költségvetési tervezet

A 2020-as költségvetési tervezet az európai uniós védjegybejelentések 4,7%-os növekedésével számol, valamint első hullámban 50%-os, második hullámban pedig 63%-os megújítási arányokkal.

A kiadások kis mértékben meghaladták a 2019. év végére előirányzott számokat, ezt azonban részben kompenzálta az infrastrukturális kiadások csökkentése. A projektekkel kapcsolatos kiadások terén is növekedés volt tapasztalható a Szellemi Tulajdoni Jogsértések Európai Megfigyelőközpontja aktívabb tevékenységének köszönhetően.

A fentiekből kiindulva a 2020-as költségvetés +23,2 millió eurós operatív eredményt irányoz elő (267,3 millió euró bevétel és 244,1 millió euró kiadás). A tartalékalapot 5,5 millió euróval emelik majd.

A BC egyhangúlag megszavazta a 2020-as, összesen 464,8 millió eurós költségvetési tervezet elfogadását.

KÉT- ÉS TÖBBOLDALÚ HIVATALKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TEVÉKENYSÉG

Augusztus 27-én az Európai Szabadalmi Hivatal munkatársai látogattak az SZTNH-ba, hogy felmérjék a kétoldalú együttműködés keretében az IT-szükségeket.

Szeptember 5-én a kínai Csiangszu tartomány bírósági delegációja látogatott az SZTNH-ba. A vendégek a szellemi tulajdon-jogok polgári jogi, büntetőjogi és vámhatósági eljárásokban történő érvényesítésének magyarországi lehetőségeiről kaptak átfogó tájékoztatást.

Szeptember 10-én Francis Gurry, a WIPO főigazgatója tett látogatást az SZTNH-ban. A megbeszélésen megvitatásra került többek között a WIPO-tagállamok őszi közgyűléssorozata, valamint az EU várható csatlakozása a Lisszaboni Megállapodás genfi szövegéhez.

Szeptember 19-én az EUIPO szakemberei folytattak megbeszélést az SZTNH munkatársaival a technikai együttműködésről.

Október 22-én került megrendezésre a Visegrádi Szabadalmi Intézet (VSZI) technikai szakértői munkacsoportjának ülése Budapesten.

Október 28-án a kínai Szellemi Tulajdoni Nemzeti Ügynökség munkatársai tettek látogatást a hivatalban. A megbeszélés fő témái a magyarországi szellemi tulajdoni tudatosságnövelés és az SZTNH által a vállalkozásoknak kínált szolgáltatások voltak.

November 5–6. között Temesváron került megrendezésre a kibővített visegrádi ország-csoport szellemi tulajdoni hivatalai vezetőinek találkozója.

AZ SZTNH KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL MEGVALÓSULT, A SZELLEMI TULAJDON VÉDELMEHEZ KAPCSOLÓDÓ NEMZETKÖZI RENDEZVÉNYEK

Az Európai Szabadalmi Hivatal és a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala közös szervezésében került megrendezésre október 8-án az „Ötlettől a megvalósításig” elnevezésű képzési program. A rendezvényen a résztvevők megismerhettek számos, a kkv-kkal kapcsolatos esttanulmányt, bejelentési stratégiákat és innovációtámogatási gyakorlatot.

Október 30-án került megrendezésre a WIPO és az SZTNH által közösen szervezett, a nemzetközi szabadalmi bejelentési rendszert és a védjegyek nemzetközi lajstromozására létrehozott madridi rendszert bemutató szeminárium. A két lajstromozási rendszer sajátosságainak és újdonságainak ismertetése mellett a résztvevők tájékoztatást kaptak a Visegrádi Szabadalmi Intézet működésének tapasztalatairól és eddigi eredményeiről is. A rendezvényen elsősorban szabadalmi ügyvivői és ügyvédi irodák képviselői, valamint gyógyszeripari cégek szabadalmi ügyvivői vettek részt.

A SZELLEMI TULAJDON VÉDELMEVEL KAPCSOLATOS EGYÉB NEMZETKÖZI RENDEZVÉNYEN VALÓ HIVATALI RÉSZVÉTEL

Az SZTNH munkatársai az év második felében is számos alkalommal képviselték a hivatalt különböző szakmai konferenciákon és üléseken. A jelentősebb rendezvények a következők voltak.

- Az információhoz kapcsolódó jogszabályokról és etikáról szóló nemzetközi konferencia, Róma, július 11–13.;
- a mesterséges intelligenciát használó technológiákról és a szellemi tulajdonról szóló nemzetközi konferencia, Tel-Aviv és Jeruzsálem, július 16–17.;
- az Eurázsiai Szabadalmi Egyezmény aláírásához kapcsolódó jubileumi rendezvény, Nur-Szultan, szeptember 9.;
- az Oroszország Szabadalmi Hivatala által rendezett nemzetközi konferencia, Moszkva, október 16–17.;
- az Európai Dizájn Szövetségek Hivatalának (BEDA) elnökségi ülése, Brüsszel, szeptember 17–18. és Liège, november 5–6.;
- a Nemzetközi Irodalmi és Művészeti Szövetség (ALAI) konferenciája, Prága, szeptember 18–20.;
- a Közöségi Növényfajta-hivatal (CPVO) Igazgatótanácsának ülése, Brüsszel, szeptember 19.;
- a Cseh Köztársaság Iparjogvédelmi Hivatalának jubileumi ünnepe és kapcsolódó konferenciája, Prága, szeptember 19–20.;
- az „Egy övezet, egy út kezdeményezés” keretében megrendezett szellemi tulajdoni konferencia, Csuha, november 5–6.;
- az európai szabadalmi jogról szóló konferencia, Brüsszel, november 7–8.;
- az innovációról szóló nemzetközi konferencia, Kisinyov, november 20–21.;
- Európai Dizájn Fórum és dizájnkonferencia, Helsinki, december 3–5.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az amerikai bíróságok hosszú időn keresztül alkalmazták a szabadalmi törvény 102. cikke alapján az eladási tilalmat („on-sale-bar”), amely gátolja, hogy feltaláló szabadalmaztasson egy olyan találmányt, amely a szabadalmi bejelentés benyújtása előtt kereskedelmi forgalomban volt. Ennek a tilalomnak a hátterében az a jogalkotói elképzelés áll, hogy egy feltaláló kereskedelmileg ne legyen képes kihasználni találmányát másoknak való felkínálás útján, és másokat csak később zárhasson ki a találmány használatából szabadalom megszerzése által. A titkos eladás vagy eladásra felajánlás is okot adott egy szabadalom érvénytelenítésére. A 2011. évi American Invents Act (AIA) megváltoztatta az „on-sale-bar” alkalmazását előíró 102. cikket, mert úgy rendelkezik, hogy tiltott az olyan találmányok szabadalmazása, amelyek „a bejelentés tényleges napja előtt eladók vagy a köz számára más módon hozzáférhetők voltak”. A 102. cikk szövegében korábban nem szerepelt a „más módon” kifejezés.

A *Helsinn Healthcare SA v Teva Pharmaceuticals USA Inc*-ügyben a szabadalomtulajdonos azzal érvelt, hogy a 102. cikk szövegének ilyen megváltoztatása azt jelenti, hogy az „on-sale-bar” már nem alkalmazható szabadalmak érvénytelenítésére olyan körülmények között, amikor a szabadalmazott találmány eladása a szabadalmi bejelentés benyújtása előtt történt ugyan, azonban a szabadalmazott találmány részleteit titokban tartották, és ezért azok a közönség számára hozzáférhetetlenek voltak. 2019. január 22-én a legfelsőbb bíróság (Supreme Court, SC) elutasította ezt az érvelést, megállapítva, hogy a „más módon” kifejezés az AIA-ban nem volt elegendő ahhoz, hogy felülírja az „AIA előtti megalapozott joggyakorlatot”, amely az „on-sale-bar”-t titkos eladásokra alkalmazta.

Az SC *Helsinn*-döntése kioltotta azt a reményt, hogy az AIA megakadályozza ennek a gyakorlatnak titkos találmányokra való alkalmazását. Ezért az amerikai feltalálóknak továbbra is elővigyázatosnak kell lenniük olyan műveletek elvégzésekor, amelyekben szabadalmazott találmányuk a szabadalmi bejelentés időpontja előtt szerepet játszik.

B) Az AIA 2011. évi hatálybalépése három új típusú adminisztratív eljárást hozott létre, amelyekkel egy *személy* az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalánál (United States Patent and Trademark Office, USPTO) kétségbe vonhatja megadott szabadalmi igénypontok érvényességét. Ezek:

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

- az *inter partes* felülvizsgálat;
- az engedélyezés utáni felülvizsgálat; és
- a leplezett üzleti módszer felülvizsgálata.

A *Return Mail v US Postal Service*-ügyben felmerült kérdés az volt, hogy egy kormányügynökség (a jelen esetben a postai szolgálat) olyan „személy”-e, aki használhatja az AIA-eljárást egy magánfél által birtokolt szabadalom megtámadására.

2019. június 10-én az SC egy 6:3 arányú döntésben nemlegesen válaszolta meg ezt a kérdést. A bíróság szerint egy kormányügynökség nem támadhat meg szabadalmakat *inter partes*, engedélyezés utáni vagy leplezett üzleti módszer felülvizsgálatának kérelmezésével, mert hosszú idő óta feltételezik, hogy a „személy” szó kizárja a kormányt vagy annak bármilyen ügynökségét, és az AIA-ban semmi sem indokolja ennek a feltételezésnek a megszüntetését.

Az SC döntése megvédi a megadott szabadalmakat a kormány által folytatott *inter partes*, engedélyezés utáni vagy leplezett üzleti módszerre vonatkozó felülvizsgálati eljárások ellen. Továbbá, minthogy a kormány ellen szabadalombitorlási eljárásokat csak egy szakosított bíróság – a Court of Federal Claims – előtt lehet lefolytatni, úgy tűnik, hogy az egyetlen olyan ügylet, amelyben a kormány egyértelműen kétségbe vonhatja egy magánfél által birtokolt megadott szabadalom érvényességét, egy olyan válasz lehet, amelyet a kormány ad egy olyan bitorlási perben, amelyet ez a fél ez előtt a bíróság előtt folytat.

C) A *HTC* azt kérte a kerületi bíróságtól, hogy utasítsa el a *Motiva* szándékos bitorlásra alapozott keresetét, mert az nem bizonyította megfelelően, miszerint a *HTC*-nek tudomása volt a per tárgyát képező szabadalmakról. A *HTC* azzal is érvelt, hogy a *Motiva* ténszerű állításai az ő (*HTC*) szándékos vakságáról nem kellően konkrétak, és egyébként „megalapozatlanok” bizonyító anyagként egy szándékos bitorlásra vonatkozó igény alátámasztásához.

Az elutasítási javaslat elemzésekor a kerületi bíróság megállapította, hogy a *Motiva* nem állította a per előtti időszak tényleges ismeretét, de azt is kifejtette, hogy a *Motivatól* ezt nem is kívánták, mert a szándékos vakság megadhatja a kívánt ismeretet (lásd a kerületi bíróság 2016. évi döntését a *Warsaw Orthopedic, Inc. v. NuVasive, Inc.*-ügyben, amelyben elismerték, hogy a legfelsőbb bíróság többször megállapította, miszerint a szándékos vakság a kívánt ismeretet szolgáltathatja közvetett bitorláshoz).

Ennek megfelelően a kerületi bíróság azt vizsgálta, hogy a szándékos vakságra vonatkozó állítások kellően alá voltak-e támasztva. A *Motiva* által előadott ténszerű állítások közül kettőt vizsgált, és megállapította, hogy egyik sem volt elegendő a legfelsőbb bíróság 2007-ben a *Twombly Bell Atl. Corp. v. Twombly*-ügyben hozott döntésében felállított hihetőségi szabvány kielégítéséhez.

A *Motiva* először azt állította, hogy a *HTC* „gyakorlati irányelve nem felülvizsgálni mások szabadalmait”. A kerületi bíróság megjegyezte, hogy szabadalmak átnézésének a megtiltása „sajátos fajtája annak, hogy elkerüljék lehetséges bitorlás megismerését”. Ez az állítás,

amelyet a bíróságnak a per adott szakaszában igazként kellett elfogadnia, „ésszerű várakozást támasztott azzal kapcsolatban, hogy a leleplezés bizonyítékot fog feltárni” e gyakorlat jellegének köréről és szavairól, alátámasztva a Motiva állításait a szándékos vakságról. A kerületi bíróság arra következtetett, hogy „mivel a Motiva állítása szerint a HTC-nek ez a konkrét gyakorlata – vagyis szabadalmak átnézésének a megtiltása –, a Motiva hihetően állította, hogy a HTC szándékosan volt vak”.

Másodszor a Motiva azt állította, hogy a HTC sajátos cselekedeteket végzett ezen gyakorlatának megvalósítására és megerősítésére. A kerületi bíróság kifejtette, hogy a Motiva konkrét állítása szerint a HTC úgy hajtotta végre saját gyakorlatát, hogy megtiltotta szabadalmak átnézését azzal, hogy „utasította alkalmazottait mások szabadalmainak át nem nézésére”. Ismét arra a következtetésre jutott, hogy „a HTC gyakorlatának létezésére vonatkozó állítások hihetően javasolják, hogy leleplezi és fel fogja tárni azt, hogy a HTC milyen utasításokat adott, azokat kiknek adta, és alkalmazottai azokkal egyetértettek-e. Így e tény alapján a Motiva megalapozottan hivatkozott szándékos vakságra.

Mindezek eredményeképpen a kerületi bíróság megtagadta az elutasítási javaslatot, és arra következtetett, hogy a „Twonbly-döntés követelményei kielégítést nyernek, amikor egy felperes azonosítja szándékos vakság konkrét gyakorlatának a meglétét, vagy a szándékos vak viselkedés konkrét tényeit. Bármelyik tényszerű állítás – a gyakorlat *megléte* vagy *megvalósítása* szándékos vak viselkedés konkrét cselekedeteinek alakjában – elegendő igény támasztásához a perlési szakaszban.

Ausztrália

A) Az Ausztrál Szövetségi Bíróság (Australian Federal Court, AFC) egy 2019. szeptemberi döntésével megerősítette, hogy a diagnosztikai módszerek szabadalmazhatók maradnak Ausztráliában.

A *Sequenom, Inc. (Sequenom) v. Ariosa Diagnostics, Inc. (Ariosa)*-ügyben a felperes Sequenom a tulajdonosa a 727 919 sz. ausztrál szabadalomnak, amely szülés előtti diagnosztikai módszerre (Harmony-próba) vonatkozik nem invazív technika használatával, különösen szülés előtti diagnózisra magzati nukleinsavak kimutatása által az anya vérmin-tájából származó szérumban vagy plazmában.

A Sequenom bitorlási pert indított az alperesek – az *Ariosa*, a *Sonic Healthcare Limited* (Sonic) és a *Clinical Laboratories Pty Ltd* (Clinical) (a továbbiakban együtt: Ariosa) alperesek ellen. Azt állította, hogy az alperesek bitorolták fentebb említett szabadalmát azáltal, hogy a Harmony-próbára licenciát adtak, és azt szolgáltatták és/vagy használták Ausztráliában.

Az Ariosa ellenintézkedésként a szabadalom megvonását kérte különböző okokból.

Az igényelt találmány alapját képező felismerés lényegileg az volt, hogy szabványos vagy szokásos technikákat alkalmazva a magzati DNS kimutatható állapotos asszonyok vérében

levő magzati sejtekből, és hogy a cfDNA kimutatható állapotos asszonyok plazmájában és szérumban. A felismerés alkalmazható egy magzat nemének meghatározására és genetikai rendellenességeinek szkrínelésére.

A szabadalom 1. igénypontjának szövege:

Egy állapotos asszony anyai szérum- vagy plazmamintájával végzett meghatározási eljárás, amely eljárás szerint meghatározzuk egy magzati eredetű nukleinsav jelenlétét a mintában.

Az AFC bírása megállapította, hogy az igényelt találmány egy szabadalmazható gyártási módszer (manner of manufacture) az Ausztrál Felsőbíróház (Australian High Court, AHC) által a *D'Arcy v Myriad Genetics Inc.*-ügyben 2015-ben hozott döntés szerint.

Az Ariosa azt állította, hogy az igényelt találmány a Myriad-döntésnek megfelelően nem gyártási eljárásra vonatkozik. A bíró visszautasította ezt az állítást. Az AFC döntésének kulcseleme az volt, hogy a bíró az ügyben megkülönböztette a diagnosztikai eljárásra vonatkozó igénypontokat a nukleinsavak elkülönítésére vonatkozó igénypontoktól, amelyeket a Myriad-ügyben nem tartottak szabadalmazhatónak. A bíró megállapította, hogy a Myriad-ügyben, ha a vonatkozó igénypontokat gyártási eljárásra vonatkozóknak tekintették volna, a szabadalmazható tárgyat kiterjeszthették volna az igénypontok egy új osztályára. Ezzel szemben a bíró megállapította, hogy „a szabadalom igénypontjai feltalálói módszerekre és eljárásokra irányultak, amelyek „a gyártási mód egyszerű és világos fogalomkörébe tartoznak”.

A bíró egy találmány szabadalmazhatóságának két szükséges követelményét azonosította:

1. Az igényelt találmány egy előállított termékre vagy egy eredményt szolgáltató eljárásra vonatkozik-e emberi tevékenység eredményeként?
2. Az igényelt találmány gazdasági haszonnal jár-e?

A bíró mindkét kérdésre igenlő választ adott, mert megállapította, hogy az igényelt eljárás gazdasági haszonnal jár, a gazdasági hasznosság az igénypont szerinti eljárás eredménye, ellentétben a Myriad-ügy nukleinsav elkülönítésére irányuló igénypontjaival.

A bíró azt az állítást is elutasította, hogy a Myriad-döntés egy új feltalálási küszöböt vezetett volna be.

Az Ariosa sikertelen volt a megvonási keresetében előadott valamennyi okkal kapcsolatban, kivéve egyet: a 26. igénypontot a bíró megfelelő alap hiányában érvénytelennek nyilvánította.

A bitorlás kérdése nem volt egyértelmű, mert nem volt azonnal világos, hogy a Harmony-próba bitorolta-e a vonatkozó igénypontokat. A bíró végül megállapította, hogy a próba valamennyi vonatkozó igénypontot bitorolta.

Végül az AFC megerősítette, hogy a diagnosztikai módszerek Ausztráliában szabadalmazhatók maradnak, és azt is leszögezte, hogy megengedhető a természetben előforduló genetikai információ felhasználása, feltéve, hogy a módszer emberi tevékenység eredménye, és gazdasági haszonnal jár.

B) A parlamenti szenátus 2019. október 16-án hagyta jóvá a szellemi tulajdon módosítására vonatkozó törvényt, amely eltörli Ausztrália második szabadalmi rendszerét, az innovációs szabadalmat. Sok kis- és közepes méretű ausztrál üzleti és ipari csoport, ideértve az Ausztrál Kereskedelmi és Iparkamarát, amelynek mintegy 300 000 tagja van, kifejezte erős és jól megalapozott támogatását az innovációs szabadalom megtartása mellett, mert szerintük az innovációs szabadalom megszüntetése jelentősen megnehezíti Ausztráliában a kereskedelmi értékű találmányok oltalmát, ami az üzletemberek szerint fékezi az innovációt. Ezeket a nézeteket látszólag figyelmen kívül hagyta mind a kormány, mind az ellenzék, amelyek sohasem fejezték ki érthetően az innovációs szabadalom eltörlésének okait.

Az ellenzék a törvényben módosításokat javasolt, amelyeket a kormány elfogadott, ennek megfelelően az innovációs szabadalom megszüntetésének időpontját 12 hónapról 18 hónapra változtatták a törvény hatálybalépésének időpontjától számítva, és a kormány felülvizsgálatot rendelt el az alábbi kérdésekkel kapcsolatban:

1. A miniszternek ellenőrzést kell végeztetnie arról, hogy a szabadalmak milyen mértékben [jelentenek problémát] a kis és közepes méretű vállalatok számára. Ezt a vizsgálatot 3 hónapon belül kell elvégezni.
2. A vizsgálatot végző személyeknek a vizsgálatok számának korlátozása nélkül a következő tényezőket kell figyelembe venniük:
 - a) a szabadalmi bejelentések benyújtásának költségei;
 - b) a szabadalmak megadásának költségei; és
 - c) a szabadalom olcsó engedélyezési eljárásának tudatosítása.

A vizsgálatot folytató személyeknek a miniszter számára a vizsgálat megkezdésétől számított 12 hónapon belül jelentést kell készíteniük.

3. A miniszternek a jelentésről kézhezvétel után másolatokat kell kifüggeszteni a parlament mindkét házában 15 munkanapon keresztül.

A módosított törvénynek a képviselőház általi elfogadása csupán formaság lesz, mert a törvényjavaslatot előzetesen mindkét párt támogatta. Az innovációs szabadalmi bejelentések benyújtását tiltó törvény 2021. júliusban fog hatályba lépni.

C) Egy szabadalomtulajdonos számára nem lehet könnyű eldönteni, hogy a bitorlók elleni per megindítása a kívánt eredményt hozza-e arra vonatkozó világos elképzelés nélkül, hogy a bíróság által hozott döntés megfelelően fogja-e védeni jogait. A Szövetségi Bíróság (Federal Court, FC) alábbi ítélete egyértelművé teszi az ausztráliai helyzetet.

Történelmileg a bírósági végzés szellemi tulajdoni bitorlási ügyekben kétféle formát ölthet:

- a) az „általános alakú” döntések a szellemi tulajdon birtokosára utalva korlátozzák a bitorlót a szellemi tulajdon további bitorlásában; és
- b) a „magatartáson alapuló” döntések a bitorló magatartására utalva korlátozzák a bitorlót abban, hogy olyan cselekedeteket végezzen, amelyekről a bíróság megállapította, hogy bitorolják a szellemi tulajdon birtokosának jogait. Az ilyen típusú döntések

megközelítése abból a megfontolásból született, hogy az „általános alakú” határozatok eredménye bizonytalan, sőt idővel az ügy körülményei között aránytalan és elégtelen lehet.

Az FC teljes tanácsának egy újabb döntése némileg tisztázta ezt a kérdést, a szellemi tulajdon-birtokosok számára iránymutatást nyújtva arról, hogy az „általános alakú” határozat kellően korlátozza-e a szabadalombitorlást. Az FC teljes tanácsa úgy döntött, hogy az „általános alakú” határozatok – minthogy nagyjából korlátozzák a bitorló felet a szellemi tulajdon-birtokos jogainak a bitorlásában – általában megfelelő döntésformák, és Ausztráliában nem mennek túl messze a szabadalombitorlás orvoslásaként. A most vizsgált esetben az FC teljes tanácsa olyan határozatot hozott, amely egyidejűleg „általános alakú” és „magatartáson alapuló” is.

a) Az ügy háttere

A *Calidad Pty Ltd v Seiko Epson Corporation* (Calidad v Seiko)-ügyben az FC teljes tanácsa megállapította, hogy a Calidad módosított Seiko-féle nyomtatópatronok eladás céljából Ausztráliába való importálásával bitorolta a Seiko szabadalmait. E döntést követően a bíróság a felekre bízta, hogy megegyezzenek azokban a rendszabályokban, amelyeket meg kell hozni, ideértve a Seiko érdekében meghozandó határozat alapját is.

A Seiko két határozatot javasolt. Az első azt célozta, hogy megakadályozzák bizonyos viselkedés folytatását a Calidad által, ideértve azoknak a patronoknak a további importját és eladását, amelyekről a bíróság megállapította, hogy bitorolják a Seiko szabadalmait („magatartáson alapuló” határozat). A Seiko javasolt második határozata azt kívánta, hogy általánosan tiltsák el a Calidadot a Seiko szabadalmainak további bitorlásától („általános alakú” határozat). A Calidad a Seiko által kért mindkét határozat korlátozottabb formáját javasolta.

Minthogy a felek képtelenek voltak egyetértésre jutni a határozat megfelelő alakját illetően, az FC teljes tanácsa lehetőséget kapott arra, hogy a jelen ügyben áttekintse azokat a jogi elveket, amelyek alapján a bíróság határozatokat hozhat szabadalmi jogok bitorlása esetén.

b) A bíróság döntése

Az FC teljes tanácsa a Seiko javára általános formájú határozatot hozott, amelyben a Calidadot eltiltotta a Seiko szabadalmainak további bitorlásától, mégpedig olyan formában, amely konkrétan megtiltotta a Calidadnak, hogy továbbra is használja azokat a patronokat, amelyekről a bíróság megállapította, hogy bitorolják a Seiko szabadalmait.

A bíróság érvelése szerint a határozat „általános formája” hagyományosan megfelel, mert jól védi a szabadalomtulajdonost a további pereskedés kockázatától, amikor egy szabadalmat többféle módon lehet bitorolni, amelyek közül a bíróság csupán néhányat azonosított bitoroltként.

A bíróság azt is megállapította, hogy a jogi megfelelés terhét a bitorlóra kell helyezni.

A bíróság határozata leszögezte továbbá, hogy ha valamilyen kétség merül fel azzal kapcsolatban, hogy a bitorló jövőbeli cselekedetei bitorolhatnak szellemi tulajdon-jogot, a jogtulajdonosnak jogában áll a jogsértést megállapító végzést kérni.

c) Megjegyzések

Döntésre jutva, a tanács számos alapvető megjegyzést tett. A két legfontosabbat az alábbiakban foglaljuk össze.

1. *A határozatok által létrehozott kockázatokat inkább a bitorlókra, és nem a szabadalomtulajdonosra kell helyezni.*

A bíróság egyértelművé tette, hogy amikor a határozat a bitorlókat csupán attól tiltja el, hogy folytassák bitorló magatartásukat, a bitorló képes megfelelni ennek a határozatnak, miközben más módon folytathatja ugyanannak a szellemi tulajdon-jognak a bitorlását. A csupán magatartásalapú határozatok sebezhetőként hagyhatják a szabadalomtulajdonost annak a kockázata miatt, hogy további jogi eljárást kell indítania a folytatott bitorlás miatt. Ezzel szemben a bíróság megállapította, hogy az „általános alakú” határozatok, amelyek eltiltják a bitorlót a szellemi tulajdon-jogok további bitorlásától, teljes mértékben megvédik a szabadalomtulajdonosok jogait a bizonyított bitorlókkal szemben.

2. *A határozat megfelelő formája mindig az ügy körülményeitől függ.*

A bíróság megállapította, hogy a bírósági határozat meghozatalát szabályozó egyezmény általános alakban nem korlátozza a szabadalmi ügyeket, de tágabban alkalmazható egyéb szellemi tulajdon-jogok (pl. védjegyek, mintajogok és szerzői jogok) esetében is.

A bíróság megállapította ugyan, hogy az „általános alakú” határozatok általában megfelelőek, azonban egyértelművé tette, hogy a határozatok kielégítő formája mindig az ügy körülményeitől függ, ahol figyelembe kell venni az arányosságot, mert a határozat gyógszer a bizonyított bitorlásra.

Bulgária

Bulgáriában 2019. december 17-én új törvény lépett hatályba a védjegyekről és a földrajzi árujelzőkről, amely a nemzetközi törvényhozás keretéből viszi át a 2015(2436) sz. európai irányelvet a nemzeti jogalkotásba, továbbá a nemzeti jogalkotást összhangba hozza a földrajzi árujelzők területén a 1151/2012 sz. és a 251/2014 sz. európai rendelettel.

Az új törvény minden bejelentésre és törlési eljárásra vonatkozik, amellyel kapcsolatban nem hoztak döntést 2019. december 17-ig.

Az alábbiakban röviden ismertetjük a legfontosabb védjegyjogi változásokat.

Eltörölték a grafikai ábrázolás követelményét. Ehelyett a jelzést olyan módon kell ábrázolni, amely lehetővé teszi az oltalmazni kívánt jelzés egyértelmű és pontos meghatározását.

Az áruk alakjára vonatkozó védjegyek lajstromozásának tilalmát kiterjesztették „egyéb jellemzőkre” is, ami a grafikai ábrázolás követelményének eltörléséből következik.

Bevezettek néhány új relatív elutasítási – és ennek következtében felszólalási – okot, nevezetesen (i) a rosszhiszeműséget a bejelentő részéről, de ezt bírósági döntéssel kell alátámasztani; (ii) a kereskedésben használt vállalatnevet; (iii) a földrajzi árujelzőket.

A híres védjegyek kapcsán az új törvény kimondottan megállapítja, hogy az oltalom nem csupán a korábbi védjegy által oltalmazott eltérő árukra és szolgáltatásokra, hanem az azonosakra és hasonlókra is kiterjed.

A felszólalási eljárásokban a következő újdonságokat vezették be:

- a nemzetközi lajstromozások bulgáriai megjelölése elleni felszólalás három hónapos határideje a nemzetközi lajstromozás helyi publikálásától számított két hónap eltelte után indul (nem pedig a régi törvény szerinti 6 hét eltelte után);
- engedélyezik a korábbi védjegy használatának bizonyítására vonatkozó kérelmeket, ha a korábbi védjegyet a megtámadott védjegy bejelentési (elsőbbségi) időpontjától számított 5 évnél régebben lajstromozták.

Az új törvény törli a hivatali díj két szakaszban való fizetését. Ha a bejelentés ellen nem nyújtottak be felszólalást (vagy azt alaptalannak találták), a bejelentést külön lajstromozási díj fizetése nélkül lajstromozzák, tehát díjfizetés csupán a bejelentés benyújtásakor esedékes.

A fellebbezési és törlési eljárásokat részletesebben szabályozták. Nevezetesen:

- az az időtartam, amelytől számított öt éven keresztül nem kötelező a használat, akkor kezdődik, amikor a nemzetközi bejelentést a helyi hivatalos lapban publikálják;
- az új törvény – hasonlóan a felszólalási eljáráshoz – előírja, hogy annak a védjegynek a tulajdonosa, amely ellen törlési keresetet nyújtottak be, kérheti a korábbi védjegy használatának a bizonyítását, ha a korábbi védjegyet a törlési kereset benyújtása előtt több mint öt évvel lajstromozták.

Az új törvény kimondottan előírja, hogy az alperes védjegybitorlás esetén kérheti a korábbi védjegy használatának igazolását, ha a korábbi védjegyet a perindítás időpontjától számított öt évnél régebben lajstromozták.

Egyesült Arab Emírátsok

A vietnami *Blue Ocean Im-export Co., Ltd.* (Blue Ocean) 2015. december 16-án az Egyesült Arab Emírátsok Védjegyhivatalánál kérelmet nyújtott be az 1. ábrán bemutatott LOTUS RICE logó lajstromozása iránt a 30. áruosztályban. A védjegybejelentést 2016. június 29-én publikálták a hivatalos közlönyben.

1. ábra

2. ábra

A *KRBL Limited* (KRBL) felszólalást nyújtott be a Blue Ocean védjegybejelentése ellen a következőkre hivatkozva.

- A lajstromoztatni kívánt védjegy jól ismert, és 1889 óta használják rizstermékekkel kapcsolatban.
- A lajstromoztatni kívánt védjegy mind megjelenésben, mind kiejtésben hasonlít a felszólaló 2. ábrán bemutatott korábbi védjegyéhez.
- A LOTUS márkajelzést világszerte korábban lajstromozták és széles körben használták.
- A kifogásolt védjegy lajstromozása megtevesztené a közönséget a termékek eredetét illetően, és ütközne mind a hazai védjegy törvénnyel, mind a nemzetközi egyezményekkel.

Válaszában a Blue Ocean a következő ellenérvekre hivatkozott:

- A két védjegy között hiányzik a határozott hasonlóság.
- A felszólaló védjegyét nem lehet jól ismertnek tekinteni.
- A felszólalónak nincs lajstromozási bizonylata a LOTUS RICE védjegyre az Egyesült Arab Emírátsokban.
- A Blue Ocean védjegyét több szomszédos országban lajstromozták.

A védjegy hivatal elővizsgálója elfogadta a Blue Ocean érveit, és elutasította a KRBL felszólalását. Egyúttal elrendelte a Blue Ocean védjegyének lajstromozását.

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyság Szellemijajdon-védelmi Hivatalát (United Kingdom Intellectual Property Office, UKIPO) azzal vádolják, hogy maradi, mert elutasított egy QUEERS & CO. védjegy lajstromozása iránti kérelmet azon az alapon, hogy a „queer” (szótári jelentése: 1. furcsa, fura 2. gyengélkedő 3. részeg 4. meleg, homokos) szó használata „az elfogadott erkölcsi értékek ellen hat az Egyesült Királyságon belül” és „sértő”.

A bejelentést *Gem Kennedy*, az LGBT (leszbikusok, melegek, biszekszuálisok és tranzneműek) jogvédője nyújtotta be, aki egy közösségi facebookcsoportot vezet, és a QUEERS & CO. védjegyet különböző médiumokban szándékozott használni.

Az elutasító hivatali végzéssel kapcsolatban *Nora Fowler* angol és európai védjegyjogász, az EIP Szellemijajdon-jogi Iroda tagja a következő megjegyzéseket tette: „A 'sértő' kifogás célja, hogy meggátolja olyan védjegyek lajstromozását, amelyek gyötrelmet vagy igazolható közfelháborodást okozhatnak a közösség egy azonosítható részében, vagy alááshatják a jelenlegi vallási, családi vagy szociális értékeket. Ezzel a visszautasítási alappal kapcsolatban az egyik fő nehézséget az okozza, hogy idővel a szavak jelentése vagy mellékjelentése változhat. Továbbá szubjektív annak a megítélése, hogy mi sértő; amit az egyik személy sértőnek találhat, elfogadható vagy akár jogszerű lehet egy másik számára. Úgy tűnik, hogy az utóbbi években az LGBT közösség tagjai általános használatba vették a 'queer' kifejezést, és ma már valószínűleg sokan nem tekintik sértőnek, ha ilyen körülmények között használják. Míg azonban van olyan érv, amely szerint egy közösség tagjai kívánság szerint azonosíthatnak egy kifejezést, az UKIPO-nak nehéz egyensúlyozási feladatot kell megoldania annak megítélésakor, hogy mit tekintsen lajstromozható védjegynek.”

Jelenleg negyvennél több vállalat van lajstromozva a „queer” szót tartalmazó névvel. Ezt a szót gyakran használják a kultúra köznyelvi kifejezései között, így például a „Queer Eye” című tévéműsorban, ahol „az UKIPO döntése vitathatónak bizonyult”.

Az UKIPO általi elutasítás semmiképpen sem végleges, mert a bejelentő az elutasító végzés megválaszolásával mellett további érvek és bizonyítékok benyújtásával igazolhatja, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy nem sértő, és engedélyezhető a lajstromozása.

Az Európai Unió Bírósága (Court of Justice of the European Union, CJEU)

A) A németországi Würtzburgban székelő *Fränkischer Weinbauverband* (FW, Frank Bortermelők Szövetsége) kérelmezte az 1. ábrán bemutatott, formatervezett palackjának uniós lajstromozását a 21., 32. és 33. áruosztályban. A kerek formával megtervezett palack Frankfurt határain túl is ismert, és a 607/2009 sz. európai rendelet is bemutatja mint a frank borok palackjának alakját.

1. ábra

Mindazonáltal a lajstromoztatni kívánt, háromdimenziós uniós védjegy lajstromozását valamennyi hivatal és most a CJEU is elutasította azon az alapon, hogy a formatervezett palackalak nélkülözi a szükséges megkülönböztetőképességet.

A CJEU leszögezte, hogy a megalapozott esetjog szerint a terméknek az alakjából álló háromdimenziós védjegyek megkülönböztető jellegének megállapításakor a követelmények elméletileg nem különböznek az egyéb védjegykategóriák esetén alkalmazhatóktól, azonban eltérők lehetnek a terméknek magának a megjelenéséből álló, háromdimenziós védjegy esetében. Grafikai vagy szóelemek hiányában az átlagfogyasztó rendes körülmények között az áruk vagy a csomagolás alakjából nem következtet az áruk eredetére.

Ezért nehezebb lehet egy ilyen háromdimenziós védjegy megkülönböztető jellegét megállapítani, mint egy ábrás szövédjegyét. Így döntő, hogy egy fogyasztónak különös figyelmet kell-e fordítania arra, hogy a terméket megkülönböztesse más vállalatok termékeitől. Ilyen esetben a megkülönböztetőképesség nem elegendő az eredet bizonyításához. Egy palackban levő folyékony termék esetén különösen nehéz megkülönböztetőképességhez jutni, mert – miként a bíróság döntése kifejtette – egy folyékony termék bemutatása kötelező piaci követelmény, de csupán adagolási funkcióként.

Ilyen körülmények között csupán egy olyan védjegy rendelkezik megkülönböztető jelleggel, amely jelentősen eltér a normától vagy a szokásos gyakorlattól az adott területen, és a 2017/1001 sz. rendelet 7(1)(b) cikke szerint így be tudja tölteni az eredetazonosító funkciót.

A jelen esethez hasonló körülmények között – amikor a csomagolás adja a termék alakját, és a lajstromozási kérelem vizsgálatának céljára azonosnak kell tekinteni a termék alakjával – az lehet döntő, ami azonos jellegű áruk csomagolására és azonos fogyasztókra alkalmazható. Az átlagfogyasztó, aki nem végez piacvizsgálatot, nem ismeri szükségszerűen azt a tényt, hogy csupán egyetlen vállalat forgalmaz egy sajátos terméket egy különleges csomagolástípusban.

Az FW azzal érvelt, hogy a vonatkozó közönség magas figyelmi szinttel rendelkezik, mert az alkoholos és nem alkoholos italok előállítói és palackozói hivatásos szakemberek. A bejelentő legfőképpen arra mutatott rá, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy kielégíti a jelentős különbség követelményét egy rendkívüli megkülönböztető jelleggel, nevezetesen az ellaposított ellipszoid alakú kerek alakjával és rövid nyakával a palack testéhez viszonyítva (2. ábra). Ez alapvetően eltérő megjelenést eredményez.

2. ábra

A bíróság rámutatott azonban, hogy a bejelentéssel együtt csupán négy fekete és fehér képet nyújtottak be leírás nélkül, és hogy a lajstromoztatni kívánt háromdimenziós védjegy megkülönböztető jellegét csak a benyújtott iratok alapján kell megállapítani. A bejelentő arra hivatkozott, hogy a jellemzőket egyértelműen lehet látni a fekete és fehér rajzon, és rámutatott az előlről nézve látható cseppalakra a nyak könyökén levő jellemző szöggel és az oldalnézetben észlelhető enyhe kidomborodásra, továbbá a nyaktól lefelé futó enyhe görbületre, amely egy X-et képez, és az alsó részen levő enyhe bemélyedésre a fogáshoz.

Mindezek folytán a lajstromoztatni kívánt védjegy sajátos jellemzői révén egyértelműen megkülönböztethető a rendes borospalackoktól. A védjegyet egy jól ismert tervező hosszú és nehéz eljárás folyamán alkotta meg, a régi borostömlő alakjából kiindulva, és a Mercedes

E-osztályának motortetője által ihletve, így az a gyártási eljárás technológiájában nem képvisel egy egyszerű palackot.

Bár a CJEU megerősítette, hogy a palack alakjának jellemzői szembetűnőek voltak, nem ismerte el, hogy azok eléggé disztinktívek lennének. A bíróság megerősítette az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala (European Union Intellectual Property Office, EUIPO) fellebbezési tanácsának döntését. A tanács rámutatott, hogy egy zömök, kerek palack alakja, amely elől és hátul ellaposodik, és a lajstromoztatni kívánt védjegyet alkotja, a palackok hagyományos alapalakja, amelyet a 607/2009 sz. rendeletben is úgy mutatnak be, mint a frank borospalackok javasolt meghatározását.

A CJEU véleménye szerint amikor egy összetett védjegy csupán olyan elemekből áll, amelyek a vonatkozó áruk tekintetében nem rendelkeznek megkülönböztető jelleggel, általában azt a következtetést kell levonni, hogy a védjegy egészében nélkülözi a megkülönböztető-képességet. Ezt csak akkor lehet cáfolni, ha konkrét jelek mutatnak arra, hogy az összetett védjegy egészében több, mint részeinek az összege – azonban itt nem ilyen esetről van szó. Igaz ugyan, hogy a palack alakjának jellemzői némi eredetiséget mutatnak – itt a bíróság különösen a szögletes alakra utalt –, azonban önmagában a jellemzők egyike sem vonja magára az átlagfogyasztó figyelmét az eredetiség bizonyítékaként. Emellett a lajstromoztatni kívánt védjegy már nem tükrözi egy borostömlő alakját némi módosításokkal, mert nem tér el jelentősen egy régi borostömlő ipari szabványától – döntött a CJEU. A bíróság teljes terjedelmében elutasította a Frank Bortermelők Szövetségének panaszát.

Az ítélet eltér a CJEU palackügyben hozott legutóbbi döntéseitől (2019. májusi döntés aranybevonatú palackalacról és 2018. májusi döntés gyöngydíszítésű palackalacról), amelyekben a CJEU engedélyezte a védjegyvoltalmat, megjegyezve, hogy az élelmiszeripar résztvevőit erős verseny jellemzi, és az italgyártóknak műszaki korlátozásokkal kell számolniuk áruik csomagolásánál és címkézésénél.

B) Három magánszemély 1980-ban Ibizán nyitott zenés bárt „Café del Mar” névvel, és hirdette is azt. A CAFÉ DEL MAR megjelölést a három vállalkozó már korábban is használta szállodai tevékenységre. 1977-ben ugyanők alapították a Can Ganguil vállalatot azzal a céllal, hogy divatárukat és szolgáltatásokat árúsítsanak. 1998-ban az alperes meghatalmazást kapott, hogy képviselje a Can Ganguilt.

A vita akkor kezdődött, amikor az alperes 1999-ben az EUIPO-nál két ábrás CAFE DEL MAR védjegybejelentést nyújtott be kizárólag a saját nevében. „hang és zene reprodukálására, ruházati termékekre és kávéházi szolgáltatásokra”, majd 2001-ben azonos védjegy lajstromozását kérte árukra és hirdetési, internetkommunikációs, zene- és éjjelimulató-szolgáltatásokra.

A két kihagyott társ felperesként törlési keresetet nyújtott be a CAFE DEL MAR ábrás védjegy ellen, azt állítva, hogy az alperes előre megfontolt rosszindulattal járt el. Emellett az al-

peres összetévesztési valószínűséget is létrehozott a korábban ismert CAFÉ DEL MAR jelzés használatával.

Az alperes viszont az 1999. évi tisztázatlan jogi helyzetre utalt. A „Café del Mar” bárt magánszerződéssel hozták létre úgy, hogy a spanyol polgári törvénykönyv 1669. cikke szerint annak nem volt jogi személyisége. A megtámadott védjegyet saját nevén lajstromoztatta, mert nem tudta, hogy azt kollektív védjegyként a felperes személyek is lajstromoztathatták volna. Hivatkozott még az 1998-ban a Can Ganguil képviselőre kapott meghatalmazásra is.

Az EUIPO Törlési Osztálya 2015-ben a megtámadott védjegyet érvénytelennek nyilvánította azon az alapon, hogy azt rosszhiszeműen nyújtották be. Az EUIPO fellebbezési tanácsa azonban 2017. szeptember 4-én megsemmisítette a törlési osztály döntését. Nem állapította meg, hogy a védjegybejelentést az alperes rosszhiszeműen nyújtotta be, az ügy a CJEU elé került, ahol ez döntő kérdéssé vált.

A 207/2009 sz. védjegyrendelet 52(1)(b) cikke értelmében a rosszhiszeműség megállapításakor minden tárgyhoz tartozó tényezőt figyelembe kell venni, különösen azt, hogy a védjegybejelentő tudja-e vagy tudnia kellene-e, hogy egy harmadik fél azonos vagy hasonló jelzést használ legalább egy európai tagállamban azonos vagy hasonló termékre vagy szolgáltatásra. Figyelembe kell azonban venni az események időrendi sorrendjét, üzleti logikáját és a felek közötti közvetlen szerződési viszonyokat, valamint a védjegybejelentés mögötti szándékot is – állapította meg a CJEU.

A CJEU álláspontja szerint a megtámadott védjegy valóban a korábbi CAFÉ DEL MAR megjelöléssel való összetévesztéshez vezetett. Ez azonban önmagában még nem bizonyítja a rosszhiszemű védjegybejelentést. A CJEU azonban azt is megállapította, hogy az alperes a megtámadott védjegynek saját nevében való bejelentése által, ami a korábbi Café del Mar jelzéssel összetévesztést okozhat, a jelzést használó társaság egyikének a képviselője, mégpedig olyan módon, amely eltér az ipari vagy kereskedelmi ügyekben elvárt erkölcsi magatartástól vagy tisztességes gyakorlattól.

Még ha a CAFÉ DEL MAR jogilag nem létezett is a kifogásolt lajstromozási kérelem időpontjában, a korábbi Café del Mar jelzés kereskedelmi használata elegendő volt annak megállapításához, hogy az alperes nem volt jogosult kizárólag a saját neve alatt lajstromoztatni ezt a megjelölést – állapította meg a CJEU. Annak nem tudása, hogy természetes személyek nevében is be lehet nyújtani lajstromozási kérelmet, sem igazolhatja a lajstromozást az alperes saját nevében.

A CJEU rámutatott továbbá, hogy a fellebbezési tanács tévedett, amikor arra a következtetésre jutott, hogy az alperesnek adott jogosultságot a felperesek hozzájárulásaként lehetett értelmezni ahhoz, hogy saját nevében lajstromoztasson jogokat. A meghatalmazás sem tekinthető annak elismeréseként, hogy az alperes a társtulajdonosok fölrendeltje volt a CAFÉ DEL MAR korábbi jelzéssel kapcsolatos jogok vonatkozásában.

Így a CJEU végső döntése az volt, hogy az alperes rosszhiszeműen járt el, és ezért indokolt volt a fellebbezési tanács döntésének hatályon kívül helyezése.

C) A CJEU 2019. szeptember 5-én jelentős döntést hozott egy ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelem ügyében arról, hogy elektronikusan bitoroltak-e egy európai uniós védjegyet.

A CJEU-t lényegileg arra kérték, hogy tisztázza, vajon egy európai uniós védjegy tulajdonosa, aki azt állítja, hogy jogait egy harmadik fél bitorolta elektronikusan nyilvánosságra hozott hirdetéssel és ajánlatokkal, bitorlási pert indíthat-e egy ilyen harmadik fél ellen egy olyan tagállam bírósága előtt, amelyben a hirdetési ajánlatok által célzott fogyasztók vagy kereskedők laknak (ebben az esetben az Egyesült Királyság) annak ellenére, hogy a harmadik fél egy másik, az elektronikus hirdetés által célzott államban (ebben az esetben Spanyolország) tett lépéseket.

A CJEU döntése igenlő, és a 207/2009 sz. rendelet 97. cikkének 5. bekezdése értelmezésén alapult, amely szerint eljárás indítható annak a tagállamnak a bíróságai előtt, amelyben a bitorlást elkövették (vagy azzal fenyegetőztek).

Konkrétabban, utalva olyan bitorlási tényekre, amelyek abból állnak, hogy a tulajdonos hozzájárulása nélkül azonos vagy hasonló védjeggyel hirdetnek és ajánlanak árukat, ezeket a cselekedeteket olyan területen elkövetettnek kell tekinteni, ahol azok hirdetésként vagy eladási ajánlatként jellemezhetők, nevezetesen ahol kereskedelmi tartalmuk ténylegesen hozzáférhető volt azon fogyasztók és kereskedők számára, akikre irányult.

A bíróság az alapul szolgáló elvvel kapcsolatban megvilágította, hogy szükséges azokat a bitorlókat, akik hirdetéseket vagy eladási ajánlatokat az Európai Unión belüli fogyasztók felé irányítanak, meggátolni abban, hogy európai uniós védjegyjogokat szerezzenek arra a tényre támaszkodva, hogy az ilyen hirdetéseket és eladási ajánlatokat online helyezték el az Unión kívül.

Emellett, ha – ellentétben a bíróság által levont következtetéssel – olyan tagállamként, amelyben a bitorlást elkövették, azt a helyet azonosítanák, ahol a bitorló „megnyitotta weboldalát, és aktiválta a betekintést hirdetésébe és eladási ajánlataiba”, bármilyen bitorló harmadik fél, aki az Európai Unióban lakik vagy létesít üzletet, könnyen kiüríthetné a védjegy-tulajdonos számára hozzáférhető alternatív fórumot. Ebből a célból elegendő lenne, ha az a terület, ahol a hirdetéseket vagy eladási ajánlatokat online hozzáférhetővé tették, ugyanaz a terület lenne, ahol az elektronikusan működő bitorló lakik vagy üzletet létesített.

Hasonlóképpen az az értelmezés sem megfelelő – szintén a bíróság véleményével ellentétben –, amely szerint „az a tagország, amelyben a bitorlást elkövették, az a hely, ahol a bitorló döntéseket hozott és műszaki lépéseket tett a hirdetések aktiválására egy weboldalon”. Valójában sok esetben rendkívül nehéznek bizonyulna a védjegy-tulajdonos számára a hely azonosítása. A per megindítása előtt (ellentétben olyan helyzetekkel, amikor az ilyen eljárások már folyamatban vannak) lehetetlen lenne az alperest arra kényszeríteni, hogy árulja el az ilyen helyet.

A bíróság által ebben az ügyben felsorakoztatott érvek bizonyos mértékig egy korábbi fontos döntésre támaszkodnak egy internettel kapcsolatos védjegy-bitorlási ügyben (*L'Oréal*

et al. vs. eBay et al.). Miként a bíróság említette, már a L'Oréal-döntésben (3. bekezdés) úgy ítélték, hogy olyan védjegybitorlási ügyekben, amelyeket az EU-n belüli fogyasztókat célzó online eladási ajánlatokkal és hirdetésekkel valósítanak meg, csupán azzal a ténnyel, hogy a harmadik fél mögötti ajánlat vagy hirdetés egy harmadik államban történik, nincs megakadályozva, hogy a harmadik fél által használt szerver egy ilyen államban helyezkedjen el, vagy hogy az ajánlat vagy hirdetés tárgyát képező termék egy harmadik államban legyen.

D) A CJEU elutasította az ábrás uniós védjegy lajstromozását szigetelőelemekre, ahol a lajstromoztatni kívánt védjegy koncentrikus körökből áll, a vállalat klasszikus színeivel. Az elutasítás oka, hogy a védjegy kizárólag egy műszaki hatás eléréséhez szükséges alakból áll, ami ki van zárva a lajstromozásból. A használat által szerzett megkülönböztetőképesség

nem ellensúlyozza a műszaki eredmény eléréséhez szükséges alakot.

Az eset középpontjában a svéd *Roxtec AB* kék és fekete koncentrikus körökből álló, az ábrán bemutatott jelzése állt, amelyet a bejelentő uniós ábrás védjegyként kívánt lajstromoztatni a 17. áruosztályban kábelek és csövek műanyagból vagy gumiból készült szigetelésére. A bejelentő ugyanis szigetelőelemeket tervez és forgalmaz, amelyeket 2010-ig szabadalom védett.

A védjegybejelentés ellen felszólalt az olasz *Wallmax Srl* (Wallmax) vállalat, amely hasonló szigetelőelemeket állít elő és forgalmaz. A felszólaló abszolút érvénytelenségi okokra hivatkozott, mert a lajstromoztatni kívánt ábrás védjegy egy kábelszigetelő egység metszetét mutatja.

Az EUIPO Törlési Osztálya elutasította a felszólalást, mert objektív különbségeket talált a kifogásolt védjegy és a bejelentő szigetelőelemeinek alakja között.

E döntés ellen a felszólaló a fellebbezési tanácshoz fordult, amely hatályon kívül helyezte a törlési osztály döntését, és fenntartotta a Wallmax érvénytelenségi keresetét. A tanács kifejtette, hogy a védjegy, amely egyértelműen mutatja a koncentrikus kör alakú szerkezetet, tartalmazza mindazokat a lényeges információkat, amelyek a szándékolt műszaki hatás eléréséhez szükségesek. A lajstromoztatni kívánt védjegy pontos ábrázolása az eltávolítható koncentrikus rétegeknek és így a szigetelőelem fő jellemzőjének.

A döntés ellen a Roxtec a CJEU-nál nyújtott be fellebbezést, amelyben lényegileg azzal érvelt, hogy a koncentrikus körökből álló védjegy nem a kérdéses termék alakja, mert az csupán utal a szigetelőelemre, de azt nem írja le, és mert egy szigetelőelem bizonyos jellemzői nincsenek feltüntetve az ábrás védjegyen. A bejelentő szerint a fellebbezési tanács alapvetően csak a kifogásolt védjegy köreit tekintette lényeges jellemzőnek, holott a színrendezés és két mintaelem is lényeges volt. A vonatkozó fogyasztók a kifogásolt védjegyet ábrás védjegyként fogják fel a vállalat hagyományos kék és fekete színeivel.

A CJEU elutasította a bejelentő kifogásait, és részletesen ismertette az esetjogot és a jogi helyzetet a 2017/1001 sz. védjegyrendelet 7(1)(e)(ii) cikke szerint olyan jelzésekkel kapcsolatban, amelyek kizárólag az áruk műszaki eredmény eléréséhez szükséges alakjából álltak. Az ilyen jelzések ki vannak zárva a védjegyoltalomból.

Eltérően a megkülönböztető jelleg megítélésétől, egy védjegy lehetséges üzleti eredményének vagy funkciójának a meghatározásakor nem veszik figyelembe a vonatkozó fogyasztók észlelését – mutatott rá a CJEU. Az átlagfogyasztó nem rendelkezik a szükséges műszaki tudással. A rendelet 7(1)(e)(ii) cikkében említett funkcionális analízist tárgyilagosan hajtják végre a védjegybejelentés benyújtásának időpontjában átadott klasszikus ábrázolás és leírás alapján.

Ezért az ügyben nem játszik szerepet az, hogy a fogyasztók a kifogásolt ábrás védjegyet a hagyományos vállalati színekben észlelik-e. A fekete és a kék szín kombinációját nem lehet lényeges jellemzőnek tekinteni, mert az használat útján szerzett megkülönböztetőképesség. Emellett a fentebb említett színkombináció csupán arra szolgál, hogy a megtámadott védjegyet kiemelje a négyzetes fekete háttér és a háttérben látható kék körök között, ami így egy csekély önkényes elem, és nem egy lényeges díszítő elem.

A CJEU megállapította, hogy a rendelet 7(3) cikke tiltja egy védjegy lajstromozását még akkor is, ha az áruk alakja, amely a műszaki eredmény eléréséhez szükséges, a védjegy használata révén megkülönböztetőképességre tett szert. Ennek megfelelően egy védjegy használata által szerzett megkülönböztetőképesség nem fontos a védjegy lényeges jellemzőinek azonosításánál.

A Roxtec arra is hivatkozott, hogy a piacon számos műszaki megoldás található szigetelőegységekre, azonban a CJEU szerint egy sem volt lényeges a fentebb említett 7(3) cikk szerint a védjegyoltalomból való kizárás szempontjából. A kérdéses jelzés alakja semmiképpen sem az egyetlen tényező, amelynek alapján a kérdéses műszaki hatást el lehet érni.

A CJEU megállapította, hogy a kérdéses alak lényeges jellemzői a koncentrikus körök voltak, amelyek a szigetelőegység eltávolítható koncentrikus rétegeit képezik. Így a koncentrikus körök egyesítik a műszaki tulajdonságokat, és elegendők a szándékolt műszaki hatás eléréséhez, minthogy egyenként lehámozhatók mindaddig, amíg el nem érik a kábel beiktatásához szükséges átmérőt.

A fentiek alapján a CJEU teljes terjedelmében elutasította a Roxtec által benyújtott keresetet.

Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH, European Patent Office, EPO)

A) Az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) 2020. január 17-én megerősítette a CRISPR genomfeldolgozásra vonatkozó, engedélyezett szabadalom megvonását; a szabadalom tárgyát csúcstechnológiának tekintették a rák elleni harcban. Így továbbra is nyitott marad a CRISPR genomlóra vonatkozó szabadalmi jogok sorsa.

A CRISPR szabadalmáért és tulajdonjogáért éveken át harcolt két feltalálócsoport és ugyanakkor két összebékíthetetlenül szembenálló amerikai egyetem, az MIT és a Harvard *Broad Intézete Feng Zand* feltalálólal és a Kaliforniai Berkeley Egyetem *Jennifer Doudna* és *Emmanuelle Carpentier* feltalálólal.

A CRISPR genomfeldolgozásra engedélyezett szabadalom ESZH általi megvonása a Broad Intézet 2 771 468 sz., 2014-ben engedélyezett európai szabadalmát érinti, amely számos hivatkozást tartalmaz korábbi szabadalmi jogokra, és ezért megvonása kérdésessé tehet már megadott egyéb európai szabadalmakat is.

Így nyitott marad a verseny a CRISPR örökléstani olló és a CRISPR technológia szellemi tulajdoni jogaiért, amit már eldöntöttek tekintettek.

A szabadalom megvonásának bejelentése előtt az ESZH négynapos szóbeli tárgyalást tartott, amelyet követően rövid bejelentésben közölte, hogy a szabadalmat közbenső technika állása által okozott újdonsághiány miatt megvonták. A technika állása azért vált újdonságrontóvá, mert a felszólalási osztály nem ismerte el a szabadalmas elsőbbségi jogát egy olyan ideiglenes amerikai bejelentés alapján, amely több bejelentőt jelölt meg, mint a következő PCT-bejelentés, amelynek elsőbbségével az európai szabadalmi bejelentést benyújtották. Minthogy a kihagyott bejelentő nem ruházta át a bejelentésre vonatkozó jogát a PCT-bejelentés bejelentőire, az elsőbbségi igény az ESZH döntése szerint érvénytelen volt. Az ESZH a feltalálók bejegyzett vagy bejegyzetlen neveire utalt, mert az európai szabadalmi bejelentésben nem említették *Luciano Marraffini* társfeltalálót. Ezért az ESZH a Broad Intézet szabadalmát érvénytelennek nyilvánította. Pontosan ezt a kérdést már megtárgyalták 2017-ben a párhuzamos amerikai ügyben, ahol azonban döntőbíróság a Broad Intézet javára döntött.

A Broad Intézet azonban nem adja fel a harcot, mert erős CRISPR-Cas9 szabadalmi portfóliója van fontos CRISPR-Cas9 szabadalmakkal az Egyesült Államokban és Európában a CRISPR-Cas9-nek eukarióta sejtekben való használatára.

A másik fél, a Berkeley Egyetem feltalálói sem tétlenek azonban, mert Jennifer Doudna és Emmanuelle Carpentier újabb CRISPR-rendszereket fedezett fel a korábbi Cas9-proteineknél kisebb, CasY- és CasX-proteinekkal kapcsolatban.

A harc a két fél között a 2 771 468 sz. európai szabadalom megvonása ellenére is tovább folytatódik.

B) A hihetőség fogalma számos szabadalmi elővizsgálati ügyben felmerült az utóbbi években olyan irányzatként, amelynek alapján úgy tűnik, hogy eltolódás tapasztalható a hihetőségnek további önálló szabadalmazási követelményként való kezelése irányában.

A hihetőség általában szabadalmazási feltétel, amely szerint a technika állásában és a szabadalmi kinyilvánítás tanításában elegendő bizonyítéknak és műszaki ismeretnek kell lennie ahhoz, hogy következtetni lehessen egy műszaki feladat megoldhatóságára a javasolt megoldással.

A „híhetőség” kifejezést először vezették be a szabadalmazhatóság megítélésével kapcsolatban az Európai Szabadalmi Hivatal fellebbezési tanácsának 2005. június 28-i *John Hopkins*-döntésében. Dióhéjban, ez a döntés kétségbe vonta, hogy a megoldandó problémát (a transzformációs növekedési faktor- [Transforming Growth Factor (TGF)]-béta-szuper-család egy további tagjának elkülönítését) hihetően oldották meg, figyelembe véve a bejelentés tanításait és a technika állását az elsőbbség időpontjában. A tárgy a TGF-9 (a TGF-béta-szuperfamilia egy konkrét tagja) volt. A bejelentés leírása nem mutatta be azt a szerkezeti jellemzőt, amely annak megállapítására szolgál, hogy egy polipeptid a TGF-béta-szuperfamiliahoz tartozik-e – vagyis nem nyilvánította ki a hét ciszteinmaradékot azok jellemző térbeli elrendezésében; valójában csupán hat ciszteinmaradék volt jelen.

Az elsőbbség időpontjában nem állt rendelkezésre bizonyíték annak bemutatására, hogy az igényelt vegyület egy növekedési megkülönböztetési faktor volt-e. Ezt csak kitalációnak lehetett tekinteni.

Minthogy a fejlesztés híhetősége kétséges volt, a tanács arra a következtetésre jutott, hogy a bejelentés nem tartalmazott elegendő bizonyítékot annak megállapításához, hogy „legalább valószínű” volt a műszaki probléma megoldásának a megtalálása. Így a feltalálói tevékenység követelményét nem elégtették ki, aminek következtében a fellebbezést elutasították.

Egy második vonatkozó precedens található a kanadai szabadalmi törvényben, amely szerint egy igényelt találmány hasznosságát bizonyítani kell, vagy legalábbis „józanul meg kell jósolni”. Ahhoz, hogy a jóslás józannak legyen mondható, a következő feltételeket kell kielégítenie:

- ténybeli alappal kell rendelkeznie;
- a találmánynak a szabadalmi bejelentés napján érthető és józan érvelést kell mutatnia, amelyből a kívánt eredmény a ténybeli alap révén kikövetkeztethető;
- a találmányt megfelelően kell kinyilvánítani.

A jóslás tehát nem lehet spekuláció, és hihetőnek vagy valószínűnek kell lennie.

Az említett globális irányzat ellenére a kommentátorok kétségbe vonják, hogy a híhetőséget egy további önálló szabadalmazási követelménynek kell tekinteni, amely különálló az olyan hagyományos fogalmaktól, mint az újdonság, a feltalálói tevékenység, a kielégítő kinyilvánítás, az egyértelműség, a hasznosság és az ipari alkalmazhatóság.

Amikor az új szabadalmi törvény (America Invents Act) 2012-ben hatályba lépett az Egyesült Államokban, ezzel végre bevezették a bejelentési rendszert (first-to-file system) a feltalálói rendszer (first-to-invent system) helyett, amely összhangban áll a nemzetközi szabadalmi rendszerekkel. Ennek az elvnek alapján a szabadalmi jogokat az első bejelentő kapja meg. Ennek a változásnak a kézenfekvő eredménye, hogy a kutatók és a fejlesztők igyekeznek meggyorsítani kutatómunkájukat, hogy mielőbbi elsőbbségi időpontot tudjanak biztosítani. Ha ezt az eljárást túlságosan meggyorsítják, a szabadalmi bejelentésben ki-

nyilvánított tanítások spekulatívvá válhatnak, és a megvalósítási példák inkább látomások, semmint tények lehetnek.

Egyes esetekben veszélyesen közel állhat a feltalálói tevékenység értékelése és a hihetőség megítélése. Ha azonban egy szakértő hihetőnek talál egy műszaki hatást, a találmány szükségszerűen nem nélkülözi a feltalálói tevékenységet. A hihetőség meghatározása érdekében egy szabadalmi bejelentés vagy egy szabadalom tanításait figyelembe kell venni. Ezeket a tanításokat azonban figyelmen kívül lehet hagyni a feltalálói tevékenység megítélésekor.

Az EU Törvényszéke (General Court of the EU, GC)

A) Amikor egy korábbi, nagyon jól ismert védjegyet teljesen integrálnak egy új védjegybe, ez erősebben jelzi egy korábbi védjegy összetévesztési lehetőségét. 2019. decemberben azonban a svájci *Société des Produits Nestlé S.A.* (Nestlé) ONE szóvédjegyével vesztett a spanyol *Amigüitos pets & life SA* (Amigüitos) ábrás THE ONLY ONE BY ALPHASPIRIT WILD AND PERFECT szóvédjegyével szemben, amelynek lajstromozása iránti kérelmét az Amigüitos 2016. áprilisban nyújtotta be az EUIPO-nál.

A Nestlé azon az alapon szólalt fel az Amigüitos védjegybejelentése ellen, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy összetéveszthető az ő korábban lajstromozott ONE szóvédjegyével, és egyúttal különleges oltalmat igényelt jól ismert védjegyének hírnevére a 2017/1001 sz. EU-rendelet 8(5) cikke alapján.

Az EUIPO Felszólalási Osztálya, majd fellebbezési tanácsa egyaránt a Nestlé javára döntött, és elutasította a vitatott védjegybejelentést. Az Amigüitos megtámadta ezt a döntést az Európai Törvényszéknél, amely 2019. decemberben hozott döntést az ügyben.

Ellentétben a tanács döntésével, a GC nem gondolta a „one” szóelemet uralkodónak a THE ONLY ONE BY ALPHASPIRIT WILD AND PERFECT védjegyben, mert mind az ábrás elemek, mind pedig a hét szóelem hozzájárul ahhoz a tényhez, hogy a „one” elem nem uralkodó a védjegy által kiváltott általános benyomásban. A GC rámutatott, hogy egy összetett jelzés egyetlen komponense nem tart meg ilyen független, döntő szerepet, ha a jelzés többi komponensével olyan egységet képez, amelynek jelentése eltér ezeknek a komponenseknek önmagukban való jelentésétől. Bár a „the only one” elem fontos részét képezi a fekete négyzetnek, a lajstromoztatni kívánt védjegy által keltett vizuális benyomást további hét szó határozza meg, amelyek tehát nem elhanyagolhatók – állapította meg a GC.

Ennek alapján a két védjegy vizuális szempontból eltérő, továbbá a két védjegy közötti hangzási eltérés mértékét csekélynek kell tekinteni.

Az ügyben döntő tényező volt, hogy a korábbi ONE védjegy jólismertsége bizonyítást nyert. A jelen ügyben ahhoz hogy meg lehessen állapítani, miszerint a korábbi védjegy sajátos hírnevét bizonyították, a GC egyrészt a PURINA ONE védjegyre vonatkozó sajtócikkekre, másrészt ennek a védjegynek a fejlődésére vonatkozó tájékoztatásra, továbbá Nestlé értékesítési igazgatójának eskü alatti nyilatkozatára támaszkodott, amely a ONE védjegy értékesítéséről, elosztásáról és piacra jutásáról, valamint a PURINA ONE és a ONE védjegy lajstromozásáról adott felvilágosítást.

A fellebbezési tanács a korábbi védjegy hírnevének megállapításakor lényegileg a PURINA ONE védjegyre vonatkozó bizonyítékokra támaszkodott, és nem foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a hírnevet meg lehet-e állapítani egy másik alakban ábrázolt védjegy alapján.

A GC teljes terjedelmében helyt adott az Amigüitos fellebbezésének, és elrendelte védjegyének lajstromozását.

B) Ismeretes, hogy a védjegytulajdonosok korábbi jogok alapján felszólalhatnak a megtévesztően hasonló védjegyek lajstromozása ellen látási, hallási és/vagy fogalmi hasonlóságok alapján. Azonban mit értünk fogalmi hasonlóságon, és azt hogyan állapítjuk meg? A GC a CARNILOVE és a MEATLOVE közötti vitában hozott döntésével válaszokat ad ezekre a kérdésekre.

A CARNILOVE európai uniós védjegy tulajdonosa megpróbálta meggátolni a MEATLOVE európai uniós védjegy lajstromozását azon az alapon, hogy a védjegyek megtévesztően hasonlóak látási, hallási és különösen fogalmi hasonlóságok alapján. Az EUIPO Felszólalási

Osztálya megállapította, hogy a védjegyek látási és hallási szempontból átlagos mértékben hasonlóak, míg fogalmilag azonosak voltak, és ezért fenntartotta a felszólalást.

Fellebbezés után azonban az EUIPO fellebbezési tanácsa hatályon kívül helyezte ezt a döntést, és a felszólalást teljes terjedelmében elutasította, megállapítva, hogy a jelzéseket fogalmilag nem lehet összehasonlítani.

Ezt a döntést a GC 2019. októberi ítéletével megváltoztatta, mert arra a következtetésre jutott, hogy a tanácsnak vizsgálnia kellett volna a jelzések fogalmi hasonlóságát.

Az ilyen vitákban az a kérdés, hogy a vonatkozó közönség tévesen állapítja-e meg egy termék vagy szolgáltatás eredetét márkanéve és egy másik vállalat márkanéve közötti hasonlóság miatt. „Összetévesztési valószínűség” fennállásának megállapításához vizsgálják a védjegyek vizuális, hangzási és fogalmi hasonlóságát, és ugyanezt a termékek és/vagy szolgáltatások vonatkozásában. Ezt az értékelést a védjegyek által nyújtott általános benyomás alapján végzik, figyelembe véve különösen a megkülönböztető és az uralkodó komponenseket.

Döntésében a GC egyetértett a fellebbezési tanács döntésével abban, hogy a védjegyek vizuális szempontból csekély mértékben voltak hasonlóak. A „-love” közös elem, és a szavak hasonló hosszúsága ellenére a vizsgált védjegyek kezdetükben különböznek, nevezetesen a „meat” szó a lajstromoztatni kívánt jelzésben és a „carni-” szóelem a korábbi védjegyben. A GC helyesnek találta a tanács azon megállapítását is, hogy a jelzések között csupán kismértékű a hangzási hasonlóság, különösen teljesen eltérő kiejtésük folytán és annak a ténynek következtében, hogy a „meat-” elem csupán egyetlen szótagból áll, míg a „carni-” elem kettőből.

A fogalmi hasonlóság megállapításánál azt vizsgálják, hogy egy jelzés ugyanazt közli-e, vagy olyan védjegyekre vonatkozik-e, amelyeknek azonos a nyelvi jelentése, például a szó-védjegyek azonos jelentéssel eltérő nyelvekben. A GC szerint a fellebbezési tanács tévedett a vizsgált védjegyek fogalmi hasonlóságának vizsgálatakor. A tanács azt állapította meg, hogy a vonatkozó közönség a vizsgált védjegyeket felbontja szóelemekre, ha a jelzés maradéka sajátos jelentésű, vagy az érintett közönség által ismert szavakra hasonlít. Azt is megállapította, hogy a korábbi CARNILOVE védjegy nem rendelkezik semmilyen jelentéssel.

Ezzel szemben a GC azon a véleményen volt, hogy az angolul beszélő közönség számára fennáll bizonyos fogalmi hasonlóság, mert mindkét szó vonzalomra utal a hússal kapcsolatos valamilyen dolog iránt. A GC megjegyezte azonban, hogy ezt csekély mértékű fogalmi hasonlósággként kell kategorizálni.

A „carni-” szóelem egyéb jelentéseit a fellebbezési tanács nem vizsgálta. Ezzel szemben a GC megállapította, hogy itt az EU olaszul és spanyolul beszélő közönségét egyaránt figyelembe kell venni, ugyanúgy, mint az angolul beszélőket, mert a „meat” szó részét képezi az angol alapszótárnak, és ezért az EU fogyasztóinak széles körében ismert. Ennek következtében meg lehet állapítani, hogy a vizsgált jelzések fogalmilag nagymértékben hasonlóak.

Ez az ügy azt mutatja, hogy az európai uniós védjegyek fogalmi hasonlóságának összehasonlításakor fontos figyelembe venni a vonatkozó közönséget.

C) A *Pharmadom v. Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala* (EUIPO) ügyben a GC 2019. szeptember 19-i döntésével kizárta a MEDIWELL és a WELL AND WELL védjegy közötti összetévesztés valószínűségét, és egyúttal hatályon kívül helyezte az EUIPO fellebbezési tanácsának 2018. június 8-án hozott döntését az IRF MEDIWELL védjegyének lajstromozása ellen a Pharmadom által benyújtott felszólalás ügyében. Röviden összefoglalva:

- A Pharmadom felszólalt az ábrás MEDIWELL védjegy lajstromozása ellen saját korábbi WELL AND WELL szóvédjegye és WELL & WELL ábrás védjegye alapján.
- Az EUIPO kizárta az összetévesztés valószínűségét a védjegyek hangzási, fogalmi és vizuális különbségei alapján.
- A GC megerősítette, hogy a védjegyek közötti különbségek elegendők voltak az összetévesztés valószínűségének kizárásához.

a) Az ügy háttere

Az IRF 2016. február 5-én az EUIPO-nál kérelmet nyújtott be az 1. ábrán bemutatott MEDIWELL védjegy lajstromozása iránt.

2016. augusztus 9-én a Pharmadom ez ellen felszólalt korábbi francia nemzeti WELL AND WELL szóvédjegye és a 2. ábrán bemutatott francia nemzeti ábrás védjegye alapján.

1. ábra

2. ábra

2017. november 3-án az EUIPO Felszólalási Osztálya teljes terjedelmében elutasította a felszólalást arra hivatkozva, hogy nem forgott fenn az összetévesztés valószínűsége.

A Pharmadom ez ellen 2018. január 2-án fellebbezést nyújtott be az EUIPO-nál, amit a fellebbezési tanács 2018. június 8-án elutasított. Döntésében arra hivatkozott, hogy értékelést végzett a korábbi francia nemzeti WELL AND WELL szóvédjeggyel kapcsolatban, és megállapította, hogy az összetévesztés valószínűségének vizsgálati területe Franciaország volt. Az érintett közönség vonatkozásában megerősítette, hogy annak figyelmi szintje a vizsgált esetben átlagostól a magasig terjed. Végül az áruk és szolgáltatások összehasonlítása terén megerősítette azt az állítást – amelyet egyik fél sem vont kétségbe –, hogy a vitatott védjegyek részben azonosak és részben hasonlóak vagy eltérők voltak.

b) A fellebbezési tanács döntése

A tanács megállapítása szerint a „medi-” elem uralta a lajstromoztatni kívánt védjegy általános benyomását, bár a „-well” elemet sem lehet figyelmen kívül hagyni, mert – ellentétben a felszólalási osztállyal – a vonatkozó közönségnek legalább egy része angol szóként értene annak „jó” jelentését, és ezért az igényelt áruk vonatkozásában csekély a megkülönböztetőképessége. A „medi-” szót a tanács szerint a vonatkozó közönség a „medicine” (gyógyszer) angol szó rövidítéseként fogná fel, és ezért az leíró jellegű az 5. és a 10. áruosztály áruinak számára. Megállapította továbbá, hogy a vizsgált jelzések csupán csekély látási és hangzási hasonlóságot mutatnak. Fogalmilag a „medi-” és a „-well” elemet megértő közönség bizonyos mértékben hasonlóknak találná a védjegyeket, míg a „medi-” elemet értő közönség azokat fogalmilag eltérőnek találná.

A korábbi francia ábrás védjegyet nagyobb mértékben lehet eltérőnek találni, mint a korábbi szóvédjegyet, mert további szó- és ábrás elemeket tartalmaz. Ezért a fellebbezési tanács kizárta az összetévesztés valószínűségét.

A vizsgált védjegyek által védett áruk és szolgáltatások vonatkozásában a tanács megállapította, hogy azok egyaránt célozzák meg az általános közönséget és a sajátos szakmai tudású szakembereket.

c) A GC döntése

A GC előtt a bejelentő kifejtette, hogy a fellebbezési tanács tévesen elemezte a vizsgált védjegyet, aminek következtében helytelenül ítélte meg az összetévesztés valószínűségét, mert a kérdést főleg gyógyászati áruk vonatkozásában elemezte, és nem vette figyelembe azt a tényt, hogy a 35. áruosztály egyes szolgáltatásai a 3. áruosztály áruinak nagybani eladására vonatkoznak, aminek következtében a 35. áruosztály szolgáltatásai ugyanazt az általános közönséget érintik, amelynek általános, nem pedig „átlagnál magasabb” a figyelmi szintje.

A jelzések szerkezete, valamint összehasonlítása vonatkozásában a bejelentő arra hivatkozott, hogy a „well” szó nem része a francia szókincsnek, ezért teljes mértékben disztinktív, és hogy a fellebbezési tanácsnak nem kellett volna különbséget tennie az ezt a szót értő közönség és azon közönség között, amelynek számára ez a kifejezés nem bír jelentéssel.

A GC szerint a „well” szó a „jól” fogalomra utalhat, ezért a tanács helyesen állapította meg, hogy ennek a szóelemnek csekély a megkülönböztetőképessége a szó angol jelentését értő közönség számára, míg a közönség angolul nem értő része ezt a szót rendes megkülönböztetőképességűnek tekinti.

A GC egyetértett a fellebbezési tanács értékelésével a „-well” és a „medi-” szóelemekkel kapcsolatban, és hangsúlyozta azt a tényt, hogy a kérdéses ábrás védjegy különbözött a korábbi szóvédjegytől, amit a tanács részletesen elemzett.

A GC megjegyezte, hogy a csekély vizuális, hallási és fogalmi hasonlóságok a „-well” elem közös jelentéséhez kapcsolva nem ellensúlyozzák a vizsgált jelzéseket jellemző különbségeket.

A fentiek alapján a GC teljes terjedelmében elutasította a fellebbezést, hangsúlyozva, hogy a védjegyek közötti különbségek elegendők voltak az összetévesztési valószínűség kizárására.

Indonézia

Dewi Nilasari (Nilasari), egy indonéz vállalkozó 2013-ban az Indonéz Védjegyhivatalnál lajstromoztatta a NOVEC 1230 védjegyet a 9., 35. és 38. áruosztályban. A *3M Company* (3M) 2016-ban a hivatalnál kérelmet nyújtott be a NOVEC védjegy lajstromozása iránt a 9., 35. és 38. áruosztályban. A hivatal a védjegybejelentést a Nilasari védjegyének hasonlóságára hivatkozva elutasította.

2018. március 28-án 3M törlési keresetet nyújtott be a Nilasari védjegye ellen jól ismert védjegyhez való hasonlóság [védjegytvörvény 21(1)(a) cikke] és rosszhiszeműség [védjegytvörvény 21(3) cikke] alapján.

A kereskedelmi bíróság 2018. októberben a 3M javára döntött egyrészt hasonlóság (különösen a jól ismert NOVEC védjegyhez való hasonlóság) alapján, másrészt azért, mert a Nilasari rosszhiszeműen nyújtotta be védjegybejelentését azzal a szándékkal, hogy lemásolja, utánozza a jól ismert NOVEC védjegyet, illetve annak alapján előnyre tegyen szert.

A Nilasari 2018. október 15-én a döntés ellen fellebbezést nyújtott be a legfelsőbb bíróságnál azzal érvelve, hogy védjegyét jóhiszeműen nyújtotta be, mert tudományos kutatást végzett, termékalapot fejlesztett ki, és munkájáról bizonyítékkal is szolgált. A Nilasari azt is előadta, hogy a védjegy a saját alkotása, mert minden egyes betűje egy szót vagy kifejezést rövidít: N (new synthetic), O (organic), V (variable), E (engineered) és C (chemical production process). A Nilasari azt is előadta, hogy az „1230” szám Márk evangéliumának 12:30 jelzésű verse. Ennek megfelelően nem lehet szó rosszhiszeműségről.

A legfelsőbb bíróság 2019. február 21-én elutasította a Nilasari fellebbezését, mert azon a véleményen volt, hogy a benyújtott bizonyítékok nem voltak elegendők a jóhiszeműség bizonyítására.

Ez az ügy azt mutatja, hogy egy olyan védjegy tulajdonosa, amelyet még nem használtak vagy lajstromoztak Indonéziában, megalapozhatja egy lajstromozott védjegy törlését, ha bizonyítani tudja egy jól ismert védjegyhez való hasonlóságát, vagy azt, hogy a védjegyet rosszhiszeműen nyújtották be.

IP5

Az IP5-nek nevezett öt nagy szabadalmi hivatal – az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala, az Európai Szabadalmi Hivatal, a Japán Szabadalmi Hivatal (Japan Patent Office, JPO), a Koreai Szellemi Tulajdoni Hivatal (Korean Intellectual Property Office, KIPO) és a Kínai Nemzeti Szellemi Tulajdoni Adminisztráció (National Intellectual Property

Administration, CNIPA) – képviselői 2020. január 15–16-án Berlinben az új felmerülő technológiákkal és a mesterséges intelligenciával (AI) foglalkozó Közös Különleges Bizottság bevezető ülését tartották, amelyet az EPO és a KIPO közösen szervezett.

Az IP5 előző év júniusában a dél-koreai Incheonban tartott éves ülésén határozták el, hogy az új bizottság az új technológiák és az AI jogi, műszaki és politikai szempontjait, valamint azok ütközését a szabadalmi rendszerrel az öt hivatal részvételével fogja kutatni. A cél annak kijelölése, hogy mely területek húzhatják a legnagyobb hasznot az IP5 közös válaszaiból a következő fő területeken: az AI alkalmazása a szabadalomengedélyezési eljárás javítására, a szabadalmazási követelmények alkalmazása az AI területén, valamint a gépek által létrehozott találmányokon alapuló szabadalmi bejelentések kezelése.

„Ez a Közös Különleges Bizottság az IP5-hivatalok első közös válasza a változó globális szabadalmi helyzetre és ezen a területen a felhasználók kibontakozó szükségleteire” – hangsúlyozta az esemény megnyitóján *Cristoph Ernst*, az EPO alelnöke jogi és nemzetközi ügyekben. Hozzátette: „Az új felmerülő technológiák és az AI a mindennapi élet majdnem minden területét érinti, és úgy tűnik, hogy megkérdőjelezi generációk hagyományos mintáit, a tudomány felhasználását és a döntéshozatalt. Ez a szellemi tulajdon jelentős kihívásait hozza létre, és a bizottság lehetőséget nyújt számukra annak bizonyítására, hogy a világ vezető hivatalaiként gyorsan válaszolnak a változásokra.”

A KIPO Nemzetközi Együttműködési Osztályának igazgatója, *Daewo Lee* nyitómegjegyzéseiben rámutatott az együttműködés hasznára, amikor az öt hivatal hasonló kihívásokkal szembesül, és gyorsan fejlődő technológiákat kell elsajátítani. „Reméljük, hogy tanulunk egymástól és segítjük egymást” – mondta.

Az ülésen az öt hivatal és a Szellemi Tulajdoni Világszervezet 30 jogi, szabadalmi és szellemi tulajdoni szakértője vett részt. A résztvevők másfél napon keresztül tájékoztak az AI és az új felmerülő technológiák területén folyó munkáról, és listákat állítottak össze azokról a kérdésekről, ahol az IP5 a jövőben további együttműködést kezdeményezhet jogi, szellemi tulajdoni és stratégiai szempontból. Azt is megbeszélték, hogy hogyan lehet bevonni az ipar képviselőit az öt országban a bizottság munkájába, hogy visszajelzéseket kapjanak, illetve tájékoztatást nyújtsanak a szabadalmi rendszer felhasználói számára az IP5 területén.

A Közös Különleges Bizottság célja, hogy az öt hivatal vezetői számára áttekintő dokumentumot állítsanak össze az AI és az új felmerülő technológiák területén végzendő munkáról.

Az első ülést Berlinben megszervező EPO a 2023. évi stratégiai terv keretében tervezi egy olyan hivatal felállítását, amely központja lenne az AI-re vonatkozó szakértelemnek.

Izrael

Az alább ismertetett ügyben az Izraeli Szabadalmi Hivatal elutasított egy biohasonló gyógyszerre vonatkozó szabadalom oltalmi idejének meghosszabbítására vonatkozó kérelmet.

A biológiai gyógyszerek általában olyan fehérjék, amelyeket laboratóriumi körülmények között állítanak elő, és amelyek hasonlítanak az emberi testben természetesen előállított fehérjékhez. Minthogy az első biológiai gyógyszert, az inzulint 25 évvel ezelőtt hozták forgalomba, használati körük rendkívüli mértékben szélesedett. Mára az Egyesült Államok Élelmiszer- és Gyógyszerügyi Hivatala (US Food and Drug Administration, FDA), az Európai Gyógyszerügynökség (European Medicines Agency, EMA) és hasonló célokat szolgáló sok más intézmény – így az izraeli is – több száz fehérje és peptid használatát engedélyezte.

A fehérjék előállítási folyamata bonyolult, és jelentősen különbözik a vegyi molekulák előállításától. Továbbá egy biológiai vegyület előállítása különböző végtermékeket eredményezhet, amelyek a páciensekben eltérő immunreakciókat idézhetnek elő. Egy másik fő különbség, hogy a kémiai vegyületek kis molekulásúak, és ezért könnyebben állíthatók elő, mert nagy valószínűséggel egyetlen molekulából állnak. Ezért a világ valamennyi egészségügyi hatósága sajátos szabályokat hozott létre az egyenértékű gyógyszerek, különösen a fehérje biológiai gyógyszerek (vagyis a biohasonló anyagok) jóváhagyásáról. Ezek a szabályok akkor teszik lehetővé egy biohasonló készítmény lajstromozását, ha biztonság, hatékonyság és minőség szempontjából hasonlóknak bizonyultak a referenciakészítményhez.

Például az EMA megállapítja, hogy egy biológiai referenciakészítmény jóváhagyására használt adatok nem használhatók fel egy biohasonló gyógyszer forgalmi engedélyezésének megadásához. Az Izraeli Egészségügyi Minisztérium hasonló szabályt alkalmaz biohasonló gyógyszerek adminisztrációja esetén. Néhány évvel ezelőtt módosította a biohasonló készítmények jellemzésére szolgáló különleges eljárását az alábbi meghatározásokkal:

„A biológiai készítmények hatóanyagait – természetüknél fogva – egy szervezet állította elő. Nagymértékű bonyolultságuk és előállítási eljárásuk folytán a biológiai anyagok hasonlóak a biológiai referenciakészítményekhez, de azokkal nem azonosak. A biohasonló készítményeknek hasonlóknak kell lenniük a biológiai referenciakészítményhez minőségi tulajdonságok, biológiai aktivitás, biztonság és hatékonyság szempontjából, amit összehasonlító vizsgálatokkal kell bizonyítani. A kémiai generikumokra vonatkozó szabályok nem alkalmazhatók a biohasonló készítményekre.”

Egy újabb döntésében az Izraeli Szabadalmi Hivatal elutasította a *Bayer Healthcare LLC*-nek (Bayer) a *Kovaltry* biológiai gyógyszerre vonatkozó szabadalom oltalmi idejének meghosszabbítására vonatkozó kérelmét. A Bayer azt állította, hogy a gyógyszer adminisztrációs eljárása szerint a készítményt az egészségügyi minisztérium új hatóanyagot tartalmazóként osztályozta, és a vállalatnak ezért meg kell felelnie a minisztérium által előírt lajstromozási követelménynek. A vállalat szerint ez alkalmassá tette a gyógyszert a rá vonatkozó szabadalom oltalmi idejének meghosszabbítására.

A hivatal azonban megállapította, hogy a biológiai anyagokat hasonlóknak lehet tekinteni szerkezeti különbségeik ellenére is, és így rövidebb (a „biohasonló anyagokként” meghatározott anyagokra vonatkozó) szabályozó eljárásoknak vannak alávetve. Nem tekinthetők eltérő anyagoknak a szabadalmi oltalmi idő meghosszabbításának szempontjából, és ezért oltalmi idejük nem hosszabbítható meg.

Kína

A) A Nanjingi Közbenső Népbíróság (NKN) 2019. októberi döntése a *Huawei Technologies Co., Ltd.*, a *Huawei Terminal Co., Ltd.* és a *Huawei Software Technology Co., Ltd.* (a továbbiakban: Huawei) által az alperes *Conversant Wireless Licensing Co., Ltd.* (Conversant) ellen indított bitorlási ügyben hasznos betekintést nyújt arra, hogy a kínai bíróságok hogyan mérik a szabványhoz elengedhetetlen szabadalmak (Standard Essential Patents, SEPs) értékét a kínai piacon.

A Conversant a *Nokiától* 2011-ben és 2012-ben megszerzett három kínai SEP-szabadalmat (ZL...208, ZL...21.8, ZL...86.7), és más szerzésekkel is jelentősen kibővítette szabadalmi portfólióját, majd 2014-ben érintkezésbe lépett a Huawei-jel, és közölte, hogy a Huawei által használt 2G, 3G és 4G szabványra a Conversanttól használati engedélyre lenne szüksége, de nem tudott vele megegyezni. 2017. februárban a Conversant nyilvános levelet küldött a Huawei-nek, megállapítva, hogy a Huawei által korábbi tárgyalásaik során javasolt licenccij mértéke nem elégíti ki az FRAND- (fair, reasonable and non-discriminatory = tisztességes, észszerű és nem-megkülönböztető) követelményeket.

Időközben, 2017. júliusban az Egyesült Királyságban a Conversant beperelte a Huawei-t és annak egyesült királyságbeli leányvállalatait a felsőbíróságnál (High Court, HC) arra kérve az angol bíróságot, hogy állapítsa meg, miszerint a Huawei bitorolta négy angol szabadalmát, és döntsön a globális FRAND licenccijről globális szabadalmi portfóliója számára. A HC megállapította, hogy a Conversant jogosult egyesült királyságbeli SEP-jei érvényesítésére, ideértve a bíróság FRAND-tárgyú döntését is.

Kínában a Huawei 2018. januárban indított egy nem bitorlási keresetet a Conversant ellen a Nanjingi Közbenső Népbíróságnál, és kérte az SEP-licenccijak megállapítását az SEP-család vonatkozásában, ideértve a fenti három kínai szabadalmat is.

Időközben a Huawei érvénytelenítette mind a három kínai szabadalmat, ami ellen a Conversant azonnal fellebbezést nyújtott be. Ez az ügy még folyamatban van.

A bíróság döntésében nem tett eleget a Huawei kérésének, és nem erősítette meg, hogy mobil végtermékek előállítására és eladásra felkínálása Kínában nem bitorolja a Conversant három kínai szabadalmát.

Az SEP-licenccijjal kapcsolatban a szóbeli tárgyaláson a legvitatottabb kérdés az SEP-licenccij mértékének a számítása volt. A Conversant az összehasonlítható licenccijak használatát javasolta az alábbi százalékos értékekkel:

- Egyes üzemmód, 2G mobil: 0,032%
- Többszörös üzemmód, 3G mobil: 0,181%
- Többszörös üzemmód, 4G mobil: 0,13%.

Ezzel szemben a Huawei a top-down megközelítés használatát javasolta az alábbi százalékos értékekkel:

- Egyes üzemmód, 2G vagy 3 G végtermék: 0%
- Egyes üzemmód, 4G végtermék: 0,00225%
- Többszörös üzemmód, 2G/3G/4G végtermék: 0,0018%.

Ezt a kétféle megközelítést Kínában általánosan használják SEP-licenccijjal kapcsolatos vitákban. A top-down-módszernél a „top” kifejezés az ipar halmazati licenccijára, míg a „down” a szabadalmas által kért licenccijra vonatkozik.

A bíróság döntése szerint tehát a Huaweinek csupán egyetlen szabadalom (ZL ...135.9) alapján, csak a 4G Mobile végtermékek után kell licencciját fizetnie.

B) *Bruce Lee* lánya, *Shannon Lee* bitorlási pert indított a *Real Kungfu* kínai étteremlánc ellen, amelynek központja a Tianhe tartománybeli Guangzhouban van, azt állítva, hogy a lánc logója, egy stilizált kungfuművész fekete hajjal és sárga inggel apjára, az ikonikus harcművész színészre és igazgatóra emlékeztet, és a lánc a logót a Bruce Lee Enterprises (BLE) engedélye nélkül használja. Lee azt kérte a bíróságtól, hogy rendelje el a logó használatának Real Kungfu általi azonnali megszüntetését, és egyúttal mintegy 30 millió USD kártérítés megítélését is igényelte.

A Real Kungfu, amelyet 1990-ben alapítottak, és jelenleg több mint 600 éttermet működtet Kínában, azzal érvelt, hogy az illetékes kínai hatóságoktól a védjegy használatára engedélyt kapott, és azt mintegy 15 év óta használja anélkül, hogy azt bárki kifogásolta volna. Kijelentette, hogy a Real Kungfu lánc logójának lajstromozását a Nemzeti Védjegyügynökség szigorú vizsgálat után engedélyezte, és a logót 15 év óta használják. „Zavarban vagyunk amiatt, hogy ilyen sok év után most beperelnek bennünket, és jelenleg alaposan tanulmányozzuk az ügyet, hogy megfelelő választ nyújtsunk be” – nyilatkozta a Real Kungfu.

A BLE hozta létre a globális sztár imázsát, és engedélye van annak használatára. A vállalat weboldalán Shannon Lee megállapítja: „Az üzletet valójában 2011-ben indítottuk meg, amikor képes voltam teljes ellenőrzést szerezni apám neve és imázsa fölött.”

Szakmai körök nagy érdeklődéssel várják a kínai bíróság döntését, amelytől azt remélik, hogy bizonyítani fogja az ország elkötelezettségét is a szellemi tulajdon védelme iránt.

Mesterséges intelligencia

a) Amerikai Egyesült Államok

A „mesterséges intelligencia” (artificial intelligence, AI) kifejezés először valószínűleg egy 1956-ban a Darmouth-i Egyetem által rendezett konferencia egyik előadásában szerepelt,

és az 1990-es évek végén kezdett a gyakorlatban elterjedni és ugrásszerűen fejlődni. Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2019. évi decemberi számának 129–130. oldalán már arról adhattunk hírt, hogy az USPTO-nál két olyan szabadalmi bejelentést nyújtottak be, amelyekben feltalálónként egy DABUS nevű AI-t jelöltek meg. Az Imagination Engines nevű cégnél dolgozó dr. Stephen Thaler számos ideghálózatot egyesített a céllal, hogy az így kapott DABUS termékötleket hozzon létre.

Az Egyesült Államok szabadalmi törvényének 101. cikke a következőképpen jelölte meg a szabadalmazható találmányok szerzőit: „Szabadalmat az kaphat, aki új és hasznos eljárást, gépet, gyártmányt vagy anyagösszetételt vagy azok bármilyen új és hasznos javítását találja fel vagy fedezi fel.”

A 2011-ben módosított szabadalmi törvény (America Invents Act) ezt a meghatározást némileg módosította, mert a szabadalmazás lehetőségét „olyan személynek vagy ... személyek közösségének tulajdonította, akik a találmány tárgyát feltalálták vagy felfedezték.

E rendelkezések egyike sem zárja ki, hogy az USPTO olyan szabadalmakat engedélyezzen, amelyek humán feltalálók mellett egy olyan AI-szoftvert, -platformot vagy -algoritmust tekintenek feltalálónak, amelyet erőfeszítéseik közben használnak. Jelenleg lehetetlen megjósolni, hogy az USPTO el fog-e fogadni ilyesmit, de ez kimondottan nincs tiltva.

Az USPTO, felismerve, hogy a szabadalmi oltalmak területén jobban kell kezelnie az AI-vel kapcsolatos kérdéseket, 2019. októberben az érdekelteket ezen a területen vélemények közlésére kérte fel 2019. december közepéig. Valamikor 2020-ban várható további iránymutatás a hivatal részéről, így az AI-vel foglalkozó amerikai feltalálónak és üzletembereknek minden lehetőségre fel kell készülniük.

b) Egyesült Királyság

A DABUS-t feltalálónként megjelölő nemzetközi (PCT-) bejelentést az UKIPO-nál és az ESZH-nál 2019. augusztusban egyidejűleg nyújtották be.

Először az UKIPO reagált azzal, hogy október 28-án módosította a szabadalmi eljárási szabályokat, kizárva, hogy egy AI megnevezhető legyen feltalálónként.

Az UKIPO reflexszerű reakciója legalább részben érthetővé teszi az általa hangoztatott érveket mind az AI feltalálónként való megnevezése ellen, mind pedig azzal kapcsolatban, hogy egy AI nem rendelkezik jogokkal, és így tulajdont sem ruházhat át; ennek következtében az AI-feltaláló nem ruházhatott át találmányra vonatkozó jogot a bejelentőre, még ha utóbbi elismeri is, hogy az AI hozta létre a találmányt. Egyébként az UKIPO által hangoztatott érvek alapján hasonlóak az ESZH elutasító végzésében olvashatókhoz (lásd a Könyv- és folyóiratszemle rovatunkat).

A bejelentő az UKIPO általi elutasítás ellen fellebezhet, és a számos más államban, így a Dél-Koreában, Izraelben, Kínában és Tajvanon benyújtott bejelentések várható elutasítása ellen is benyújtható fellebbezés. Nyilvánvaló tehát, hogy a hivatali elutasításokkal az AI-t DABUS-ként megnevező szabadalmi bejelentések történetének csak az első része zárult le.

c) Európai Szabadalmi Hivatal

Az ESZH Átvevőosztálya a *Dabus* feltaláló megjelölésével benyújtott egyik, EP 18 275 163 sz. európai szabadalmi bejelentés ügyében 2019. november 25-én megtartott szóbeli tárgyaláson az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 90(5) cikke alapján a bejelentést elutasította. A döntés fontosabb pontjait e szám Könyv- és folyóiratszemle rovatában ismertetjük. Tudomásunk szerint az eddig hat hivatalban (Egyesült Államok, Dél-Korea, Európai Szabadalmi Hivatal, Izrael, Kína és Nagy-Britannia) benyújtott szabadalmi bejelentéseket mostanáig az ESZH utasította el a legrészletesebb indokolással.

A döntést megelőző vizsgálat alapját az a fő kérdés képezte, hogy egy AI megjelölhető-e feltalálóként európai szabadalmi bejelentésben, illetve hogy egy ilyen bejelentés megfelel-e az ESZE előírásainak. Az erre a fő kérdésre adott negatív válaszból következik, hogy egy AI-t feltalálóként megjelölő bejelentés ESZH általi elfogadásához törvénymódosításra lenne szükség, és ez a válasz nagy valószínűséggel egyezik a többi országban benyújtott, vagyis a DABUS-t feltalálóként megjelölő bejelentésekre az egyes szabadalmi hivatalok által adott válaszokkal.

Az ESZH válaszában alapvető magyarázata, hogy az ESZE csak természetes vagy jogi személyekre vonatkozik, de nem alkalmazható nem személyekre, így AI-rendszerekre sem. A döntés azt is megállapítja, hogy úgy tűnik: ez az álláspont nemzetközileg elfogadott szabálynak tekinthető.

Más szavakkal, az ESZE teljes jogi kerete azon a feltételezésen alapszik, hogy egy európai szabadalmi bejelentésben megjelölt feltalálónak természetes személynek kell lennie, és így egy számítógép nem jelölhető meg feltalálóként.

Ez az álláspont nem különösebben meglepő, minthogy a szabadalmi rendszert azért fejlesztették ki, hogy embereket megjutalmazzanak időbelileg korlátozott monopóliummal annak fejében, hogy egy találmányt a köz számára kinyilvánítanak, megadva hogy a találmány hogyan működik. Egyes szabadalmi rendszereket valóban évszázadokkal ezelőtt hoztak létre, vagyis számítógépek és különösen az AI-technológia megjelenése előtt. Jelenleg nem tudhatjuk, hogy a szabadalmi rendszert valaha át fogják-e alakítani úgy, hogy alkalmas legyen az AI- és egyéb technológiák által létrehozott találmányok befogadására. Ehhez a jelenlegi szabadalmi rendszereket jelentősen meg kellene változtatni, ami a közeljövőben valószínűtlennek látszik.

Az európai szabadalmi bejelentések mögött álló csoport nyíltan elismeri weboldalán, hogy „szellemi tulajdon-jogokat keresnek mesterséges intelligencia önrendelkező teljesítményére”. És bár a bejelentéseket elutasították, annyit bizonyára sikerült elérniük, hogy a közönségben általában tudatosították a kérdés és az AI jelentőségét.

A döntés ellen fellebbezni lehet, azonban a jog alapvető változása nélkül valószínűtlennek tűnik, hogy bármilyen fellebbezés eredményes lehetne. Ennek megfelelően jelenleg ahhoz, hogy elkerüljék az alakísági szakaszban egy európai szabadalmi bejelentés elutasítását, a bejelentőnek biztosítania kell, hogy egy európai szabadalmi bejelentésben egy természetes

személy legyen megjelölve feltalálóként. Ez nem ütközne nehézségbe, mert a jelenlegi AI-rendszerek valamilyen meglevő humán információt igényelnek – például az AI-rendszer kialakítási módjának megadását – ahhoz, hogy a vizsgált kérdés megoldják. Ehhez elegendőnek látszik az, ha az európai szabadalmi bejelentésben feltalálóként az AI-t létrehozó személyt jelöljük meg.

Németország

A) A Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Bundespatentgericht, BPG) 2019. július 18-i végzésével elutasított egy fellebbezést a Német Szabadalmi és Védjegy hivatal (Deutsches Patent- und Markenamt, DPMA) egy védjegyügyben hozott döntése ellen, amely döntés szerint megkülönböztetőképesség hiánya miatt nem lehet védjegyként lajstromozni az RZT RESILIENZ-ZIRKEL-TRAINING kifejezést (jelentését lásd alább) többek között a következő árukra: hanglemezek, CD-k, DVD-k, digitális felvevők, számítógépszoftver, valamint szolgáltatások, így kiképzés, sporttevékenységek, egészségügyi tanácsadás, egészség- és szépségápolás és orvosi ellátás.

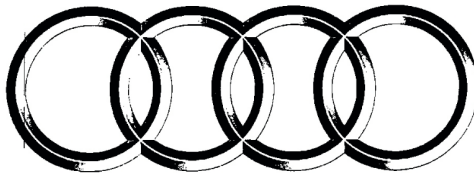
A „Resilienz” a pszichológia területén felhasználható szakkifejezés, amely a lelki ellenálló képességre és a nehéz élethelyzetek tartós károsodás nélküli elviselésének képességére vonatkozik. A „Zirkel-Training” kifejezés az állapottréning egy sajátos módszerét jelöli, amelynél egymást követően olyan különböző helyzeteket kell megoldani, amelyek mindegyike nehézségi szempontból sajátos tartományokat érint (például kitarás, mozgékony-ság vagy gyorsaság). A „Resilienz-Zirkel-Training” szókombináció minden további nélkül olyan tréninget jelent, amely erősíti a belső ellenálló képességet, és amelyre ahhoz van szükség, hogy a résztvevő képes legyen bonyolult helyzeteket, kihívásokat és nehéz élethelyzetet megoldani. A három szó előtt álló „RZT” betűszó az utána álló szókombináció kezdőbetűiből áll, és a teljes védjegynek csupán járulékos részét képezi.

A hivatali végzés megfelel az állandó joggyakorlatnak, amely szerint egy betűszó megkülönböztetőképessége hiányzik, ha az utána következő szókombináció felvilágosítást nyújt róla, és magát a szókombinációt leíró jellegűnek kell tekinteni.

Mindenesetre egy betűszót az utána következő szókombinációra nézve nem kell mellékesnek tekinteni, ha a betűszó klasszikus kialakítású (lásd a BPG 2019. január 14-i döntését a *JGB Junior Brands Group*-ügyben), vagy amikor a betűszó betűinek sorrendje nem az utána következő szókombináció kezdőbetűinek felel meg (lásd a BPG 2018. szeptember 27-i döntését a *DZX Deutscher Zweitmarktindex*-ügyben). Ilyen esetekben a bejelentett teljes megjelenés a BPG nézete szerint rendelkezik a szükséges megkülönböztetőképességgel.

A fentiekből következik, hogy aki Németországban betűszót kíván védjegyeztetni, azt vagy grafikus rajzolatallal kell kialakítania, vagy pedig olyan betűszót kell választania, amely nem felel meg az utána következő szókombináció kezdőbetűinek. További lehetőség a betűszó utáni szókombináció elhagyása.

B) A német legfelsőbb bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) 2019. március 7-i döntésével a neves gépkocsigyártó *Audi AG* (Audi) javára döntött, megállapítva, hogy egy pótalkatrész-árusító bitorolta az *Audi* négy egymásba fonódó karikából álló védjegyét, amikor olyan hűtőrácsokat árúsított, amelyeken az Audi logójának (1. ábra) rögzítésére szolgáló fémfoglatat négy egybefonódó karikát formáz.

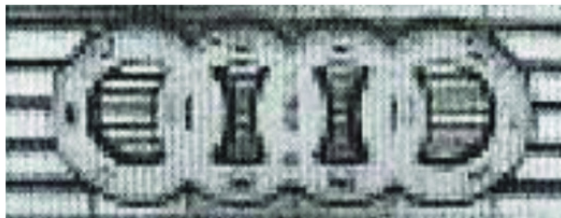

1. ábra

Az ügy azokra a határookra mutat, amelyeket azoknak a tartalékalkatrész-árusítóknak figyelembe kell venniük, akiknek nincs szerződésük a motoros járművek gyártóival, ha el akarják kerülni a védjegybitorlást a gyártók logóját tartalmazó termékek eladásánál.

A felperes Audi számos jól ismert védjegy tulajdonosa. Így a négy egybefüggő karikából álló híres logóé, amely 000018762 számmal van európai uniós védjegyként lajstromozva.

Az alperes egy tartalékalkatrész-árusító, aki nem állt szerződéses viszonyban az Audival. 2016. augusztusban az alperes egy online platformon eladásra kínált nem az Audi által gyártott, „Audi A6 C6 4f Limo Kombi 04-08” jelű hűtőrácsot, amelynek az Audi-logó rögzítésére szolgáló foglalat a 2. ábrán látható.

2. ábra

Az Audi figyelmeztető levelet küldött az alperesnek, válaszul az egy abbahagyó és elálló nyilatkozatot írt alá, azonban nem volt hajlandó kielégíteni Audi tájékoztatási igényeit. Ezért az Audi beperelte, és pernyertes is lett mind első-, mind másodfokon. Az alperes törvényességi alapon fellebbezést nyújtott be a BGH-nál.

A perben az Audi arra hivatkozott, hogy a négy gyűrűt formázó rögzítőfoglatat bitorolta jól ismert védjegyét.

A bíróság azt vizsgálta, hogy

- fennállt-e az összetévesztés valószínűsége a rögzítőfoglatot és az Audi-logó között;
- az alperes a jelzést védjegyként használta-e;
- az alperes hivatkozhatott-e az EU védjegyrendeletének 14(1)(c) cikkére, amely a tartalékalkatrész-kivételre vonatkozik.

A bíróság megállapította, hogy az alperes bitorolta az Audi védjegyet, mert fennállt a jelzések közötti összetévesztés valószínűsége.

A bíróság azt is megállapította, hogy feltételezhető, hogy a rögzítőfoglatot a vonatkozó közönség nem csupán a szándékolt cég jelzéseként, hanem a termékek eredetének megjelöléseként is értheti. A bíróság elutasította a védjegyrendelet 14. cikke szerinti tartalékalkatrész-kivételre vonatkozó hivatkozást, és nem fogadta el azt az állítást, hogy a rögzítőfoglat négy egybefonódó gyűrűs alakja szükséges volt a hűtőrácsok célzott felhasználásának jelzéséhez, mert ez nem jelentette az egyetlen lehetséges eszközt ahhoz, hogy a közönséget érthető és teljes tájékoztatással lássák el a szándékolt célról. Az alperes tájékoztathatta volna a közönséget az ajánlat vagy a szállítólevél szövegében.

A bíróságának nem kellett döntenie arról, hogy a jelzések használata összhangban volt-e az EU védjegyrendeletének 14(2) cikke szerint az ipari vagy kereskedelmi ügyek tisztességes gyakorlataival.

A bíróság elismerte, hogy a fogyasztók elvárják a tartalékalkatrészekről, hogy az eredeti alkatrészekével azonos kinézetűk legyen. Az alperes azonban nem érvelt azzal, hogy a rögzítőfoglat sajátos alakja szükséges volt ahhoz, hogy a hűtőrács ugyanúgy nézzen ki, mint az Audi által gyártott eredeti alkatrész.

A fenti döntés tovább erősíti a német védjegytulajdonosok helyzetét azzal, hogy nem teszi könnyebbé a független tartalékalkatrész-gyártók életét, mert a BGH nagyon szigorú megközelítést alkalmazott a védjegyek tartalékalkatrészekre való használatával kapcsolatban.

C) A *Scotch Whisky Association* (SWA) egy skót jog szerint létrehozott szervezet, amely a skót whiskyvel folytatott kereskedelem védelmének és támogatásának kötelezte el magát. Tagjai a világszerte eladott skót whisky mintegy 95%-át állítják elő. A Stuttgart melletti Berglenben székelő sváb *Waldhornbrennerei* GLEN BUCHENBACH néven forgalmaz egy sváb whiskyt. Ez a név a gael „Glen” (keskeny völgy) szóból és a Buchenbach folyó nevéből tevődik össze; a Buchenbach a bergleni Buchenbach-völgyön keresztül folyik. Az SWA nézete szerint a „Glen” szó használata félrevezető; ezért a Hamburgi Kerületi Bírósághoz fordult, és kérte a bergleni alperes eltiltását a GLEN BUCHENBACH név használatától.

A bíróság helyt adott a keresetnek. Döntése szerint a „Glen” megjelölés félrevezető, ezért a felperesnek jogos igénye, hogy az alperes hagyjon fel a kifogásolt név használatával.

E döntést megelőzően több kérdést intézett a CJEU-hoz arra vonatkozóan, hogy miként kell a 110/2008 sz. rendelet 16. cikkét értelmezni fogalom meghatározás (megnevezés, meg-

jelenés és címkézés) szempontjából alkoholos italok esetében. További kérdések a szeszes italok földrajzi adatainak védelmére vonatkoztak.

A Hamburgi Kerületi Bíróság a CJEU egy 2018. június 7-i ítéletére (C-44/17) utalva min-denekelőtt tagadta a 110/2008 sz. rendelet 16. cikkének lit.a) és b) pontjaiba való ütközést. A 16. cikk lit.a) pontjával kapcsolatban leszögezte, hogy a „Glen” megjelölés esetén nincs szó a SCOTCH WHISKY földrajzi megjelöléshez akár hangzásilag, akár vizuálisan nagymértékben hasonló alakról. A 16. cikk lit.b) vonatkozásában is tagadni kell, hogy szó lehet a lajstromo-zott földrajzi adat jogtalan eltulajdonításáról vagy utánzásáról. A „Glen” szó nem válthat ki asszociációt a SCOTCH WHISKY-vel kapcsolatban.

Mindazonáltal fennforog a 110/2008 sz. rendelet 16. cikkének lit.c) pontjával való ütkö-zés, mert bekövetkezhet hamis benyomás keltése a származással kapcsolatban. A „Glen” fo-galom használata alkalmas arra, hogy európai átlagfogyasztókban olyan benyomást keltsen, miszerint az így jelölt whisky skót eredetű. A CJEU irányelvei szerint itt nem kell figyelembe venni azt a környezetet, amelyben egy adat vitatott részletét alkalmazzák.

A fentiek következtében a Hamburgi Kerületi Bíróság az SWA javára döntött, megállá-pítva, hogy a „Glen” szó az átlagfogyasztóban azt a benyomást keltheti, hogy skót whiskyről van szó.

Olaszország

Az Olasz Legfelsőbb Bíróság 2019. szeptember 16-i döntése egyértelművé tett egy olyan bonyolult helyzetet, amely annak következtében állt elő, hogy azonos találmányra azonos elsőbbséggel volt érvényben egy európai szabadalom és egy annak alapján érvényesített olasz szabadalom. Az olasz iparjogvédelmi törvény 59. cikke megállapítja, hogy egy Olasz-országban érvényesített európai szabadalom uralkodik az azonos találmányt védő olasz nemzeti szabadalom fölött. Az olasz szabadalom hatálya megszűnik azon a napon, amikor az európai szabadalom ellen már nem lehet felszólalni, vagy amikor az európai szabadalom túlélt egy felszólalási eljárást.

A bíróság döntése megoldott egy vitát egy bőrfeldolgozó gép alkatrészének gyártója és egy versenytársa között. Az előbbi vállalat egyaránt birtokolt egy rovátkolt bőrfeldolgozó hengerre vonatkozó olasz szabadalmat és egy Olaszországban érvényesített megfelelő euró-pai szabadalmat, amely az olasz bejelentés elsőbbségét igényelte. A versenytárs felszólalást nyújtott be az ESZH-nál az európai szabadalom ellen.

A felszólalási osztály elutasította a felszólalást, és a szabadalmat az engedélyezett alakban megerősítette. A felszólaló a döntés ellen azonnal fellebbezést nyújtott be. Az eljárás alatt új bizonyítékokra hivatkozott, amelyeket a fellebbezési tanács elfogadott annak ellenére, hogy a szabadalomtulajdonos ez ellen a határidőn túli benyújtás miatt tiltakozott. A fellebbezési eljárás az európai szabadalom megvonásával végződött, vagyis a tanács hatályon kívül he-

lyezte a felszólalási osztály döntését. A szabadalomtulajdonos az ESZE 112(a) cikke alapján kérelmezte a tanács döntésének felülvizsgálatát.

Bár az ESZH döntése elleni fellebbezés az ESZE 102(1) cikke szerint felfüggeszti a fellebbezési döntést, az utóbbi elleni felülvizsgálati kérelemnek az ESZE 112(a)(3) cikke szerint nincs ugyanilyen hatása.

Az olasz iparjogvédelmi törvény 112a(3) és 59(b) cikke alapján felkérték a Velencei Bíróságot, hogy ítélkezzen az olasz szabadalom és a megfelelő európai szabadalom érvényességéről, ahol az utóbbi szabadalom ellen még függőben volt az európai fellebbezési döntés elleni felülvizsgálati kérelem. A bíróság az olasz szabadalmat elutasítottak tekintette a megfelelő európai szabadalom elutasításának eredményeként, tágan értelmezve az európai szabadalom uralmát az olasz szabadalom fölött. Döntése szerint egy felszólalás után fenntartott európai szabadalom nagyobb értékű az olasz szabadalomnál, és ezért egy felszólalás után elutasított európai szabadalom magával rántja az olasz szabadalmat, amelyet szintén érvénytelennek kell tekinteni.

A legfelsőbb bíróság hatályon kívül helyezte a Velencei Bíróság döntését, azzal érvelve, hogy az olasz iparjogvédelmi törvény 59(b) cikke nem alkalmazható, amikor egy európai szabadalmat a felszólalás után elutasítanak. Továbbá az 59(b) cikk ellenkező feltevésén alapszik (vagyis az európai szabadalom fenntartásán a felszólalás után). Így a legfelsőbb bíróság arra következtetett, hogy abban az esetben, ha egy európai szabadalmat egy felszólalás után elutasítanak, az olasz bírónak függetlenül kell értékelnie a megfelelő olasz szabadalmat. Annak érvényességét az olasz törvény szerint kell meghatározni – különösen ebben az esetben, minthogy az olasz szabadalmat az iparjogvédelmi törvény 79. cikke szerint korlátozták, és ezért a találmánynak olyan jellemzőire vonatkozhat, amelyek eltérnek a megfelelő európai szabadalomban igényelt jellemzőktől.

Mialatt a legfelsőbb bíróság előtti eljárás függőben volt, a Bővített Fellebbezési Tanács elutasította a fellebbezési tanács döntésének felülvizsgálatára irányuló kérelmet; megerősítette a fellebbezési döntést és ennek megfelelően az európai szabadalom elutasítását.

A legfelsőbb bíróság megmagyarázta, hogy még ez a körülmény (vagyis az európai szabadalom végleges elutasítása a Bővített Fellebbezési Tanács döntése következtében) sem változtatja meg az olasz döntés elvi alapját. Az olasz szabadalmat az olasz törvény szerint kell megítélni, függetlenül az európai szabadalomtól.

Omán

A *BTA Havalimanlari Yiyeccek* (BTA) 2017. május 11-én az Ománi Védjegyhivatalnál kérelmezte a LUNA TAPAS LOUNGE védjegy (1. ábra) lajstromozását a 43. áruosztályban. A védjegybejelentést a hivatal 2018. október 28-án publikálta a hivatalos közlönyben.

1. ábra

2. ábra

A *National Food Industries Company* (NFIC) a következő okok alapján felszólalt a bejelentés ellen.

- Ők (a felszólaló) egy 1993-ban Szaúd-Arábiában alapított élelmiszeripari vállalat, amely számos minőségi bizonylatot kapott.
- A védjegyet világszerte, ideértve Ománt is, korábban lajstromozták.
- A két védjegy hasonló egymásra.
- A kifogásolt védjegy lajstromozása ütközik az ománi védjegy törvénnyel és a nemzetközi egyezményekkel.

Válaszában a BTA a következő érvekre hivatkozott.

- A két védjegy nem téveszthető össze sem kiejtés, sem kivitelezés vagy általános megjelenés szempontjából.
- A két védjegy közös eleme a „Luna” szó, amely egy női név, és nem lehet kisajátítani.
- Az ománi lajstromozó elfogadta védjegybejelentésüket, mert nem áll fenn az összetevéstés valószínűsége a két védjegy között.
- A lehetséges fogyasztók könnyen meg tudják különböztetni a két védjegyet.

Az Ománi Védjegy hivatal elfogadta a BTA érvelését. Ezért elutasította a felszólalást, és elrendelte a bejelentés lajstromozását.

Spanyolország

A) Spanyolországban az ideiglenes intézkedések kérelmezését a polgári törvénykönyv szabályozza, amely szerint az ilyen kérelmek engedélyezéséhez két követelményt kell kielégíteni: a késedelem feltüntetése (*periculum in mora* = veszély a késedelemben) és a jó jog feltételezése (*fumus boni iuris* = a jó jog füstje).

A késedelemből származó veszélyt a spanyol polgári törvénykönyv a következőképpen szabályozza: ideiglenes intézkedést csak akkor lehet engedélyezni, ha a felperes igazolja, hogy az ügy érdemi eljárása folyamán olyan helyzetek jöhetnek létre, amelyek az ideiglenes intézkedés megadása esetén gátolnák a végső döntés hatékonyságát. Ideiglenes intézkedés nem engedélyezhető, ha hosszú időn keresztül megváltoztatná a felperes által elfogadott

körülményeket, kivéve azt az esetet, amikor a felperes igazolni tudja, hogy miért nem kért korábban ilyen intézkedést.

Szabadalmi ügyekben a spanyol bíróságok néhány esetben úgy döntöttek, hogy a késedelmi veszély benne foglaltatik abban a valószínűségben, hogy a bitorló cselekményt megismétlik az ügy érdemi eljárása alatt. Ez a megközelítés az alperest olyan helyzetbe kényszeríti, ahol védekezése csak arra alapozható, hogy nem bitorol, vagy pedig arra, hogy a szabadalom érvénytelen (jó jog feltételezése).

Más esetekben viszont a spanyol bíróságok rámutattak, hogy a konkrét ügy körülményeit figyelembe kell venni, és a késedelemről származó veszély követelményét nem lehet mindig a szabadalombitorlás kockázatára korlátozni.

Az utóbbi megközelítést alkalmazta 2019. november 9-i két döntésében a Barcelonai Fellebbezési Bíróság.

Az egyik esetben a felperes két európai gyógyszer szabadalomra hivatkozott egy generikus vállalat ellen, amely arra készült, hogy a spanyol piacra dobja gyógyszertermékeit; a másik esetben ugyanez a felperes ugyanarra a két szabadalomra, valamint egy harmadik európai (második indikációs) szabadalomra hivatkozott olyan vállalat ellen, amely ugyanahhoz a csoporthoz tartozott, mint az előző ügy alperese.

Az első ügyben a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 4. sz. tanácsa 2017 augusztusában *ex parte* engedélyezett ideiglenes intézkedést. A második ügyben azonban ugyanez a bíróság 2018 januárban *ex parte* elutasította az ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelmeket, és a feleket beidézte szóbeli tárgyalásra. Az eltérő döntések egyik fő oka az volt, hogy mielőtt a bíróság 2017. augusztusban ideiglenes intézkedést engedélyezett egy harmadik vállalat ellen, 2016-ban már elrendelt ilyen intézkedést ugyanazon gyógyszer szabadalom ügyében, míg a második kérelmet 2018. januárban elutasította, mert a Barcelonai Fellebbezési Bíróság már olyan döntést hozott, amely visszavonta a fentebb említett, 2016. évi ideiglenes intézkedéseket.

A helyzet alapján a felperes úgy döntött, hogy egy harmadik (indikációs) szabadalmat is bevon a 2018. januári második kérelmébe, amelyre sem 2016-ban, sem 2017-ben nem hivatkozott.

A Barcelonai Kereskedelmi Bíróság szóbeli tárgyalás után hatálytalanította a 2017. augusztusban *ex parte* hozott ideiglenes intézkedéseket, és egy második tárgyalást követően elutasította az ideiglenes intézkedésre vonatkozó második kérelmeket, amelyeket 2018. januárban *ex parte* már hatálytalanított. A bíróság figyelembe vette, hogy a gyógyszer szabadalmak feltalálói tevékenység hiánya miatt semmiek voltak, míg az indikációs szabadalom újdonság hiánya miatt volt semmis (jó jog feltételezése).

A Barcelonai Kereskedelmi Bíróság által hozott két döntés ellen a szabadalmas fellebbezett. A fellebbezéseket a fellebbezési bíróság 2019. november 19-én hozott két döntésével elutasította, mert egyik előző ideiglenes intézkedés sem elégítette ki a késedelemben rejlő veszély követelményét.

A gyógyszer szabadalmakról megállapította, hogy az ideiglenes intézkedések már nem elégítik ki a késedelembe rejlő veszély követelményét attól az időponttól kezdve, amikor az ideiglenes intézkedést fellebbezés alapján megszüntették azon harmadik vállalat vonatkozásában, amely ellen 2016-ban ilyen intézkedést hoztak. A fellebbezési bíróság arra is rámutatott, hogy ettől a vállalatától eltekintve egy negyedik vállalat volt szabályozó helyzetben, amely lehetővé tette, hogy a spanyol piacon anélkül hozza forgalomba termékét, hogy a felperes ideiglenes intézkedés elrendelését kérte volna e vállalat ellen.

Az indikációs szabadalommal kapcsolatban a Barcelonai Fellebbezési Bíróság rámutatott, hogy erre a szabadalomra nem hivatkoztak sem a harmadik vállalat ellen 2016-ban, sem a 2017. augusztusban elrendelt ideiglenes intézkedésben, és ezért azt kell gondolni, hogy a szabadalmas eltúrte ennek a szabadalomnak a bitorlását, és ezért nem hivatkozhatott rá ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelmében. Emellett a szabadalmas nem bizonyította, hogy ez az indikáció mennyire volt érvényes a piacon arra tekintettel, hogy a generikus-gyógyszer-termékekkel kapcsolatban olyan gyógyászati indikáció volt feltüntetve, amelyet egyik szabadalom sem védett.

Ezért levonható az a következtetés, hogy ideiglenes intézkedés elrendelése szempontjából a késedelemből eredő veszély követelménye még mindig fontos lehet szabadalmi ügyekben, és alkalmazhatóságát minden egyes ügy körülményeinek a figyelembevétele mellett kell elemezni.

Végül megemlíjtük, hogy fellebbezési eljárásban a szabadalmas az egyik gyógyszer-szabadalom alapján ismét kérte ideiglenes intézkedés elrendelését. Ennek kapcsán arra hivatkozott, hogy az ESZH műszaki fellebbezési tanácsa éppen akkor döntött a szabadalom érvényességének fenntartása mellett. A szabadalomtulajdonos úgy gondolta, hogy a tanács döntése olyan új tényezőnek tekinthető, amely lehetővé teszi számára, hogy ismét kérjen ideiglenes intézkedést. A Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 2019. december 17-i döntése szerint az ESZH fellebbezési tanácsának a döntése a szabadalom érvényességének fenntartása mellett nem új tény vagy körülmény. A korábbi ideiglenes intézkedés iránti kérelem alapját képező érvek megegyeztek az új kérelemben megadottakkal. A tanács előbbi döntése csupán olyan azonos tények új jogi formába való öntésén alapult, amelyeket korábban már vizsgáltak a spanyol bíróságok. Ezért a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság elutasította az ideiglenes intézkedés elrendelésére irányuló új kérelmet is.

B) A Barcelonai Fellebbezési Bíróság 2019. október 19-én két döntést hozott, amelyekben megerősítette az ideiglenes intézkedések elrendelése iránt az *AstraZeneca* által előterjesztett kérések elutasítását; e kéréseket az *AstraZeneca* annak megakadályozása céljából terjesztette elő, hogy a *Teva* és a *Ratiopharm* generikus fulvestrantot hozzanak forgalomba, amivel állítólag bitorolnák az *AstraZeneca* szabadalmait.

a) Az ügy háttere

Az AstraZeneca birtokosa az EP1250138 sz. (EP '138-as) és az EP2266573 sz. (EP '573-as) európai szabadalmaknak, amelyek mellrák kezelésére szolgáló intramuszkuláris fulvestrant-készítményt igényelnek. Az EP '573-as európai szabadalom az EP '138-as európai szabadalom megosztásából származik, és mindkét szabadalom 2021. január 8-án jár le.

Az AstraZeneca birtokosa az EP1272195 sz. (EP '195-ös) európai szabadalomnak is, amely a fulvestrant alkalmazását védi a mellrákos páciensek egyik altípusánál. Ez a szabadalom 2021. április 2-án jár le.

2017. júliusban az AstraZeneca az EP '138-as és az EP '573-as szabadalom állítólagos bitorlásáért beperelte a Tevát. Egyúttal *ex parte* ideiglenes intézkedés elrendelését kérte, és meg is kapta. Az AstraZeneca 2018. januárban a Ratiopharmot is beperelte ugyanezen szabadalmak, valamint az EP '195-ös európai szabadalom bitorlásáért.

2017. májusban az ESZH felszólalási osztálya megsemmisítette az EP '573-as szabadalmat feltalálói tevékenység hiánya miatt. Az AstraZeneca ezt követő fellebbezése függőben volt.

Továbbá egy AstraZeneca által termékszabadalmainak a bitorlásáért a *Sandoz* ellen indított korábbi eljárásban a Barcelonai Fellebbezési Bíróság visszavonta az ideiglenes intézkedést, amelyet első fokon engedélyeztek. Döntésében a bíróság elismerte, hogy az EP '573-as szabadalmat a felszólalási osztály megvonta, és 2017. december 17-én arra következtetett, hogy az EP '138-as európai szabadalom első pillantásra érvénytelen feltalálói tevékenység hiánya miatt.

Ezzel a háttérrel és 2018. július 18-án hozott két rendelettel a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 4-es sz. tanácsa *ex parte* visszavonta a Teva ellen engedélyezett korábbi ideiglenes intézkedést, és elutasította a Ratiopharm elleni kérelmet. A bíróság feltalálói tevékenység hiánya miatt érvénytelennek találta az EP '138-as és az EP '573-as európai szabadalmat. Az EP '195-ös európai szabadalommal kapcsolatban, amelyet az AstraZeneca a Ratiopharm ellen érvényesített, a bíróság megállapította, hogy feltalálói tevékenység hiánya miatt ez is valószínűleg érvénytelen lenne.

Mialatt az AstraZeneca ezen rendelkezések elleni fellebbezései függőben voltak, az ESZH fellebbezési tanácsa 2019. január 24-i döntésével fenntartotta az EP '573-as európai szabadalmat, amivel hatálytalanította az ESZH felszólalási osztályának korábbi döntését.

b) A Barcelonai Fellebbezési Bíróság döntése

Az EP '138-as és az EP '573-as termékszabadalmakkal kapcsolatban a bíróság elutasította az AstraZeneca fellebbezéseit, és megerősítette az ideiglenes intézkedések visszavonását arra hivatkozva, hogy az ügyek nem voltak elég sürgősek, miközben komoly kétségek merültek fel e szabadalmak érvényességével kapcsolatban.

A sürgősség vonatkozásában a bíróság figyelembe vette, hogy az AstraZeneca már nem birtokolt kizárólagos jogot, mert a Teva és a Ratiopharm termékei mellett több fulvestrant-generikum volt a piacon, és már hosszú ideje alkalmazták a törvényes árcsökkentést. A

bíróság azt is elismerte, hogy a további bitorlás kockázatai időben korlátozottak a szabadalmak közeli lejáratára miatt.

A szabadalmak kétséges érvényességével kapcsolatban a bíróság megismételte, hogy az ügyben már döntött, amikor visszavonta a Sandoz elleni ideiglenes intézkedést. Ilyen vonatkozásban a bíróság kifejtette, hogy az a tény, miszerint az ESZH fellebbezési tanácsa később érvényesnek találta az EP '573-as európai szabadalmat, nem zárta ki, hogy a bíróság továbbra is fenntartsa a termékszabadalmakkal kapcsolatban tett azon megállapítását, hogy azok nélkülözik a feltalálói tevékenységet.

A bíróság utalt egyéb európai bíróságok döntéseinek az értékére is, és kiemelte a Német Legfelsőbb Bíróság 2019. május 20-i döntését, amely az ESZH fellebbezési tanácsának döntését követően kinyilvánította az EP '138-as európai szabadalom feltalálói tevékenység hiánya miatti érvénytelenségét, és így megerősítette annak megsemmisítését.

Az EP '195-ös európai szabadalom vonatkozásában, amelyet az AstraZeneca a Ratiopharm ellen érvényesített, a Barcelonai Fellebbezési Bíróság nem állapított meg sürgősséget. Elfogadta a Ratiopharmnak azt az érvét, hogy az AstraZeneca korábban tűrte a szabadalmak harmadik felek általi állítólagos bitorlását, mert úgy döntött, hogy azt nem erősíti meg más vállalatok (például a Sandoz és a Teva) ellen indított bitorlási eljárásaiban.

A Barcelonai Fellebbezési Bíróság azt is figyelembe vette, hogy a szabadalom nem nyújtaná abszolút vagy tág oltalmat, mert nem igényel egy gyógyszert vagy egy terméket mint olyat, hanem csupán a fulvestrant alkalmazását mellrákos páciensek egy bizonyos altípusának a kezelésére.

Ezek a döntések véglegesek, és az AstraZeneca nem nyújthat be további fellebbezéseket. Az ügyek érdemében a fő eljárások függőben vannak a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 4. sz. tanácsa előtt.

Szingapúr

A) A szingapúri parlament 2019. augusztus 5-én második olvasatban hagyta jóvá a szellemi tulajdoni törvény módosítását. Ennek a szabadalmakra vonatkozó főbb rendelkezései a következők.

- Harmadik felek jogot kaptak arra, hogy megjegyzéseket tegyenek a szabadalmi bejelentések tárgyát képező találmányok szabadalmazhatóságával kapcsolatban.
- Bevezették az engedélyezés utáni újbóli vizsgálatot.
- A bitorlási eljárásokat a felsőbíróságon (High Court, HC) lehet folytatni.
- A HC és a Szingapúri Szellemi Tulajdoni Hivatal egyező hatáskörrel bír szabadalmak megvonására.

Az illetékes miniszter a jóváhagyó parlamenti ülésen bejelentette egy különleges „szellemi tulajdoni peres út” bevezetését a felsőbíróságon egyszerűsített eljárással és költségkímélő

módon. Ezek a változások azonban kívül esnek az iparjogvédelmi törvény hatáskörén, ezért a polgári eljárási törvény módosításának keretében fogják azokat megvalósítani.

B) A Szingapúri Szellemi Tulajdoni Hivatal 2019. szeptemberben egy sajtóközleményben bejelentette, hogy az *Alibaba Group Holdings Limited* (Alibaba) számára a hivatal kezdeményezése alapján engedélyeztek egy mesterséges intelligenciára vonatkozó szabadalmat.

Ez a szabadalom egy módosított mérőrendszerre vonatkozik, amely segít megjavítani a tárgyi érzékelés pontosságát olyan területeken, mint a kép- és szövegfelismerés.

A hivatal mesterséges intelligenciára vonatkozó kezdeményezését 2019. április 26-án tették közzé azzal a céllal, hogy meggyorsítsák az ilyen vonatkozású szabadalmak engedélyezését úgy, hogy az a bejelentés napjától számított 6 hónapon belül megtörténjen. Ennek alapján az Alibaba 2019. június 10-én benyújtott szabadalmi bejelentésére 2019. augusztus 27-én engedélyeztek szabadalmat.

A hivatal egy 2019-es körlevele szerint a mesterséges intelligencia meghatározása a következő: „Technológiák olyan sorozata, amelyek arra törekszenek, hogy ösztönözzék a jellemző emberi vonásokat, így az érzékelést, a megértést, a cselekvést és a tanulást sajátos célok eléréséhez”. A mesterséges intelligenciára vonatkozó találmányok általában társulnak a gépi tanulóval, de nem korlátozódnak arra. A gépi tanulás alkalmazásának a hivatal által megadott példái közül megemlíthjük a képfelismerést, a beszéd-/hangfelismerést, a természetes nyelvfeldolgozást és az autonóm rendszereket.

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Döntés az EP 18 275 163 sz. európai szabadalmi bejelentés ügyében (Decision in the matter of European patent application EP 18 275 163. Communication of the European Patent Office on 27. 01. 2020)

A döntés a DABUS mesterséges intelligenciát (artificial intelligence, AI) feltalálóként megjelölő európai szabadalmi bejelentésre vonatkozik.

A 2019. 11. 25-én tartott szóbeli tárgyaláson az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) Átvevőosztálya a bejelentést elutasította, mert a bejelentéshez benyújtott feltalálómegjelölés nem teljesíti az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 81. cikkében és 19. szabályában foglalt követelményeket.

A döntést az átvevőosztály nevében aláíró *Magdalena Kolasa* közölte, hogy fellebbezést a döntésre vonatkozó értesítéstől számított két hónapon belül lehet benyújtani.

A döntés mellékletét képező 2916-os formanyomtatvány az ügyre vonatkozó tényeket és véleményeket, valamint a döntés okait taglalja.

I. Vonatkozó tények és vélemények

Az átvevőosztály megállapítja, hogy a fenti számú európai szabadalmi bejelentést az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatalánál nyújtották be, és 2018. október 17-én onnan továbbították az ESZH-nak. A formanyomtatványon a feltaláló megjelölésére vonatkozó mezőt üresen hagyták, és külön nyújtották be a feltalálót megnevező iratot.

2018. november 15-én az ESZE 81. cikke és 19(1) szabálya alapján a bejelentőt felszólították a feltaláló megnevezésére a benyújtástól számított 6 hónapon belül. Egyúttal felhívták a bejelentő figyelmét arra, hogy ez a határidő nem hosszabbítható meg, és azt is közölték, hogy a határidő elmulasztása esetén a bejelentést az ESZE 90(5) cikke alapján elutasítanak.

2019. július 24-én a bejelentő a feltaláló megnevezésére szolgáló úrlapon egy DABUS nevű gépet jelölt meg, és egy kísérőbeadványban kifejtette, hogy DABUS egy AI-típus, amelytől munkáltatóként megszerezte a jogot az európai szabadalomra.

2019. augusztus 2-án a bejelentő helyesbített feltalálómegnevezést nyújtott be, amelyben jelezte, hogy az európai szabadalomra jogutódként szerzett jogot.

A bejelentő kifejtette, hogy a találmányt egy gép dolgozta ki, és hogy a gép „saját ötletének újdonságát egy természetes személynél előbb azonosította”. Azzal érvelt, hogy a gépet feltalálóként kell elismerni, és hogy a bejelentő a gép tulajdonosaként a gép által létrehozott minden szellemi tulajdon engedményese. A bejelentő azzal is érvelt, hogy a gépnek feltalálóként való elismerése megkönnyítené a humán feltaláló erkölcsi jogainak oltalmát, és lehetővé tenné a gép alkotói munkájának elismerését.

Az átvevőosztály a DABUS által létrehozott mindkét találmány alapján benyújtott szabadalmi bejelentés ügyében 2019. szeptember 13-án szóbeli tárgyalásra hívta fel a feleket, és egyúttal közölte, hogy a benyújtott feltalálómegnevezés hiányos, mert nem teljesíti az ESZE 80. cikkében és 19(1) szabályában rögzített követelményeket, különös tekintettel arra, hogy egy ilyen iratnak tartalmaznia kell a feltaláló vezeték- és keresztnévét, valamint teljes címét is, és annak természetes személynek kell lennie.

A bejelentő 2019. szeptember 24-én kérte a bejelentés mielőbbi publikálását, majd 2019. október 25-én további érvekkel támasztotta alá azt, hogy egy gép elfogadható feltalálóként, hangsúlyozva, hogy az ESZE 19(1) szabálya nem kívánja meg, hogy a feltaláló ember legyen, csupán azt, hogy a feltalálót megfelelően azonosítsák. A bejelentő rámutatott, hogy a benyújtott feltalálómegnevezés kielégíti ezt a követelményt, és a vezeték-, valamint a keresztnév megadására vonatkozó felhívás megtagadná az egynevéű személyek feltalálóként való megnevezésének jogát.

A bejelentő véleménye szerint az „Előkészítő munkák” (*Travaux Préparatoires*) nem teszi lehetővé azt a következtetést, hogy az ESZH jogalkotói kizárták az AI-rendszer által előállított találmányok szabadalmazását. A szabadalmazási követelmények kizárólag az ESZE 52–57. cikkében vannak lefektetve, összhangban a TRIPS-megállapodással és a Strasbourgi Egyezményel. Az ESZE 19(1) szabálya szerinti eljárási követelmény nem vezetheti be az AI-rendszerek által előállított találmányok szabadalmazásának érdemi kizárását.

A bejelentő kifejtette továbbá, hogy a DABUS AI-rendszer a kigondolója a bejelentés tárgyát képező találmánynak. A szabadalmi jog alapvető elve, hogy a bejelentőnek jeleznie kell azt a feltalálót, aki a találmány tényleges kigondolója. Ha nem egy ilyen személyt jelölnének meg feltalálóként, ez ellentmondana ennek az elvnek, és egyes jogrendszerekben jogsérelmet képezhetne. Bár egy AI-rendszer nem rendelkezhetne erkölcsi vagy tulajdoni jogokkal, ez önmagában nem gátolhatja meg feltalálóként való elismerését, mert a feltalálói jogosultságot bármilyen jog meghatározása előtt kell eldönteni. Ezen túlmenően, minthogy a nemzeti jog [például az Egyesült Királyság 1977. évi szabadalmi törvényének 7(2) cikke] egy feltalálónak vagy a feltaláló jogutódjának ad találmányi jogokat, a tulajdonlás *Mr. Thallerre* (a bejelentő) mint a DABUS tulajdonosára szállt át.

A bejelentést 2019. november 6-án publikálták. Az A-publikáció 1. oldalán a „Feltaláló” rovatban ez áll: „A feltaláló megjelölését még nem nyújtották be”, majd a „Megjegyzések” rovatban a következő szöveg áll: „A feltaláló megjelölése nem elégíti ki az ESZE 81. cikkében és 19. szabályában lefektetett követelményeket”.

Egy 2019. november 18-i beadványban a bejelentő megjegyezte, hogy a bejelentés A-publikációjában szereplő fenti megjegyzések szerint az ESZH előre eldöntötte a bejelentő ügyét, mielőtt lehetőséget biztosított volna számára ahhoz, hogy szóbeli eljárásban adja elő érveit. A szóbeli tárgyalásra 2019. november 25-én került sor.

Először a publikáció megjegyzéseiben foglaltakat tárgyalták meg. A bejelentő itt is rámutatott, hogy az A-publikáció tartalma félrevezető, és a megjegyzés publikálása szóbeli tárgyalás nélkül előre eldöntötte a bejelentő ügyét.

A bejelentő a szóbeli tárgyaláson az ügy érdemével kapcsolatban az írásbeli beadványai-ban előadott érvelésére utalt, és hangsúlyozta, hogy az AI-rendszerek feltalálóként való elfogadása lehetővé teszi a bejelentő számára a valóságos feltaláló megjelölését. Ennek elutasítása kizárná a szabadalmazhatóságból az AI által létrehozott találmányokat, ellentétben az ESZE 52–57. cikkében foglaltakkal.

Miután a bejelentőnek lehetőséget nyújtottak arra, hogy előadja további érveit és kéréseit, az átvévoosztály közölte a bejelentés elutasítására vonatkozó döntést. A bejelentőt tájékoztatták fellebbezési jogáról.

II. A döntés okai

A feltaláló megadása a feltaláló megjelölésében

A bejelentő gépet jelöl meg feltalálóként, ezért nem tesz eleget az ESZE 81. cikkében és 19(1) szabályában lefektetett alaki követelményeknek.

Az ESZE 81. cikke előírja, hogy az európai szabadalmi bejelentésnek meg kell jelölni a feltalálót, és ha a bejelentő nem a feltaláló, tartalmaznia kell az európai szabadalomra vonatkozó jog eredetét jelző megállapítást. Az ESZE 19(1) szabálya szerint a feltaláló megjelölésének közölnie kell a feltaláló vezetéknevét, keresztnéveit és teljes címét, és a jelenlegihez hasonló esetekben, amikor a bejelentő nem a feltaláló, a megjelölésnek tartalmaznia kell az európai szabadalomra vonatkozó jog eredetének megjelölését a bejelentő vagy képviselőjének aláírásával.

Egy gép (DABUS) nevének a megadása nem elégíti ki az ESZE 19(1) szabályának követelményeit.

Az a követelmény, hogy a feltalálónak egy természetes személynek kell lennie, összhangban áll a Münchener Diplomácia Konferencia azon szándékával, hogy a feltalálóknak egyértelmű és erős jogi helyzetet kell adni.

Az ESZE-ben a feltaláló helyzetét azzal biztosítják, hogy különböző jogokat adnak számára.

Jelenleg az AI-rendszerek vagy gépek nem rendelkeznek jogokkal, mert nincs jogi személyiségük, amely összehasonlítható lenne a természetes vagy jogi személyekével.

A szabadalomhoz fűződő jog eredetének megadása a feltaláló megjelölésében

Azok a megállapítások, amelyek jelzik, hogy a bejelentő az európai szabadalomra vonatkozó jogát a DABUS-tól szerezte meg alkalmazóként, és ennek a megállapításnak olyan helyesbítése, amely a jogutódlást jelezte, nem elégíti ki az ESZE 81. és 60(1) cikkeiben foglalt

követelményt. AI-rendszerek vagy gépek nem lehetnek alkalmazottak, és semmilyen jogot sem ruházhatnak át egy jogutódra.

Az AI-rendszerek vagy gépek nem rendelkeznek jogi személyiséggel, és nem lehetnek felek alkalmazási megállapodásban, amely természetes személyekre van korlátozva. Nem lehetnek alkalmazottak, mert birtokolják őket.

Emellett az AI-rendszerek vagy gépek kimenő teljesítményükön túl nem rendelkezhetnek semmilyen jogi címmel, amelyet jogi művelettel vagy megállapodással lehet átruházni. Minthogy egy AI-rendszer vagy egy gép nem birtokolhat jogokat, nem tekinthető úgy, hogy birtokolja saját teljesítményét vagy birtokol bármilyen állítólagos találmányt, és nem ruházhat át azokra vonatkozó semmilyen jogot. Ezért egy AI-rendszer vagy egy gép tulajdonosa nem tekinthető jogutódnak az ESZE 60(1) cikke értelmében. Egy AI-rendszer tulajdonosa a nemzeti törvény szerint birtokosa lehet e rendszer kimenő teljesítményének, miként bármely gép tulajdonosa birtokolhatja ennek a gépnek a teljesítményét. Egy kimenő teljesítmény birtoklásának a kérdését azonban meg kell különböztetni a feltalálás kérdésétől és az azzal kapcsolatos jogoktól.

A feltaláló megnevezése és a szabadalmazhatóság

A feltaláló megnevezése egy alaki követelmény, amelyet egy szabadalmi bejelentésnek teljesítenie kell.

A bejelentő azzal érvelt, hogy az AI-rendszerek vagy gépek feltalálóként való elfogadásának megtagadása kizárná az AI által létrehozott találmányokat a szabadalmazhatóságból, ellentétben az ESZE 52–57. cikkével, a TRIPS-megállapodás 27. cikkével és a Strasbourgi Egyezményvel. Emellett a bejelentő szerint ha van szabadalmazható találmány, akkor a szabadalmi törvény feltételezi, hogy van feltaláló.

Az az alaki követelmény, hogy a feltalálót meg kell jelölni, előbbre való az érdemi vizsgálatnál, és független attól, hogy az illető bejelentés tárgya kielégíti-e az ESZE 52–57. cikkében foglalt követelményeket. Fordítva, abból a tényből, hogy egy bizonyos tárgy kielégíti az ESZE 52–57. cikkének követelményeit, még nem lehet tájékozódást nyerni arra vonatkozólag, hogy a bejelentés kielégíti-e az ESZE-ben rögzített alaki követelményeket.

A nyilvánosság joga ismerni a tényleges feltalálót

Az ESZE jogi kerete kielégíti azt a követelményt, hogy a közönséget tájékoztatni kell a feltalálókról [lásd az ESZE 62. cikkét és 20(2) szabályát].

A bejelentő rámutatott, hogy a feltaláló megjelölése védi a közönség jogát ahhoz, hogy tudja, ki a tényleges feltaláló. Az a követelmény, hogy feltalálóként természetes személyt kell megjelölni, felhasználható arra, hogy eltitkolják a feltaláló valódi azonosságát.

Az átvéőosztály ezzel nem ért egyet. Az ESZH nem vizsgálja egy szabadalmi bejelentésben igényelt tárgy eredetét [lásd az ESZE 19(2) szabályát]. A jogalkotó döntése szerint a közönség joga, ideértve a megjelölésből kihagyott feltalálót, hogy kifogásolja a helytelen

megjelölést. Az ilyen kifogásokat nemzeti bíróságok vizsgálják, aminek eredményeként helyesbíthetik a feltaláló megnevezését.

Határidő a feltaláló megjelölésében található hiányosságok kijavítására

Minthogy a bejelentő nem fejezte ki azt a szándékát, hogy olyan feltalálói megjelöléseket kíván benyújtani, amelyek a jelen ügyben kijavítanák a hiányosságokat még azt követően sem, hogy további alkalmat kapott az eljárás megszakítása előtt, az átvevőosztály úgy döntött, hogy a szóbeli tárgyaláson hoz döntést.

A bejelentő egyértelműen kijelentette, hogy az AI-rendszert kívánja feltalálóként megjelölni, és ezért erről a kérdésről a vitát az átvevőosztályon lezárták.

A fenti döntés értékelése e lapszám *Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről* című rovatában Mesterséges intelligencia alcímű részében olvasható. [A kapcsolódó módszertan felülvizsgálatáról lásd még az ESZSZ Szabadalmi Jogi Bizottságának 51. ülését a 144. oldalon – a szerk.]

Dr. Palányi Tivadar

* * *

Joaã Pereira Cabral, Inés Monteiro Alves: Az ARIPO és hozzájárulása az ipari tulajdon fejlődéséhez Afrikában (ARIPO and the contribution for the evolution of Industrial Property in Africa, Managing Intellectual Property Magazine, 2018. november)

Az Afrikai Regionális Szellemi Tulajdoni Szervezet (African Regional Intellectual Property Organization, ARIPO) olyan kormányközi szervezet, amelyet a zambiai Lusakában 1976. december 9-én tartott diplomáciai konferencia által elfogadott Lusakai Egyezmény hozott létre.

Ennek az egyezménynek jelenleg az alábbi 19 állam a tagja: Botswana, Gambia, Ghána, Kenya, Lesotho, Malawi, Mozambik, Namíbia, Sierra Leone, Libéria, Ruanda, São Tomé és Príncipe, Szomália, Szudán, Szváziföld, Tanzánia, Uganda, Zambia és Zimbabwe.

A Lusakai Egyezmény II. cikke szerint a szervezet legfelső testülete a tagországok illetékes minisztereiből álló tanács.

Az ARIPO céljait a Lusakai Egyezmény III. cikke határozza meg:

- a szellemi tulajdoni törvények harmonizálása és fejlesztése;
- a szellemi tulajdonra vonatkozó ügyekben a tagok közötti kapcsolat erősítése;
- olyan közös szolgáltatások vagy szervezetek létrehozása, amelyek szükségesek vagy kívánatosak lehetnek a szellemi tulajdoni tevékenységek koordinálásához, harmonizálásához és fejlesztéséhez;
- konferenciák, szemináriumok és egyéb összejövetelek szervezése;
- a szellemi tulajdonra vonatkozó eszmék, tapasztalatok kutatása és tanulmányok előmozdítása;
- tagjainak segítése szellemi tulajdonra vonatkozó technológia megszerzésében és fejlesztésében.

A VII. cikk közli, hogy az adminisztratív tanács a szervezet tagországaiban a szellemi tulajdon adminisztrációjával foglalkozó hivatalok igazgatóiból áll.

A VIII. cikk meghatározza a titkárság összetételét és funkcióit. Vezérigazgatóját négy évre nevezik ki, és ő a szervezet legfőbb végrehajtó tisztviselője.

Az ARIPO által elfogadott két legfontosabb jegyzőkönyv a Banjul Protokoll a védjegyekről és a Harare Protokoll a szabadalmakról és az ipari mintákról. Az ARIPO-ban a szabadalmak, védjegyek és minták oltalmi rendszerét ez a két protokoll határozza meg, alapvetően a madridi rendszerhez hasonlóan, mert az ARIPO szervezete egy átvevőhivatalhoz hasonlóan működik, ahol a regionális rendszeren keresztül benyújtott bejelentésekről értesítik a nemzeti hivatalokat, amelyek eldöntik, hogy a bejelentés az illető államban érvényesíthető-e. Valójában minden egyes tagállam önállóan dönt arról, hogy egy ipari tulajdoni jog érvényes legyen-e a területén. Ennek megfelelően az ARIPO-ban egy bejelentés egyik követelménye, hogy megjelöljék azokat az államokat, amelyekben oltalmat kívánnak szerezni.

A védjegyek vonatkozásában miután egy bejelentést benyújtottak közvetlenül az ARIPO-nál vagy pedig egy nemzeti hivatalnál (amely azután a bejelentést továbbítja a regionális

Az ARIPO-n keresztül végzett bejelentés előnyei a nemzeti úttal szemben röviden a következők: az ARIPO egy központi és magas fokon szakosodott szellemi tulajdoni hivatal, ahol a bejelentőnek egyetlen bejelentés benyújtása révén lehetősége van számos ország területén oltalmat szerezni. Az ARIPO felelős az alaki vizsgálat elvégzéséért, és ez ilyen vonatkozásban tehermentesíti a tagországok nemzeti hivatalait. Ennek az adminisztrációs munkának az ARIPO-ban való központosítása ellenére a tagállamok önállóan dönthetnek arról, hogy egy szabadalom, védjegy vagy minta hatályos-e saját területükön.

A szabadalmak terén az ügyfelek biztosak lehetnek abban, hogy szakosodott szakemberek elemzik bejelentéseiket, akik felelősek a megjelölt államokban az oltalmi jog megadásáért.

Az ARIPO-n keresztül történő benyújtás rendkívül előnyös és gazdaságos, ellentétben a nemzeti hivataloknál történő bejelentéssel. Amikor tehát egy bejelentő egynél több országban kíván oltalmat szerezni, az ARIPO igénybevétele számos előnnyel jár.

Emellett az ARIPO törekszik arra, hogy a szellemi tulajdon oltalmának élvonalában legyen, csatlakozik az alapvető nemzetközi egyezményekhez, cselekvő résztvevője az új megállapodásoknak és a nemzetközi konferenciáknak, és a szellemi tulajdon területén folyamatosan gondoskodik gyakorló szemináriumokról. Megállapítható, hogy az ARIPO jelenleg a legfontosabb olyan szervezet Afrikában, amely a szellemi tulajdon oltalmával foglalkozik.

Dr. Palágyi Tivadar

* * *

Mosóczi András: *A gondolkodás forradalma. Hogyan alakítja a matematika a világot?*
 Typotex, 2020; ISBN: 9789634930877

Előhang # 1: „A legjobb módszer arra, hogyan jósoljuk meg a jövőt, az, ha mi találjuk föl.” Ez a mondás – melyet azóta már sokaknak, köztük Steve Jobsnak is tulajdonítottak – eredetileg Alan Kaytól származik. És ha valaki, akkor Alan Kay valóban feltalálta a jövőt, amikor a 60-as években kitalált valamit, amit ma úgy hívunk, hogy okostelefon.” (Idézetek a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.) *Okostelefon* – Feltalálni a jövőt: alighanem az emberré válás egyik meghatározó tényezője volt, amikor az ember elkezdte tudatosan alakítani az eszközeit, velük az életmódját, majd már a környezetét is. Talán onnan kezdve, hogy tudatosan használni kezdte a tűzgyújtás technikáját, vagy épp a pattintásos köeszközök készítését, minden ilyen új készséggel apróbb-nagyobb technikai forradalmat indított, s vele új jövőt nyitott, s csak a „tudomány” akkori állásához mérve jogos megítélni, mi tekinthető az adott kor okostelefonnal összemérhető előrelépésének. Talán így érdemes néznünk azt a fejlődést is, amelyet a szerző így jellemez: „A holdra szállás segít megérteni azt, hogy itt valami elképesztően nagy változás történt a technika fejlődésében néhány száz év leforgása alatt. Egy olyan ugrás, melyhez képest minden addigi csak bátortalan lépésnek tűnik.” A technika fejlődése valóban elképesztő, merthogy meredeken exponenciális – de ne nézzük le, mert jogtalan lenne, a „minden addigit”!

„Azok a szerencsés kiválasztottak, akik képesek rá, hogy a semmiből megteremtsék a jövőt, általában valamilyen mérnökök, az a nyelv pedig, amelyen a jövő terveit szövik, a matematika” – folytatja Mosóczi. Persze, aki becsüli a mérnököket, rossz ember nem lehet, a folytatás azonban kissé túlzó, legalábbis a közelmúltig nézve a nagy előrelépéseket. Steve Jobs, Jeff Bezos (Amazon), Richard Branson (Virgin) és mások új rendszer- és termékkonceptciókkal teremtettek új világokat. A „kék óceánokat” (W. Chan Kim & Renée Mauborgne: *Kék óceán stratégia* – A verseny nélküli piaci tér, Park Könyvkiadó, 2008, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2008/4. sz.) is többnyire így tervezik; ugyanakkor a modern tudományok új eredményeinek nagy hányadát valóban a matematika eszköztárával hozzák létre, s egyre inkább ezek adják a modern technológiákat is.

Előhang # 2: „Az emberiség története során minden jelentős felfedezéshez két dolog kellett. Egy kísérletező kedvű tudós, aki csak úgy saját szórakoztatására kitalált fura dolgokat, és egy erős társadalmi vagy uralkodói igény valamely fontosnak ítélt probléma megoldására. Azok a pillanatok jelentették a fejlődés nagy lépcsőfokait, amikor ez a kettő találkozott.” Sok vita folyt már le arról, hogy az „ötlet”, a felfedezés, a találmány csupán egyik lehetséges kiindulópontja a jelentős újdonság létrehozásának, s indítóként legalább akkora szerepe lehet a gazdaságilag jól kiaknázható igény vagy a megteremthető lehetőség felismerésének. Steve Jobs azzal indított széles körben kibontakozó forradalmat, hogy elhatározta és kierőltette, milyeneknek kell lenniük az új számítógépeknek és informatikai eszközöknek. Amióta pedig gazdasági érdekek és megfontolások uralják a világot, leginkább az kell, hogy erős

érdekek álljanak a felfedezés – szintűgy az új találmány – mellé. Ám ha már matematikáról beszélünk, annak fejlődésében a „kísérletező kedvű tudós” tétele részben megáll. Amint Mosóczi is vázolja, a matematika létrejöttének és fejlődésének kezdeteit nagyon is gyakorlatias indítékok vitték előre, ám a „régí görögökkel” eljött egy aranykor, amelyben emberek csak magáért a megismerés, a tudás kedvéért fejlesztették e tudományt. Szerencsére a matematika önzetlen kutatásának, művelésének szép szokása a továbbiakban is fennmaradt, s hatalmas építményének nagy részét a közelmúltig így hozták létre. Igaz, ebben meghatározó szerepe van egy különleges tulajdonságának: a modern számítástechnika bekapcsolásáig a műveléséhez elegendő volt a papír, íróeszköz és lehetőleg hasonló érdeklődésű levelezőpartnerek, akikkel meg lehetett osztani, és főként megvitatni, ellenőrizni az felismeréseket, új eredményeket, módszereket.

„*A gondolkodás forradalma*”: Vitathatatlan, hogy ma – még sokkal inkább, mint korábban – egy könyv címének „blikkfangosnak” kell lennie, azaz megragadnia a tekintetet és a figyelmet, másként elsikkad a kínálat özönében. A cím valószínűleg ennek jegyében született. A könyv tényleges mondandója viszont leginkább a következőképp összegezhető (ami azonban sokkal nehezebb): *hogyan segíti a matematika a technológiák exponenciálisan gyorsuló forradalmát*. Alcímként: válogatott bepillantások a matematika fejlődésének és a technológiákkal való szimbiózisának történetébe.

Erről szól a könyv: „Mi történhetett az elmúlt pár száz évben, ami ezt a hihetetlenül nagy fejlődést okozta? Ahhoz, hogy megérthessük, mi is történt itt pár száz évvel ezelőtt, és mi köze ennek a matematikához, hosszú és kalandokban gazdag, izgalmas út vezet. Induljunk el ezen az úton, és fedezzük föl együtt az emberiség fejlődésének titkát!” S ha „az emberiség fejlődésének titkát” nem is kapjuk meg, egy megkapó válogatást a matematika- és a ráépülő technikatörténetből igen.

A szerzőről: Viszonylag kevesektől eltekintve, akiket velük született tehetséggel vagy igazán jó matematikatanárokkal áldott meg a sors, a matematika a legtöbbünknek ó, jaj, „fenség, Észak-fok, titok, idegenség, lidérces, messze fény” (Ady Endre: Szeretném, ha szeretnének), s ezért meghatározó jelentőségű, ki a túravezetőnk. Mosóczi a Typotex így mutatja be: „Hazánk egyik legnépszerűbb matematikaoktató weboldalának alapítója. Írásaiban, előadásaiban és oktatóanyagaiban hihetetlenül laza, mégis precíz stílusban mutatja be a matematika világát. Közel 20 éve foglalkozik egyetemisták és főiskolások oktatásával, számos egyetemen, a BME-től az ELTE-n át a Budapesti Gazdasági Egyetemig. A megszerzett tapasztalatokat és tudást 2010-ben kezdte el online oktatóanyagokba sűríteni, olyan epizódokba és videókba, ahol a világos és egyszerű magyarázatok közvetlen és humoros stílusban, bárki számára érthetővé teszik a matematikát. Jelenleg a több mint 120 ezer felhasználóval rendelkező *mateking.hu* oldal vezetője.”

A Typotex ajánlójából, amely a könyv fejtegetéseiből ragad ki néhányat: „Lehet-e még hely a végtelen szállodában, ha minden szoba foglalt? Hogyan viselkednek a skizofrén nullák? Mi történt Steve Jobs garázsában? Miféle egyenletek működtetik a világot? Mi a különbség a Notre Dame és egy nanoúrhajó között? Van-e közös vonás Newton fluxióelméletében és a Mona Lisában? A matematika olyan absztrakt fogalmakkal kapcsolatban mond ki örök érvényű igazságokat, amelyek nélkül sosem tudtunk volna választ találni számos gyakorlati kérdésre. Hogyan mérhetnénk precízen az időt, miképpen építhetnénk biztonságos függőhidat, hogyan juthatnánk el a Holdra? A könnyed, világos stílusban megírt könyv érdekes paradoxonokon, fontos tudományos felfedezéseken és izgalmas problémákon keresztül világítja meg: az emberiség története szétválaszthatatlanul összefonódik a matematikával.” – Néhány kisebb slamposság ugyan akad benne, de ez semmit sem von le a matematika világába betekintést nyújtó értékéből.

Mosóczi a gondolkodás forradalmáról és hozzá a matematikáról: „Jelenleg egy újabb ipari forradalom zajlik körülöttünk. Az első ipari forradalom az 1800-as években az erő forradalma volt. A fizikai erővel elvégezhető munkákat szép lassan kiváltották a gépek. Megjelentek az első gőzgépek, a szövő- és fonógépek, a nyomdagépek (igazából a szövő- és fonógép a 18. sz. ipari forradalmának gyümölcse, James Watt 1769-ben szabadalmaztatta javított gőzgépet, s a Johannes Gutenberg-féle nyomdaprés volt az első európai nyomdagép – Osman P.), a vonat... Emberek millióinak a munkája vált néhány év leforgása alatt feleslegessé. Az a forradalom, amely most körülöttünk zajlik, egy másik forradalom, a gondolkodás forradalma. A nem is olyan távoli jövőben nagyon sok területen robotok fognak dolgozni helyettünk: önvezető autók, automata pénztárak, önmagukat javító gépek. És bizony sok-sok millió hagyományos munkahely fog egyik pillanatról a másikra megszűnni. Minden olyan munkát, amihez csak mechanikus gondolkodásra van szükség, a gépek fognak elvégezni. Azok a foglalkozások maradnak meg továbbra is nélkülözhetetlenek, amelyek innovációt, szellemi hozzáadott értéket, valódi gondolkodást igényelnek. Ehhez pedig a jó problémamegoldó készség, a kreativitás és a logikus gondolkodás alapvető fontosságú. Sok olyan dolog van a világon, amely segít nekünk abban, hogy fejlesszük ezeket a képességeinket, de van valami, ami mind közül a leginkább alkalmas erre a célra. Ez pedig nem más, mint a matematika.”

Néhány karakteres mondat

„A számfogalom kialakulása, úgy tűnik, elsősorban két dologhoz köthető. Az egyik az idő múlásának és ciklikusságának kimutatására alkalmas órák és naptárak készítése, a másik pedig a különböző javak nyilvántartása. És ez utóbbi vezetett el minden jel szerint a mennyiségeket leíró számjegyek feltalálásához és az absztrakt számfogalom megszületéséhez is.” – Szinte hihetetlen, de Mosóczi említ egy amazóniai népcsoportot, amely „nem ismeri a számokat. A számolásra vonatkozóan mindössze négy szavuk van: az egy, a kettő, a néhány és a sok. A kutatások kimutatták, hogy a törzs teljesen normálisan működő, komoly vadá-

tében hatalmas fordulópontot hozott az, amikor már nem kellett egy hajót megépíteni ahhoz, hogy kiderüljön, felborul-e, hanem elegendő volt hozzá egy papír és egy ceruza, meg persze sok-sok számítás elvégzése. Hirtelen képessé váltunk megjósolni a jövőt. Mindehhez pedig a matematika segítette hozzá az emberiséget.”

„A racionális számok bármely két egész szám közt végtelen sokan vannak, sőt bármely két racionális szám között is végtelen sokan vannak.” – Elérkeztünk a sűrűjébe.

„Azt, hogy mit is tekintünk fraktálnak, minél többet tudunk róluk, annál nehezebb megmondani.” – Némi vigasz azoknak, akik nem értik a tökéletesen önhasonló, a végtelenségig iterálható alakzatok mibenlétét.

„Azt a keskeny tartományt, ahol már kellően kis szögben érkezik az űrhajó ahhoz, hogy ne égjen el, de még nem is túl kicsi szögben ahhoz, hogy a légkört elérve lepattanjon róla, belépési folyosónak nevezzük.” – Azt a személyt pedig, aki ezt képes volt modern számítás-technika nélkül megbízhatóan kiszámítani, létfontosságúnak az akkori űrprogramban.

Egy praktikus megjegyzés: A könyv tele van matematikai fogalmakkal, alkalmazásokkal, sok matematikus neve is megjelenik benne, így kézikönyvként is jó szolgálatot tehet. Ehhez nagyon hasznos lenne a visszakeresés lehetősége. Sajnos név- és tárgymutató nincs benne. Ezért az olvasás közbeni megértést is célszerű lehet jegyzeteléssel segítenie annak, aki nem bízik benne, hogy minden fogalomra, magyarázatra, vagy annak helyére emlékezni fog.

Kissé alaposabb belenézés

A híres-nevezetes pillangóhatásról és az időjárás-előrejelzésről: „1904-ben publikálta híressé vált cikkében Vilhelm Bjerknes norvég fizikus-matematikust az öt parciális differenciálegyenletet, amelyek a légköri folyamatok rendszerét írják le. Az általa megalkotott és máig használt parciális differenciálegyenlet-rendszer hagyományos eszközökkel nem megoldható, kizárólag számítógépek segítségével. ... A nagy áttörést csak jóval később, egy matematikus látásmóddal megáldott amerikai meteorológus, Edward Norton Lorenz hozta meg. A számítógépek fejlődése lehetővé tette számára, hogy 1960-ra elkészítse bolygónk meteorológiai rendszerének egy végtelenül leegyszerűsített modelljét. Lorenz betáplálta a számítógépbe egy adott nap mérési adatait (hőmérséklet, légnyomás, nedvességtartalom, szélerősség stb.), és a kapott adatokból a modell megjósolta a várható időjárást. Felfigyelt azonban egy érdekes jelenségre. Amikor 1960-ban elkészítette első kezdetleges meteorológiai modelljét, az egészen megbízhatónak bizonyult, mígnem egy több napra kiterjedő és roppant időigényes számítás úgy próbált meg lerövidíteni, hogy a gép által egy adott napra már korábban kiszámított értékeket saját feljegyzései alapján kézzel táplálta be, megspórolva ezzel azt, hogy a gépnek kelljen újra kiszámítani azokat. Az eredmény láttán először arra gondolt, hogy elromlott a gép, ugyanis teljesen más eredményeket kapott, mint korábban. Elkezdte hát kutatni a hiba okát. A gépet úgy alkotta meg, hogy számításait hat tizedesjegy pontossággal végezze, ám a végeredményt csak négy tizedesjegy pontosan írja ki. Amikor

kézzel táplálta vissza a négy tizedesjegy pontosságú adatokat, úgy gondolta, hogy ez a picike pontatlanság nem lesz jelentős hatással a teljes számolás végeredményére. Mint utóbb kiderült, ez az eltérés drámaian nagy hatással volt a végeredményre, [azaz] a meteorológiai modellek nagyon érzékenyek a kezdeti értékek apró változásaira. Ezt a Lorenz által felfedezett jelenséget azóta pillangóhatásnak nevezték el, arra utalva, hogy egy parányi pillangó szárnycsapásai is képesek előidézni a kezdeti adatokban olyan apró változásokat, amelyek aztán drasztikusan megváltoztathatják a modell lefutását és így a kapott végeredményt.” – Könnyű itt meglátni a párhuzamot a politikai vagy egyéb társadalmi „időjárás-előrejelzéssel”. Pontos műszaki kifejezéssel a légköri folyamatok *pokolian* összetett és bonyolult rendszert alkotnak, s a rengeteg tényező megfelelő figyelembevétele teszi roppant nehézé az előrejelzést. Egy nagyobb közösség alighanem hasonlóképp összetett és bonyolult rendszer, ezért a jövőbeni politikai vagy egyéb társadalmi véleményének, állásfoglalásának – vagy épp szavazatainak – alakulását hasonlóképp nehéz megbízhatóan előre jelezni, bőséges teret adva a „pillangóhatásoknak” is. Markáns különbség viszont, hogy az utóbbiak erős lehetőségeket adnak a kimenetek alakulásának befolyásolására, olyannyira, hogy mind kifinomultabb technikák is születnek erre. S még egy markáns különbség: Heisenberg óta tudjuk, hogy mikroszinten egy rendszernek a pusztá vizsgálata is befolyásolja annak működését. Ez a légköri folyamatok rendszerére természetesen nem áll, viszont politikai és egyéb társadalmi rendszerek „mikroszintjén”, vagyis az emberek megkérdezésében már nagyon is megjelenhet ilyen hatás. Ismeretes, hogy a kérdés technikája esetenként nagyon is képes befolyásolni a választ.

Sokaságban az erő: *ensemble előrejelzés*. „*A pillangóhatás okozta bizonytalanságokat csökkentő módszer neve valószínűségi, másként ensemble (együttes) előrejelzés, és az alapötlet nagyon leegyszerűsítve a következő. Hogyha egyszer az okozza a problémát, hogy a rács-pontok kezdeti értékei picit eltérhetnek a valóságtól, akkor futtassunk le egymással párhuzamosan több modellt, mindegyikben egy picikét változtatva a kezdeti értékeken, és nézzük meg, mi jön ki. Ha az egymással párhuzamosan lefutó modellek többé-kevésbé ugyanazt az előrejelzést adják, akkor a kapott eredményben kellőképpen megbízhatunk, vagyis jó eséllyel tényleg olyan idő lesz. Ha viszont jelentősen eltérő eredmények születnek, akkor az előrejelzés megbízhatósága kisebb.*”

A technológiai forradalom segít: „Az ensemble előrejelzések meglehetősen pazarlóan bálnak a számítási kapacitásokkal, hiszen egyetlen előrejelzés elkészítéséhez 20-szor vagy akár 50-szer is le kell futtatni az adott modellt. Egy olyan modellt, amely például Európán belül jelenleg már 8 km-es felbontással, 49 függőleges szinttel és körülbelül 5 millió rácspontra összes adatával fut. 1960-ban Lorenz nem is álmodhatott ilyesmiről, az akkori számítási kapacitásokkal egy ilyen modell egyetlen lefutása a világ összes számítógépét felhasználva is lényegesen lassabb lett volna, mint ténylegesen kívánni és megnézni, hogy milyen idő is lesz másnap valójában. Az Intel egyik alapítója, Gordon Moore által megfogalmazott és azóta Moore-törvényként elhíresült állítás szerint azonban a világ számítógépeinek számítási ka-

pacitása 18 havonta megduplázódik, így *mostanra lehetségessé vált olyan modellek futtatása is, amelyek viszonylag jó pontossággal havi, sőt féléves előrejelzéseket is képesek készíteni.* – Természetesen itt a Moore-állítás *beteljesülése* hozta a megoldást.

Ha a rendszer kiszökik a modell alól: „Az utóbbi években azonban a folyamatosan növekvő számítási kapacitások ellenére is csökkenni kezdett a modellek megbízhatósága. Ennek oka az, hogy *a globális felmelegedés hatására a légkörben zajló folyamatok változásnak indultak. A jól bejáratott modellek pedig nem tudnak megfelelően lépést tartani ezekkel a változásokkal.* Ha már egy pillangó szárnycsapkodása is komoly hatással van a modell futására és ezáltal a kapott végeredményre, akkor képzelhetjük, milyen elképesztően nagy változásokat tud okozni például egy városnyi méretű leszakadó jégtábla. A modellek fejlesztése egyszerűen nem képes lépést tartani az egyre gyorsabban változó klímával, és örült versenyfutás zajlik, hogy legalább részben megőrizhető legyen az előrejelzés megszokott pontossága.”

Redundáns nyelv: Némi elemzés gyakran ejti csodálkozásba az embert afölött, hogy mennyi célszerűség rejlik a legkülönbözőbb dolgainkban. Jelen esetben a nyelvünkben. Bár a fogalmat nem használja, Mosóczi megmutatja, hogy szavaink többnyire erősen redundánsak, vagyis többszörösen is tartalmazzák ugyanazt az információt. Bizonyos szótárszerkesztők szerint ugyan a redundáns = „terjengős, fölösleges részletekben bővelkedő”, a nyelv esetében azonban ez nagyon nincs így, a redundancia az információközlés biztonságos működését szolgálja. Mosóczi jól ismert típusú példát hoz erre: „A margya nyelvi szavainak száma lényegesen kevesebb, mint amilyen hosszaú a szavak. Sőt, valójában a bedűk is kicsevékelhető. És ezáltal még több lehetséges van.” A lényeg világos: „Ez a kis példa azt mutatta be, hogy *mekkora biztonsági tartalék van a szavak megalkotásában.* Még akkor is nagyobb nehézségek nélkül olvasható marad a szöveg, ha a benne szereplő szavakban több betűt fölcserélünk, vagy akár más betűre cserélünk.” – Ez azért fontos, mert a szöveg jelentése – információtartalma – akkor is nagyjában-egészében csorbítatlan marad, ha az elemek egy része valamely okból torzul.

„Már hat betűből is 216 millió szó alkotható, ami nemcsak a magyar nyelvhez, hanem a világ összes nyelvéhez elegendő lenne. *A hat betűnél hosszabb szavak tehát így első ránézésre teljesen feleslegesek.*” A tétel ugyan első ránézésre sem életszerű, hiszen a nyelvben megjelenő betűkombinációknak kiejthető szavakat kell alkotniuk, s ezért sokuk kiesik, ám valóban sokkal rövidebb szavak is képesek lennének megjeleníteni a nyelvet – biztonsági tartalék nélkül. Hogy az utóbbi mit jelent, arra a legkézenfekvőbb példát a számok szolgáltatják. Bármely számrendszerben, ha egy szám valamelyik számjegye megváltozik, külső segítség nélkül lehetetlen megállapítani, mi is volt az eredeti. Ezért van az, hogy a biztonságot, amelyet az embereknek a törzsfelföldés ilyen ragyogóan összehozott a nyelvhasználatban, az embernek az adatátvitelben magának kell létrehoznia bonyolult technikák segítségével. Erre szolgálnak az adatátviteli biztonsági rendszerek, pl. hibafelfedő kódolási megoldások, „önjavító kódok”, „hibajelző bankszámlaszámok” – a továbbiakban kapunk ebbe is betekintést.

Biztonságos szavak: „A szavak értelmetlenné tünő hosszúságára adhatunk különböző költői magyarázatokat, amelyek a nyelv szépségét vagy éppen leleményességét emelik ki, és természetesen ezek mind fontos szempontok. *De létezik egy nagyon egyszerű matematikai ok arra, hogy miért előnyösebbek a hosszabb szavak. Ha ugyanis túl rövidék lennének a szavak, akkor könnyebben össze lehetne őket téveszteni, és így kevésbé lennének alkalmasak a biztonságos kommunikációra.*”

„A szavak biztonságos hossza egy matematikai kérdés, amely nem is olyan régen vetődött föl először. Egy egészen új tudományág, az információelmélet kezdett el foglalkozni vele valamikor az 1900-as évek közepe táján. *Nézzük meg, mi is az az információelmélet, és mit jelent egyáltalán az információ fogalma.*” A magyarázat pedig az információelméleten keresztül korunk egyik legnagyobb jelentőségű területére visz, amelyen a matematika és a modern technológia kölcsönhatásban csinálják a forradalmat: adatátvitel, modern kódolás (merthogy kódolást, titkosítást már Julius Caesar is használt), kódfejtés. S hogy a matematikus feje olykor más srófokra jár, mint a közemberé, azt megérezzük akkor is, midőn követni próbáljuk az információk értékére vonatkozó számításokat.

Más srófra jár, ez az érzés újból megkísért, amikor Mosóczi a *halmazelmélet*be ad valamelyes betekintést. S mert nehéz elfogadni, hogy fontos és a maguk nemében tényleg csodás dolgokból így kiszorulunk, az ember töprengeni kezd a mierten. Talán többé-kevésbé helytálló valami olyan magyarázatra jutni, hogy a hosszú-hosszú úton, amelyen eljutottunk mai általános, köznapi gondolkodásmódunkig, azt azok a jelenségek és tényezők formálták, amelyekkel elődeink találkoztak, többé-kevésbé megismertek, felfogtak, talán meg is értettek, és szavakba öntöttek. Halmazelmélettel ilyen dolguk nem volt, ahogy a matematika sok más ágával-területével sem. Ez persze nem csak a matematika sajátossága – hazai pályát tekintve szegény laikus akkor sincs jobb helyzetben, ha az iparjogvédelem vagy a szerzői jog sajátos fogalmaival találkozunk.

Végtelen halmaz: „Akkor nevezzünk egy halmazt végtelennek, ha van olyan valódi részhalmaza, amelynek az elemszáma megegyezik a teljes halmaz elemszámával. (Akit ez elsőre zavarba ejt, nyugodjék meg: nincs vele egyedül – Osman P.) Elsőre kicsit gyanúsán szemlélhetjük ezt az állítást – nevezetesen azt, hogy az új vendég megérkezésével hajszálpontosan ugyanannyi vendég van a szállóban, mint azelőtt –, de hát éppen ez az, ami a végtelen halmazt különlegessé teszi.” „A gyanús eseményeknek azonban ezzel még koránt sincs végük. Hilbert szállodája ugyanis az eddigieknél is különösebb dolgokra képes. Ha nemcsak egyetlen új vendég érkezik, hanem végtelen sok, az ő számukra is jut hely. Mindössze annyit kell tenniük a régi lakóknak, hogy mindenki átköltözik egy kétszer akkora sorszámú szobába.” – Végül is, ez is belefér a végtelenbe.

Lelki nyugalomunk borogatása azzal folytatódik, hogy egész szám „van egypúpú, van két-púpú”, azaz páratlan és páros, s ebből úgy vélénk, hogy „az egész számok éppen kétszer annyian vannak, mint a páros számok – hiszen minden második szám páros”, ám Mosóczi

rögvest eloszlatja e félreértést a halmazelmélet egy alapvető technikájával, az *egyértelmű megfeleltetéssel*: „csak hát itt van aztán a végtelen halmaz meghökkentő viselkedése, hogy másrészt meg ugyanannyian vannak, hiszen létesíthető köztük egy egyértelmű megfeleltetés: $1 \rightarrow 2$; $2 \rightarrow 4$; $3 \rightarrow 6$; $4 \rightarrow 8$ stb.”, amellyel előbb a beköltöző vendégek második végtelen halmazának is kiosztotta szobáikat.” S már ott is vagyunk, amit bölcselmünk álmodni sem képes, e megfeleltetés viszont bizonyítani tudja: „Igazolni fogjuk azt a meglepő tényt, hogy *0 és 1 között pontosan ugyanannyi valós szám van, mint 1 és végtelen között*. Ehhez nem kell más tennünk, mint létesíteni egy egyértelmű megfeleltetést a 0 és 1 közti számok, valamint az 1 és végtelen közti számok között. Íme: $x \rightarrow 1/x$.” S ha úgy érezzük, hogy a halmazelmélet kiütéssel győzött, nyugtasson a tudat, hogy hasonló élményünk lesz majd a *fraktálokkal* is.

A prezentálás győz: A zord valóság, hogy a korábbi nézetekkel ellentétben az ember nem racionális lény. Az ígéretesen hangzó című *A világalom titkos összetevői* kutatási eredményekkel bizonyítja, hogy a mód, ahogyan adatokat élénk tárnak, erősen befolyásolni tudja, hogy miként reagálunk azokra. Adatok, irracionális és befolyásolható – *horribile dictu* manipulálható – reakciók: igen, a fejezet élénk állítja közgazdaságtan egyik legújabb szakterületét, a *viselkedésgazdaságtant* is. Megtudjuk például, hogy hiába a valószínűségszámítás, döntéseinkben annak számait gyakran felülírja, hogy sokkal inkább a veszteségkerülés hajt, mint a nyereség megszerzése. Kutatások kimutatták, hogy „az emberek sokkal jobban félnek egy adott pénzösszeg elvesztésétől, mint amennyire hasznos számukra egy ugyanakkora pénzösszeg megnyerése”. „A veszteség szó hallatán beindul egy védekező mechanizmus, ami sok esetben megakadályozza azt, hogy racionálisan tudjunk dönteni egy kérdésben. *Ezt a védekező mechanizmust az érzelmeink vezérlik, és bizony gyakran állítanak nekünk erre alapozva különféle csapdákat a marketingszakemberek vagy éppen a politikusok.*”

Kutatási eredményeket kapunk, miként reagáltak orvosok abszolút szakmai kérdés eldöntésénél a valószínűségek bemutatásával történő manipulálásra. „*Az orvosok döntését érezhetően befolyásolta az, hogy ugyanazt a matematikai tényt milyen megfogalmazásban tálták nekik.* Ezt a jelenséget Kahnemanék keretezési hatásnak nevezték el, és felfedezése óta alaptananyag minden leendő politikus és marketinges számára. *A keretezési hatás egy olyan erős fegyver, amellyel jóformán bármilyen logikus érvet egyetlen csapással meg lehet semmisíteni.*”

Itt már rá kell döbbernünk arra is, hogy egy ilyen ismertetés nagyon nem végtelen halmaz. Így már csak annyi maradt, hogy a tartalomjegyzék segítségével bemutassuk a mondanó teljes ívét:

- Kezdetben vala a trigonometria, aztán hamarosan jött a Tízparancsolat is...
- Vajon a logaritmus jó is valamire? (Nagyon is!)
- A nagy átverés és a nagy számok törvénye
- Egyenletek, melyek a világot működtetik – benne, egyebek közt: A skizofrén nullák nagy rejtélye

- Milyen titkokat rejtene a szavak? (A nyelv és az információelmélet)
- Mágikus valószínűségek – benne, egyebek közt: A Pareto-elv; Viszlát, Pareto-elv, üdv, hosszú farok!
- Végtelen szállodák (Halmazelmélet)
- A világalom titkos összetevői (Gondolkodásunk sajátosságairól, viselkedési gazdaságtanról)
- Fraktálok mindenütt – benne: 1,8 dimenzió és más furcsaságok
- Az információ utat tör magának (A napóleoni idők szemaforától a vezetékes távirón át a telefonos hírközlés aranykoráig)
- Akik feltalálták a jövőt – (Válogatott példák a technológiák exponenciálisan gyorsuló forradalmának felíveléséből. Idézzük Mosóczi bevezetőjét:) „A kutatók, akik korábban minden erejükkel a háború győzelméért küzdöttek, a második világháború végeztével egy új fronton szálltak harcba egymással. Ez a tudományos kutatások és technikai bravúrok versenye volt, amely a hidegháborús idők alatt lassanként komoly párbajjá éleződött az egyre jobban egymásnak feszülő szovjet és amerikai rezsimek között. A küzdelem többé már nem a frontvonalon zajlott, hanem a különböző kutatóközpontokban.” (Ismert, gyakran idézett tény, hogy ebben a korban az innovációs ráfordítások több mint fele a tág értelemben vett hadiiparba ment, s a polgári célú innovációk nagy hányada az ott létrehozott és már felszabadított technológiákon alapult.)

Benne:

- „Talán semmi sem szemlélteti jobban ezt a fordulatot, mint Wernher von Braun esete” (az űrverseny amerikai oldala, német gyökereken)
- Határ a csillagos ég (a Szputnyik 1-gyel megnyílt űrkorszak)
- A Sas leszáll (Holdra szállás)
- A Xerox PARC és a grafikus felhasználói felület (mai, felhasználóbarát informatikai megoldásaink ősforrása)
- Az alma és a zseni lop („és Steve Jobs a kapitány”)
- Nincs szoftver, nincs vevő és Gates nyugodt menetelése (Bill Gates és a Microsoft megalkotják a jövő szoftverét)
- Megjelenik a Mac (Jobs és csapata megalkotják a jövő számítógépét – mai laptopjaink, táblagépeink, okostelefonjaink közös őst, s nagyjában-egészében az addigi számítógépgyártók vesztét. Ez a gép testesítette meg mindazt, amit Jobs addig a számítástechnikáról gondolt. A több százszor újratervezett külső megjelenésétől a hardver mesterien megkomponált áramkörein keresztül az operációs rendszer letisztult megjelenéséig, ahol az ikonok „olyan gusztusosak, hogy legszívesebben megkóstolná őket az ember”.)
- Megszületik az internet

- [Http://www](http://www) (a világháló máig is élő új struktúrája)
- The Times They Are A-Changin' (az internetalapú világ gyors és máig határtalan-nak tűnő fejlődése)
- Űrutazás fénysebességgel
- Az új gőzgép
- A gondolkodás forradalma (zárógondolatok)

S ma, amikor emberek, cégek, intézmények az életük mind több meghatározó részét techóriások uralta informatikai rendszerekben élik, mindannyian elgondolkodhatunk, milyen is lesz a modern technológiák alkotta szép, új jövő.

Dr. Osman Péter

* * *

Russell A. Poldrack: Az új gondolatolvasók. Mit árul el gondolatainkról az agyi képalkotás (és mi az, amit nem)? Pallas Athéné Könyvkiadó, 2019; ISBN 9786155884597

Előhang # 1: A világ legnagyobb csodája bizonyára maga az Univerzum. Létrejöttének vagy akár örökkévalóságának titkát nem is kutatva, elég arra gondolnunk, vajon miként jutott az anyag ahhoz az önszervező képességhez, amely létrehozta az Univerzum struktúráit és működési mechanizmusait, majd, folytatva e „mesterségét”, a mind bonyolultabb molekuláris szerkezeteket, létrehozva a fejlődőképes életet is.

A másik, alighanem megmagyarázhatatlan nagy csoda az agyunk, legalábbis az evolúció elméletének alapján szemlélve azt. „Sok van, ami csodálatos, de az embernél nincs csodálatosabb.” Szophoklész majd 2500 éve írta e sorokat, s azóta civilizációk sora, szellemi teljesítmények mérhetetlen gazdagsága igazolja szavait. S mindez egy fejenként kb. 1500 grammos sejtömeg működésén alapszik – ez az agyunk. Törzsfelődésünk folyamatában van egy választóvonal: addig magyarázhatjuk fejlődésünket az evolúció „fejlesztő” és szelektáló mechanizmusaival. Ez a vonal feltehetően valahol ott leledzik, ahol elkezdtek kialakulni az embernek a többi állatét meghaladó szellemi képességei. Onnan tovább... nos, talán még a törzsön belüli együttműködésnek a minden más fajét meghaladó minőségét is írhatjuk az evolúció számlájára, ám erősen kétséges, megtehető-e ez a szellemi élet akár legprimitívebb megjelenésével is. Az pedig különösen izgalmas kérdés, lesz-e valaha is magyarázat, amely képes agyunk magasabb szellemi képességeinek létrejöttét – kezdve akár Altamira barlangrajzaival, a Willendorfi Vénusszal, Ó-Egyiptom alkotásaival, Mózes kőtábláival, Hammurapi törvénykönyvével (s mindezek nem is annyira önmagukért fontosak, hanem a mögöttük álló kultusz megjelenítőjeként) vagy épp az antik görögök kimagasló szellemi teljesítményeivel – az evolúciónak betudni. Napjainkra aktualizálva, Stanisław Lem nyomán némi cinizmussal azt is mondhatjuk, hogy az evolúció azért hozta létre az embert, mert maga nem volt képes a mesterséges intelligenciát megalkotni – ám „az éber lét útjára visszahullva” hogyan magyarázzuk, mi ruházhatta fel agyunkat ilyen szó szerint rendkívüli képességekkel?

Előhang # 2: Gondoljunk bele: a jelenlegi állás szerint agyunk kb. 86 milliárd neuronból áll, és azok tízszer annyi gliasejttel működnek együtt. A neuronok közötti kapcsolatok száma nagyságrendekkel nagyobb a neuronokénál. Vizsgálni pedig ezt a felfoghatatlanul bonyolult és tömör rendszert ugyan egyre alaposabban, ám még mindig csak nagyon felületesen tudjuk, ami roppant megnehezíti a megismerését.

Előhang # 3: Gondolatolvasás: e könyvnek is roppant izgalmas témája, és sokfajta – jó-, vagy rossz szándékú – törekvés Szent Grálja. Poldrack itt bemutatja, milyen kutatások folynak és milyen eredmények születtek már tudatos folyamataink és gondolkodásunk megfigyelésére és dekódolására, s döbbenetes eredményekről számol be, milyen sokra jutott már a tudomány e téren. Meglehetősen valószínű azonban, hogy amíg nem tudjuk részletesen regisztrálni és elemezni a jelforgalmat az agy belső rendszerében, s ehhez még sok munka,

kutatás áll előttünk, addig a gondolatok tartalmát részletesen feltáró gondolatolvasásra sem leszünk – szerencsére! – képesek.

A szerzőről (mert ennél a témánál különösen számít a hitelesség): „Poldrack (1967) amerikai pszichológus és idegtudós. A pszichológia professzora a Stanford Egyetemen, tagja a Stanford Idegtudományi Intézetnek, és igazgatója a Stanford Center for Reproducible Neuroscience-nek.” (Wikipedia) Ez utóbbiról a honlapjáról: „2015-ben alapították azzal a céllal, hogy a nagyteljesítményű számítástechnikát felhasználják az idegtudományi kutatók megbízhatóságának növelésére.”

Szakmai elismerései és kiemelt pozíciói (forrás: Stanford Profiles):

- a Kísérleti Pszichológusok Társaságának választott tagja (2018);
- a Pszichonómiai Társaság tagja (2017);
- A Pszichológiai Tudomány Szövetsége tagja (2009);
- az Amerikai Pszichológiai Szövetség „Distinguished Scientific Award” díja szakmai pályafutása korai szakaszában a pszichológiában elért eredményeiért (2005);
- Az Emberi Agy Feltérképezésének Szervezete által adományozott „Wiley Young Investigator Award” kitüntetettje (2005);
- a Neuroinformatics 2017 társelnöke (2017);
- A Serdülőkori Agy Kognitív Fejlődése Kutatása Külső Tanácsadó Testületének tagja (2017-től a jelenig);
- Az Emberi Agy Feltérképezésének Szervezete oktatási elnöke (2017–2018);
- a Human Connectome Project külső tanácsadó testületének elnöke (2011–2015);
- Az Emberi Agy Feltérképezésének Szervezete elnöke (2009–2010).

Néhány karakteres mondat:

„Az agy alapvetően két sejttypusból épül fel. Az idegsejtek azok, amelyeket hagyományosan nélkülözhetetlennek tartottunk az agy által végzett számítások elvégzéséhez. A másik sejttypusba a gliasejtek tartoznak, ezek biztosítják az agy szerkezeti alátámasztását, valamint az idegsejtek biológiai támogatását. Nem sokkal ezelőttig úgy tudtuk, hogy a gliasejtek mindössze támogató szerepet játszanak, mára azonban világossá vált, hogy jelentős részt vállalnak az információfeldolgozás folyamatában is. *Ebben a könyvben mégis inkább az idegsejtek működésére koncentrálunk majd, mivel az idegtudomány művelői leginkább ezeket kutatják.*” (Idézetek innen a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

[A számítógépben] „a szoftver alapvetően elkülönül a hardvertől. Az agyban ezzel szemben a hardver és a szoftver elválaszthatatlan egymástól, a ’program’ az idegsejtek közti kapcsolatokban tárolódik, a tanulás pedig ezeknek a kapcsolatoknak a változása útján valósul meg. Az agy tehát valójában megváltoztatja saját hardverének konfigurációját.”

„Az agy különböző területeinek kommunikációja egymással rávilágított arra, hogy az agy hogyan képes integrált hálózatként működni ahelyett, hogy csupán specializálódott szakértők csoportját alkotná.”

„Jelen könyv középpontjában az agyi képpalkotó eljárások állnak, amelyek a kognitív idegtudomány legfontosabb eszközeinek számítanak napjainkban.”

„Az agyi képpalkotó vizsgálatok bebizonyították, hogy az emberi agy számos olyan jellemzővel bír, mint egy kisvilág-tulajdonságú hálózat, emiatt a hálózatelemzés eszközeinek felhasználásával számos érdekes felfedezést tehetünk az agy funkciói kapcsán is, amelyekkel részletesebben is foglalkozunk majd az agyi kapcsolatok tárgyalásakor az 5. fejezetben.”

„A kutatásaim középpontjában éppen az áll, hogy mi az, amit megtudhatunk az agyi képpalkotó eljárásokkal nyert adatokból, és mi az, amit nem. Munkám alapján az egyik legegyszerűbben levonható következtetés az volt, hogy egy adott agyterületen tapasztalható aktivitás önmagában semmit sem mond arról, hogy a résztvevő milyen pszichés állapotban van: éppúgy érezhet félelmet, mint elégedettséget vagy bármi egyebet.”

Az agykutatás központi kérdése: „Az agy működésének megértése kétségtől napjaink legnagyobb kihívást jelentő tudományos problémája. Hogyan képes kevesebb mint másfél kilogramm szövet olyan szellemi teljesítményt produkálni, amely kenterbe veri a világ legkifinomultabb számítógépeit, miközben annyi energiát sem emészt fel, mint egy pislákoló villanykörte? Az idegtudománnyal foglalkozó szakemberek – akik különböző szinten végeznek kutatásokat – célja e kérdés megválaszolása. Az agy működésével kapcsolatban rendelkezésre álló jelenlegi tudásunk zömmel más fajok megfigyeléséből származik, kezdve a férgektől és muslicáktól a különböző emlősökig bezárólag, mint például egerek, patkányok és majmok. Bár ezek a kutatások számos tanulsággal szolgáltak számunkra, legtöbbször mégis arra lennénk igazán kíváncsiak, hogy miként működik az emberi agy, amelynek számos aspektusa egyszerűen nem tanulmányozható nem emberi fajok megfigyelésével; ha azt akarjuk megérteni, hogy miként gondolkodik az ember, akkor embereket kell tanulmányoznunk.”

Erről szól: „Ez a könyv azt mutatja be, hogy egy sor új technológia segítségével hogyan váltunk képessé az emberi agy minden eddigénél részletesebb megfigyelésére. Ezek az eszközök agyi képpalkotó eljárásokként lettek ismertek, mivel lehetővé teszik, hogy felvételeket készítsünk az emberi agyról, amelynek révén kideríthetjük, hogy miből épül fel (amelyet az agyszerkezetnek nevezünk), és hogy miképpen működik (amelyet pedig agyi funkcióknak hívunk). Különösen egy eszközt kell kiemelniünk, amely forradalmasította az aggyal kapcsolatos képpalkotást: ez a mágneses rezonanciavizsgálat (MRI). Ez a hihetetlenül sokoldalú eszköz lehetővé tette, hogy az idegtudomány kutatói biztonságos körülmények között tanulmányozhassák az emberi agyat működés közben, amely segít az agyunk által végzett számos pszichés funkció megértésében. ('Biztonságos körülmények között' – ez nem azt jelenti, hogy egyébként reájuk leselkedett volna bármi veszély, hanem hogy azokat, akiken az agyműködést tanulmányozták, nem veszélyeztették a vizsgálati módszerek – Osman P.)

Némely esetben – az agy működésébe nyert bepillantással – az MRI arra is lehetőséget ad, hogy mérhessük, amit a vizsgált személy éppen tapasztal vagy gondol például egy adott feladat elvégzése, vagy akár pihenés közben – ezt egyesek merészen 'gondolatolvasásnak' nevezik, ha pontosabban szeretnénk fogalmazni mégis inkább dekódolásról kell beszélnünk. (Mérni, amit a vizsgált személy gondol? Nevezzük bárminek, maga Poldrack is kifejti a továbbiakban, hogy ez ma már ad, ám még csak szűk körben, némi betekintési lehetőséget – Osman P.)

Az MRI ugyanakkor korántsem csupán az agynak egy adott időpillanatban történő vizsgálatára képes. Ez az eljárás azt is megmutatja, hogy a tapasztalatok hatására hogyan változik idővel az agy, továbbá azt is, hogy különböző emberi egyedek agya miként változik gyermekkoruktól időskorukig. (Fontos tudnunk, hogy ez a szerkezeti és az állományváltozások megmutatását jelenti, magának az agyműködésnek a változását csak ezek tükrében – Osman P.) Mindebből megtudhattuk, hogy valamennyi ember agya hasonló általános fejlődési utat követ, ugyanakkor akadnak jelentős egyéni különbségek is, továbbá bepillantást engedett a mentális betegségek kialakulásához vezető agyi diszfunkciókba” – az előzőekben jelzett módon.

Új kérdések megjelenése: „Az MRI használata számos olyan új kérdést is felvetett, amely túlmutat a tudományon, és ahhoz a végső kérdésfeltevéshez vezet, hogy miképpen gondolkodunk mi magunkról mint emberi lényekről. Ha a gondolkodás csupán az MRI segítségével megjeleníthető biológiai funkció, akkor hová lesz az emberi tudat misztériuma? (A kérdés első fele furán többértelmű, ám annyi bizonyos, hogy a gondolkodás messze nem csak biológiai funkció. Talán nem téves mondanunk, hogy a gondolkodás épp, hogy ott kezdődik, amikor túllép a biológiai funkción – Osman P.) Ha döntéseink pusztán az agyunk által végzett számítások eredményei, akkor hogyan lehetünk 'mi magunk' felelősek azokért? ('Mi magunk'? De hiszen – a társadalomból jövő hatásokat leszámítva – teljes joggal magunkra adaptálhatjuk a XIV. Lajosnak tulajdonított híres mondást: Az agyam én vagyok! – Osman P.) Vajon a függőség az 'agy betegsége', az önkontroll hiánya, esetleg mindkettő? (Lévéen az önkontroll is az agy terméke, a kérdésnek mélyebbre kell ásnia. A 8. fejezet megteszi – Osman P.) Kell-e aggódnunk amiatt, hogy az agyi képalkotást marketing szakemberek arra használhatják, hogy az eddiginél is hatékonyabban adják el a portékáikat? (De még mennyire! Azoknak a fránya szakembereknek nagyon is az a dolguk, hogy a legalitás – és jó esetben az etika – keretein belül minden eszközt felhasználjanak a kitűzött cél elérésére. És ne csapjuk be magunkat azzal, hogy ebben csak a marketingesek miatt aggódunk! – Osman P.) Miután a jelen kötetben átfogóan bemutattam az agyi képalkotás lehetőségeit és korlátait, pontosan ezeket a kérdéseket igyekszem majd megválaszolni.”

Az MRI-alapú vizsgálatokra összpontosít: „Mi is az az agyi képalkotás? A címben szereplő kifejezés használatakor általánosságban azokra a technikákra utalok, amelyek segítségével kívülről bepillantást nyerhetünk az emberi agyba. (A 'bepillantás' itt vizuális megjelenítést

jelent – Osman P.) Ennek számos különböző módja létezik, én ugyanakkor *legfőképp az MRI-t helyezem majd a középpontba*, mivel biztonságos és rugalmas természetének köszönhetően ez vált a legelterjedtebb agyi képalkotó eszközzé. (Ahogy utaltunk rá, 'biztonságos' a vizsgált személyre nézve – Osman P.)

Különbő MRI-készülékek használhatók az agy különböző aspektusainak vizsgálatára: ezeket alapvetően két csoportba fogjuk osztani, beszélhetünk szerkezeti és a funkcionális MRI-ről. A strukturális MRI az agyszövet felépítését vizsgálja különböző szempontok alapján, például azt, hogy mekkora az adott szövet víz- vagy zsírtartalma. Mivel ezek az agy különböző részeiben eltérő arányban vannak jelen, az MRI-felvételen az adott terület világosabb vagy sötétebb formában jelenik meg. Az agy ilyen szempontok szerinti vizsgálata rendkívül hasznos az agy betegségeinek felderítésekor (amennyiben azok az agy szerkezetében és állományában megmutatkoznak – Osman P.), továbbá akkor, ha fel kívánjuk mérni az emberi egyedek különböző agyterületeinek mérete és formája között mutatkozó különbségeket. Ez a vizsgálati módszer ugyanakkor semmit sem árul el arról, hogyan működik az agy – ehhez funkcionális MRI-re van szükségünk (fMRI). Az fMRI akkor született meg, amikor a kutatók rájöttek, hogy az MRI-vel kimutathatják az agyi aktivitás lenyomatát, mivel az hatással van a véroxigén szintre – az agy bizonyos részei mintha 'felragyognának'. A 2. fejezetben részletesen foglalkozunk majd az fMRI feltalálásával és működési elvével."

Mit is művel az agyunk? „Először azonban fel kell tennünk a kérdést: mit jelent az 'agyi funkció'? Testünk minden egyes szerve azért jött létre, hogy egy adott biológiai funkciót lásson el. *Mi az agy biológiai funkciója? Ha egyszerűen szeretném szavakba önteni, azt mondanám: információt dolgoz fel. Legegyszerűbben úgy tekinthetünk az agyra, mint szervezetünk központi számítógépére*, melynek feladata, hogy információt gyűjtsön a minket körülvevő világból, majd ezt az információhalmazt arra használja fel, hogy megmutassa, mit tegyünk annak érdekében, hogy hosszú és eredményes életet élhessünk, no meg persze arra (ami az evolúció szempontjából a legfontosabb), hogy szaporodhassunk” – „Hosszú és eredményes életet”? Alighanem a törzsejlődéstől kapott „biológiai szoftverünk” nagyjából csak arra szolgált, hogy mindig túléljük a pillanatot – azaz a biológia és azon keresztül a fajfenntartás céljait szolgálta, amint azt az állatvilág többi fajánál ma is teszi. A társas viszonyokban élő ember juthatott el odáig, hogy erőforrásai és az azokból adódó lehetőségei elkezdtek ezen túlnőni, „gondolkodása” – ha már használhatjuk rá ezt a fogalmat – megváltozott, és mindennek köszönhetően fokozatosan kialakulhattak távlatibb, illetve összetettebb céljai is. Megkockáztatható, hogy így „alkalmazásszoftverek” épültek rá az agy addig irányító operációs rendszerére szociológiai célok szolgálatában, és tették az egészet mindinkább a „hosszú és eredményes élet” megélésének irányítójává. Végül is, jóllehet agyunk „alaptevékenysége” ma is igen sokban egybeesik az ősemberével, aki a mélyből még mindig meglepően sokszor beleszól a magatartásunkba és gondolkodásunkba, magasszintű agytevékenységeink igen nagy hányada olyan „alkalmazásokhoz” kötődik, amelyeknek már igen kevés közülük van a biológiai lényhez. Valójában idesorolhatjuk egyebek közt a tudomány és

a művészet egészét – még akkor is, ha pl. az érzetek és indulatok között, amelyeket bizonyos alkotások keltenek bennünk, nagyon ősi reflexek is lehetnek.

„Az agy ugyanakkor nem a testünk egyetlen számítógépe – példának okáért a beleink is rendelkeznek ilyen szerkezettel, amelyet a pár milliárdnyi idegsejtől álló béliidegrendszer néven ismerünk –, azonban kétségkívül a legfontosabb, ha abból a szempontból tekintünk rá, hogy mi tesz minket, embereket egyedülállóvá.” Ne feledjük: „egyedülálló” voltunk egyik része nyilvánvalóan a képességünk a magasabb szellemi tevékenységekre, a másik viszont bizonytalansággal a sokoldalúságunk. Külön képzettség nélkül messze elmaradunk pl. a hódok „vízépítőmérnöki” képességeitől, szintúgy sok madárfaj fészeképítő „tudásától”, és sorolhatnánk. Ám míg egy-egy faj csak a maga, törzsfelfűződés adta specializációjának a mestere, mi képesek vagyunk bizonyos határok között csaknem korlátlanul tanulni, sőt létre is hozni szerteágazóan újat és még újabbat.

Az alkalmazkodás képessége: „Akármi legyen is [agyunk biológiai funkciója], bizonyosan nagyon fontos lehet – bár az agy testtömegünknek mindössze 2%-át teszi ki, a testünk által felhasznált energia 20%-át emésztí fel. Megtérül-e számunkra a hatalmas energiabefektetés, amit agyunk működtetésébe fektetünk? Erre a kérdésre a rövid válasz az, hogy cserébe megkapjuk az alkalmazkodás képességét. Éppúgy, ahogyan az emberi szervezet hihetetlenül sokféle étrendhez képes alkalmazkodni (az inuitok fókahús és bálnaszírs diétájától a csendesóceáni szigetvilág lakóinak keményítőben gazdag zöldségekből, mint amilyen a tárogyóker álló menüéjig), az emberi agy is képes a kognitív környezeti tényezők és kihívások széles skálájához alkalmazkodni. Számos olyan élőlény él a Földön, amelyek jól alkalmazkodnak szélsőséges körülményekhez, azonban nagyon kevés olyan élőlényt ismerünk, amely olyan sokféle környezetben tud létezni, mint az ember.”

Előrejelzés és tanulás a túlélésért: „Meglátásunk szerint az agy alkalmazkodóképességének egyik kulcsa az, hogy képes előrejelzésre szolgáló modellt alkotni az elé táruló világról. Csak akkor vesszük észre, hogy valójában mennyire függünk előfeltevéseinktől, ha azok durván cserbenhagynak bennünket.

Az elmúlt időszakban számos kutatás igazolta, hogy az agy folyamatosan előrejelzéseket gyárt a világról, illetve felülvizsgálja azokat, ha tévesnek bizonyulnak. Tulajdonképpen pontosan az előrejelzések téves volta alkotja a tanulás lényegi elemét; ha tökéletesen viselkedünk és a világ pontosan az elvárásaink szerint halad, akkor miért is változtatnánk bármin? A dopamin nevű neurotranszmitter az egyik legfontosabb tényező, amely összekapcsolja a tanulást a téves előrejelzésekkel. A dopamin neuronok folyamatosan azt közvetítik az agy többi részének, hogy mennyire felel meg a világ működése az elvárásainknak, aktivitásuk megnő, ha az elvárásainknál jobban alakulnak a dolgok, és csökken, ha a világ csalódást okoz. Az idegtudomány egyik legnagyobb sikere annak az elméletnek a kidolgozása volt, amely összekapcsolja a dopamin 'predikációs hiba' feldolgozásában játszott szerepét azzal a képességünkkel, hogy a 'megerősítéses tanulásnak' nevezett folyamat révén kiigazítsuk az előrejelzéseinket. Mindezt részletesen tárgyaljuk majd a 7. fejezetben, az agy döntéshozó képességével összefüggésben.”

„Az agytól az elméig”: „Az agy olyasvalami, amelynek létezését senkinek sem okoz nehézséget felfogni: olyan szövetdarabról beszélünk, amelyet láthatunk, megmérhetünk, és – ha éppen idegsebészek vagyunk – meg is érinthetünk. De vajon mi az elme? Ösztönösen tudjuk, hogy mit jelent elmével rendelkezni, de vajon miből épül fel? (Ösztönösen? Mióta is tudja az ember, hogy elme lakik benne? Mióta van egyáltalán tudatában annak, hogy gondolkodik? Megdöbbenő felismerés lehetett, amikor az utóbbira rájött, hiszen ezzel arra is, hogy többé-kevésbé ura önmagának, életének és cselekedeteinek, s keresni kezdhette, hogy ha mégsem, hát miért nem – Osman P.)

Ha történeti oldalról közelítünk a kérdéshez, a válasz az, hogy az elme egy másik síkon létezik. Descartes híres feltételezése szerint az elme (amely alatt ő a 'lelket' értette) az agy közepén található parányi képződményen, a tobozmirigyen keresztül érintkezik a fizikai valósággal. De vajon *hogyan képes egy fizikai megtestesülés nélküli dolog kapcsolatba lépni a fizikai valósággal? Ez a kérdés üldözte folyamatosan a dualizmus elméletét, amely arról beszél, hogy az elme nem része a fizikai világnak.*

„Minél többet tudunk meg az agy működéséről, annál világosabbá válik, hogy az elme és az agy valójában egy és ugyanaz.” – „Az elme és az agy ugyanaz” – ha nem a szellem és test dichotómia szerint gondolkodunk, akkor világos, hogy az elme az agy rendszerében létezik, s alighanem megragadható abban, hogy a magas szellemi működéssel járó és abból keletkező immateriális elemek és folyamatok összessége. Ugyanakkor valószínűleg sohasem jutunk el odáig, hogy az elme tartalmát egy az egyhez azonosítani tudjuk az agy fizikai vagy akár fiziológiai elemeivel, vagy működésének folyamatát az abban részt vevő agyi alkotóelemekkel – pl. hogy az utóbbiak közül melyek, hogyan hozzák létre az intuíciót. Nyers közelítéssel talán mondható, hogy az elme az agy működése alapján keletkező szinergikus immateriális többlet.

Az agy és az elme azonosságáról írja Poldrack, hogy „[e]nnek lenyűgöző példáját szolgáltatott az agy elektromos stimulációját alkalmazó kutatások”. Leírja, mi történt, amikor kísérletben stimulálták az alany agyának az „arcfelismerésért felelős” területét. „Az esetről publikált a tanulmánnyal együtt a videófelvevételeket is nyilvánosságra hozták, melyekből jól látható, egy egészen enyhe elektromos impulzus is megváltoztatja az érzékelésünket.” – Ám megtaláljuk-e valaha is, pontosan hogyan tárolja és működteti az agy az arcfelismerés szoftverét – vagy épp azt, amely az archoz nevet tud kötni, s azt, amely a névhez arcot tud bennünk felidézni?

Poldrack is rámutat, hogy a vonatkozó tudományágak is különböznek: „Az imént amellet érveltem, hogy az agy és az elme egy és ugyanaz, amivel talán azt a látszatot keltettem, hogy az agy és az elme tanulmányozása ugyanazt jelenti, pedig nem egészen. Az agyat tanulmányozó tudományágat 'idegtudománynak' nevezzük, az elmével foglalkozót pedig 'pszichológiának'. Még pontosabban kísérleti pszichológiának. A kísérleti pszichológia kísérleti mód-

szerekkel teszteli arra vonatkozó hipotéziseit, hogy az emberek miként viselkednek egyes helyzetekben, ilyen módon igyekezve megérteni az elme működését. Eredetileg én is így képzeltem. Csak 1995-ben – amikor a Stanfordon lettem posztdoktori ösztöndíjas – fordultam az agy képalkotó eljárásokkal való tanulmányozása felé.”

Pokoli jó kérdés itt, vajon az agy és az elme közötti kapcsolat pontos ismerete nélkül hogyan tudunk az emberével felérő mesterséges intelligenciát építeni. A megalapozott választ alighanem még senki sem tudja, de talán az önfejlesztő rendszerek jelentik az egyik valószínű irányt.

Megjelenik egy meglepő tétel is: „Az agy működését tanulmányozhatjuk a viselkedésen keresztül is anélkül is, hogy magára az agyra akár egy pillantást is vetnénk.” – Az embernek itt óhatatlanul eszébe ötlük a tanmese, miszerint „a bolha a lábával hall” – merthogy miután a „kutatók” kitépték a lábait, többé nem ugrott vezényszóra. Poldrack is korrigál: „Ugyanakkor a pszichológiai kutatásokat végzők jelentős része mára úgy látja, hogy az elme legpontosabb megértéséhez a viselkedést és agyat egyszerre érdemes vizsgálni. Alapvetően erre az elgondolásra építenek a kognitív idegtudomány kutatói, akik közé magamat is sorolom.” – Vegyük ugyanakkor észre azt is, hogy Poldrack itt viselkedésről beszél, ami sokkal inkább megfigyelhető és elemezhető, mint pl. a gondolkodás vagy épp a kreatív tevékenységek belső folyamata.

„Az fMRI valószínűtlen sikere”: Az 1990-es években történt feltalálása óta (amely folyamatot részletesen a következő fejezet foglalkozik), az fMRI átvette a kognitív idegtudomány valamennyi egyéb módszerének szerepét, ideértve az agyi léziók tanulmányozását és a többi agyi képalkotó eljárás helyét. Visszatekintve ugyanakkor kész csoda, hogy az fMRI egyáltalán létezik. Sikere egy sor kémiai és biológiai dominón állt vagy bukott, amelyek mindegyikének meghatározott helyre kellett dőlnie ahhoz, hogy az eszköznek esélye legyen megszületni: mintha a természet titokban azon mesterkedett volna, hogy egy kicsivel megkönnyítse számunkra az agy működésének megértését (de épp csak egy hajszálnival).” – Az fMRI jelentősége a legegyszerűbben talán azzal érzékeltethető, ha elgondoljuk: egy működő rendszert, szerkezetet alaposan megismerni csak a működése közben lehet, nem pedig pusztán egy állóképének szemrevételezésével, bármilyen részletes is legyen az. Az fMRI mutatja meg a működés folyamatát és az alkotóelemek részvételét abban.

Az fMRI működését lehetővé tevő négy biológiai tény: „Az fMRI működését lehetővé tevő első biológiai tény az, hogy az idegsejtek kisülése viszonylag helyhez kötött az agyban. Úgy tűnik, az agy különböző részei különböző dolgokért felelősek, és – amint látni fogjuk – végső soron éppen a funkciók e helyhez kötöttségének köszönhető, hogy pusztán az agyi aktivitás vizsgálatával képesek lehetünk dekódolni, amit valaki éppen tesz vagy gondol (a dekódolás fogalmának használatát a korábbiakban már megindokoltam). Eljátszhatunk a

gondolattal, hogy mi lett volna, ha az evolúció során az agynak alapjaiban más felépítése alakult volna ki, amelyben az agy minden területe részt vett volna minden egyes funkció ellátásában.” – „Minden terület mindenben” – ez alighanem működésképtelenül bonyolult lett volna, és sokkal sérülékenyebb: bármely rész zavara az egész működésére kihatna. A jelenlegi „konstrukció” mellett szól az is, hogy ez így jelentős tartalékokkal rendelkezik a részek kiesésének esetére, a neuropaszticitás révén. (L. Norman Doidge: *Hogyan gyógyul az agy?* – Figyelemre méltó felfedezések és gyógyulások a neuropaszticitás világából – Park Kiadó, 2016, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2017. 1. sz.)

A második: „Az agy egy másik jellegzetessége, ami az fMRI működését lehetővé teszi, hogy az emberi agy felépítése minden egyén esetében viszonylagos hasonlóságot mutat. Ismét eljátszhatunk a gondolattal, mi lett volna, ha az evolúció az agyi területek ad hoc elrendezését hozta volna létre, ami egyénenként változó, akárcsak a tarka házimacskák foltjainak mintázata. Ebben az esetben komoly nehézségekbe ütköznénk, ha az egyes személyek agyi képalkotó eljárásokkal nyert adatait akarnánk összevetni, amire gyakran van szükségünk, amikor átlagolással igyekszünk a statisztikai próbák erejét növelni. Nem vethetnénk össze ezeket az eredményeket az állatok vizsgálatából származó eredményekkel sem, amely segít jobban megérteni, hogy mi is történik pontosan egy adott agyterületen. Pedig az állatokon végzett kutatások fontosak az fMRI-vel kapott eredmények validálásához. Az egyes egyének közötti hasonlóság ugyan távolról sem tökéletes, de ahhoz elegendő, hogy a hasonlóságok alapján csoportokat képezve vizsgálhassuk az így nyert adatokat.”

A harmadik alapvető biológiai tényező, hogy „az idegsejtek kisülése változásokat idéz elő a vér áramlásában, ami szintén lokalizált módon történik. Az agy egy adott területén aktiválódó idegsejtek közvetlen közelében a véráramlás erősebbé válik (bár egészen pontosan még nem értjük, hogy mindez miként megy végbe). Ha a folyamat nem lenne ennyire pontosan helyhez kötött, akkor hiába látnánk a véráramlás változását, nem tudnánk azt egyértelműen a változást okozó idegsejtekhez kötni. (Tehát, amíg pl. az EEG az agy elektromos aktivitását detektálja – úgy-ahogy, erősen integrált formában –, a CT és az MRI az agy állományát mutatja meg, az fMRI a működés folyamatában részt vevő részeket – Osman P.)

Az utolsó biológia dominó, hogy az aktív idegsejtek körül kialakuló erősebb véráramlás – egy nagyon lényeges szempontból – túlzott reakció: egészen konkrétan az oxigén szempontjából. A vér egy sor, az idegsejtek számára nélkülözhetetlen dolgot szállít, amelyek közül a két legfontosabb a glükóz és az oxigén. Tudjuk, hogy az agy megfelelő mennyiségű glükózt juttat az idegsejtekhez, hogy fedezze a kisüléskor elhasznált energiamennyiséget, ugyanakkor oxigénből túl sokat juttat az idegsejtekhez az elhasznált kevés mennyiséghez képest. Ennek a folyamatnak a pontos részletei továbbra is heves tudományos viták tárgyát képezik, de amit biztosan tudunk, az, hogy az oxigénnel telített vér túlzott áramlása mutatja nekünk az utat az aktív idegsejtekhez az fMRI segítségével.”

A túl sok oxigéntől annak mágneses detektálásaig: „Azt a kémiai tényezőt, amely az fMRI működését lehetővé teszi, Linus Pauling Nobel-díjas kémikus fedezte fel az 1930-as években. Pauling az oxigén szállításáért felelős hemoglobin molekula mágneses tulajdonságait vizsgálta. A hemoglobin molekula szállítja az oxigént a vérben. Rájött, hogy az oxigént szállító, azaz oxigenizált hemoglobin (amely vörösre festi a friss vért) nem rendelkezik mágneses tulajdonságokkal, ugyanakkor az oxigént nem szállító, azaz deoxigenizált hemoglobin molekula 'paramágneses.' A paramágneses anyagok önmagukban nem mágnesek, de mágneses mező közelében mágneses tulajdonságokat vesznek fel. Elég egy gemkapocsra gondolnunk, amely magában nem mágneses, egy rúd mágnes közelébe helyezve azonban mágnesessé válik. Az fMRI feltalálása az oxigénszint és a vér mágneses tulajdonságainak kapcsolatán alapult, amely kapcsolat megoldást kínált arra, hogy az MRI-berendezés segítségével észlelni lehessen a fenti különbségeket.”

„Mit nem mutat meg nekünk az agyi képalkotás?” „Bár az fMRI rendkívüli eredményekre képes, mégis, számos alkalommal használták fel arra, hogy olyasmit bizonyítsanak vele, amire valójában nem alkalmas.” – Ez egyrészt úgy természetes, hogy az ember feszegeti az eszközök alkalmazási lehetőségeinek határait, hogy új, hasznos lehetőségekhez jusson, másrészt úgy, hogy miért épp az fMRI-t ne használnák lelkiismeretlenül is, ha ettől hasznot remélnék?

Alapvető jelentőségű megállapítás! „Ebben a könyvben a továbbiak során még többször visszatérek majd a tényre, hogy nem lehet egy adott agyterületet közvetlenül megfeleltetni egyetlen pszichés funkcióval. Amint látni fogjuk, időnként lehetséges, hogy az fMRI segítségével dekódoljuk a vizsgált személy gondolatainak tartalmát, ehhez azonban nagyon alapos statisztikai elemzés és megfontolt értelmezés szükséges.” – „Dekódolni a gondolat tartalmát” – ismét a könyv egyik legfőbb kulcskérdése. *Intellektuális szinten ez még igen korlátozottan jelent gondolatolvasást*, amint Poldrack az itt következőkben is hangsúlyozza, statisztikai alapon. Jelenthet viszont bizonyos vezérlési funkciókat, pl. protézisek, eszközök használatában, aminek első példáiról már most is hallani.

Poldrack kutatási bizonyítékot tár elénk arra vonatkozóan, hogy „[a]z fMRI-adatokból dekódolhatók bizonyos mentális tartalmak” és „[l]ehetséges olyan statisztikai modelleket felállítani, amelyek segítségével meghatározhatjuk, hogy milyen pontossággal következtethetünk fMRI-adatokból egy személy gondolataira”. Sőt: „[k]ésőbbi kutatások még további bizonyítékokat szolgáltatnak arra, hogy az fMRI alkalmas lehet gondolatok kikövetkeztetésére, amit részletesen be is fogok mutatni a következő fejezetben.”

Gondolatolvasás: Az előzőekben említett fejezet a „Képes-e az fMRI gondolatolvasásra?” Ennek bevezetőjében ezt mondja: „Szerencsére – vagy sajnos, attól függően, ki hogy áll a kérdéshez – itt még nem tartunk. Mindenesetre a kutatások már annak a határát súrolják, amit sokan a gondolatolvasás valódi példájának tekintnének.” E rejtélyes – ígéretes, fenyegető vagy épp mindkettő – állítást rögtön egy roppant izgalmas rész követi: „Az elme nyelvének kibetűzése”.

A teljes mondandó íve a fejezetcímekkel:

- Gondolkodás 20 watton
- A látható elme
- Az fMRI felnő
- Képes-e az fMRI gondolatolvasásra?
- Hogyan változik idővel az agy?
- Bűn és hazugságok
- Döntéseink és az idegtudomány
- A mentális betegségek kizárólag az agy betegségei?
- Az agyi képalkotás jövője

S mindannak nyomán, ami itt élénk tárul, elgondolkodhatunk, mekkora teljesítmény, hogy az agy képes így mesélni önmagáról, egy szédületes kutatási háttérrel felölve Poldrack képes ezt úgy összerakni, hogy laikusként követni és érteni tudjuk a mondandóját. Mert a könyv valóban tökéletesen érthető, az érdeklődő embert igazán segíti, hogy jobban megismerje a fejében lévő csodaszerkezetet, s netán még holmi *miérteken* és *hogyanokon* is eltöprengjen.

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

NEW BUSINESS MODELS IN MAKING AVAILABLE AUDIOVISUAL WORKS TO THE PUBLIC – PART II

István Harkai

In the first part of the „*New business models in making available audio-visual works to the public*” article statistical aspects and the legal background of the streaming industry as well as the digital business models of the music industry were analysed. The second part of the article deals with the business models of the audio-visual contents, such as Netflix and Hulu by focusing on the differences compared to the music industry’s business model. After that models of dissemination of video games are also brought into the spotlight. The article gives an insight not only into the online content distribution but also to some aspects of user rights with special regard to limitations that they have to face when they access contents from a country other than their place of residence.

ECONOMIC ANALYSIS OF COPYRIGHT LAW, WITH SPECIAL REGARD TO THE AUTHORISATION OF USE - PART II

Dr Barbara Nóra Tenyér

The second part of the study examines issues arising in connection with a special field, collective rights management, among which the transaction costs and the social benefits are the most highlighted, and this part – similar to the previous one – also includes an analysis.

LIFE OUT OF BALANCE - EXTRACTS FROM THE PAST TWO DECADES OF THE COPYRIGHT LEGISLATION

Zoltán Károly Kiss PhD

The study examines the copyright legislation of the past two decades from the angle which rights have been added to the thesaurus of copyright law, and on the other side which legal interventions have impaired the rights of the authors. The author mentions also legislation solutions when certain provisions concerning copyright relationships have been launched in other branches of law.

GEOGRAPHICAL INDICATIONS IN THE ANTIQUITY

Dr Sándor Vida – dr. Barbara Kovács

According to the modern interpretation, signs are meant to distinguish goods or services of an undertaking from those of other undertakings. Today, these signs are trademarks, which have to be registered in order to confer exclusive rights on the holder. However, material evidence from all over the world indicates that signs were already used in ancient times. The article introduces two samples of ancient signs, one from the Ancient Egypt and one from the Roman Empire, based on archaeological finds from museums in Budapest, and attempts to discover ancient 'trademarks' around the Mediterranean Sea.

THE WORKS OF ARCHITECTS LAJOS JÁMBOR AND ZOLTÁN BÁLINT – PART IV.
“HUNGARIAN DESIGN LANGUAGE IS NOT OF THE PAST, IT IS OF THE
FUTURE” – DESIGNS REALISED

Dr Zsuzsanna Tószegi

In this part of the study the author reviews the works of the architects with different functions. Among these works are mansions, villas, studios for leading sculptures, plinths. These works are illustrated by the photos of the author.